

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Marta Vančurová

Environmentální práva domorodých národů

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Karolina Žáková, Ph.D.

Katedra práva životního prostředí

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 9. 5. 2017

Prohlášení

Prohlašuji, že předloženou diplomovou práci jsem vypracovala samostatně a že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Marta Vančurová

V Praze dne 11. 5. 2017

Poděkování

Ráda bych tímto poděkovala JUDr. Karolině Žákové, Ph.D. za ochotu ujmout se vedení mé práce, za podporu při výběru tématu, za vstřícný a ochotný přístup a příjemnou komunikaci a za veškeré připomínky, rady a ponděty, jež mi poskytla nejen k této práci, ale i k pracem, jež diplomové práci předcházely a zabývaly se shodnou tematikou. Velmi si vážím času, který mně a mým pracem věnovala.

Dále bych ráda poděkovala paní Yvonně Fričové za ochotu sdílet se mnou její zkušenosti a poznatky o životě indiánského kmene Čamakoků, čímž mi umožnila nahlédnout na reálnou situaci kmene a jeho bezmoc při nemožnosti dovolat se svých práv. Poskytla mi tím vhled, který bych jinak nezískala.

Poděkování patří též mému příteli Petru Lipowskému za podrobnou revizi textu mé práce, kritické připomínky a podnětné rady, jež mi byly v průběhu psaní velkým přínosem. Jemu i našemu synovi dále děkuji za jejich nekonečnou trpělivost a podporu.

Obsah

Úvod	1
1. Zvláštní vztah domorodých národů k tradičním územím a přírodním zdrojům	4
1.1 Vymezení zvláštního vztahu domorodých národů k tradičním územím a přírodním zdrojům	5
1.2 Tradiční ekologické znalosti domorodých národů	12
1.3 Zdroje ohrožení tradičních území, přírodních zdrojů a životního prostředí domorodých národů	15
1.3.1 Zásahy do tradičních území	16
1.3.2 Zřizování chráněných území	20
1.3.3 Klimatické změny	23
2. Postavení domorodých národů v mezinárodním právu	27
2.1 Vývoj postavení domorodých národů v mezinárodním právu	27
2.1.1 Období rané kolonizace – připuštění mezinárodněprávní subjektivity a suverenity domorodých národů	27
2.1.2 Období po Vestfálském míru – rozlišení mezi civilizovanými a necivilizovanými národy a návrat k doktríně objevení a teorii <i>terra nullius</i>	30
2.1.3 Teorie poručnictví	32
2.1.4 Odmítnutí suverenity domorodých národů v meziválečném období	34
2.1.5 Domorodé národy jako objekty mezinárodního zájmu v 2. pol. 20. stol.	35
2.1.6 Vzestup mezinárodního domorodého hnutí - přijetí existence domorodých národů jakožto svébytné skupiny obyvatelstva	38
2.2 Definice domorodých národů	41
2.2.1 Terminologie – pojem <i>indigenous peoples</i>	41
2.2.2 Definice domorodých národů	43
2.2.2.1 Definice domorodých národů v Úmluvě ILO č. 169	43
2.2.2.2 Pomocná kritéria pro identifikaci domorodých národů vyplývající z dokumentů nezávazné povahy	44
2.3 Prameny domorodých práv	48
2.3.1 Lidskoprávní mezinárodní úmluvy	50
2.3.1.1 Univerzální lidskoprávní úmluvy	50
2.3.1.2 Regionální lidskoprávní úmluvy	51
2.3.2 Dokumenty zakotvující zvláštní práva domorodých národů	53
2.3.2.1 Úmluvy přijaté v rámci ILO	53
2.3.2.2 Deklarace OSN o právech domorodých národů (UNDRIP)	55
2.3.2.3 Americká deklarace o právech domorodých národů (ADRIP)	58
2.3.3 Prameny mezinárodního práva ochrany životního prostředí	60
2.3.4 Mezinárodní obyčejové právo	63
2.3.5 Právo Evropské unie	66

3. Mezinárodní mechanismy ochrany domorodých práv.....	68
3.1 Kontrolní mechanismy univerzálních lidskoprávních úmluv.....	69
3.1.1 Kontrolní mechanismus ICCPR.....	69
3.1.2 Kontrolní mechanismus ICESCR.....	71
3.1.3 Kontrolní mechanismus ICERD	72
3.2 Kontrolní mechanismy regionálních lidskoprávních systémů	73
3.2.1 Kontrolní mechanismus meziamerického systému ochrany lidských práv.....	73
3.2.2 Kontrolní mechanismus afrického systému ochrany lidských práv	75
3.2.2.1 Činnost Africké komise pro práva člověka a národů	76
3.2.2.2 Činnost Afrického soudu pro práva člověka a národů	78
3.2.3 Kontrolní mechanismus evropského systému ochrany lidských práv	79
3.3 Kontrolní mechanismus úmluv přijatých v rámci ILO	80
3.4 Zvláštní orgány specializované na problematiku domorodých národů.....	82
3.4.1 Zvláštní orgány OSN.....	82
3.4.2 Další specializované orgány	83
4. Environmentální práva domorodých národů	84
4.1 Práva domorodých národů kolektivní povahy.....	86
4.1.1 Právo na sebeurčení	88
4.1.2 Územní práva.....	92
4.1.2.1 Územní práva zakotvená v pramenech zvláštních domorodých práv.....	94
4.1.2.2 Vlastnické právo v judikatuře orgánů meziamerického systému ochrany lidských práv	96
4.1.3 Kolektivní práva v judikatuře Africké komise	105
4.2 Menšinová práva	111
4.2.1 Kulturní práva	112
4.2.1.1 Článek 27 ICCPR.....	114
4.2.1.2 Právo na účast v kulturním životě dle CDESCR	115
4.2.1.3 Kulturní práva domorodých národů v meziamerickém a africkém systému .	116
4.2.1.4 Omezení kulturních práv domorodých národů	118
4.2.1.5 Shrnutí	119
4.2.2 Zákaz diskriminace a právo na rovné zacházení.....	120
4.3 Individuální práva	122
4.3.1 Právo na život	123
4.3.2 Právo na rodinný a soukromý život	126
4.4 Povinnosti států související s přístupem k tradičním ekologickým znalostem a sdílením přínosů z toho plynoucích	127
4.5 Procesní práva	131
4.5.1 Právo na účast v rozhodovacích procesech a předchozí konzultaci.....	132
4.5.2 Právo na svobodný, předchozí a informovaný souhlas.....	137
4.5.3 Posouzení vlivů na životní prostředí (EIA)	140

Závěr.....	142
Seznam použitých zdrojů	147
Seznam zkratek	163
Summary.....	165

Úvod

Domorodé národy představují zvláštní kategorii obyvatel, která začala být na mezinárodní úrovni brána v potaz až v posledních desetiletích. I přes značné rozdíly, které panují mezi domorodými národy po celém světě, lze vysledovat podobné historické, kulturní, politické a sociální okolnosti jednotlivých společenství. Ta, která ustála nápor kolonizátorů a diskriminačních, rasistických a asimilačních politik vládnoucích států, nyní čelí nájezdům nadnárodních společností, vládních projektů či konzervačních programů a potýkají se s dopady klimatických změn, které jsou důsledkem jednání vyspělých, „civilizovaných“ států. Od 2. poloviny 20. století proto dochází ke sjednocování hlasu domorodých národů ve společném hnutí bojujícím za uznání domorodých práv a zajištění ochrany před hrozbami, které ohrožují jejich kolektivní existenci.

Domorodé národy tvoří zhruba 5.000 komunit, rozmístěných ve více než 70 zemích po celém světě. Počet jejich příslušníků se odhaduje kolem 370 milionů.¹ Mezi domorodé národy lze zařadit Inuity a Aleuty žijící v polárních oblastech, pastevecké kmeny a společenství lovců a sběračů v Africe, asijské horské kmeny, domorodé obyvatele ostrovních států v Pacifiku, americké Indiány, Maory z Nového Zélandu, australské Aborigince či například Sámy obývající oblasti Skandinávského poloostrova. Jednotlivé národy se liší svou historií, přírodními podmínkami, ve kterých žijí a které se zobrazují v jejich způsobu života, ekonomickou situací i vztahy s okolní společností a mírou jejího vlivu.² I přes tyto odlišnosti lze mezi domorodými národy celého světa nalézt podobnosti týkající se úzké spojitosti mezi jejich blahobytem a kvalitou životního prostředí.

¹ UN Permanent Forum On Indigenous Issues (UNPFII): *Who are Indigenous Peoples* [online], 2009 [vid. 2017-04-21]. Dostupné na: http://www.un.org/esa/socdev/unpfii/documents/5session_factsheet1.pdf; ILO. Handbook for ILO Tripartite Constituents: *Understanding the Indigenous and Tribal Peoples Conventions, 1989 (No. 169)*, Geneva 2013, str. xi a 2. Počet domorodého obyvatelstva je však pouze orientační, neboť vychází z oficiálního sčítání lidu jednotlivých států, jež pravděpodobně nevypovídá o reálném počtu domorodých obyvatel skutečně žijících na území těchto států. Srov. PULITANO, E. Indigenous rights and international law: an introduction. In: PULITANO, E. (eds.). *Indigenous Rights In the Age of the UN Declaration*. New York: Cambridge University Press, 2012, str. 1.

² Patří sem národy, které jsou již po několik generací konfrontovány s moderní společností a jejichž tradiční způsob života i myšlení je již poznamenán určitou mírou asimilace, i národy, které do kontaktu s civilizací přišly teprve nedávno či ještě vůbec (tzv. národy v dobrovolné izolaci nebo v počátečním kontaktu). Srov. IACHR. *Indigenous Peoples in Voluntary Isolation and Initial Contact in the Americas*, OAE/Ser.L/V/II., Doc. 47/13, 30 December 2013.

Tradiční způsob života domorodých národů, předávaný z generace na generaci po stovky až tisíce let, je neoddělitelně spjatý s okolní přírodou. Je tomu tak jednak s ohledem na tradiční způsoby obstarávání obživy, které závisí na přístupu k lokálním přírodním zdrojům, jednak s ohledem na zvláštní vztah, který domorodé národy pojí k přírodě, jež je obklopuje. Tento zvláštní vztah přesahuje pouhé hospodářské využívání složek přírody, nýbrž formuje jejich domorodou identitu, kulturu, sociální vztahy, spiritualitu i světonázor. Jelikož degradace životního prostředí nevyhnutelně způsobuje degradaci domorodých společenství jako takových a ohrožuje jejich trvalou existenci, jsou tato společenství zranitelná vůči jakýmkoliv zásahům do tradičních území, která ovlivňují místní ekosystémy a životní prostředí. Přežití kultury jednotlivých národů proto závisí na uznání a respektování jejich domorodých práv, především ve vztahu k tradičním územím a přírodním zdrojům, a na příznivém stavu životního prostředí v jimi obývaných oblastech, neboť jen tak si mohou udržet svůj tradiční způsob života, své náboženství a svou kolektivní identitu.

Problematika právního postavení a jednotlivých práv domorodých národů není v české odborné literatuře dosud podrobněji popsána a je jí věnována pouze okrajová pozornost. To je pravděpodobně dáno skutečností, že v České republice nemáme s domorodými národy přímou zkušenost. Jsem však přesvědčena o tom, že ochrana kultur domorodých národů a jejich životního prostředí by měla být i naším zájmem, neboť domorodé národy v sobě ukrývají dědictví celého lidstva. Jejich znalosti a zvláštní přístup k okolnímu živoucímu světu představují neocenitelný zdroj informací a inspirace pro moderní společnost, která ve svém vývoji přetrhala vazby s přirozenou harmonií přírody a nyní se musí potýkat s následky svého jednání. Existuje přísloví, které praví, že zemře-li šaman kmene je to, jako by byla zničena celá knihovna. Pokud dojde k zániku celého kmene, je to obrovská ztráta pro celé lidstvo.

Cílem této práce je analyzovat, jakým způsobem a do jaké míry je provázanost existence domorodých národů a okolního životního prostředí reflektována v mezinárodním právu a jaké prostředky ochrany tradičního území a přírodních zdrojů mezinárodněprávní úprava poskytuje.

Práce je rozdělena do čtyř kapitol. První kapitola je spíše faktického rázu a zaměřuje se na popis zvláštního vztahu domorodých národů k jimi obývaným a užívaným územím a tradičním zdrojům, který poskytuje domorodému obyvatelstvu cenné tradiční ekologické znalosti a činí z nich významné aktéry v ochraně biodiverzity a udržitelném rozvoji. Dále jsou v této kapitole zmapovány nejčastější zdroje ohrožení tradičních území a zdrojů domorodých národů. Výklad je přitom založen především na informacích čerpaných z odborné literatury a na skutkových okolnostech případů rozhodovaných regionálními lidskoprávními orgány, přičemž předkládaná tvrzení jsou ilustrována na množství příkladů. Druhá kapitola se zabývá vývojem vztahu mezinárodního společenství k domorodým národům, samotným pojmem domorodých národů a problematikou jejich definice. Jsou zde také uvedeny a popsány nejdůležitější prameny domorodých práv. Vzhledem k tomu, že by tato práva byla v praxi bezvýznamná bez existence funkčních a efektivních mechanismů jejich vymáhání, je v třetí kapitole podán přehled a popis jednotlivých mechanismů, které slouží k ochraně těchto práv na mezinárodní a regionální úrovni. Poslední kapitola je věnovaná jednotlivým environmentálním právům, která jsou rozdělena na práva kolektivní a individuální povahy, tzv. menšinová práva a práva procesní. Tato část vychází jak z rozboru pramenů zvláštních domorodých práv, tak z činnosti mezinárodních a regionálních orgánů, především z výsledků jejich rozhodovací činnosti a obecných komentářů k jednotlivým právním pramenům.

Historicky se vyskytovalo mnoho označení pro domorodé národy, používané názvy se lišily i regionálně. V anglickém jazyce se lze setkat například s pojmy *aborigines* (aboriginci, domorodci), *native people* (původní obyvatelé), *first nations* (první národy), *tribal people* (kmenové obyvatelstvo), případně *tribal* nebo *indigenous communities, peoples, populations* nebo *nations* (kmenové nebo původní komunity, obyvatelstvo, populace nebo národy).³ V dnešní době ustáleným výrazem, který zahrnuje domorodé národy celého světa a je používán jak samotnými domorodými národy, tak různými subjekty mezinárodního společenství, je pojem *indigenous peoples*. V české odborné literatuře byl tento výraz dosud

³ Srov. PRIMARCK, B. *Biologické principy ochrany přírody*. Praha: Portál, s.r.o., 2001, str. 274; CORNTASSEL, J.J., PRIMEAU, T.H. Indigenous "Sovereignty" and International Law: Revised Strategies for Pursuing "Self-determination". *Hawaiian journal of law and politics*, roč. 2, 2006, str. 55.

překládán převážně jako *původní* nebo *domorodé obyvatelstvo*.⁴ Ve své práci jsem se rozhodla přiklonit k terminologii dr. Žákovské, která se ve své publikační činnosti odchýlila od tohoto zavedeného českého překladu a jako vhodnější zvolila výraz *domorodé národy* označující „*domorodé společenství jako celek*,“⁵ přičemž výraz *původní*, případně *domorodé obyvatelstvo* může v tomto pojetí poukazovat na příslušníky těchto národů.⁶ Blíže se budu opodstatnění této terminologie věnovat v druhé kapitole této práce.

Pokud v této práci popisují tradiční filozofii domorodých národů a jejich přístup k okolní přírodě, činím tak s vědomím, že u mnoha domorodých společností může docházet k upouštění od těchto tradičních přístupů a způsobu života, k rozprodávání tradičních území nebo využívání tradic pouze pro komerční účely již bez hlubšího vztahu k okolní přírodě. Analýza stavu jednotlivých společenství však přesahuje rámec této práce, proto vycházím z tohoto tradičního přístupu, který je v současnosti uznáván a akcentován mezinárodními orgány a globálním domorodým hnutím.

1. Zvláštní vztah domorodých národů k tradičním územím a přírodním zdrojům

Život domorodých národů úzce souvisí s životním prostředím, které je obklopuje. Jednotlivé složky přírody, ať už živé či neživé, na územích, která tradičně okupují či jinak využívají, tvoří neoddělitelnou součást života těchto komunit, stejně jako jejich víry i životní filozofie. Projevy tohoto vztahu se u jednotlivých domorodých národů liší, společným znakem je však skutečnost, že „[ú]zemí, která tradičně užívají a obývají,

⁴ Srov. PRIMARCK, B. *Biologické principy ochrany přírody* (pozn. 3), str. 274, PLESNÍK, J.: 7. Zasedání konference smluvních stran Úmluvy o biologické rozmanitosti: od plánování k realizaci. 2. část. In: *Ochrana přírody*, roč. 59, č. 9, 2004, str. 285; STEJSKAL, V. *Úvod do právní úpravy ochrany přírody a péče o biologickou rozmanitost*. Praha: Linde, 2006, str. 100 – 109.

⁵ Srov. ŽÁKOVSKÁ, K.: Práva domorodých národů jako nástroj ochrany životního prostředí, In: Šturma, P., Žákovská, K. a kol. *Studie lidských práv č. 6: Od zákazu diskriminace k ochraně kolektivních práv*, Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2014, str. 71.

⁶ Tamtéž, str. 70 – 71. Srov. také MALENOVSKÝ, J. *Mezinárodní právo veřejné, jeho obecná část a poměr k jiným právním systémům, zvláště právu českému*, Brno: Masarykova univerzita a nakladatelství Doplněk, 2007, str. 166.

jsou rozhodující pro jejich fyzickou, kulturní a duchovní vitalitu“⁷ a pro jejich přežití jako svébytných společenství vůbec. Tato kapitola se zabývá obsahem a významem tohoto zvláštního vztahu, tradičními ekologickými znalostmi, které z tohoto vztahu pramení, a zdroji, které ohrožují tradiční území, přírodní zdroje a životní prostředí domorodých národů, a v důsledku toho i tento zvláštní vztah jako takový.

1.1 Vymezení zvláštního vztahu domorodých národů k tradičním územím a přírodním zdrojům

Domorodé obyvatelstvo se zpravidla živí lovem, rybolovem, pastevectvím, zpracováním lokálních plodin, sběrem a pěstováním rostlin, které využívají i pro léčebné a spirituální účely. Je proto po hospodářské stránce závislé na místních přírodních zdrojích, které tvoří hlavní prostředky jeho obživy. Zvláštní vztah, který domorodé národy pojí k okolní přírodě, však přesahuje pouhé využívání přírodních zdrojů pro ekonomický zisk, „[p]ro domorodé komunity není vztah k půdě pouze záležitostí držby a produkce, nýbrž materiální a duchovní součástí, kterou musí plně užívat, aby uchovaly své kulturní dědictví a přenesly jej na budoucí generace.“⁸ Veškeré tradice, zvyky, hodnoty, kulturní projevy a světonázor domorodých národů úzce souvisí s životním prostředím, ve kterém žijí. Jeho odraz se nalézá i v jejich jazyku, oblečení, rituálech, ústní tradici, umění nebo tanci. Tradiční území proto tvoří neoddělitelnou součást fyzické, kulturní i duchovní identity domorodých národů.⁹ Domorodé národy jsou svázány se svou rodnou zemí zděděnou po předcích, která je hmotně i spirituálně vyživuje a která je s jejich každodenním životem tak provázaná, že je nelze přemístit bez toho, aby byla jejich kultura a kolektivní existence

⁷ IACHR. *Indigenous and Tribal Peoples' Rights Over Their Ancestral Lands and Natural Resources*, OAE/Ser.L/V/II., Doc. 56/09, 30. 12. 2009, str. 1: „The lands they traditionally use and occupy are critical to their physical, cultural and spiritual vitality.“ Všechny překlady jsou autorčiny vlastní.

⁸ Rozsudek IACHPR ve věci *Mayagna (Sumo) Awas Tingni Community v. Nicaragua (Merits, Reparations and Costs)* ze dne 31. srpna 2001, bod 149: „For indigenous communities, relations to the land are not merely a matter of possession and production but a material and spiritual element which they must fully enjoy, even to preserve their cultural legacy and transmit it to future generations.“

⁹ DAVIS, M. Climate change impacts to Aboriginal and Torres Strait Islander communities in Australia. In: ABATE, R.S. a KRONK, E.A. (eds.). *Climate Change and Indigenous Peoples*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, Inc., 2013, str. 498.

poškozena, ne-li zničena.¹⁰ Představitelé jednotlivých kmenů ve svých projevech často poukazují na skutečnost, že nucené přesídlení znamená pro jejich komunity zničující ránu.¹¹

Příkladem takovéto zničující rány může být přesun afrického domorodého národa Endorois z jeho tradičních území. Národ Endorois odnepaměti obýval oblast v okolí jezera Bogoria a přilehlého lesa Monchongoi v Keni, kde se tradičně zabýval chovem včel a pastevectvím. V období dešťů využíval pro chov dobytka okolí jezera, kde se vyskytuje množství travnatých ploch i solný liz vhodný pro udržení zdraví chovaných zvířat, v období sucha se přesouval do přilehlého lesa. V okolí jezera se nacházejí místa tradičně využívaná k modlitbám, pro náboženské obřady, rituály (včetně svateb, pohřbů a iniciačních rituálů) a každoroční kulturní slavnosti, při nichž jsou připomínány nejdůležitější historické a náboženské události národa. K jezeru i lesu se pojí také tradiční báje a pověsti – národ věří, že duše všech příslušníků tohoto národa se rodí v lese Monchongoi, kde také národ Endorois jako takový vznikl, a po smrti zůstávají v jezeře Bogoria, které se stane jejich domovem. Jezero i les mají tedy zásadní roli pro zajištění obživy národa, jsou však současně považovány za centrum a nezbytnou součást duchovního a kulturního života národa a je jim přiznáván posvátný charakter. V důsledku zřízení chráněného území v okolí jezera došlo k vystěhování národa Endorois, kterému byl současně omezen přístup na tato území. Tato opatření měla rozsáhlé následky nejen na výkon pastevectví a sběr tradičních produktů, ale i na kulturní a náboženský život a vedla k narušení kolektivní identity národa.¹²

Zvláštní vztah k tradičním územím a přírodním zdrojům úzce souvisí s tradiční filosofií domorodých národů a jejich postoji k okolnímu světu, které stojí na myšlence, že vše v přírodě včetně lidských bytostí je propojené a povinností lidí je udržovat křehkou harmonii ekosystémů a pečovat o Matku Zemi, která je v jejich představách často živou

¹⁰ Srov. IACHR. *Indigenous and Tribal Peoples' Rights Over Their Ancestral Lands and Natural Resources* (pozn. 7), str. 1; Rozsudek IACHPR ve věci *Kaliña and Lokono Peoples v. Suriname (Merits, Reparations and Costs)* ze dne 25. listopadu 2015, bod 36; Rozsudek IACHPR ve věci *Kichwa Indigenous Peoples of Sarayaku v. Ecuador (Merits, Reparations and Costs)* ze dne 27. června 2012, body 150 -154; TEGEGN, M. The Impact of Dominant Environment Policies on Indigenous Peoples in Africa. In: LAHER, R., SING'OEI, A.K. (eds.). *Indigenous People in Africa*. Pretoria, ZAF: Africa Institute of South Africa, 2014, str. 51 – 53.

¹¹ Srov. METCALF, CH. *Indigenous Rights and the Environment: Evolving International Law*. In: SHELTON, D.L. (eds.). *Human Rights and the Environment, Vol. II*, Northampton: Edward Elgar Publishing, Inc., Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited, 2011; WIESSNER, S. The Cultural Rights of Indigenous Peoples: Achievements and Continuing Challenges, *European Journal of International Law*, roč. 22, č. 1, 2011.

¹² Srov. rozhodnutí ACHPR ve věci *Centre for Minority Rights Development (Kenya) and Minority Rights Group International on behalf of Endorois Welfare Council v. Kenya* ze dne 25. listopadu 2009, stížnost č. 276/03, obzvláště body 3-6, 72 - 79. Blíže k tomu případu viz kapitola 4.1.3 této práce.

bytostí a dává lidem vše, co potřebují – především potravu, léčivé rostliny, materiál na stavbu obydlí a nástrojů i život jako takový.¹³ Pro domorodé národy je příroda „*primárním zdrojem života, centrem vesmíru a jádrem jejich kultury.*“¹⁴ Dle jejich přesvědčení je člověk pouze součástí přírody, nemůže ji ani její části proto vlastnit. Například domorodý národ Sarayaku obývající území Ekvádoru považuje les za živoucí bytost, která jeho lid posiluje, dodává mu „*potřebnou sílu, potenciál a energii, aby mohli přežít a žít.*“¹⁵ Peruánští indiáni hovoří o *Matce zemi* takto:

„Matka země, Pachamama /Pačamama/ je vnímána jako základ všeho, matka. Z jejího lůna se vše rodí, do ní se vše navrácí [...] Podle indiánů opravdu žije, je možno s ní mluvit – prostřednictvím řek, větru (který je stejně jako déšť nebo sníh její součástí) nebo listů koky. Ona pravidelně rodí [...] Lidé se k Matce zemi obracejí často – myslí na ni v průběhu celého dne a večer poslední myšlenka patří opět jí. Děkuje se v ní za prožitý den.“¹⁶

Obdobně indiáni Severní Ameriky v mnoha rituálech vyjadřují lásku své Svaté Matce Zemi, přičemž na ni nepohlíží jako na objekt svého vlastnictví, ale jako na něco, čím byli sami obdarovaní a čemu jsou povinni prokazovat „*lásku, služby a úctu.*“¹⁷ Současně věří, že lidé a zvířata jsou si příbuzní a úkolem lidí je zvířata respektovat a žít s nimi v souladu. Jedním z důsledků blízké příbuznosti lidí a zvířat jsou sklony amerických indiánů napodobovat zvířata v oblékání, konání a vnímání sebe sama.¹⁸

Maorům se tento filozofický přístup, který pojímá přírodu nebo její složky jakou živoucí bytosti, podařilo promítnout i do národní legislativy Nového Zélandu. Maori považují za svou základní povinnost poskytovat ochranu a péči životnímu prostředí tak, aby nedošlo k jeho poškození, a současně respektovat *mauri* - životní sílu, která prostupuje všemi

¹³ Srov. TSOSIE, R. Climate change and indigenous peoples: comparative models of sovereignty. In: ABATE, R.S. a KRONK, E.A. (eds.). (pozn. 9), str. 84; TERAN, M.Y. The Nagoya Protocol and Indigenous Peoples. *The International Indigenous Policy Journal*, roč. 7, č. 2, 2016, str. 14-15; *Domorodý národ Kichwa ze Sarayaku proti Ekvádoru* (pozn. 10), body 150 – 154.

¹⁴ MARTIN, K.J. Traditional responsibility and spiritual relatives: protection of indigenous rights to land and sacred places. In: PULITANO, E. (eds.). *Indigenous Rights In the Age of the UN Declaration*. New York: Cambridge University Press, 2012, str. 202: „... nature is seen as the primary source of life, the inherent sacredness of the land and the core of culture.“

¹⁵ *Domorodý národ Kichwa ze Sarayaku proti Ekvádoru* (pozn. 10), bod 152: „... necessary power, potential and energy to be able to survive and live.“

¹⁶ VILÍMKOVÁ, O. *Peru - děti Inků*. Praha: Smart Press, s.r.o., 2006, str. 44.

¹⁷ MARTIN, K.J. (pozn. 14), str. 203 „... love, service and reverence.“

¹⁸ HULTKRANZ, Å. *Domorodá náboženství Severní Ameriky. Síla vizí a plodnosti*. Praha: Prostor-architektura, interiér, design, 1999, str. 28.

součástí přírody.¹⁹ Aby byla zajištěna lepší ochrana jejich posvátné řece Whanganui (v domorodém jazyce *Te Awa Tupua*), prosadili, aby byla této řece přiznána právní osobnost. Řeka bude zastupována úřadem *Te Pou Tupua*, v němž budou působit dvě osoby – první z nich bude zvolena samotnými Maory a druhá vládou, přičemž při výkonu práv řeky musí být vždy respektovány její zvláštní vnitřní hodnoty, tzv. *Tapua te Kawa*. Dle nich je řeka „*duchovní a fyzickou bytostí,*“ která má zásadní význam pro blahobyt domorodých komunit žijících v jejím okolí, které k ní pojí nezcizitelný vztah a odpovědnost za její zdraví a prospívání.²⁰

Výše naznačený duchovní aspekt vztahu k tradičním územím se projevuje mimo jiné existencí posvátných míst a živočišných druhů, které mají pro domorodá společenství zvláštní význam.²¹ Například Národy Kaliña a Lokono zakazují těžit určité posvátné druhy stromů a lovit některé živočichy jako delfíny, želvy a některé druhy ryb, na vyhrazená posvátná místa je omezen přístup.²² Pro peruánské indiány mají zase zvláštní význam hory, které hrají v jejich životě velkou roli – mají vliv na klimatické podmínky vesnice a jejího okolí, chrání vesnici před větrem, zajišťují přísun vody z deštných mraků. Indiáni věří, že v každé hoře sídlí duch hory Apua s určitými schopnosti. „*Když děti malují vesnici a hory kolem ní, automaticky na kopec kreslí oči a ústa, neboť v hoře vidí Apua.*“²³ Při každém rituálu a obřadu se indiáni obracejí právě k horám. Zvláštní postavení má nejvyšší vrchol posvátné hory, na který „*se nikdy nevstupuje, neboť právě tam sídlí bůh hory, je potřeba ho respektovat a také nerozzlobit. Když se totiž hora rozzlobí, sešle hromy, blesky, kroupy, zemětřesení, sesuv [...] a to je katastrofa, lidé umírají.*“²⁴

Jedním z přirozených důsledků koexistence domorodých národů s okolní přírodou a výše popsané tradiční filosofie je odpovědný přístup k životnímu prostředí a využívání přírodních zdrojů udržitelným způsobem. Základem tohoto přístupu jsou principy „*respektu, odpovědnosti, důležitosti a vzájemnosti.*“²⁵ Domorodé národy se staví do pozice správců

¹⁹ Srov. DAVIS, M. (pozn. 9), str. 511. Maorský koncept opatrovnictví a správcovství vůči přírodě (*kaitiakitanga*) je obsažen i v novozélandském zákoně o správě přírodních zdrojů. Srov. *Resource Management Act*, 1991 No 69, ze dne 22. července 1991.

²⁰ Srov. *Te Awa Tupua (Whanganui River Claims Settlement)*, Public Act 2017 No 7, ze dne 20. března 2017.

²¹ MARTIN, K.J. (pozn. 14), str. 201; *Domorodý národ Kichwa ze Sarayaku proti Ekvádoru* (pozn. 10), bod 57.

²² *Národy Kaliña a Lokono proti Surinamu* (pozn. 10), body 33, 34 a 37.

²³ VILÍMKOVÁ, O. (pozn. 16), str. 45.

²⁴ Tamtéž, str. 45.

²⁵ MARTIN, K.J. (pozn. 14), str. 200.

přírody a snaží se o zachování její ekologické integrity. Jako příklad šetrného způsobu využívání zdrojů lze uvést tradiční domorodé zemědělství. Vzhledem k jeho stěhovavé povaze a využívání žďáření pro získání půdy na malých plochách je tento způsob zemědělství považovaný za slučitelný s ochranou životního prostředí, neboť dochází k oživení skladby lesního porostu a přirozené obnově, nikoliv vyčerpání půdy a zdrojů.²⁶ Domorodým národům je přitom vlastní tzv. mezigenerační postoj - jejich jednání nemá nést užitek pouze jim samotným, ale sloužit i budoucím generacím. Tento postoj popisuje náčelník národa Saramaků takto:²⁷

„Když kácíme stromy, myslíme na naše děti a naše vnoučata a budoucí generace. [...] Když jdeme do lesa za jakýmkoliv účelem, myslíme na to, co děláme [...] Dáváme si velký pozor, abychom nezničili nic v lese. Vezmeme si dřevo, které pro naše účely potřebujeme, a dáváme si velký pozor, abychom nezničili životní prostředí.“²⁸

Odpovědný přístup domorodých národů k životnímu prostředí nepramení pouze z úcty k přírodě a všemu živému, ale vzešel i z nezbytnosti - vzhledem k závislosti domorodých národů na lokálních zdrojích bylo jejich zachování nezbytné pro udržení kontinuity komunity jako takové.²⁹ S ohledem na výše uvedené lze proto konstatovat, že tradiční způsob využívání přírodních zdrojů domorodými národy odpovídá dnešním principům udržitelného rozvoje

²⁶ Tento systém bývá nazýván *slash-and-burn*. Domorodci na určeném místě vykácí stromy a spálí rostlinný materiál, získaný popel funguje jako hnojivo pro růst pěstovaných rostlin. Po vyčerpání živin, k čemuž dojde po několika sklizních, domorodci toto pole, jehož plocha zpravidla nepřesahuje 1 hektar, opustí a založí nové na jiném místě. Srov. PRIMARCK, B. (pozn. 3), str. 274 – 276; BROSIUS, P.J. (pozn. 7), str. 297 – 298; TEGEGN, M. (pozn. 10), str. 45 – 46; KULHÁNKOVÁ, J. *Lidé duhového hada a Strážci dlouhého šedého mraku*, Praha: Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze, 2010, str. 32; Zpráva IACHR ve věci *Kuna Indigenous People of Madungandi and Embera Indigenous People of Bayano and Their Members v. Panama (Merits)* č. 125/12, ze dne 13. listopadu 2012, bod 60; *Společenství Mayagna (Sumo) Awas Tingni proti Nikaragui* (pozn. 8), bod 83 d (výpověď antropologa a sociologa R. S. Gruenbauma).

²⁷ Národ Saramaků se tradičně živí těžbou, zpracováním a prodejem dřeva i dalších lesních plodin. Srov. Rozsudek IACHPR ve věci *Saramaka People v. Suriname (Preliminary Objections, Merits, Reparations and Costs)* ze dne 28. listopadu 2007, bod 144.

²⁸ *Národ Saramaků proti Surinamu*, bod 144 (svědectví náčelníka Cesara Adjeko): „When we cut trees, we think about our children, and our grandchildren, and future generations. [...] When we go into the forest for any purpose, we think about what we're doing [...] We are very careful not to destroy anything that is in the forest. We take the wood that we need for our purposes, and we are very careful not to destroy the environment.“

²⁹ Srov. TSOSIE, R. (pozn. 13), str. 83; TEGEGN, M. (pozn. 10), str. 52; BROSIUS, P.J. (pozn. 7), str. 297 – 299. O různých technikách domorodých národů napomáhajících udržovat biodiverzitu a využívat zdroje udržitelným způsobem i s konkrétními příklady viz PRIMARCK, B. (pozn. 3).

a myšlenkám nové disciplíny, etiky životního prostředí,³⁰ a má pozitivní dopad na zachování biologické rozmanitosti na území domorodých národů.³¹

Značný význam pro zamezení nadměrného využívání zdrojů a tím zajištění jejich udržitelného rozvoje v lokálních podmínkách pak má zvykové právo domorodých národů a systém tradičního spravování přírodních zdrojů. Jedná se o soubor praktik, které jsou vykonávány a vynučovány v rámci jednotlivých společenstev zpravidla vesnickou radou starších. V mnoha případech obsahují také pravidla environmentální povahy. Může se jednat o omezení týkající se způsobu lovu a sběru rostlin, vymezení míst a ročního nebo denního období, kdy je povolen lov, sběr rostlin nebo těžba dřeva, zákaz zabíjení samic nebo mláďat, pravidla ustanovená na ochranu vodních zdrojů a další.³² Například v Číně se národy Miao a Dong řídí pravidly týkající se ochrany rostlin, zvířete, vodních zdrojů a prevence půdní eroze. Ve vesnici Nanhua například existuje několik trestů, kterými bude postizen ten, kdo bude přistižen při ilegální těžbě dřeva. Může mu být uloženo zaplacení pokuty ve výši vytěženého dřeva, sběr exkrementů nebo oprava mostů a řek.³³

V souvislosti se správou přírodních zdrojů a šetrným hospodařením je nutné zmínit zvláštní rys domorodých národů, kterým je silný kolektivismus těchto společenství. Kolektivní identita je v tradičních společenstevích nadřazena individuální identitě jednotlivce. Ten má proto povinnosti a odpovědnost vůči celému společenství a svým konáním je povinen přispívat kolektivnímu blahu. Domorodá společenství oproti tomu disponují právy, jejichž nositelem jsou tato společenství jako celek a tato práva mají tudíž kolektivní charakter.³⁴ Mezi taková práva patří i vlastnické právo k tradičním územím a přírodním zdrojům. Kolektivní držba tradičních území přitom napomáhá udržovat integritu těchto

³⁰ Blíže k etice životního prostředí viz PRIMARCK, B. (pozn. 3), str. 64 an.

³¹ Tradiční způsoby hospodaření přispívají též k ochraně genetické diverzity – domorodé národy mají značný význam pro zachování lokálních odrůd plodin. Blíže viz PRIMARCK, B. (pozn. 3), str. 284 – 285.

³² Srov. PRIMARCK, B. (pozn. 3), str. 110; *Společenství Mayagna (Sumo) Awas Tingni proti Nikaragui* (pozn. 8), bod 83 d (výpověď antropologa a sociologa R. S. Gruenbauma).

³³ Tato pravidla mají důležitou roli také vzhledem k tomu, že národní legislativa podobná ustanovení neobsahuje. Srov. YU, W., LIU, J., DONG, P. The impacts of climate change on indigenous populations in China and legal remedies, In: ABATE, R.S. a KRONK, E.A. (eds.) (pozn. 9), str. 455. Obdobně na Fiji dosud fungují domorodá zvyková pravidla environmentální povahy určená k ochraně korálových útesů, která mají značný význam vzhledem k nestabilitě politického režimu na Fiji. Srov. SUTTON, V. Fiji: climate change, tradition and Vanua. In: ABATE, R.S. a KRONK, E.A. (eds.) (pozn. 9), str. 368.

³⁴ Srov. BOLDT, M., LONG, J.A. Tribal Philosophies and the Canadian Charter of Rights and Freedoms. In: BOLDT, M., LONG, J.A. (eds.). *The Quest for Justice: Aboriginal Peoples and Aboriginal Rights*. Toronto: University of Toronto Press, 1985, str. 165 – 170. Blíže k problematice kolektivních práv domorodých národů viz kapitola 4.1 této práce.

území, neboť jednotlivci nejsou oprávněni tato území ani jejich části zcizit či pronajmout třetím osobám, a současně umožňuje efektivnější správu místních zdrojů, protože společenství mohou vymezit chráněná stanoviště, místa určené pro regeneraci zdrojů, apod.³⁵ Taková opatření lze nalézt například u jihoamerických indiánů Tukano obývajících oblast kolem řeky Rio Negro v Amazonii, jejichž základ obživy tvoří rybolov. Indiáni nekácí stromy podél řeky, neboť jsou si vědomi toho, že stromy mají roli „*při doplňování živin a organismů do potravní sítě ryb.*“³⁶ Současně určili vymezili rozsáhlá rybí útočiště, na kterých je rybolov zakázán, rybolov je tak dovolen pouze na území, které zahrnuje zhruba 40 % říčních břehů.³⁷

Jak již bylo řečeno v úvodu této práce, v dnešní době je běžné, že se jednotliví příslušníci nebo i celé domorodé komunity odklání od tohoto tradičního environmentálního přístupu. Napomáhá tomu především chudoba a vyčleňování domorodých národů z většinové společnosti, často umocněná ztrátou tradičních území a zdrojů obživy v důsledku nejrůznějších zásahů do těchto území, degradací a změn v životním prostředí či přílivem nových osadníků, kteří mění charakter krajiny a zvyšují poptávku po využívaných přírodních zdrojích.³⁸ Tyto faktory mohou vést k tomu, že domorodci začnou ničit jimi dosud chráněná přírodní stanoviště, využívat živočišné a rostlinné zdroje včetně ohrožených druhů neudržitelným způsobem, přebírat moderní způsoby hospodaření, které zpravidla nejsou tak šetrné k životnímu prostředí jako metody tradiční, nechají se zaměstnat u těžebních společností, které ničí jejich území nebo rovnou prodají svá práva k územím a přírodním zdrojům, aby si zajistili alespoň minimální příjem. V neposlední řadě způsobuje změnu v přístupu k životnímu prostředí také rozvrat tradičních hodnot, ke kterému dochází působením moderní společnosti jako takové a přijímáním odlišných náboženských

³⁵ Srov. MAGRAW, D.B., BAKER, L. Globalization, Communities and Human Rights: Community-Based Property Rights and Prior Informed Consent. In: SHELTON, D.L. (eds.). *Human Rights and the Environment, Vol. 1*, Northampton: Edward Elgar Publishing, Inc., Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited, 2011, str. 768; Blíže ke kolektivnímu vlastnictví tradičních území a zdrojů viz kapitola 4.1 této práce.

³⁶ PRIMARCK, B. (pozn. 3), str. 277.

³⁷ Tamtéž, str. 277.

³⁸ Zajímavá je studie o tzv. spotřební užitné hodnotě, která představuje cenu, již by museli příslušníci tradičních komunit zaplatit, aby si koupili zboží ekvivalentní tomu, které si tradičně obstarávají z místních zdrojů. Ukazuje se, že by se jednalo o skutečně velmi vysoké částky. Pokud by tedy místní zdroje nebyly k dispozici, domorodci by si nemohli dovolit toto zboží koupit a museli by se přestěhovat do měst nebo žít v naprosté chudobě. Srov. PRIMARCK, B. (pozn. 3), str. 47.

systémů.³⁹ Brosius přitom poukazuje na skutečnost, že široká podpora veřejnosti může napomoci tomu, že se domorodé národy rozhodnou vytrvat v uchování svého tradičního života a v jeho obraně i před nájezdy těžebních společností a investorů.⁴⁰

1.2 Tradiční ekologické znalosti domorodých národů

Výše popsaný zvláštní vztah a přístup domorodých národů k životnímu prostředí umožnil jeho příslušníkům nashromáždit velké množství jedinečných znalostí o okolní přírodě:

“Od dětství jsme se učili, jak se starat o rostliny, zvířata a všechny zdroje, které tvoří daný ekosystém. Učili jsme se, jak mluvit s rostlinami a jak požádat o dovolení, než je použijeme jako lék nebo pro účely ochrany.”⁴¹

Tyto znalosti se označují jako tradiční ekologické znalosti (*traditional ecological knowledge*, dále také „TEK“).⁴² Jedná se o soubor poznatků, vědomostí, praktik i kulturních a náboženských projevů, které pojednávají o vztahu člověka a jeho životního prostředí. Týkají se fungování ekosystémů, projevů přírodních procesů, klimatických jevů, využitelnosti

³⁹ Tamtéž, str. 84 a 127. Nutno podotknout, že již v minulosti se objevily situace, kdy domorodé národy přispěly ke ztrátě biologické diverzity v důsledku nadužívání některého z přírodních zdrojů. Například na výrobu jednoho tradičního oděvu havajského krále bylo spotřebováno 70 000 ptačích per dnes již vyhynulého šatovníka z rodu *Drepanis*. Srov. tamtéž, str. 109. Indián Augustin Grefa hovořil na přednášce o situaci v Ekvádoru o tom, že starší z kmene, kteří dřív učili mládež o úctě k přírodě, nyní prodávají své pozemky za pár korun těžebním společností. Na narušení tradičních hodnot mají dle jeho názoru velký podíl křesťanské školy pro děti, které předávají naprosto odlišné hodnoty a filozofie. Srov. přednáška Augustina Grefa, indiána z kmene Kichwa, Festiválek Sami Sobě, Žitková, 29.8.2015. Paní Yvonna Fričová, jež se svým manželem založila spolek Checomacoco, který poskytuje asistenční pomoc pro indiány kmene Čamakoko obývající území Chaco v Paraguaji, se vyjadřovala ke vztahu těchto indiánů k jejich tradičním územím, zvykům, náboženství a filozofii. Situaci shrnula tak, že tradice a domorodé zvyky přetrvávají pouze ojedinele u starší generace nebo jsou využívány ke komerčním účelům. Indiánům se jejich tradiční území líbí, protože to je jejich domov, nelze však hovořit o žádné zvláštní nebo duchovní vazbě. Příslušníci Čamakoko se přitom identifikují za indiány, území je drženo v kolektivním vlastnictví a fungují určité kmenové struktury, ty jsou ale značně narušeny všudypřítomnou korupcí a nefunkčností paraguayského systému. Srov. ústní rozhovor s Yvonnou Fričovou, sídlo spolku CHECOMACOCO, dne 21. října 2016.

⁴⁰ Srov. BROSIUS, J. (pozn. 7), str. 294 – 295.

⁴¹ TERAN, M.Y. (pozn. 13), str. 14-15: „*Since our childhoods, we have learned how to treat plants, the animals, and all resources that are forming the ecosystems. We were taught how to talk to the plants and how to ask permission before using them either as medicine or protection.*“

⁴² Pojem TEK zahrnuje znalosti jakýchkoliv místních společenství, lze se tak setkat i s označením *domorodé environmentální znalosti (indigenous environmental knowledge)*, které se vztahuje pouze ke znalostem domorodých obyvatel. Přesto se v této práci přikláním k použití zavedenějšího pojmu *TEK*. Srov. BURKETT, M. Indigenous environmental knowledge and climate change adaptation. In: ABATE, R.S. a KRONK, E.A. (eds.) (pozn. 9), str. 100; WIPO. Intergovernmental Committee on Intellectual Property and Genetic Resources, Traditional Knowledge and Folklore (ICIPGRTKF). *Glossary of Key Terms Related to Intellectual Property and Genetic Resources, Traditional Knowledge and Traditional Cultural Expressions*. Doc. WIPO/GTRTKF/IC/22/INF/8 Annex, April 27, 2012, str. 20.

a způsobu obhospodařování zdrojů, života a migračních vzorců zvířat stejně jako dalších poznatků nezbytných pro existenci dlouhodobého a harmonického sepětí člověka s přírodou. Díky těmto unikátním znalostem dokázala domorodá společenství přežít po tisíce let i ve velmi nehostinných podmínkách. TEK jsou předávané z generace na generaci a současně jsou formovány a obnovovány neustálým lokálním pozorováním a využíváním těchto poznatků. TEK jsou proto vázané k určitému území a tvoří součást kulturní a duchovní identity místních společenství. Mohou být přenášeny písemně nebo ústně, mohou být vtělené také do „příběhů, písní, folklóru, rčení, kulturních hodnot, názorů, rituálů, pravidel společnosti, místního jazyka a zemědělských postupů.“⁴³ Typická je kolektivní držba TEK, a to i přesto, že samotnou znalostí disponuje pouze pár jedinců v rámci společenství – ti se však považují spíše za její správce, nežli vlastníky. Užívání TEK je přitom většinou upraveno ve zvykovém právu dané komunity.⁴⁴ Zajímavostí je, že domorodí obyvatelé namítají, že TEK jsou často mylně považovány za pouhý přenositelný soubor informací. Pro ně tyto znalosti nepředstavují jen jakousi kolekci poznatků o vztahu k okolní přírodě, nýbrž onen vztah jako takový - jedná se o prožitou zkušenost. Proto „není nikdy opravdu možné „vlastnit“ nebo se „naučit“ tradiční znalosti bez toho, aby člověk podstoupil zkušenosti v ní původně zakotvené.“⁴⁵ TEK tak obsahují vazbu nejen na konkrétní prostředí, jehož se týkají, ale i na osoby, které je „prožívají“ a mohou přenášet.⁴⁶

TEK představují cenný zdroj informací nejen pro samotné domorodé národy, ale i pro moderní společnost. Primárně jsou využívány při získávání živočišných a rostlinných druhů pro farmaceutické, medicínské a jiné komerční účely (tzv. bioprospekci). V poslední

⁴³ CBD. The programme of work on Article 8(j) and related provision: *Introduction: Traditional Knowledge and the Convention on Biological Diversity* [online; vid. 2017-04-26]. Dostupné na: <http://www.cbd.int/traditional/intro.shtml>: „... stories, songs, folklore, proverbs, cultural values, beliefs, rituals, community laws, local language, and agricultural practices, including the development of plant species and animal breeds.“

⁴⁴ Srov. BURKETT, M. (pozn. 42), str. 100 – 102; CBD. WG8J. *Expert study on tasks 7, 10 and 12 of the Programme of Work on Article 8(j) and related provisions*, Doc. UNEP/CBD/WG8J/8/INF/5, September 12, 2013, body 20 – 23.

⁴⁵ MCGREGOR, D. Linking traditional ecological knowledge and western science: Aboriginal perspectives from the 2000 State of the Lakes Ecosystem Conference. *Canadian Journal of Native Studies*, roč. 28, č. 1, 2008, str. 146: „... one cannot ever really “acquire” or “learn” TEK without having undergone the experiences originally involved in doing so.“

⁴⁶ Srov. též FIGUEROA, R.M. Indigenous Peoples And Cultural Losses. In: DRYZEK, J.S., NORGAARD, R.B., SCHLOSBERG, D. (eds.). *Oxford Handbook of Climate Change and Society*. New York: Oxford University Press Inc., 2011, str. 238. Brosius kritizuje způsob, jakým jsou v dnešní odborné literatuře TEK popisovány – na základě svých zkušeností tvrdí, že často dochází k jejich zkreslení, a to především ve snaze dodat jim duchovní rozměr. Srov. BROSIUS, P.J. (pozn. 7).

době je ale TEK věnována pozornost také jako možném zdroji poznatků využitelném při řešení environmentálních otázek jako je ochrana životního prostředí, zachování biodiverzity, udržitelný rozvoj, problematika klimatických změn, ale i předvídaní přírodních katastrof.⁴⁷ Přínos, který by v tomto směru mohly TEK přinést, se ukázal například v roce 2004. V tomto roce zasáhla ostrovy v Jižním Pacifiku ničivá vlna tsunami, která napáchala obrovské škody na životech a na majetku. Příslušníci domorodého národa Mokenů, obývajících jeden z ostrovů nacházející se v oblasti nejvíce postižené touto katastrofou, však dávno před příchodem první vlny uprchli do hor a všichni se zachránili. Blížící se nebezpečí Mokenové vytušili z projevů moře a živočichů, jež se shodovaly s projevy obsaženými v legendě o vlně Laboon pojídající lidi, vyprávěné z generace na generaci. Hlavním ukazatelem bylo náhlé utichnutí cikád, které přimělo jednoho z rybářů kmene, aby ihned běžel upozornit ostatní. Více asimilované domorodé národy na okolních ostrovech žádná varovná znamení nezaznamenaly a tsunami podlehly.⁴⁸ Využití TEK pro tyto účely je dosud výjimečné, nicméně čím dál tím víc se ozývá volání po tom, aby domorodé národy byly zapojeny především do plánování adaptačních i mitigačních opatření. TEK ve spojení s vědeckými poznatky by mohly být skutečně velkým přínosem pro předcházení či eliminaci dopadů klimatických změn. Příkladem instituce, která kombinuje vědecké poznatky s tradičními znalostmi a zabývá se monitoringem životního prostředí, mimo jiné i táním ledovců, je Výzkumné centrum v Nanuviku (*Nunavik Research Centre*).⁴⁹ TEK jsou také zapojeny do všech programů Arktické Rady.⁵⁰ Tyto koncepty by dle mého názoru mohly a měly být dále následovány.⁵¹

⁴⁷ Srov. BURKETT, M. (pozn. 42), str. 96 – 118.; CHAVES, J. The Andean Pact and Traditional Environmental Knowledge. In: STOIANOFF, N.P. (eds.). *Accessing Biological Resources – Complying With The Convention on Biological Diversity*. International Environmental Law and Policy Series, vol. 66. The Hague: Kluwer Law International, 2004; PRIMARCK, B. (pozn. 3), str. 52; TSOSIE, R. (pozn. 13), 95; STEJSKAL, V. (pozn. 4), str. 106.

⁴⁸ Srov. FIGUEROA, R.M. (pozn. 46). LEUNG, R. 2005, Sea gypsies saw signs in the waves: How Moken people in Asia saved themselves from deadly tsunamis, *60 Minutes* [online]. 20. března 2005 [vid. 2017-04-22]. Dostupné na: <http://www.cbsnews.com/news/sea-gypsies-saw-signs-in-the-waves/3/>.

⁴⁹ BURKETT, M. (pozn. 42), str. 96 – 118; FIGUEROA, R.M. (pozn. 46).

⁵⁰ STOYANOVA, I.L. The Saami facing the impacts of global climate change. In: ABATE, R.S. a KRONK, E.A. (eds.) (pozn. 9), str. 305.

⁵¹ Dalším příkladem může být využití znalostí tradičních sobích pastevců při vypracování studie o schopnosti sobů adaptovat se na environmentální a klimatické změny. Srov. tamtéž, str. 309. Osvědčilo se též zapojení domorodců do projektů zabývajících se diverzitou tropického hmyzu na Papuy-Nové Guineji, neboť vzhledem ke svým znalostem se domorodci projevili jako nejschopnější sběrači hmyzích exemplářů a informací o životě jednotlivých druhů. Srov. PRIMARCK, B. (pozn. 3), str. 288-289.

I přes přínos, který TEK představují, je jejich zachování a možné využívání ohrožené. Narušení tradičních kultur v důsledku kolonialismu, asimilačních praktik států, zásahů do tradičních území, modernizace a urbanizace má za následek nevratné ztráty velkého množství TEK. S ohledem na ústní podobu TEK je jejich zachování podmíněné přístupem na tradiční území a k přírodním zdrojům, ke kterým se pojí, a pokračujícím tradičním způsobem života, při němž dochází k jejich využívání, neboť pouze tak mohou být TEK udržovány a předávány dál. Přemístění komunity typicky znemožňuje takovéto udržování TEK. Například vysídlení afrických domorodých komunit Masajů a Ogieků z jejich tradičních území vede ke ztrátě cenných informací o tradičních léčivých rostlinách. Tyto rostliny se na nových územích, kam byly komunity přemístěny, nevyskytují, a proto znalosti, které se týkaly jejich využití, nemohou být udržovány a tím způsobem uchovány.⁵² Dalším ohrožením TEK, které poškozuje jejich nositele, je tzv. biopirátství neboli získání TEK soukromými společnostmi nebo jedinci, kteří následně využijí ochrany práva duševního vlastnictví ve svůj prospěch a bez náležitého sdílení přínosů s původními nositeli těchto znalostí profitují z jejich užitků ve farmaceutickém, potravinářském nebo medicínském průmyslu.⁵³

1.3 Zdroje ohrožení tradičních území, přírodních zdrojů a životního prostředí domorodých národů

Nezbytnými předpoklady pro trvání existence domorodých národů je zajištění jejich přístupu na tradiční území a k přírodním zdrojům na nich se nacházejícím a zachování kvalitního stavu životního prostředí v jimi obývaných oblastech. Mnoho domorodých národů po celém světě se však potýká s narušením své územní integrity, úbytkem přírodních stanovišť a zdrojů stejně jako s celkovou degradací životního prostředí, což ovlivňuje téměř veškeré projevy jejich tradičního života. Z možných zdrojů, které tímto způsobem ohrožují tradiční území, přírodní zdroje a životní prostředí domorodých národů, zde budou uvedeny přímé zásahy do tradičních území, zřizování chráněných území a klimatické změny. Na konkrétních příkladech bude přitom znázorněno, jakým způsobem jsou domorodé národy

⁵² Srov. Podrobněji též KAMERI-MBOTE, P., NYUKURI, E. Climate change, law and indigenous peoples in Kenya: Ogiek and Maasai narratives, In: ABATE, R.S. a KRONK, E.A. (eds.) (pozn. 9), str. 542 a 545. Blíže také viz kapitola 1.3.2 této práce.

⁵³ Srov. WARNED, J.B. Using Global Themes to Reframe the Bioprospecting Debate. *Indiana Journal of Global Legal Studies*, roč. 13, č. 2, 2006, str. 645 – 671; TERAN, M.Y. (pozn. 13), str. 4, 5, 17; VENKATARAMAN, K., SWARNA LATHA, S. Intellectual Property Rights, Traditional Knowledge and Biodiversity of India. *Journal of Intellectual Property Rights*, roč. 13, 2008, str. 328 – 329.

v důsledku těchto jevů ovlivněny. Pod pojmem *zásahy* jsou míněny činnosti a projekty vlád, soukromých a nadnárodních společností i třetích osob, které mají dopady na tradiční území a přírodní zdroje a ohrožují integritu těchto území. Typicky se jedná o průzkum a činnosti spojené s vyhledáváním a těžbou nerostných surovin, zaplavování území za účelem výstavby přehrad či využívání těchto území pro komerční a vojenské účely. Zajímavým tématem, které však v této práci nebude podrobněji rozebráno, je ohrožení tradiční potravy domorodých národů v důsledku ztráty území, klimatických změn a experimentování s genetickou úpravou plodin, která má také negativní dopady na jejich kulturní identitu a tradiční způsob života.⁵⁴

1.3.1 Zásahy do tradičních území

Mezi zásahy, které ovlivňují tradiční území a přírodní zdroje patří především těžba nerostných surovin, kácení lesů za účelem těžby dřeva a přeměny pozemků na pastviny a zemědělské plochy, pěstování nepůvodních druhů rostlin a dřevin, komerční rybolov, provozování rekreačních činností či výstavba přehrad a vojenských základen. Tyto rozsáhlé průmyslové a komerční činnosti, které zpravidla způsobují destrukci životního prostředí, jsou prováděny za účelem zisku a „většinou berou malé ohledy na místní obyvatelstvo, které je na těchto zdrojích závislé.“⁵⁵ Tuto situaci zhoršuje skutečnost, že státní orgány v mnoha případech vydávají oprávnění k využívání těchto území třetím osobám, soukromým společnostem nebo zahraničním investorům (případně jim rovnou pozemky přidělí) bez souhlasu a předchozích konzultací s domorodými obyvateli dotčených území.⁵⁶

Těžba nerostných surovin a dřeva představuje skutečnou hrozbu pro život domorodců. Moderní společnost vytváří nadměrnou poptávku po přírodních zdrojích a tradiční území bohatá na přírodní zdroje a nerostné suroviny se stávají častým cílem těžebních společností. Dopady na život domorodců jsou přitom devastující. Těžební společnosti kácí stromy a poškozují rostliny, které mají pro domorodá společenství kulturní, environmentální a hospodářskou hodnotu. Jejich výbušniny ničí jeskyně, části lesů či zdroje

⁵⁴ Srov. PULITANO, E. (pozn. 1), str. 317 - 321; ABATE, R.S., KRONK, E.A. Commonality among unique indigenous communities: an introduction to climate change and its impacts on indigenous peoples. In: ABATE, R.S. a KRONK, E.A. (eds.) (pozn. 9), str. 7.

⁵⁵ PRIMARCK, B. (pozn. 3), str. 85. Blíže tamtéž, str. 84 – 85; *Společenství Mayagna (Sumo) Awas Tingni proti Nikaragui* (pozn. 8), bod 83 d (výpověď antropologa a sociologa R. S. Gruenbauma).

⁵⁶ Srov. např. TEGEGN, M. (pozn. 10), str. 56 – 59.

pitné vody. Dělníci přitom nedbají na to, kde se nachází lovecké zóny a stezky, vodní zdroje, kde rostou významné rostliny či zda zasahují do posvátných a jinak kulturně důležitých míst.⁵⁷ Činnost těžebních společností ovlivňuje také výkon tradičních rituálů a obřadů. Pracovníci těžebních společností vstoupili například na posvátné místo ekvádorského národa Kichwa zvané Pingullu a vykáceli všechny tamější stromy včetně obzvláště uctívaného stromu Lispungu, který byl využíván mj. k léčebným účelům.⁵⁸ Těžké stroje a bagry dále způsobují hluk, který plaší zvěř a jehož následkem dochází k migraci živočišných druhů.⁵⁹ Šaman národa Sarayaků věří, že hluk bagrů zahnal i zvláštní bytosti, které udržují harmonii v celém pralese.⁶⁰ V souvislosti s těžbou jsou přes tradiční území stavěny silnice a příjezdové cesty nebo přistávací dráhy pro helikoptéry, které mnohdy přilákají nové osadníky. Ti zabírají území a nevratně ničí lesy při jejich přeměně na plochy využívané pro pastvu dobytka a výkon komerčního zemědělství. Příchod cizinců, pozemkových spekulantů a dělníků má za následek také sociální rozvraty společenství a zavlečení dosud neznámých nemocí mezi domorodce, které vedou ke vzniku epidemií a k četným úmrtím. V důsledku všech těchto změn dochází k úbytku živočišné a rostlinné diverzity, půdní erozi v důsledku odlesnění, mění se charakter půdy, jsou ovlivněny vodní toky.⁶¹

Příklady dokládajících negativní efekty a dopady těžby je skutečně mnoho. Domorodý národ Penan⁶² obývající malajskou stranu ostrova Borneo se například od 70. let se potýká s rozsáhlou komerční těžbou stromů na jím tradičně obývaném území. Národ Penan je závislý na zdrojích získaných v lese - živí se lovem, rybolovem a sběrem lesních plodin. Ze svědectví příslušníků tohoto národa vyplývá, že v důsledku těžby je pro ně mnohem náročnější nalézt potravu, každý den není slyšet nic jiného, než jen hluk buldozerů těžařských společností, mizí ovocné a další tradičně využívané stromy a voda je z důvodu těžby

⁵⁷ Srov. *Společenství Mayagna (Sumo) Awas Tingni proti Nikaragui* (pozn. 8), bod 32; *Národ Saramaků proti Surinamu* (pozn. 27), bod 135; *Domorodé národy Kuna a Embera proti Panamě* (pozn. 26), body 70, 186 a 187; *Národy Kaliña a Lokono proti Surinamu* (pozn. 10), bod 94; IACHR. *Report on the Situation of Human Rights in Ecuador*, Doc. OEA/Ser.L/V/II.96, Doc. 10 rev. 1, April 24, 1997, kapitola IX.

⁵⁸ Srov. *Domorodý národ Kichwa ze Sarayaku proti Ekvádoru* (pozn. 10), body 104 a 218.

⁵⁹ Srov. *Národy Kaliña a Lokono proti Surinamu* (pozn. 10), bod 217.

⁶⁰ V reakci na jednání těžebních společností prohlásil: „Všichni ti, kteří si přejí, aby byla působena škoda, nerozumí, co činí. My tomu rozumíme, protože my to vidíme.“ („All those who wish to cause damage don't understand what they are doing. We do understand it, because we see it.“). Srov. *Domorodý národ Kichwa ze Sarayaku proti Ekvádoru* (pozn. 10), bod 217.

⁶¹ *Společenství Mayagna (Sumo) Awas Tingni proti Nikaragui* (pozn. 8), bod 34.

⁶² Existuje národ Západních Penanů a Východních Penanů, přičemž k odporu proti těžbě dochází především u Západních Penanů. Srov. BROSIUS, P.J. (pozn. 7), str. 293 – 295.

zanesena bahnem.⁶³ Národ se těžbě snaží čelit opakovanými blokádami přístupových cest, což vyústilo v zatčení více než stovky jeho příslušníků. Nyní se na území národa plánuje výstavba 12 vodních elektráren a lesy jsou úplně odstraňovány, aby bylo uvolněno místo pro plantáže palem olejných. Rozsáhlé škody na životním prostředí způsobené těžbou ropy lze také demonstrovat na případu národa Ogoniů, který tradičně obýval území v okolí delty Nigeru. Od 70. let, kdy byla zahájena těžba ropy v těchto oblastech, došlo k masivním únikům ropy, které znečistily vodní zdroje, znehodnotily zemědělskou půdu a způsobily úbytek vodních živočichů. V průběhu těžby byly v blízkosti vesnic spalovány zbytkové plyny, které způsobily kyselou dešť, domorodci byli také vystavováni neustálému hluku. Skrze jejich vesnice a zemědělské pozemky bylo postaveno potrubí. Míra znečištění vody, vzduchu i půdy a zhoršení životního prostředí, které vedlo mimo jiné také k vážným zdravotním následkům u příslušníků Ogoniů a která byla na „úrovni pro člověka nepřijatelné, učinila ze života na území Ogoniů noční můru.“⁶⁴

Zásahem, který typicky vede k vysídlování domorodých národů z jejich tradičních území, je výstavba vodních přehrad a elektráren. Rozsáhlé projekty často postihují tradiční území obývaná domorodými národy, které jsou i přes případné protesty donuceny tato území opustit.⁶⁵ Ztráta tradičních území připravuje domorodce o tradiční zdroje nezbytné pro fyzické i kulturní přežití a způsobuje hluboké sociální a kulturní rozvraty společnosti. Domorodé národy v důsledku zatopení území také nevratně ztrácí svá posvátná a další kulturně významná místa.⁶⁶ Příslušník národa Emberá z Panamy, který byl se svým kmenem přesídlen z důvodu výstavby přehrady, popsal situaci po přemístění na nové území následovně: „*moje společenství se stalo nemocným a zešilelo [...] i děti zešilely,*

⁶³ Srov. tamtéž, str. 293 – 295; ROSS, M., TAMBURIN, F. Tribes struggle to survive in Borneo. *The Guardian* [online]. 16. dubna 2009 [vid. 2017-04-22]. Dostupné na: <https://www.theguardian.com/world/2009/apr/16/indonesia-endangered-habitats>; Survival International. *Success for Sarawak tribes as dam shelved* [online]. 8. prosince 2015 [vid. 2017-04-25]. Dostupné na: <http://www.survivalinternational.org/news/11030>; Survival International. *An Appeal from the Penan* [online]. Video. [vid. 2017-04-25]. Dostupné na: <http://www.survivalinternational.org/films/penanappeal>.

⁶⁴ Rozhodnutí ACHPR ve věci *The Social and Economic Rights Action Center and the Center for Economic and Social Rights v. Nigeria*, ze dne 27. října 2001, stížnost č. 155/96 (dále jen „případ Ogoni“), bod 67: „... level humanly unacceptable has made it living in the Ogoni land a nightmare.“ Srov. také TEGEGN, M. (pozn. 10), str. 59. Více k případu Ogoni viz kapitola 4.1.3 této práce.

⁶⁵ K vysídlení domorodých národů v důsledku výstavby vodní přehrady došlo např. při stavbě přehrady Gilgel Gibe III na řece Omo v Etiopii (srov. TEGEGN, M. (pozn. 10), str. 59 – 60), přehrady Bakun v Malajsii (srov. ABATE, R.S., KRONK, E.A. (pozn. 54), str. 9) nebo Belo Monte v Brazílii (srov. předběžné opatření IACHR ve věci *Indigenous Communities of the Xingu River Basin, Pará, Brazil* ze dne 1. dubna 2011, č. PM 382/10).

⁶⁶ Srov. *Národ Saramaků proti Surinamu* (pozn. 27), body 12 a 59.

pravděpodobně v důsledku toho velkého nárazu, který jsme prožili. Snad protože nebyla žádná možnost, abychom žili s naší přírodou.⁶⁷ Zatopením tradičních území došlo ke ztrátě ekosystémů důležitých pro tradiční hospodářské aktivity a ke ztrátě rostlin využívaných pro léčebné účely. Domorodá společenství tak byla nucena radikálně změnit svůj způsob obživy a svého života.⁶⁸ K nucenému vysídlování domorodých národů dochází i z důvodu zřizování vojenských základen⁶⁹ nebo komerčních farem. V Africe byl takto v 50. letech vystěhován národ Kereyu, jehož tradiční území bylo přeměněno ve třtinové plantáže. Dodnes však nebyl tento národ nikterak odškodněn.⁷⁰

Devastující dopady má na domorodá společenství a jejich tradiční území také turistický průmysl. Například na Havaji roste na tradičních územích domorodců masivní výstavba hotelových resortů a souvisejících služeb, a to bez předchozí konzultace a souhlasu domorodého obyvatelstva. Z důvodu rozsáhlé výstavby ubývá pozemků, na kterých by se dalo pěstovat taro, tradiční a posvátný pokrm tamějších domorodců, který také ohrožují pokusy s genetickými plodinami, jež se na Havaji i přes protesty domorodců provádějí.⁷¹ V Severní Americe byla některá posvátná místa domorodých národů prohlášena za součást veřejných parků nebo národních památek přístupných pro rekreaci, výzkum i komerční využití, čímž došlo k narušení duchovních ceremonií dotčených národů. Tamní indiánské kmeny pro množství horolezců a turistů nemohou provádět své obřady a jejich posvátné stezky lemují zvědaví turisté.⁷²

V souvislosti se zásahy do tradičních území je vhodné zmínit též zvyšující se nárůst násilných aktů vůči ekologickým aktivistům, kteří hájí environmentální a územní práva domorodých národů, stejně jako vůči domorodým příslušníkům, jež se snaží bránit

⁶⁷ *Domorodé národy Kuna a Embera proti Panamě* (pozn. 26), bod 181: „... my community became ill and went crazy [...] even the children, like they went mad, perhaps due to the very impact that we suffered. Perhaps we didn't have any way to live with our nature...“

⁶⁸ Srov. tamtéž, bod 183.

⁶⁹ Svá tradiční území museli z tohoto důvodu opustit např. domorodí obyvatelé Čagoských ostrovů nebo Inuité. Srov. rozsudek ESLP ve věci *Obyvatelé Čagoských ostrovů proti Spojenému království* ze dne 11. prosince 2012, stížnost č. 35622/04 a ve věci *Hingitag 53 against Denmark* ze dne 12. ledna 2006, stížnost č. 18584/04.

⁷⁰ Srov. TEGEGN, M. (pozn. 10), str. 55.

⁷¹ PULITANO, E. Kānāwai, international law, and the discourse of indigenous justice: some reflections on the Peoples' International Tribunal in Hawaii. In: PULITANO, E. (eds.) (pozn. 14), str. 309 – 323.

⁷² Srov. MARTIN, K.J. (pozn. 14), str. 207, 211 a 218.

svá území a přírodní zdroje.⁷³ Aktivní jedinci zpravidla čelí častému zastrašování a výhrůžkám smrti, které se v mnoha případech skutečně naplní.⁷⁴ Násilí se v některých případech přitom dopouští i státní ozbrojené síly.⁷⁵

1.3.2 Zřizování chráněných území

Zřizování chráněných území působí na první dojem jako jednoznačně prospěšná činnost, která má pozitivní vliv na zachování přírody a uchování biologické rozmanitosti a přírodních stanovišť. Pro domorodé národy však může mít negativní až fatální následky. Kolem 12 % světové pevniny, což činí zhruba 19 miliónů kilometrů čtverečních, je zahrnuto pod chráněná území. Přibližně polovina území určených na ochranu byla tradičně obývaná nebo užívaná domorodými národy.⁷⁶ Přestože všech pět největších nevládních organizací, které svou podporou výrazně přispívají ke zřizování chráněných oblastí, stejně jako Mezinárodní svaz ochrany přírody (*International Union for Conservation of Nature*) vydalo prohlášení, že plně podporují práva domorodých národů, realita tomu neodpovídá.⁷⁷ V environmentálních kruzích, stejně jako ve veřejném mínění, je stále silně zakotvena

⁷³ Podle údajů organizace Global Witness bylo v roce 2014 zabito zhruba 116 ekologických aktivistů, z toho 40 % bylo domorodých příslušníků. Srov. KYTE, B. pro Democracy Now. *How Many More? 116 Environmental Defenders Were Murdered Last Year, Mostly in Latin America*. [online]. 22. dubna 2015 [vid. 2017-05-03]. Dostupné na: https://www.democracynow.org/2015/4/22/how_many_more_116_environmental_defenders. Počet násilných úmrtí v roce 2016 vzrostl na 185. Srov. RENGAM, S. *Killing of Defenders Of People's Rights To Land, Three Times Worse In 2016 – PANAP* [online]. 10. prosince 2016 [vid. 2017-05-03]. Dostupné na: <https://panap.net/2016/12/10/killings-of-defenders-of-peoples-right-to-land-three-times-worse-in-2016-panap/>. Jen v průběhu ledna 2017 bylo v Jižní Americe a Mexiku zabito 14 ekologických aktivistů, z nichž většina obhajovala domorodá územní práva. Srov. IACHR. Press release. *IACHR Condemns Murders of Human Rights Defenders in the Region* [online]. 7. února 2017 [vid. 2017-05-03]. Dostupné na: http://www.oas.org/en/iachr/media_center/preleases/2017/011.asp. Je tak patrné, že dochází k nárůstu těchto násilných aktů.

⁷⁴ Mezi oběťmi z nedávné doby je například Berta Cáceres. Tato držitelka Goldmanovy ceny za životní prostředí z roku 2015 byla zastřelena ve svém domě dne 3. března 2016, a to i přesto, že pro opakované výhrůžky bylo Meziamerickou komisí pro lidská práva (*Inter-American Commission on Human Rights*) nařízeno předběžné opatření, ve kterém bylo vyžadováno, aby Honduras přijal opatření pro zajištění její bezpečnosti. Srov. IACHR. Press release. *IACHR Condemns the Killing of Berta Cáceres in Honduras* [online]. 4. března 2016 [vid. 2017-05-03]. Dostupné na: http://www.oas.org/en/iachr/media_center/preleases/2016/024.asp.

⁷⁵ Například nigerijské ozbrojené síly se účastnily útoků vedených proti stoupencům mírumilovného Hnutí za přežití Národu Ogoniů (*Movement of the Survival of Ogoni People*). Srov. *případ Ogoni* (pozn. 64), body 3, 7 a 8. Blíže viz kapitola 4.1.3 této práce.

⁷⁶ Srov. DOWIE, M. *Conservation Refugees, The Hundred-Year Conflict between Global Conservation and Native Peoples*. Massachusetts: Massachusetts Institute of Technology, 2009, str. xx – xxviii. Existuje několik typů chráněných území – od přírodních rezervací a divočin s přísným režimem, na jejichž území se dostanou pouze strážci rezervací a vědečtí pracovníci, po oblasti spravované a i nadále obývané místními obyvateli, pouze s různými omezeními.

⁷⁷ Jedná se o Conservation International (CI), The Nature Conservancy (TNC), the Worldwide Fond for Nature (WWF), the African Wildlife Foundation (AWF), a the Wildlife Conservation Society (WCS) – domorodými národy označované jako „BINGO's“ (Big International NGOs) – srov. tamtéž, str. xxii.

představa o tom, že k ochraně území a jeho biodiverzity je nezbytné naprosté vyloučení přítomnosti člověka.⁷⁸ Z toho důvodu při zřizování chráněných území docházelo a stále dochází k vystěhování domorodých obyvatel z jejich tradičních území, přestože tato území obývali po tisíce let bez toho, aby negativně ovlivnili tamější ekosystémy a biodiverzitu.⁷⁹ Jak jsem popsala výše v této práci, tradiční činnosti a způsoby zemědělství jsou přitom považovány za environmentálně šetrné, vychází z lokálních pozorování a zkušeností nasbíraných po mnoho generací a pokud by nebyla prováděna udržitelným způsobem, společenství by nemohla dlouhodobě přežít.⁸⁰

„Osvědčili jsme se jako dobří správci, jinak byste naše země nevybrali pro účely ochrany. Nechte nás tam, kde jsou pohřbeni naši předci, a my vám pomůžeme uchovat biologickou diverzitu, které si všichni ceníme.“⁸¹

Přesné číslo takto přesídlených komunit není známé, pohybuje se však mezi pěti miliony až desítkami miliony jedinců.⁸² Objevují se proto pojmy „uprchlíci z důvodu ochrany přírody“ (*conservation refugees*) a „ekokolonialismus“ (*ecocolonialism*).⁸³ Samotní představitelé domorodých národů se shodují na tom, že se jedná o jednu z největších hrozeb pro tradiční území domorodých národů: „[n]ejprve jsme byli připraveni o půdu ve jménu králů a císařů, později ve jménu rozvoje a nyní ve jménu ochrany přírody.“⁸⁴ V některých případech nedochází k přesídlení kmenů, jejich práva jsou však značně omezena – je jim zakázán přístup na určitá území (která však mohou sloužit jako tradiční místa sběru léčivých

⁷⁸ Srov. MARTIN, K.J. (pozn. 14), str. 205 - 211. Tato představa vychází z myšlenek o divočině, která prochází celou historií národních parků USA a je zakotvena v zákoně o ochraně divočiny, přijatém v roce 1964 v USA, ve kterém je divočina definovaná jako oblast bez vlivu člověka a na jejímž území je „člověk pouze hostem, který zde nesetrvává.“ (*A wilderness, in contrast with those areas where man and his own works dominate the landscape, is hereby recognized as an area where the earth and its community of life are untrammelled by man, where man himself is a visitor who does not remain;*). Srov. *Wilderness Act*, Public Law 88-557 (16 U.S. C. 1131-1136), 88th Congress, Second Session, September 3, 1964, § 2, písm. c).

⁷⁹ Srov. TEGEGN, M. (pozn. 10), str. 57.

⁸⁰ Např. *Domorodé národy Kuna a Embera proti Panamě* (pozn. 26), bod 60; *Národy Kaliña a Lokono proti Surinamu* (pozn. 10), bod 34; *Národ Saramaků proti Surinamu* (pozn. 27), bod 144.

⁸¹ DOWIE, M. (pozn. 76), str. xvi-xvii: „*We have proven ourselves good stewards, otherwise you wouldn't have selected our lands for conservation. Let us stay where our ancestors are buried and we will help you preserve the biological diversity we all treasure.*“

⁸² Téměř žádný stát neneviduje oficiálně počet takto přesunutých osob. Srov. tamtéž, str. xxi.

⁸³ Srov. PRIMARCK, B. (pozn. 3), str. 279; DOWIE, M. (pozn. 76).

⁸⁴ Tamtéž, str. xv: „*First we were dispossessed in the name of kings and emperors, later in the name of state development, and now in the name of conservation.*“ Na Mezinárodním fóru domorodého mapování (*The International Forum on Indigenous Mapping*) konaného roku 2004 ve Vancouveru se všech 200 zúčastněných příslušníků domorodých národů z celého světa podepsalo prohlášení, ve kterém byla ochrana přírody označena za vůbec největší hrozbu pro jejich tradiční území. Srov. tamtéž, str. xvii – xviii.

rostlin, pěstování plodin, posvátná či jinak kulturně významná místa) nebo určité činnosti (lov zvěře, rybolov, sběr rostlin, různé zemědělské činnosti, atd.). Tato omezení však domorodé národy připravují o podstatné zdroje obživy, čímž ohrožují jejich soběstačnost a v neposlední řadě také narušují jejich kulturní a kolektivní identitu. Situaci navíc často zhoršuje nedostatečná informovanost domorodých obyvatel.⁸⁵ Problematická je i otázka odškodnění, neboť domorodým národům není často poskytnuta žádná kompenzace (a to i v případě nuceného vystěhování), či pouze zanedbatelná částka.⁸⁶

V důsledku zřízení chráněného území museli svá tradiční území opustit například Ogiekové, kteří jsou tradičními obyvateli rozsáhlého keňského lesního komplexu Mau. Ogiekové se tradičně živilo lovem, sběrem divoce rostoucího ovoce a kořínků a jejich specializací byl chov včel a sběr lesního medu. V důsledku nelegální těžby, odlesňování a přílivu osadníků, kteří si uzurpovali část území, došlo v posledních letech ke zničení podstatné části lesního komplexu. Keňa se ve snaze ochránit tento komplex rozhodla vystěhovat z něj veškeré obyvatele včetně Ogieků, přestože odnepaměti žili s místním ekosystémem v harmonii. Ti, kteří již byli nuceni odejít, byli přestěhováni na zemědělskou půdu a museli radikálně změnit svůj styl života. Potýkají se přitom s nedostatkem zkušeností a znalostí s farmařením, chovem a prodejem dobytka, skladováním potravin a s hladem mezi sklizněmi, neboť tradičně uměli skladovat pouze med, který pro ně tvořil významný zdroj obživy. Došlo také k podstatné změně jejich stravy a k výskytu pro ně dosud neznámých nemocí - současně však také ztratili přístup k léčivým rostlinám.⁸⁷

Již se však objevují způsoby, kterými lze dopady, které má zřizování chráněných území na domorodé národy, zmírnit. Jedná se především o navazování spolupráce při vytváření a spravování chráněných oblastí mezi zřizovateli a místními národy. Takto si

⁸⁵ Domorodým obyvatelům často není vysvětleno, za jakým účelem došlo k těmto omezením. Je jim pouze řečeno, že nyní nesmí vstupovat na určitá území, ačkoliv tam byli odjakživa zvyklí lovit, sbírat nebo pěstovat, k tomu se objeví armáda nebo ozbrojení strážci, aby tato území hlídali. Nikdo také neřeší, jakým způsobem se mají místní obyvatelé živit a jakým způsobem nahradit zdroje, o které přišli. Tato situace nutí příslušníky domorodých národů, aby ilegálně pronikali na území střežených parků pro získání svých tradičních zdrojů a riskovali uvěznění a v některých případech i legální zabití ze strany strážců parku. Výjimečně dochází i k tomu, že zoufalí příslušníci kmenů, kteří byli připraveni o vše, proniknou na území chráněných oblastí a ničí a pustoší místa, o která dříve pečovali, či dokonce útočí na zaměstnance parku. K pustošení parku došlo například v roce 2003 v Kamerunu. Srov. tamtéž, str. xxvi. V indickém státu Ásam takto zabili příslušníci kmene Bodo 12 zaměstnanců parku. Srov. PRIMARCK, B. (pozn. 3), str. 279.

⁸⁶ Srov. např. TEGEGN, M. (pozn. 10), str. 57.

⁸⁷ Srov. KAMERI-MBOTE, P., NYUKURI, E. (pozn. 52), str. 539 - 553.

například vláda USA pronajala od domorodých obyvatel žijících na Samoe lesy a pobřežní pozemky, na kterých zřídila národní park, na jehož území však i nadále mohou domorodí obyvatelé lovit a sbírat plodiny.⁸⁸ Mezi domorodými národy a vládami států dochází i k uzavírání dohod, které obsahují určité kompromisy. Takto bylo například sjednáno právo domorodých národů pást dobytek v určitých afrických parcích výměnou za zdržení se lovu zvěře vně parku.⁸⁹ Novým typem chráněných území jsou pak tzv. vyhrazené rezervace (*extractive reserves*), v nichž mohou domorodé komunity nadále sbírat přírodní produkty způsobem šetrným k místnímu ekosystému.⁹⁰ V rámci programu UNESCO Člověk a biosféra (*Man and Biosphere*) vznikly na vybraných územích tzv. biosférické rezervace, jejichž území jsou rozdělena na několik zón, přičemž tzv. nárazníková zóna obklopující zónu jádrovou, která představuje ochranu nejvýznamnějších míst, je i nadále obhospodařovaná tradičním udržitelným způsobem. Domorodé národy také mohou být zakladateli parku nebo se podílet na jeho chodu a získávat tak užitky z ekoturistiky či pracovních pozic v parku (většinou jako průvodci, vědečtí pracovníci nebo zaměstnanci).⁹¹

1.3.3 Klimatické změny

Klimatické změny jsou fenoménem, který se dotýká celého světa. Intenzita jeho dopadů se však na různých místech světa liší. Ačkoliv domorodé národy přispívají k jejich vzniku naprosto minimálně, jsou těmi, kteří tyto dopady pocítují nejcitlivěji. Jednak obývají ekologicky citlivá území, jednak jejich zvláštní vztah k tradičním územím a bezprostřední závislost na přírodních zdrojích způsobuje, že jakákoliv nerovnováha v ekosystémech či v přírodních podmínkách, které tyto ekosystémy ovlivňují, se v jejich životech ihned projeví. Přestože domorodé národy disponují mnoha znalostmi a zkušenostmi, jak přežít a adaptovat se i v nesnadných podmínkách, jejich sociální a politické vyčlenění v rámci států stejně jako nedostatek finančních prostředků jim znesnadňuje realizace vhodných adaptačních opatření. Projevy klimatických změn mají především dopad na tradiční způsoby obživy a hospodaření, dostupnost potravy a bezpečnost jejího obstarávání, v některých

⁸⁸ Srov. PRIMARCK, B. (pozn. 3), str. 287.

⁸⁹ Srov. STEJSKAL, V. (pozn. 4), str. 102 – 103; IACHR. *Report on the Situation of Human Rights in Ecuador* (pozn. 57).

⁹⁰ Více k tomu např. PRIMARCK, B. (pozn. 3), str. 286.

⁹¹ Příjmy z těchto činností mohou domorodým národům kompenzovat určitá omezení. Například v národním parku Manu se takto snaží ukázat místním obyvatelům, že v chráněných papoušcích ara mohou spatřovat nejen zdroj potravy, ale i zdroj obživy v rámci ekoturistiky. Srov. tamtéž, str. 12 an.

případech ohrožují samotnou územní integritu tradičních území a trvalé zachování domorodých kultur. V důsledku klimatických změn dochází také ke změnám dotýkajících se TEK - domorodé národy pozorují, že některé znalosti o fungování přírodních a klimatických jevů, předávané z generace na generaci a využívané zejména při rybolovu, plavbách a předpovídání počasí, přestávají platit. Svědectví domorodých národů o probíhajících změnách by měla sloužit jako varovný signál pro širokou veřejnost.

Typickým projevem klimatických změn jsou výkyvy počasí, nárůst silných bouří a jiných extrémních meteorologických jevů, zvyšování intenzity i četnosti období sucha i záplav či zvýšený počet požárů. Tyto projevy pociťují národy v Jižní Americe, Austrálii, Africe i ostrovní národy. Například obyvatelé Keni jsou zcela závislí na přírodní produkci, výše zmíněné změny v počasí však způsobují opakující se období sucha a záplav, jejichž následkem je špatná úroda, uhynutí tisíce kusů dobytka, ubývání pastvin, sesuvy půdy a nízká produkce biomasy.⁹²

V arktických oblastech ovlivňuje úbytek pevniny v důsledku zvyšování teploty lov a rybaření, současně má dopady na průchodnost cest a znemožňuje v určitých oblastech cestování: „země se doslova třese pod nohama Inuitů, a vše od předpovědi počasí po stavby iglů není tím, čím kdysi bylo.“⁹³ Dříve Inuité dokázali podle tvaru mraků a charakteru větru přesně předpovědět počasí na následující dny, což mělo zásadní význam pro lov a bezpečné cestování. Dnes však tyto znalosti nelze aplikovat, neboť klimatické změny ovlivnily chování větru a mraků a způsobily tak nepředvídatelnost těchto jevů.⁹⁴ V některých oblastech se v důsledku úbytku pevniny zpřístupňuje cesta pro průzkum, plavbu či těžbu cenných přírodních zdrojů, což má za následek zvýšený zájem investorů a s tím spojenou výstavbu infrastruktury, elektrického vedení, nádrží a objektů na území dřívějších pastvin. Inuité

⁹² Srov. KAMERI-MBOTE, P., NYUKURI, E. (pozn. 52), str. 537; TEGEGN, M. (pozn. 10), str. 46.

⁹³ OSOFSKY, H.M. Complexities of addressing the impact of climate change on indigenous peoples through international law petition: a case study of the Inuit Petition to the Inter-American Commission on Human Rights. In: ABATE, R.S. a KRONK, E.A. (eds.). (pozn. 9), str. 324: „... the ground is literally shifting under the Inuit's feet, and everything from weather prediction to igloo building is not what it once was.“

⁹⁴ Srov. WATT-CLOUTIER, S. ICC. *Petition to the Inter American Commission on Human Rights Seeking Relief from Violations Resulting from Global Warming Caused by Acts and Omissions of the United States* ze dne 7. prosince 2005, str. 3 a 37.

se potýkají i s narůstající intenzitou bouří, se změnami v populaci zvěře a táním permafrostu, který způsobuje mimo jiné i zhroucení budov.⁹⁵

Problémy zaznamenávají i Sámové v Evropě. Dříve netypické deště v zimě způsobily tužší vrstvu ledu, kvůli které byly pastviny pokryty ledem a sobové, jejichž chov patří k základním rysům života a kultury Sámů, se v průběhu zimy nedostali k lišejníkům. Z toho důvodu museli Sámové nakoupit náhradní krmivo pro svá stáda nebo přemístit soby na jiné pastviny. Na žádost Sámů poskytla švédská vláda dotčeným komunitám mimořádnou pomoc ve výši 5 milionů amerických dolarů na uhrazení těchto zvláštních výdajů.⁹⁶

Zvyšování hladiny světových moří bezprostředně ohrožuje národy žijící na nízko položených ostrovech v Pacifiku. Tamějším domorodým národům obývajícím pobřeží hrozí v nadcházejících letech nucená migrace, která může mít za následek ztrátu celých kultur, tradičních znalostí a zvyků postižených národů. Ti též v důsledku jejich relokační přijdou o svá posvátná místa, jež budou následně zaplavena. Prvními environmentálními uprchlíky (tzv. *climate refugees*) se stali obyvatelé Carteretových ostrovů (*Carterer Islands*), jejichž přemísťování začalo v roce 2009. Předpokládá se, že při současné rychlosti zvyšování mořské hladiny budou brzy ovlivněna i další ostrovní společenství. Mořské národy v současnosti pozorují též zvyšování teploty a okyselování oceánů, které ovlivňuje mořskou floru a faunu, nepředvídatelnost počasí, které přináší zvýšené množství cyklonů a silných bouří a změny v deštných srážkách. Hrozí též proniknutí slané vody do sladkovodních systémů.⁹⁷

Přestože státy přistupují k přijímání opatření určených ke zmírnění dopadů klimatických změn, v některých případech jsou zaváděna na úkor domorodých práv. Například zvyšující se spotřeba plodin určených k transformaci na biopaliva vyžaduje hledání

⁹⁵ Srov. OSOFSKY, H.M. (pozn. 93), str. 324; STOYANOVA, I.L. (pozn. 50), str. 292. Tyto následky přiměly Inuitskou cirkumpolární radu (*Inuit Circumpolar Council, ICC*), aby v roce 2005 podala stížnost proti Spojeným státům k Meziamerické komisi pro lidská práva. V této stížnosti jsou také podrobně popsány jednotlivé dopady klimatických změn v arktickém prostředí – srov. WATT-CLOUTIER, S. ICC. (pozn. 94), především str. 35 – 67. Blíže k této stížnosti viz kapitola 4.2.1 této práce.

⁹⁶ Srov. STOYANOVA, I.L. (pozn. 50), str. 293 – 294.

⁹⁷ Srov. TECHERA, E.J. Climate change, legal governance and the Pacific Islands: an overview. In: ABATE, R.S. a KRONK, E.A. (eds.). (pozn. __), str. 346 an.; BOOM, K. The rising of international climate litigation: an illustrative hypothetical of Tuvalu v Australia, In: ABATE, R.S. a KRONK, E.A. (eds.). (pozn. 9), str. 414 – 415; MULALAP, C.Y. Islands in the stream: addressing climate change from a small island developing state perspective. In: ABATE, R.S. a KRONK, E.A. (eds.). (pozn. 9), str. 384 an.

nových území vhodných pro jejich pěstování. V důsledku toho dochází k přesídlování domorodých národů z jejich tradičních území, a to například v Malajsii nebo Indonésii v souvislosti s pěstováním palmy olejně nebo v Brazílii s cukrovou třtinou. Tentýž dopad má budování vodních nebo větrných elektráren. Skandinávské země umísťují větrné turbíny a pole na pěstování plodin pro obnovitelné zdroje do severních, málo osídlených částí země. To jsou ale území, která používají Sámové pro pastvu sobů, přičemž boj proti klimatickým změnám jakožto národní zájem bývá v případných sporech nadřazen právům domorodých národů.⁹⁸ Domorodé národy jsou ovlivněny také projekty na zachování lesů. Takovým projektem je i Program Organizace spojených národů na snižování emisí z odlesňování a znehodnocování lesů v rozvojových zemích (*Reducing emissions from deforestation and forest degradation*, dále jen „REDD“) a jeho inovace REDD+ (*Reducing emissions from deforestation and forest degradation and the role of conservation, sustainable management of forests and enhancement of forest carbon stocks in developing countries*, dále jen „REDD+). Jeho hlavním cílem je ochrana lesů především v rozvojových zemích, kde dochází k masivnímu odlesňování.⁹⁹ Program zastřešuje různé projekty, jejichž cílem je uchování a udržitelný rozvoj lesů, a součástí programu má být i systém obchodování s emisními povolenkami pro lesní hospodářství.¹⁰⁰ Ačkoliv mají být domorodé národy přizvány k rozhodování o opatřeních na lokální úrovni, zástupci domorodých národů opakovaně projevují obavy, že namísto toho, aby program REDD+ pomohl ukotvit jejich práva k tradičním územím, přírodním zdrojům a ke sdílení užitek, bude pouze nástrojem k tomu, aby jim byla pod záštitou ochrany lesů odebrána jejich území či znemožněn přístup na ně a odepřena nebo omezena jejich tradiční práva k lesům a jejich přírodním zdrojům.¹⁰¹

⁹⁸ Srov. ABATE, R.S., KRONK, E.A. (pozn. 54), str. 9.

⁹⁹ Lesy mají významnou úlohu v boji proti klimatickým změnám vzhledem k jejich schopnosti uchovávat velké množství uhlíku a absorbovat jej z ovzduší. Při odlesňování naopak dochází k úniku velkého množství uhlíku do atmosféry.

¹⁰⁰ K problematice REDD+ blíže viz. MYERS MADEIRA, E.C.. *Policies to Reduce Emissions from Deforestation and Degradation (REDD) in Developing Countries - An examination of the issues facing the incorporation of REDD into market-based climate policies*, Resource for the future, 2008.

¹⁰¹ V roce 2008 zástupci domorodých národů protestovali během jednání Stálého fóra pro otázky domorodých národů (*Permanent Forum on Indigenous Issues*, PFII), když i přes jejich obavy a nesouhlas s programy REDD+ PFII uvedlo ve své závěrečné zprávě podporu těchto opatření. Srov. Reportáž z toho jednání *REDD "2nd MAY REVOLT" at the UNPFII* [online] 11.5.2008 [vid. 2017-04-25]. Dostupné na: <https://www.youtube.com/watch?v=UtORVi7GybY>. Kritika REDD+ je také shrnuta v dopise organizace Indian Law Resource Centre adresovaném Robertu B. Zoellicku, dnes již bývalému prezidentovi Světové banky (*World Bank*) ze dne 11. července 2011. Dostupný online na: <http://indianlaw.org/sites/default/files/07%202011%202011%20Indian%20Law%20Resource%20Center%20Ltr%20to%20Pres%20%20Zoellick.pdf>. Své obavy vyjádřil i bolivijský prezident Evo Morales na přípravné konferenci

Je tak paradoxní, že k ohrožení integrity tradičních území domorodých národů nedochází jenom z důvodu zhoršení kvality životního prostředí, ale i v důsledku opatření činěných za účelem jeho zachování, ať už se jedná o výše uvedené zřizování chráněných území nebo přijímání mitigačních opatření za účelem zmírnění klimatických změn.

2. Postavení domorodých národů v mezinárodním právu

Přístup mezinárodního společenství k suverenitě a právům domorodých národů a jejich mezinárodněprávní subjektivitě prodělal od prvotních střetů evropských velmocí s těmito národy značný vývoj. V této kapitole budou nastíněny nejvýznamnější milníky v historii tohoto vývoje, a to od evropských zámořských objevů až po vzestup tzv. domorodého hnutí v druhé polovině 20. století. Dále bude věnována pozornost pojmu domorodých národů a problematice vymezení jejich obecně platné definice. V poslední podkapitole budou představeny a rozebrány jednotlivé prameny práv využitelné pro ochranu domorodých národů.

2.1 Vývoj postavení domorodých národů v mezinárodním právu

2.1.1 Období rané kolonizace – připuštění mezinárodněprávní subjektivity a suverenity domorodých národů

Přestože k zabírání území a prolínání kultur různých národů docházelo v průběhu celé historie lidstva, milníkem ve vztahu k domorodému obyvatelstvu byl přelom 15. a 16. století - období evropských zámořských objevů a počátek koloniální expanze evropských národů. Konfrontace s obyvatelstvem nově objevených zemí vnesla do právní teorie mnoho otázek. Kdo jsou tito domorodci? Jsou to vůbec racionálně uvažující lidé? Jaké mají postavení v rámci přirozeného řádu? Jak ospravedlnit nárokování si půdy, kterou dosud obývali, a mnohdy brutální až nelidské zacházení s jejich příslušníky? Vůdčí filozofie tehdejší právní vědy byla teorie přirozeného práva, která byla postavena na myšlence, že existuje určitý neměnný, věčný právní řád, pocházející od Boha nebo

v Tchien-t'ine v říjnu 2010 před Konferencí OSN o klimatických změnách v Cancúnu – srov. STRÝČKOVÁ, K. Mezi Kodaní a Cancúnem. *Parlamentní institut*. 2010, č. 19.

přírody, který je nadřazený pozitivnímu právu jednotlivých států, jenž musí být s tímto řádem v souladu.¹⁰² Hlavními argumenty používanými k ospravedlnění tažení proti domorodým obyvatelům nově objevených území bylo jejich domnělé barbarství a evangelizace stvrzená papežskými bulami.¹⁰³

Ve Španělsku, jedné z největších koloniálních velmocí, již v tehdejší době existovali vlivní učenci, kteří alespoň do určité míry obhajovali suverenitu a práva domorodých národů, a to včetně těch teritoriálních, a odsuzovali kruté zacházení s indiány. Mezi ty nevýznamnější patřil Francisco de Vitoria¹⁰⁴, profesor teologie na Univerzitě v Salamance, a dominikánský mnich a učenec Bartolomé de Las Casas¹⁰⁵. Vitoria i Las Casas obhajovali pojetí indiánů jakožto racionálně uvažujících bytostí, které nejsou nikterak méněcenné oproti Evropanům: „mají politická zřízení, která jsou uspořádána dle určitého řádu a mají jasné manželství a soudce, vládcce, zákony, pracovní dílny [...] to vše si žádá používání rozumu.“¹⁰⁶ Las Casas poukazyval na vysokou úroveň jejich společností „moudře řízených znamenitými zákony, náboženstvím i zvyky.“¹⁰⁷ Oba vyvraceli, že by se na území domorodců mohlo pohlížet

¹⁰² K přirozenému právu blíže srov. ÅHREN, M. *Indigenous Peoples' Status in the International Legal System*. New York: Oxford University Press, 216, str. 8; MARKS, G.C. *Indigenous peoples in international law: The significance of Francisco de Vitoria and Bartolome de las Casas*. *Australian Year Book of International Law*, roč. 13, č. 1, 1992, str. 19-20.

¹⁰³ Mezi nejznámější z nich patří bula *Inter Caetera* z roku 1493, ve které udělil papež Alexandr VI. španělskému králi a jeho následovníkům všechna území, která budou nalezena 100 mil západně od posledního z Azorských ostrovů a nebudou v držení křesťanských vládců, a současně je vyzval k šíření křesťanské víry. Účelem buly bylo rozdělení nově objevených zemí mezi Portugalsko a Španělsko. Linie stanovená touto bulou byla roku 1494 posunuta o 270 mil na západ smlouvou z Tordesillas. Srov. FERRO, M. *Dějiny kolonizací. Od dobývání po nezávislost 13. – 20. století*. Praha: NLN s.r.o., Nakladatelství Lidové noviny, 2007, str. 76-77; ANAYA, S.J. *Indigenous Peoples in International Law*. New York: Oxford University Press, Inc., 2004, str. 36.

¹⁰⁴ Francisco de Vitoria (1483-1546) byl dominikánským mnichem, profesorem teologie a představitelem tzv. Salamanské školy (na Univerzitě v Salamance vyučoval v letech 1526-1546). Působil také jako poradce tehdejšího španělského krále Karla V. Je považován za jednoho z předchůdců mezinárodního práva, neboť jeho myšlenky silně ovlivnily Hugo Grotia a Emmericha de Vattela. Svě myšlenky týkající se postavení a práv domorodých národů prezentoval na sérii přednášek, jejichž obsah publikovali jeho studenti pod názvem *Relectiones Theologicae*. Srov. MARKS, G.C. (pozn. 102), str. 17-18; ANAYA, S.J. (pozn. 103), str. 16.

¹⁰⁵ Bartolomé de las Casas (1484-1566) byl dominikánským mnichem, který měl bohaté osobní zkušenosti a kontakty s indiány v Americe, s jejich kulturou i náboženstvím. Původně se nekriticky účastnil systému *encomiendy* (na základě kterého byli kolonistům „přiděleni“ příslušníci určitého indiánského kmene, jejichž pracovní sílu následně mohl využívat výměnou za jejich ochranu a vedení k víře), nicméně následně tento systém blížící se otrokářství zavrhl a věnoval svůj život obhajobě práv indiánů. Byl první osobou, která byla oficiálně zvolena do funkce „Ochránce indiánů“ ve španělských koloniích a angažoval se ve vydání tzv. Nových Zákonů, které byly vyhlášeny roku Karlem V. roku 1542 a měly zlepšit postavení indiánů v koloniích. Srov. MARKS, G.C. (pozn. 102), str. 20 – 21; ANAYA, S.J. (pozn. 103), str. 16.

¹⁰⁶ Vitoria, 1557 podle MARKS, G.C. (pozn. 102), str. 38: „... they have politics which are orderly arranged and they have definite marriage and magistrates, overlords, laws, and workshops [...] all of which call for the use of reason.“

¹⁰⁷ Tamtéž, str. 28: „... wisely ordered by excellent laws, religion and customs.“

jako na neobydlená území (tzv. *terra nullius*), která by mohla být zabrána z pouhého titulu objevení (tzv. *doktrína objevení*).¹⁰⁸ K tomu by mohlo dojít pouze za předpokladu, že by bylo na domorodé obyvatelstvo pohlíženo jako na barbary, primitivy, kteří nejsou schopní zajistit efektivní vládu a organizaci svého území.¹⁰⁹ Las Casas i Vitoria současně zpochybnili nároky španělského krále na objevená území z titulu papežské donace i z pouhého titulu jejich objevení.¹¹⁰ Domorodé národy považovali za suverénní státy a právoplatné vlastníky jejich území,¹¹¹ Španělsko ani jiný evropský stát proto podle nich nebyly automaticky oprávněny k zabránění těchto území. Vitoria však poskytl osm důvodů, které mohly Španělsko opravňovat k převzetí moci nad domorodým obyvatelstvem a jejich územím. Suverenitu indiánských národů nepovažoval za absolutní, nýbrž omezenou normami práva národů (*ius gentium*). Dovedil tak určité povinnosti domorodých národů, a to především povinnost strpět právo obchodu a pobytu cizinců na svých území stejně jako povinnost sdílet nerostné bohatství svých území,¹¹² přičemž nerespektování těchto práv by mohlo za určitých podmínek vést až k *spravedlivé válce*.¹¹³ Připouštěl taktéž, že by převzetí moci nad domorodými národy mohlo být ospravedlnitelné, pokud by bylo v jejich vlastním zájmu za účelem zlepšení kvality jejich kultury, soukromého i politického života.¹¹⁴ Tato myšlenka se později promítla do teorie svěřenectví, jak bude popsáno dále. Na myšlenky Francisca de Vitorii navázal o století později Hugo Grotius, považovaný za jednoho ze zakladatelů mezinárodního práva, který rovněž odmítl použití doktríny objevení na území obývané domorodými národy a dospěl k závěru, že všechny národy, bez ohledu na svou víru, mají přirozené právo vstupovat do smluvních vztahů.¹¹⁵

¹⁰⁸ Koncept *terra nullius* a *doktrína objevení* byly rozpracovány v 19. století v judikatuře Nejvyššího soudu Spojených států. Do té doby se tyto termíny nepoužívaly. Srov. UNPFII. *Impact on Indigenous Peoples of the International Legal contract known as the Doctrine of Discovery, which has served as the Foundation of the Violation of their Human Rights*, Doc. E/C.19/2010/13, 3 February 2010.

¹⁰⁹ Srov. MARKS, G.C. (pozn. 102), str. 28; ANAYA, S.J. (pozn. 103), str. 18.

¹¹⁰ Dospěli k závěru, že papež nemá dostatek světské pravomoci na to, aby mohl přiřknout tato území španělskému králi. Význam buly tak spatřovali pouze v otázce šíření křesťanství, nikoliv v udělení titulu k územím.

¹¹¹ Las Casas považoval zásahy do vnitřních záležitostí a fungování domorodých národů za nezákonnou intervenci. Požadoval obnovu indiánských politických institucí a navrácení území zabraného indiánům.

¹¹² Rozsah práv, které by měly strpět, byl dle Vitoria dosti široký – zahrnoval mezi ně například právo na těžbu přírodních zdrojů.

¹¹³ Mezi další důvody řadil např. šíření křesťanství, ochranu věřících, intervenci z důvodu ochrany obětí před činy, které by nebyly v souladu s přirozeným právem (jako lidské oběti, kanibalismus, apod.).

¹¹⁴ Blíže k myšlenkám Bartolomea de las Casas a Francisco de Vitoria srov. ANAYA, S.J. (pozn. 103) str. 16 – 19; MARKS, G.C. (pozn. 102), především str. 18 – 49; ÅHREN, M (pozn. 102), str. 8 – 9.

¹¹⁵ Srov. ANAYA, S.J. (pozn. 103), str. 19; ÅHREN, M, str. (pozn. 102), str. 9 – 10.

Přirozenoprávní teoretici, kteří stáli na počátku zrodu mezinárodního práva, se tedy přikláněli k uznání toho, co bychom dnes považovali za mezinárodněprávní subjektivitu domorodých národů, i jejich práv ve vztahu k území a samosprávě. Částečně tomu odpovídala i tehdejší praxe kolonizujících států uzavírat s domorodci smlouvy a politické dohody, jejichž platnost nebyla v této době v rámci mezinárodního práva zpochybňována.¹¹⁶

2.1.2 Období po Vestfálském míru – rozlišení mezi civilizovanými a necivilizovanými národy a návrat k doktríně objevení a teorii *terra nullius*

Právní subjektivita a suverenita domorodých národů však začala být porovnávána s evropským modelem státu a s evropským hodnotovým systémem, v očích mnoha Evropanů proto nebyla na stejné úrovni jako nezávislost a suverenita národů evropských. Tento aspekt se plně projevil po uzavření Vestfálského míru roku 1648, jenž měl zabezpečit určitou stabilní situaci mezi evropskými národy a v jehož důsledku se začal rozvíjet koncept národního státu jakožto svrchovaného územního politického celku, který má na svém území výlučnou pravomoc a do jehož vnitřních záležitostí se nezasahuje. Vedle toho docházelo k rozvoji mezinárodního práva jakožto nástroje nezbytného ke koexistenci těchto nezávislých států, které podléhají pouze těm závazkům, do kterých dobrovolně vstoupí na základě dohody. Úzké pojetí státu vycházející z evropských vzorů vyhradilo místo v mezinárodním společenství pro omezenou skupinu států zahrnující víceméně křesťanské státy západní Evropy a mimoevropské státy od nich odvozené. Tento trend vedl ke vzniku teorie uznání, podle které se stát mohl stát mezinárodním subjektem a suverénním státem dle mezinárodního práva pouze na základě uznání touto elitní skupinou států.¹¹⁷

Myšlenky přirozenoprávních filozofů, které byly nakloněné suverenitě domorodých národů, tak ustupovaly do pozadí pod vlivem filozofie, která kladla důraz na stát, a to konkrétně na evropský model státu, jemuž většina politických zřízení domorodých národů, vystavená na odlišných filozofiích a světonázorech, neodpovídala. Jejich společnosti byly *„organizované primárně dle kmenů nebo příbuzenských svazků, s decentralizovanou politickou strukturou často spojenou do konfederací, a využívali sdílených nebo překrývajících*

¹¹⁶ Srov. ÅHREN, M. (pozn. 102), str. 9.

¹¹⁷ Srov. ANAYA, S.J. (pozn. 103), str. 26 – 29; ÅHREN, M. (pozn. 102), str. 9 – 13.

se oblastí územní kontroly.“¹¹⁸ Právní teorie začala rozlišovat mezi „civilizovanými“ a „necivilizovanými“ domorodými národy, přičemž rozlišujícími kritérii byly především povaha politického zřízení, usazený versus stěhovavý způsob života a kultivace půdy. Tento rozdíl může být demonstrován na příkladu vyspělých a politicky sjednocených říší Jižní Ameriky s kmeny severoamerických indiánů, žijícími divokým, kočovným způsobem života, nebo na porovnání domorodých obyvatel Austrálie a Nového Zélandu.¹¹⁹

V otázce legitimacy kolonií učinilo mezinárodní právo v období po Vestfálském míru návrat k teorii práva objevení a k pojetí tradičního území těch domorodých národů, které byly považované za necivilizované, jako *území nikoho (terra nullius)*, neboť z pohledu mezinárodního práva tato území nespádala pod moc žádného suverénního státu a byla tudíž volná k obsazení.¹²⁰ V případě „civilizovaných“ kmenů byla otázka složitější - evropské mocnosti získávaly jejich území především na základě smluv uzavíraných s těmito kmeny, nebo jejich území dobyly a užití síly ospravedlňovaly prostřednictvím teorie spravedlivé války.¹²¹ Kromě toho, že byla odmítnuta mezinárodněprávní suverenita „primitivních“ domorodých národů, bylo současně zpochybňováno, že by jejich území mohla být v soukromém vlastnictví jednotlivců (koncept kolektivních práv v té době neexistoval), a to z důvodu jejich neobdělávání:¹²² „*Obrazně řečeno by se dalo říci, že mezinárodní právo této*

¹¹⁸ ANAYA, S.J. (pozn. 103), str. 22: „... organized primarily by tribal or kinship ties, have had decentralized political structures often linked to confederations, and have enjoyed shared or overlapping spheres of territorial control.“

¹¹⁹ Srov. tamtéž, str. 23 a 27; ÅHREN, M. (pozn. 102), str. 14 - 15. Australští aboriginci žili stěhovavým způsobem života v rámci kmenů, řídili se zvykovým právem a živili si především sběrem, neznali zemědělství ani chov zvířat a dle příchozích osadníků nedisponovali žádnou patrnou organizační strukturou. Jejich území tak bylo označeno za území nikoho a bez ohledu na původní obyvatele zabíráno osadníky. Naproti tomu Maoři na Novém Zélandu představovali vyspělou kulturní společnost s jasnou strukturou a organizací, žili v ozdobných dřevěných domech, měli propracované nástroje a zbraně. Vzájemný kontakt vyústil v uzavření Smlouvy z Waitangi v roce 1840, kterou Maoři uznali svrchovanost Británie nad Novým Zélandem výměnou za uznání jejich vlastnictví k tradičním územím a zdrojům. Srov. KULHÁNKOVÁ, J. (pozn. 26), str. 83 - 85; ANAYA, S.J. (pozn. 103), str. 46. Obdobný rozdíl byl i mezi domorodými národy Jižní Ameriky jako byli Aztékové a Inkové a divokými Indiány Sererní Ameriky. Blíže viz ANAYA, S.J. (pozn. 103), str. 23 a 45.

¹²⁰ Více k doktríně *terra nullius* viz ÅHREN, M., str. 16 - 19; ANAYA, S.J. (pozn. 103), str. 29. Tato teorie byla převážně využívána k řešení sporů o určitá území mezi jednotlivými kolonizujícími mocnostmi. Americký soudce Marshall považoval nároky vznášené vůči domorodému obyvatelstvu za postavené na základě jejich barbarismu a pohanství, zatímco nároky vůči konkurujícím evropským státům na základě teorie práva objevení. Srov. MARKS, G.C. (pozn. 102), str. 41.

¹²¹ Srov. ANAYA, S.J. (pozn. 103), str. 27, 45 - 46. Tento rozdíl je patrný právě v přístupu k australským Aborigincům a Maorům na Novém Zélandu viz pozn. 119.

¹²² Tato myšlenka pocházela od filozofa Johna Locka (1632-1704). Podle něj bylo k nabytí vlastnického práva k pozemku nezbytné učinit z něj věc přínášející užitek, a to především prostřednictvím její kultivace a obdělávání (zatímco území domorodců bylo z hlediska Evropanů zcela ponecháno ladem). V této myšlence pokračoval i švýcarský diplomat Emmerich de Vattel a anglický právník William Blake v 18. století. Není přítom

*epochy pohlíželo na domorodé obyvatelstvo jako na pouhé duchy v jejich vlastní krajině.*¹²³
V praxi však existovalo několik přístupů k vlastnictví domorodců – od úplného zavrnutí jejich vlastnického práva po různé modifikace, ve kterých bylo vlastnické právo k tradičním územím uznáno, avšak se současným omezením jeho převodu či podmíněním tohoto převodu souhlasem autority.¹²⁴

2.1.3 Teorie poručnictví

V 19. století se mezi evropskými mocnostmi (především ve Velké Británii) ukotvila představa domorodých národů jako svěřenců vyspělých států, které jsou povolány k tomu, aby tyto barbary zcivilizovaly a pozvedly na vyšší úroveň. Tato představa navazovala na myšlenky Vitoria de Francisca, jež ospravedlňovaly převzetí moci nad domorodými národy za účelem zlepšení kvality jejich života. Tento koncept se stal hybnou silou pro zavádění zvláštních opatření zaměřených na domorodé obyvatelstvo, včetně zakládání agentur pro domorodé záležitosti, a speciálních režimů, jejichž cílem bylo zcivilizování, poevropšťování a asimilace domorodců a jejich konverze ke křesťanství.¹²⁵ Tyto praktiky přetrvávaly i v průběhu 20. století a měly fatální následky na domorodé společnosti po celém světě, neboť vedly k rozkladu jejich politických a sociálních institucí, kulturní identity i soukromého života.¹²⁶

Ve Spojených státech převládl koncept tzv. domácích závislých národů (*domestic dependent nations*), který vycházel z tzv. Marshallovy trilogie, třech rozsudků Nejvyššího soudu USA, ve kterých se soudce Marshall vyjadřoval k otázce suverenity domorodých národů. V prvním rozsudku *Johnson proti M'Intosh*, byla potvrzena teorie práva objevení, v důsledku které mělo Spojeným státům vzniknout výlučné právo na odkup

pravda, že by domorodci svá území neobhospodařovali – pouze to nebylo na první pohled patrné, neboť používali jiné systémy pěstování a využívání přírodních plodin než Evropané. Srov. ÅHREN, M. (pozn. 102), str. 17 – 18.

¹²³ Tamtéž, str. 18: „*Figuratively speaking, one could say that international law of the era viewed indigenous peoples as mere ghosts in their own landscapes.*“

¹²⁴ Srov. tamtéž, str. 24.

¹²⁵ Srov. ANAYA, S.J. (pozn. 103), str. 31 an.; FERRO, M. (pozn. 103), str. 106 an.

¹²⁶ Typickým příkladem je krize domorodého obyvatelstva v Austrálii. Ta je výsledkem ztráty tradičního způsobu života ve spojení s diskriminačními a asimilačními opatřeními, která spočívala mj. v odebrání domorodých dětí, které byly posílány na převýchovu do misijních stanic, zákazy užívání domorodého jazyka, rozkladu domorodých sociálních institucí, apod. Tato opatření měla za následek vykořenění domorodé společnosti a zanechala vážné následky. Kromě politického, sociálního a kulturního rozvratu domorodých národů jako takových se domorodé obyvatelstvo potýká se sociálními a psychickými problémy jako jsou alkoholismus, domácí násilí, psychické narušení či zneužívání dětí. Srov. KULHÁNKOVÁ, J. (pozn. 26), str. 37 – 42.

pozemků od domorodců. V dalších rozsudcích došlo k jisté změně v nahlížení na domorodé národy, neboť stranou sporu nebyli indiáni žijící divoce a neusazeně, jako v prvním případě, nýbrž politicky sjednocený a organizovaný kmen Cherokee. V rozhodnutí soudu ve věci *Národ Cherokee proti Georgii* byli indiáni označeni za „odlišnou politickou společnost, žijící odděleně, schopnou spravovat si své záležitosti a vládnout.“¹²⁷ Byli označeni za „svěřence“ (*ward*) Spojených států. V posledním rozsudku ve věci *Worcester proti Georgii* byla vnitřní suverenita indiánů potvrzena. Indiáni byli označeni za domácí závislé národy, které spadají pod ochranu federální vlády. Výsledkem kombinace uznání jistého stupně suverenity indiánů a teorie poručnictví se tak stal jakýsi mezinárodněprávní protektorát nad územím domorodých národů.¹²⁸ V následujícím období byla však i tato omezená suverenita domorodých národů ve Spojených státech podkopána a okleštěna judikaturou, zákonodárstvím a působením zvláštních orgánů majících za cíl zabývat se záležitostmi domorodců.¹²⁹

Teorie poručnictví byla potvrzena a zakotvena na několika mezinárodních konferencích včetně Berlínské konference z roku 1884-1885, kde bylo řešeno politické rozdělení Afriky.¹³⁰ Ve čl. VI Všeobecné úmluvy přijaté na této konferenci se smluvní státy zavázaly „dohlížet na zachování domorodých kmenů, a pečovat o zlepšení podmínek jejich morálního a materiálního blahobytu,“ s cílem „vyučovat domorodce a objasnit jim pozhřebání civilizace.“¹³¹ Stala se také základem pro vznik mandátního systému Společnosti národů zakotveného v čl. 22 Paktu o Společnosti národů, která pohlížela na převzetí poručenství nad územími a teritorií, která „ještě nejsou schopná obstát samostatně v náročných podmínkách

¹²⁷ CHARLES-NEWTON, E., KRONK, E.A. Introduction to indigenous sovereignty under international and domestic law. In: ABATE, R.S. a KRONK, E.A. (eds.) (pozn. 9), str. 70: „... a distinct political society, separated from others, capable of managing its own affairs and governing itself.“

¹²⁸ Blíže k těmto rozsudkům srov. tamtéž, str. 69 – 71; KRAKOFF, S., LAVALLE, J.D. Natural resource development and indigenous peoples. In: ABATE, R.S. a KRONK, E.A. (eds.) (pozn. 9), str. 200 – 203; ANAYA, S.J. (pozn. 103), str. 23 – 25; MARKS, G.C. (pozn. 102), str. 4.

¹²⁹ V 19. a 20. století pokračovalo ve Spojených státech zabírání území domorodých národů. Aby domorodé národy uvolnily žádané lokality, byly vládou přesídlovány do zvláštních rezervací, ve kterých mohly pokračovat ve svém způsobu života. Současně docházelo k omezování a oklešťování práv založených na základě smluv prostřednictvím judikatury či zákonodárství. Srov. CHARLES-NEWTON, E., KRONK, E.A. (pozn. 127), str. 72 an., KRAKOFF, S., LAVALLE, J.D. (pozn. 128), str. 204 an.; ANAYA, S.J. (pozn. 103), str. 44; MARKS, G.C. (pozn. 102), str. 2.

¹³⁰ ANAYA, S.J. (pozn. 103), str. 33.

¹³¹ Všeobecná úmluva Berlínské konference z roku 1885 (*General Act of the 1885 Conference of Berlin*), čl. VI: „... watch over the preservation of the native tribes, and to care for the improvement of the conditions of their moral and material well-being. With the ultimate purpose of instructing the natives and bringing home to them the blessings of civilization.“

moderního světa“ jako na nejlepší prostředek pro zabezpečení „*blaha* a rozvoje těchto národů“ jakožto „*posvátného poslání civilizace*.“¹³²

2.1.4 Odmítnutí suverenity domorodých národů v meziválečném období

S nástupem právního pozitivismu tak šla právní teorie k naprostému odmítnutí domorodých národů jako samostatných subjektů. Nemohly se podílet na formování mezinárodního práva a stát se jeho subjektem – to se stalo výsadou „civilizovaných“ států, které stály na vyšším vývojovém stupni než „primitivní“ domorodé společnosti. Vztahy mezi domorodými národy a kolonizátory se staly vnitřní záležitostí státu, do kterých mezinárodní právo nezasahuje. Rozhodnutí mezinárodních tribunálů v 1. polovině 20. století a praxe Společnosti národů, založené roku 1919, tento vývoj potvrzovala. V roce 1923 předstoupil Levi Deskaheh, jeden z vůdců kanadského kmene Cayuga ze společenství původních obyvatelů Šest národů,¹³³ před Společnost národů s požadavkem o pomoc při ochraně autonomních zájmů Šesti národů ve sporu s Kanadou, na který pohlížel jako na spor mezi různými národy. Jeho mise však byla neúspěšná a Společnost národů, především kvůli negativnímu postoji některých vlivných států, posoudila jeho žádost jako vnitrostátní záležitost a odmítla se jí pro nedostatek kompetence zabývat.¹³⁴ V rozsudku ve věci *Indiáni Cayuga (Velká Británie) proti Spojeným státům* z roku 1926 arbitrážní tribunál zamítl existenci mezinárodněprávní subjektivity domorodých národů a prohlásil, že „*od doby objevení Ameriky bylo s indiánskými kmeny jednáno, jako by byly pod výlučnou ochranou moci, která měla na základě objevení nebo dobytí nebo postoupení v držení území, které obývaly [...] Pokud indiánský kmen existuje jako právní jednotka, je tomu tak na základě vnitrostátního práva suverénního národa, na jehož území se nachází pozemky, které tento kmen obývá, a pouze do té míry, do které to právo uznává.*“¹³⁵ Při rozhodování sporů států

¹³² Čl. 22, odst. 1 Paktu o Společnosti národů: „... *not yet able to stand by themselves under the strenuous conditions of the modern world [...] well being and development of such peoples [...] a sacred trust of civilization.*“

¹³³ Šest národů představuje skupinu šesti domorodých komunit žijících v Kanadě.

¹³⁴ Srov. DREES, L.M. Introduction to Documents One through Five: Nationalism, the League of Nations and the Six Nation of Grand River, *Native Studies Review*, roč. 10, č. 1, 1995, str. 75-79. Blíže viz ANAYA, S.J. *International Human Rights and Indigenous Peoples*. New York: Aspen Publishers, 2009, str. 4 an.

¹³⁵ OSN. *Reports of international Arbitral Awards. Cayuga Indians (Great Britain) v. United States. 22 January 1926*. roč. VI, 2006, str. 173-190: „*From the time of the discovery of America the Indian tribes have been treated as under the exclusive protection of the power which by discovery or conquest or cession held the land which they occupied [...] So far as an Indian tribe exists as a legal unit, it is by virtue of the domestic law of the sovereign nation within whose territory the tribe occupies the land, and so far only as that law recognizes it.*“

o tradiční území domorodých národů přitom nebyl brán ohled na smlouvy uzavírané mezi domorodci a jednotlivými státy. Ve věci *USA versus Nizozemí* roku 1926 mezinárodní tribunál prohlásil, že tyto smlouvy nejsou smlouvami dle mezinárodního práva a nejsou schopny zakládat práva a povinnosti v oblasti mezinárodního práva.¹³⁶

2.1.5 Domorodé národy jako objekty mezinárodního zájmu v 2. pol. 20. stol.

Poválečný vývoj v Evropě přinesl založení Organizace spojených národů (*United Nations*, dále také „OSN“) přijetím její Charty v roce 1945. V důsledku vzniku mnoha nových států v rámci procesu dekolonizace nastal v mezinárodním právu posun od eurocentrismu k univerzalismu, na formování mezinárodních norem současně začali mít ve stále větší míře vliv i nestátní aktéři. Hovoří se o tom, že mezinárodní subjektivita již není výsadou států. Přestože přetrvává státocentrická struktura mezinárodního práva, rozmach lidských práv přináší stále větší pozornost na jednotlivce. Důraz na ochranu lidských práv také umožňuje prolomení dosud výlučné suverenity státu a vede k tomu, že se mezinárodní společenství začíná zabývat záležitostmi, které by dříve byly označeny jako vnitrostátní, a tudíž mimo jeho kompetenci.¹³⁷ Proměny mezinárodního práva v tomto období tak postupně vytváří vhodné podmínky pro to, aby postupně mohlo dojít k uznání a podpoře domorodých práv mezinárodními orgány.

Poněkud paradoxně však pro domorodé národy nevyznívá příznivě proces dekolonizace, ke kterému dochází po druhé světové válce. Kolonialismus v tomto období ztratil podporu mezinárodního společenství a začal být považován za produkt zájmů kolonizujících velmocí. Namísto toho došlo k vyzdvižení práva na sebeurčení podrobených národů, které začalo být považováno za základní princip OSN.¹³⁸ Proces dekolonizace byl však prováděný v rámci hranic stanovených evropskými velmocemi a víceméně ignoroval existenci a zájmy domorodých národů. Na nově vzniklé státy se navíc idylicky pohlíželo jako na kulturně jednotné. Samotné dekolonizované státy přitom vyzdvihovaly svou národní jednotu, aniž by braly ohled na odlišná etnika, která se na jejich území nacházela v menšinovém postavení. Pro domorodé národy proto vyhlášení nezávislosti nepřineslo

¹³⁶ Srov. ANAYA, S.J. (pozn. 103), str. 31; ÅHREN, M. (pozn. 102), str. 24.

¹³⁷ Srov. ANAYA, S.J. (pozn. 103), str. 50 – 52.

¹³⁸ Právo na sebeurčení je zakotveno v čl. 1 odst. 2 Charty OSN.

výrazné změny a i nadále byly nuceny čelit útlakům a asimilaci. To, co mělo být osvobozením, tak pro domorodé národy spočívalo pouze ve výměně utlačovatele.¹³⁹

První mezinárodní organizací, která se zaměřila na otázku domorodých národů, byla Mezinárodní organizace práce (*International Labour Organization*, dále také „ILO“). Její zájem však směřoval spíše ke zlepšení sociálních a ekonomických podmínek jednotlivců a ke zvýšení jejich pracovní produktivity v rámci státního rozvoje, nežli k ochraně domorodých národů jako svébytné skupiny.¹⁴⁰ Již ve 20. letech 20. století vypracovala ILO zprávy týkající se pracovníků z řad domorodého obyvatelstva,¹⁴¹ podrobněji se těmito skupinami začala zabývat v 50. letech, kdy na žádost států Jižní Ameriky vyhotovila několik podrobných studií.¹⁴² Její činnost vedla k přijetí Úmluvy o domorodém a kmenovém obyvatelstvu (*Indigenous and Tribal Populations Convention*, dále jen „Úmluva ILO č. 107“)¹⁴³ v roce 1957, první mezinárodní smlouvy zabývající se právy domorodých národů. Její text byl však poplatný tehdejšímu přetrvávajícím asimilačním praktikám a odrážel jeden z hlavních cílů, který ILO jejím přijetím sledovala, a to integraci domorodého obyvatelstva do většinové společnosti.¹⁴⁴ Byť se úmluva zabývala i územními právy domorodých národů a požadovala jejich uznání, mělo se jednat pouze o dočasná opatření předcházející cílené integraci

¹³⁹ Srov. NDAHINDA, F. Historical development of indigenous identification and rights in Africa, In: LAHER, R., SING'OEI, A.K. (eds.) (pozn. 10), str. 20; ANAYA, S.J. (pozn. 103), str. 55 a 76; WIESSNER, S. Indigenous self-determination, culture, and land: a reassessment in the light of the 2007 UN Declaration on the Rights of Indigenous Peoples. In: PULITANO, E. (eds.) (pozn. 14), str. 35 – 36; ERUETI, A. The International Labour Organization and the Internationalisation of the Concept of Indigenous Peoples, In: ALLEN, S., XANTHAKI, A. (eds.). *Reflections on the UN Declaration on the Rights of Indigenous Peoples*, Oxford: Hart Publishing Ltd, 2011, str. 98 – 99.

¹⁴⁰ WIESSNER, S. (pozn. 139), str. 94 an.

¹⁴¹ V roce 1926 byla Správní radou ILO založena Komise expertů pro domorodou pracovní sílu (*Committee of Experts on Native Labour*), která se zabývala především nucenou prací a její činnost vedla k přijetí několika úmluv a doporučení ohledně nucené práce. Srov. ILO. *Eradication of forced labour. Report of the Committee of Experts on the application of conventions and recommendations*. Geneva: International Labour Office, 2007, str. 4 – 5.

¹⁴² Srov. BARSH, R.L. Indigenous Peoples. In: BODANSKY, D., BRUNEE, J., HEY, E. *The Oxford Handbook of International Environmental Law*, Oxford: Oxford University Press, 2007, str. 832. Zprávy ILO měly vést k objasnění narůstající nezaměstnanosti a chudoby ve velkých městech Jižní Ameriky. Bylo zjištěno, že jednou z hlavních příčin tohoto stavu je vysídlování domorodců z jejich tradičního území a jejich odchod do velkých měst v pozici nezkušených a nevyučených pracovních sil. Srov. ERUETI, A. (pozn. 139), str. 97 - 98.

¹⁴³ Úmluva má číslo 107 (*ILO Convention No. 107*).

¹⁴⁴ Srov. preambule Úmluvy ILO č. 107; podrobněji také viz ANAYA, S.J. (pozn. 103), str. 55.

domorodých národů.¹⁴⁵ Při procesu přijímání úmluvy se též projevila neochota států přiznat existenci domorodých národů na svých územích.¹⁴⁶

Stejně asimilační a integrační snahy se objevovaly v programech Meziamerického indiánského institutu (*Inter-American Indian Institute*), který vznikl v roce 1940 a který měl mapovat a koordinovat činnost států a spolupracovat na řešení problematiky týkající se domorodých národů v rámci celého amerického kontinentu a zajišťovat vypracovávání vědeckých studií a zpráv o stavu domorodého obyvatelstva.¹⁴⁷ V roce 1949 doporučilo Valné shromáždění OSN ve své rezoluci¹⁴⁸ Ekonomické a sociální radě OSN (*United Nations Economic and Social Council*, dále také „ECOSOC“), aby se ve spolupráci s Meziamerickým indiánským institutem zabývala otázkou domorodého obyvatelstva a „jiných nedostatečně rozvinutých sociálních skupin“¹⁴⁹ amerického kontinentu, ovšem pouze na žádost některého z dotčených států. Nicméně žádná taková žádost nebyla vznesena. Z preambule této rezoluce je přitom patrné, že smyslem neměla být ochrana domorodých společenství, nýbrž podpora jejich společenského rozvoje, který by mimo jiné vedl k „výnosnějšímu užívání přírodních zdrojů Ameriky k prospěchu světa.“¹⁵⁰

V tomto období tedy mezinárodní společenství začíná brát na vědomí existenci odlišující se skupiny domorodého obyvatelstva, které se nachází na samém okraji společnosti. Zaměřuje se však na jejich tíživou sociální situaci a jako řešení vidí pozvednutí životní úrovně domorodců prostřednictvím jejich integrace do většinové společnosti, což má současně přinést i ekonomický prospěch jednotlivým státům.¹⁵¹

V rámci OSN byla problematice domorodého obyvatelstva věnována pozornost nejprve v rámci ochrany menšinových práv. V 60. letech se začíná objevovat ve zprávách Subkomise OSN pro prevenci diskriminace a na ochranu menšin (*Sub-Commission on*

¹⁴⁵ Srov. ERUETI, A. (pozn. 139), str. 97 – 98.

¹⁴⁶ Srov. tamtéž, str. 101. Jednalo se především o nově vzniklé státy v procesu dekolonizace, které nechtěly připustit, že by uvnitř jejich hranic existovaly nějaké skupiny obyvatelstva, které by si snad také mohly nárokovat právo na dekolonizaci a nezávislost, proto také odmítaly označení *domorodé národy* (*indigenous peoples*). Blíže k tomu také viz kapitola 2.2.1 této práce.

¹⁴⁷ Srov. ANAYA, S.J. (pozn. 103), str. 56. Meziamerický indiánský institut dosud působí jako zvláštní organizace OAS, má 17 členů. Blíže k jeho vzniku viz PEASLEE, A.J. *International Governmental Organizations: Constitutional Documents. Part 1*. The Hague: Martinus Nijhoff, 1974, str. 851 – 853.

¹⁴⁸ Srov. Rezoluce Valného shromáždění OSN č. 275 (III.) ze dne 11. května 1949, Doc. A/RES/275(III).

¹⁴⁹ Tamtéž: „... other under-developed social groups...“

¹⁵⁰ Tamtéž, preambule: „...utilization of natural resources of America to the advantage of the world.“

¹⁵¹ Srov. ERUETI, A. (pozn. 139), str. 94 – 95.

Prevention of Discrimination and Protection of Minorities) problematika diskriminace domorodého obyvatelstva.¹⁵² V roce 1971 ECOSOC pověřila sub-komisi k vypracování studie na toto téma, výsledkem byla rozsáhlá zpráva, kterou o situaci domorodých národů vypracoval počátkem 80. let José Martinez Cobo.¹⁵³ Zpráva se zaměřovala na sociální situaci, stejně jako na otázku identity domorodých národů a kulturních aspektů, a obsahovala mimo jiné definici domorodého obyvatelstva a doporučení „*obecně podporující požadavky domorodých národů.*“¹⁵⁴

2.1.6 Vzestup mezinárodního domorodého hnutí - přijetí existence domorodých národů jakožto svébytné skupiny obyvatelstva

V 60. a 70. letech 20. století se probouzí angažovanost u samotných příslušníků domorodých národů. Dochází k zakládání nejrůznějších sdružení, neziskových organizací a hnutí na podporu domorodých národů a k navazování spolupráce a projevům podpory mezi různými domorodými národy po celém světě.¹⁵⁵ Zástupci domorodých národů využívají příznivé situace na poli proměňujícího se mezinárodního práva a na pořádaných mezinárodních konferencích formulují své „*požadavky na trvalé přežití jakožto odlišných komunit s kulturami, politickými institucemi, a územními oprávněními majícími svůj původ v historii.*“¹⁵⁶ Snaží se zdůrazňovat skupinový charakter svých práv a snaží se směřovat

¹⁵² DAES, E.I. The UN Declaration on the Rights of Indigenous Peoples: Background and Appraisal. In: ALLEN, S. a XANTHAKI, A. (eds.) (pozn. 139), str. 11.

¹⁵³ Srov. COBO, J.M. *Study of the Problem of Discrimination against Indigenous Populations*, UN Doc.E/CN.4/Sub.2/1986/7, 1986/7.

¹⁵⁴ ANAYA, S.J. (pozn. 103), str. 60: „... *generally supportive of indigenous peoples' demands.*“

¹⁵⁵ Srov. ERUETI, A. (pozn. 139), str. 102; WIESSNER, S. (pozn. 139), str. 38; BERMAN, H.R. The development of International Recognition of the Rights of the Indigenous Peoples. In: VEBER, H., DAHL, J., WILSON, F., WÆHLE, E. (eds.). „... *Never drink from the same cup.*“ *Proceeding of the conference on Indigenous Peoples in Africa. Tune, Denmark, 1993.* IWGIA Document no. 74. Copenhagen: IWGIA, 1993, str. 318 – 319. Zpočátku se jednalo především o domorodé národy Kanady, Austrálie, Nového Zélandu a Spojených států. K zapojení afrických a asijských domorodých národů docházelo postupně, asijské kmeny se před WGIP začaly objevovat ve větší míře od roku 1987, africké státy až v 90. letech. Srov. NDAHINDA, F. (pozn. 139), str. 30 – 36. V 70. letech také začíná být aktivnější ILO díky podnětům neziskových organizací. Srov. ERUETI, A. (pozn. 139), str. 105 - 107. V této době vzniká např. Národní rada indiánské mládeže (*National Indian Youth Council*), Hnutí amerických indiánů (*American Indian Movement*), Mezinárodní rada indiánských smluv (*International Indian Treaty Council*), Mezinárodní pracovní skupina pro domorodé záležitosti (*International Work Group for Indigenous Affairs*) či Světová rada domorodých národů (*World Council of Indigenous Peoples*). George Manuel, náčelník jednoho z kanadských domorodých národů a zakladatel Světové rady pro domorodé národy, podnikal cesty za účelem šíření domorodého hnutí k domorodým národům jiných kontinentů, například do Afriky. Blíže k jeho cestám srov. NDAHINDA, F. (pozn. 139), str. 28.

¹⁵⁶ ANAYA, S.J. (pozn. 103), str. 77: „... *demands for their continued survival as distinct communities with historically based cultures, political institutions, and entitlements to land.*“ V roce 1977 pomohla Subkomise OSN pro rasismus, rasovou diskriminaci, apartheid a kolonialismus zkoordinovat setkání

pozornost nikoliv pouze na jednotlivce, ale na celé komunity. Poukazují na skutečnost, že „zajištění územních práv nebylo dočasné opatření na cestě k integraci, nýbrž bylo nezbytné pro pokračující přežití těchto komunit a jejich způsobu života.“¹⁵⁷ Nevládní organizace vyvíjí tlak na ILO, neboť v té době jedinou úmluvou garantující domorodá práva představovala Úmluva ILO č. 107 a státy, ve kterých docházelo k masivnímu porušování domorodých práv včetně nuceného přesídlování, byly smluvními stranami této úmluvy.¹⁵⁸ Představitelé domorodých národů se také začínají objevovat před orgány OSN, několik organizací sdružující představitele domorodých národů následně získalo konzultativní status u ECOSOC.¹⁵⁹

Centrem formujícího se mezinárodního domorodého hnutí se stala Pracovní skupina OSN pro otázky domorodých obyvatel (*Working Group on Indigenous Populations*, dále také „WGIP“) založená roku 1982 jako zvláštní orgán Sub-komise na podporu a ochranu lidských práv (*Sub-Commission on the Promotion and Protection of Human Rights*).¹⁶⁰ Jejím úkolem bylo vyhodnocování pokroků dosažených v ochraně a podpoře práv domorodého obyvatelstva a především vytvoření standardů týkajících se domorodých práv.¹⁶¹ Scházela se každý rok na několikadenním zasedání za účasti představitelů vládních i nevládních organizací, reprezentantů vlád i domorodého obyvatelstva. Tato zasedání sloužila pro šíření a sběr informací, sdílení zkušeností, požadavků a podnětů mezi všemi účastníky. Pro podporu účasti domorodých zástupců a organizací na zasedání WGIP byl v roce 1985 vytvořen Dobrovolný fond pro domorodé obyvatelstvo (*Voluntary Fund for Indigenous Populations*).¹⁶² WGIP měla pro formování domorodého hnutí zásadní

domorodých národů z celého světa na mezinárodní konferenci o diskriminaci domorodé populace v Americe. Deklarace přijatá účastníky - členy domorodých národů – se stala základem pro jejich požadavky. Mezi pravidelné konference patřila např. Inuitská cirkumpolární konference (*Inuit Circumpolar Conference*), Světová rada domorodých národů (*World Council of Indigenous Peoples*) a další. Srov. ANAYA, S.J. (pozn. 103), str. 78.

¹⁵⁷ ERUETI, A. (pozn. 139), str. 106: „... secure land rights were not a temporary measure on the road to intergation, but necessary for the continued survival of these communities and their way of life.“

¹⁵⁸ Jednalo se především o státy Jižní Ameriky, Bangladéš a Indii. Srov. tamtéž, str. 106.

¹⁵⁹ Seznam těchto organizací viz ANAYA, S.J. (pozn. 103), str. 79.

¹⁶⁰ WGIP byla zaožena rezolucí ECOSOC č. 1982/34 ze dne 7.5.1982.

¹⁶¹ Tento mandát byl později rozšířen o vypracování zprávy týkající se uzavírání smluv a dalších právních ujednání mezi státy a domorodými národy a zprávy zabývající se otázkou kulturního a duševního vlastnictví domorodých národů.

¹⁶² Tento fond byl založen na základě rezoluce Valného shromáždění OSN č. 40/131 ze dne 13.12.1985. Tento fond funguje dodnes, postupně byl jeho mandát rozšiřován tak, aby jím mohla být financována účast domorodých představitelů i na zasedání dalších specializovaných orgánů OSN. Erica-Irene Daes, předsedkyně WGIP v 80. letech, sama podnikla na přelomu 80. a 90. let několik cest s cílem kontaktovat domorodé národy na různých místech světa a šířit povědomí o problematice domorodých práv. Srov. DAES, E.I.: *The United*

význam, neboť se stala platformou, na které mohli domorodí představitelé prezentovat vlastní pojetí svých práv, napomohla k jejich zapojení do mnohostranného dialogu o těchto právech a současně přispěla ke sjednocení mezinárodního domorodého hnutí a jeho základních požadavků.¹⁶³

V následujícím období dochází na několika úrovních k uznávání a zakotvování domorodých práv, a to za účasti domorodých zástupců. V 80. letech byla doporučena revize Úmluvy ILO č. 107 tak, aby reflektovala existenci domorodých národů jako svébytných společenství. Roku 1989 byla proto tato úmluva částečně nahrazena Úmluvou o domorodých a kmenových národech (*Indigenous and Tribal Peoples Convention*, dále jen „Úmluva ILO č. 169“),¹⁶⁴ která vedle původní Úmluvy ILO č. 107 v současné době představuje jediný právně závazný dokument vztahující se přímo k domorodým národům. Na půdě WGIP začal v 80. letech proces vytváření návrhu deklarace zakotvující souhrnně práva domorodých národů v rámci OSN, obdobný proces začal o něco později v rámci Organizace amerických států (*Organization of American States*, dále jen „OAS“). Obě deklarace byly přijaty až o více než 20 let později, v roce 2007 Deklarace OSN o právech domorodých národů (*UN Declaration on the Rights of Indigenous Peoples*, dále jen „UNDRIP“) a až v roce 2016 Americká deklarace o právech domorodých národů (*American Declaration on the Rights of Indigenous Peoples*, dále jen „ADRIP“). V této době začínají domorodé národy využívat též ochrany lidských práv. Jejich zástupci se obrací se svými stížnostmi na regionální a mezinárodní lidskoprávní orgány, které začínají vykládat lidskoprávní úmluvy ve prospěch domorodých komunit. Mezinárodní orgány přitom začínají otázkám domorodých národů věnovat čím dál tím větší pozornost. Domorodá práva začínají být brána v úvahu také v rámci mezinárodního práva životního prostředí, zejména v oblasti ochrany biodiverzity.

Zmíněné prameny práva a činnost lidskoprávních orgánů budou předmětem rozboru v následujících kapitolách. Lze však konstatovat, že od 80. let se začíná formovat soubor mezinárodně akceptovaných norem, který se promítá do rozhodovací činnosti lidskoprávních

Nations and Indigenous Peoples from 1969 to 1994, Printed in: BRANTENBERG, T., HANSEN, J., MINDE, H. (eds.). *Becoming Visible - Indigenous Politics and Self-Government*. Troms: The University of Troms, Centre for Sámi Studies, 1995, str. 185 – 186.

¹⁶³ Prof. Anaya hovoří o „sjednocení mezinárodní domorodé identity“ („*coalescing of an international indigenous identity*.“) Srov. ANAYA, S.J. (pozn. 134), str. 12.

¹⁶⁴ Úmluva má č. 169 (*ILO Convention No. 169*) a vstoupila v platnost roku 1989, k březnu 2014 ji ratifikovalo pouze 22 zemí (včetně většiny zemí Jižní Ameriky). Původní Úmluva z roku 1959 zůstává v platnost pro ty státy, které nepřostoupili k Úmluvě ILO č. 169.

orgánů a v zásadě odpovídá požadavkům domorodého hnutí. Na mezinárodní úrovni dochází k postupnému reflektování existence domorodých národů jakožto svébytných společenství se specifickými právy kolektivní povahy, a to především k tradičním územím, které mají zajišťovat přežití jejich identity. Ústřední otázkou v politických diskuzích se stává suverenita domorodých národů a jejich právo na sebeurčení. Implementace domorodých práv na národní úrovni a skutečné promítnutí těchto práv do každodenní reality domorodých společenství však zatím zůstává vzdálenou budoucností.¹⁶⁵

2.2 Definice domorodých národů

2.2.1 Terminologie – pojem *indigenous peoples*

Jak jsem již zmínila v úvodu této práce, v dnešní době ustáleným anglickým výrazem označujícím domorodé národy je pojem *indigenous peoples*. Označení *indigenous* pochází z latinského termínu *indigenus*, vzniklého spojením *indu, endo* (v, v rámci, v určitém místě) a *gignere* (narozeny). Tento termín sloužil k rozlišení „osob, které se narodily na určitém místě a osob, které přijely odjinud (*advenae*).“¹⁶⁶ Francouzský výraz *autochtone*, který je taktéž používán, pochází z řečtiny a vznikl spojením *autos* (sám) a *khthon* (země), a znamenal

¹⁶⁵ Srov. ANAYA, S.J. (pozn. 103), str. 72. Za účelem šíření povědomí o tíživé situaci domorodých národů a o jejich boji za uznání jejich práv byl Valným shromážděním OSN vyhlášen rok 1993 jako Mezinárodní rok světových domorodých národů s cílem „zlepšit spolupráci při řešení problémů dotýkajících se domorodých společenství jako je oblast lidských práv, životního prostředí, rozvoje, vzdělání a zdraví.“ (Rezoluce Valného shromáždění OSN č. A/RES/45/164 ze dne 18.12.1990, čl. 1: „*Strengthening international co-operation for the solution of problems faced by indigenous communities in areas such as human rights, the environment, development, education and health*“). Valné shromáždění OSN následně vyhlásilo Mezinárodní dekádu domorodých národů světa v letech 1995-2004, která měla tuto spolupráci ještě posílit. V roce 2014 pak skončila Druhá mezinárodní dekáda světového původního obyvatelstva, jež byla vyhlášena roku 2004. Stejný rok byla za účelem „sdílení pohledů a nejlepší praxe při realizaci práv domorodých národů,“ (Rezoluce Valného shromáždění OSN č. 65/198 ze dne 21. 12. 2010: „... *share perspectives and best practices on the realization of the rights of indigenous peoples...*“) a podnětí diskuze mezi členskými státy OSN a představiteli domorodých národů v rámci specializovaných orgánů OSN svolána Světová konference o domorodých národech (*World Conference on Indigenous Peoples*, dále také „WCIP“), která se uskutečnila v září 2014 jakožto zasedání Valného shromáždění OSN na vysoké úrovni. WCIP byla svolána na základě rezoluce Valného shromáždění OSN č. 65/198 ze dne 21. 12. 2010. V roce 2013 se v Norsku na území Alta obývaném Sámy konalo přípravné shromáždění domorodých národů, jehož cílem bylo sestavit společné doporučení pro WCIP. Výstupní dokument z Alta představuje konzesus domorodých národů z nejrůznějších částí světa ohledně témat, kterými by se mělo mezinárodní společenství na konferenci zabývat. Výstupní dokument z konference Alta (*the Outcome of the Alta Conference*) tvoří přílohu Výstupnímu dokumentu WCIP, který byl přijat rezolucí Valného shromáždění OSN č. A/RES/69/2, ze dne 22.9.2014. Jeho text však nepřináší nic nového a spíše má zdrženlivější charakter.

¹⁶⁶ DAES, E.-I. *Working Paper by the chairperson-rapporteur on the concept of 'indigenous people'*. UN Doc. E/CN.4/Sub.2/AC.4/1996/2, 10. 6. 1996, bod 10.: „... *persons who were born in a particular place and those who arrived from elsewhere (advenae)*.“

„*sám zrozený ze země*“, přičemž byl používán k označení skupin osob, které vždy žily na svém území jakožto původní obyvatelé.¹⁶⁷ Oba výrazy tak v sobě spojují jednak časovou přednost obyvatel určitého území a jejich odlišení od později příchozích, jednak spojení se zemí, s místem narození.

Stejně jako později použití termínu *peoples (národy)*, i použití pojmu *indigenous (domorodý)* ve vztahu k domorodému obyvatelstvu budilo mezi státy zpočátku nevoli. V době Berlínské konference a činnosti Ligy národů bylo označení *indigenous* používáno k odlišení obyvatel koloniálních velmocí od obyvatel území nacházejících se pod nadvládou těchto velmocí, jejichž společnosti (v očích vládnoucích států) nemohly pro svou zaostalost existovat nezávisle a potřebovaly určité vedení vyspělých států.¹⁶⁸ V úvahu se brala geografická území, pozornost proto nebyla věnována jednotlivým skupinám osob v rámci vymezených hranic.¹⁶⁹ Poté, co státy získávaly nezávislost a dostávaly se z područí koloniálních velmocí, vnímaly samy sebe jako ty původní, originální obyvatele daných území a odmítaly připustit, že by v rámci jejich hranic mohla existovat nějaká skupina obyvatelstva, která by se mohla vymezit, namítat historickou přednost svých územních práv a případně vznášet požadavky na nezávislou existenci. Při přijímání Úmluvy ILO č. 107 v 50. letech se proto bránily použití termínu *indigenous* a v textu úmluvy byl pojem nahrazen politicky méně konfliktním pojmem *tribal populations (kmenové obyvatelstvo)*.¹⁷⁰

Obdobné obavy vedly státy k odmítání výrazu *peoples (národy)*. V 80. letech bylo užíváno pojmu *populations (obyvatelstvo)*, v průběhu procesu přijímání Úmluvy ILO č. 169, UNDRIP i ADRIP však domorodé národy začaly obhajovat označení *peoples (národy)*.¹⁷¹ Tento pojem je v mezinárodních dokumentech spojován s právem na sebeurčení,¹⁷² použití tohoto

¹⁶⁷ Srov. tamtéž, bod 10, COHEN, E. E. *The Athenian Nation*. Princeton: Princeton University Press, 2000, str. 91 - 93.

¹⁶⁸ Srov. DAES, E.I., bod 11.

¹⁶⁹ I v Chartě OSN se hovoří o *nesamosprávných územích* (srov. kapitola XI Charty OSN), výraz *národy (peoples)* bude zvolen až v Mezinárodním paktu o občanských a politických právech (*International Covenant on Civil and Political Rights*, ICCPR) a Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech (*International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights*, ICESCR). Srov. čl. 1 odst. 1 ICCPR a ICESCR.

¹⁷⁰ Srov. ERUETI, A. (pozn. 139, str. 97 – 100.

¹⁷¹ Srov. MIRANDA, L.A. *Indigenous Peoples as International Lawmakers*, *University of Pennsylvania Journal of International Law*, roč. 32, č. 1, 2010, str. 246.

¹⁷² Právo na sebeurčení je zakotveno v čl. 1 odst. 1 ICCPR a ICESCR, a to ve shodném znění: „*Všechny národy [v anglickém originále „peoples“] mají právo na sebeurčení. Na základě tohoto práva svobodně určují svůj politický statut a svobodně uskutečňují svůj hospodářský, sociální a kulturní vývoj.*“ Čl. 1 odst. 1 ICCPR, čl. 1 odst. 2 ICESCR.

výrazu ve spojení *indigenous peoples* proto mělo lépe vystihovat kolektivní identitu těchto národů a jejich existenci jakožto odlišných komunit s vlastní historií, sociálními a politickými institucemi, se svébytnou kulturou, hodnotami a způsobem života. Oproti tomu označení *obyvatelstvo (populations)* nebo *people (lid, obyvatelstvo)* degradovalo domorodce pouze na skupinu jednotlivců. Státy se však obávaly možné spojitosti práva na sebeurčení s právem na nezávislost a možnými separatistickými tendencemi. Použití pojmu *peoples (národy)* nakonec převážilo, přičemž státy si do přijímaných úmluv začaly vkládat pojistku v podobě ustanovení, které zamezovalo možné spojitosti s právem na sebeurčení.¹⁷³ S ohledem na výše uvedené se přikláním k použití českého překladu *národy*, které lépe vyjadřuje kolektivní identitu a existenci těchto komunit jako odlišných společenství.

2.2.2 Definice domorodých národů

Na mezinárodní úrovni dosud neexistuje všeobecně uznávaná definice domorodých národů. Legální vymezení pojmu obsahují pouze úmluvy Mezinárodní organizace práce (ILO) vztahující se k domorodým obyvatelům,¹⁷⁴ ty však mají omezený počet signatářů a nelze je proto považovat za univerzálně platné. Přestože otázka definice domorodých národů byla řešena již od ustanovení WGIP v 80. letech, ani na půdě OSN nedošlo v této oblasti ke shodě a definice domorodých národů není zakotvena ani v UNDRIP či ADRIP. I přes nepřijetí formální definice domorodých národů však existují určitá kritéria, která jsou obsažena v odborných studiích vypracovaných na půdě mezinárodních organizací a která napomáhají při identifikaci domorodých národů.

2.2.2.1 Definice domorodých národů v Úmluvě ILO č. 169

Úmluva ILO č. 169 rozlišuje mezi *kmenovými národy (tribal peoples)* a *národy považovanými za domorodé (peoples regarded as indigenous)*.¹⁷⁵ Kmenové národy úmluva vymezuje jako národy „v nezávislých zemích, jejichž sociální, kulturní a ekonomické podmínky je odlišují od ostatních částí národního společenství, a jejichž status je upravován zcela nebo

¹⁷³ Srov. čl. 1 odst. 3 Úmluvy ILO č. 169: „Použití termínu národy v této úmluvě nebude vykládáno tak, jako by mělo nějaké důsledky ve vztahu k právům, které mohou být k tomuto termínu přiřazeny v mezinárodním právu.“ (“The use of the term peoples in this Convention shall not be construed as having any implications as regards the rights which may attach to the term under international law.”). Obdobné ustanovení je v čl. 1 odst. 2 ADRIP. Blíže viz ANAYA, S.J. (pozn. 103), str. 60, 100; MIRANDA, L.A. (pozn. 171), str. 246 – 247.

¹⁷⁴ Srov. čl. 1 Úmluvy ILO č. 107 a čl. 1 Úmluvy ILO č. 169.

¹⁷⁵ Srov. čl. 1 odst. 1 písm. a) a b) Úmluvy ILO č. 169.

*zčásti jejich vlastními zvyky nebo tradicemi nebo zvláštními právy a předpisy.*¹⁷⁶ Národy považované za domorodé pak jako „národy v nezávislých zemích, které jsou považované za domorodé na základě jejich původu sahajícím k obyvatelstvu, které obývalo zemi, nebo geografickou oblast, do níž tato země patří, v době dobytí nebo kolonizace nebo ustavení současných státních hranic a které si bez ohledu na své právní postavení zachovaly některé nebo všechny své vlastní sociální, ekonomické, kulturní nebo politické instituce.“¹⁷⁷ Základním rozdílem mezi oběma kategoriemi je tedy skutečnost, že domorodé národy představují potomky původních obyvatelů daného území. Při tvorbě úmluvy bylo toto rozdělení¹⁷⁸ zdůvodňováno existencí určitých komunit, které se nacházejí ve stejné situaci jako domorodé národy, ale chybí jim právě znak historické kontinuity s původními obyvateli daného území. Typicky se jedná o potomky afrických otroků na americkém kontinentu, kteří po útěku ze zajetí založili autonomní společenství na nově obsazených územích, nebo africké kmeny (jako Sanové nebo Masajové), které s ohledem na dřívější kočovný způsob života také nejsou původními obyvateli svých tradičních území, na kterých se usadily až v pozdější době. Kmenové národy mají stejná práva jako domorodé národy, usuzuje se tedy, že prakticky toto rozdělení nemá žádné opodstatnění a oba pojmy bývají používány jako synonyma.¹⁷⁹ Jako základní kritérium pro určení obou kategorií přitom tato úmluva stanovuje vlastní sebeidentifikaci jednotlivých společenství za domorodé nebo kmenové národy.¹⁸⁰

2.2.2.2 Pomocná kritéria pro identifikaci domorodých národů vyplývající z dokumentů nezávazné povahy

V rámci mezinárodních organizací byly zpracovány odborné studie, ve kterých byla navržena možná kritéria využitelná pro identifikaci domorodých národů. Jednou

¹⁷⁶ Tamtéž, čl. 1 odst. 1 písm. a) Úmluvy ILO č. 169: „... in independent countries whose social, cultural and economic conditions distinguish them from other sections of the national community, and whose status is regulated wholly or partially by their own customs or traditions or by special laws or regulations...”

¹⁷⁷ Tamtéž, čl. 1 odst. 1 písm. b): „... peoples in independent countries who are regarded as indigenous on account of their descent from the populations which inhabited the country, or a geographical region to which the country belongs, at the time of conquest or colonisation or the establishment of present state boundaries and who, irrespective of their legal status, retain some or all of their own social, economic, cultural and political institutions.”

¹⁷⁸ Toto rozdělení obsahovala již Úmluva ILO č. 107.

¹⁷⁹ Srov. ŽÁKOVSKÁ, K. (pozn. 5), str. 75; Secretariat of the Permanent Forum on Indigenous Issues: *The concept of Indigenous Peoples*. UN Doc. PFII/2004/WS.1/3, January 2004, str. 3. Kmenovými národy se zabýval i Meziamerický soud pro lidská práva (*Inter-American Court of Human Rights*), použil přitom definici odbodného znění jaké má definice obsažená v Úmluvě ILO č. 169. Výslovně však v definici vyzdvihl i vztah domorodých národů k jejich územím. Srov. *Národ Saramaků proti Surinamu* (pozn. 27), především bod 79.

¹⁸⁰ Čl. 1 odst. 2 Úmluvy ILO č. 169.

z nejnámějších a nejvíce používaných je pracovní analýza pojmu domorodých národů, kterou poskytl José Martínez Cobo ve své Studii o problémech diskriminace proti domorodému obyvatelstvu vypracované v 80. letech pro Subkomisi OSN pro prevenci diskriminace a na ochranu menšin.¹⁸¹ Vycházel přitom z analýzy a syntézy charakteristických rysů společností, která byla předmětem jeho pozorování a která sama sebe identifikovala jako domorodá. Pracovní definice, ke které dospěl, obsahuje následující prvky:

1. „*historickou kontinuitu domorodých obyvatel s předinvazivní a předkoloniální společností, která se vyvinula na jejich územích,*“ přičemž tato historická kontinuita je dána buď shodností územní, společnými předky, kulturou jako takovou, jazykem či dalšími relevantními faktory;
2. odlišení se od okolní dominantní většinové společnosti a z toho vyplývající menšinové postavení;
3. odhodlání zachovat si svou identitu a svá tradiční území a přenést je na budoucí generace a tím zachovat kontinuitu svého společenství jakožto národů „*v souladu s vlastními kulturními vzorci, sociálními institucemi a právním systémem*“.

Cobo ve své studii zdůraznil právo domorodých národů rozhodovat o příslušnosti jednotlivců k těmto národům a současně právo jednotlivce pokládat se za příslušníka těchto národů, přičemž aby za něj byl dotýčný jedinec skutečně objektivně považován, musí dojít k naplnění obou těchto předpokladů (hovoří se o tzv. vnitřní sebeidentifikaci).¹⁸² Toto právo má značný význam, a to především s ohledem na skutečnost, že přijetí nebo odmítnutí příslušnosti jednotlivce k národu může mít pro tohoto jedince zásadní dopady.¹⁸³

Cobova definice odráží pojetí domorodých národů jakožto potomků původních obyvatelů tradičních území, kteří museli čelit invazi koloniálních mocností, ale zachovali si svou tradiční kulturu a podobu svých společností, které jsou odhodláni udržovat. Její aplikace je nicméně problematická v několika směrech. Existují domorodé národy,

¹⁸¹ COBO, J.M. (pozn. 153). Více k této studii viz kapitola 2.1.5 této práce.

¹⁸² COBO, J.M. (pozn. 153), Add. 1-4. K pozadí této definice více viz ANAYA, S.J. (pozn. 134), str. 28.

¹⁸³ Srov. ŽÁKOVSKÁ, K. (pozn. 5), str. 74. V praxi se tento aspekt projevil například v rozhodnutí Výboru OSN pro lidská práva ve věci *Kitok proti Švédsku*. Dle švédské legislativy byli oprávněni chovat soby pouze ti Sámové, kteří byli členy některé z vesnic, která disponovala právní subjektivitou. Ivan Kitok patřil etnicky k Sámům, ale ztratil příslušnost k vesnici a ta jej odmítala přijmout zpět za svého člena, čímž mu bylo znemožněno chovat soby. Ztráta příslušnosti k Sámům měla tudíž za následek i odepření souvisejících práv. Srov. názor Výboru pro lidská práva ve věci *Kitok v. Sweden* ze dne 27. července 1988, stížnost č. 197/1985.

kteří tvoří většinu obyvatelstva jimi obývaného státu - tyto národy pak nesplňují požadavek menšinového postavení.¹⁸⁴ Cobo také nezmiňuje vlastní identifikaci společenství za domorodé národy,¹⁸⁵ na niž je v současné době kladen velký důraz. Dále tato definice nezohledňuje domorodé národy, které dosud nemusely čelit invazi dominantní společnosti.¹⁸⁶ Definice je tak přílehlavá spíše jen ve vztahu k domorodým národům Austrálie a Ameriky, nelze ji však jednoznačně použít v globálním měřítku.¹⁸⁷

Dalším, kdo se ve své odborné studii zabýval definicí domorodých národů, byla Erica-Irene Daes, bývalá předsedkyně WGIP, která byla taktéž Subkomisí OSN pro prevenci diskriminace a na ochranu menšin zmocněna k vypracování zprávy týkající se konceptu domorodých národů.¹⁸⁸ Ve své práci analyzovala existující definice a kritéria a dospěla k závěru, že mezi relevantní kritéria jsou řazena:

- a) *„...časová přednost, pokud jde o obývání a užívání určitého území;*
- b) *dobrovolné udržování kulturní odlišnosti, která může zahrnovat aspekty jazykové, sociální organizaci, náboženské a duchovní hodnoty, způsoby výroby, zákony a instituce;*
- c) *sebeidentifikaci, stejně jako uznání od jiných skupin, nebo od státních autorit, jako odlišné společenství; a*
- d) *zkušenosti s podmaněním, přehlížením, vyvlastněním, vyloučením nebo diskriminací, ať už tyto podmínky přetrvávají, či nikoliv,*¹⁸⁹

přičemž Daes zdůraznila, že tato kritéria mají sloužit pouze jako určité obecné vodítko, jehož aplikace se bude lišit dle národních a místních kontextů, a nemusí být vždy přítomné v plné míře.¹⁹⁰

¹⁸⁴ Jedná se například o domorodé národy v Oceánii a Pacifiku či Inuity v Grónsku. Další příklady viz CORNTASSEL, J.J., PRIMEAU, T.H. (pozn. 3), str. 55.

¹⁸⁵ Tedy sebeidentifikaci jednotlivých společenství za domorodé národy.

¹⁸⁶ Jedná se především o národy v tzv. dobrovolné izolaci nebo v počátečním kontaktu. Srov. IACHR. *Indigenous Peoples in Voluntary Isolation and Initial Contact in the Americas* (pozn. 2).

¹⁸⁷ Srov. ERUETI, A. (pozn. 139), str. 103.

¹⁸⁸ DAES, E.-I. *Working Paper by the chairperson-rapporteur on the concept of 'indigenous people'* (pozn. 166).

¹⁸⁹ Tamtéž, bod 69 : *“..... (a) Priority in time, with respect to the occupation and use of a specific territory; (b) The voluntary perpetuation of cultural distinctiveness, which may include the aspects of language, social organization, religion and spiritual values, modes of production, laws and institutions; (c) Self-identification, as well as recognition by other groups, or by State authorities, as a distinct collectivity; and (d) An experience of subjugation, marginalization, edispossession, exclusion or discrimination, whether or not these conditions persist.”*

U definice Coba i Daesové se objevuje kritérium původnosti domorodých národů na tradičních územích. Toto kritérium je však problematické v africkém a asijském kontextu. Na těchto kontinentech docházelo v historii k časté migraci domorodých národů a k usazování pasteveckých národů na již dříve obydlených územích. Národy, které by jinak mohly být považovány za domorodé, tudíž toto kritérium nesplňovaly.¹⁹¹ V Africe byla situace navíc problematická v tom směru, že mnohé africké státy popíraly existenci domorodých národů na svých územích. Tvrdily, že v určitém smyslu by za domorodé obyvatelstvo mohli být považováni všichni Afričané, a usuzovaly proto, že koncept domorodých národů není na africkém kontinentu vůbec aplikovatelný. V rámci afrického systému ochrany lidských práv proto navrhla Pracovní skupina pro práva domorodého obyvatelstva/společenství (*Working Group on the Rights of Indigenous Populations/Communities*, dále také „Pracovní skupina ACHPR“)¹⁹² ve své odborné studii¹⁹³ následující kritéria rozhodná pro identifikaci domorodých národů, která by měla lépe odpovídat situaci v Africe:¹⁹⁴

- a) menšinové postavení;
- b) ohrožení kolektivní existence;
- c) nezbytnost přístupu k tradičním územím domorodých národů a k přírodním zdrojům na nich se nacházejících k zachování jejich kolektivní existence;
- d) ohrožení jejich lidských práv a pokračování jejich kultury a způsobu života z důvodu diskriminace, sociálního a politického vyloučení či vykořisťování, a
- e) sebeidentifikaci domorodých národů jakožto rozhodné kritérium.¹⁹⁵

Z výše uvedených pokusů o poskytnutí definice domorodých národů je patrné, že stanovit obecně platná kritéria, která by zahrnovala všechna rozmanitá domorodá společenství, je skutečně obtížné. Převládá přitom názor, a to mezi představiteli domorodých národů, vlád i mezinárodních organizací, že zakotvení přesné definice není pro ochranu

¹⁹⁰ Tamtéž, bod 70.

¹⁹¹ Srov. ERUETI, A. (pozn. 139), str. 109, 113 - 114; NDAHINDA, F. (pozn. 139), str. 33.

¹⁹² Více k Pracovní skupině ACHPR viz kapitola 3.2.2 této práce.

¹⁹³ ACHPR and IWGIA: *Report of the African Commissions's Working Group of Experts on Indigenous Populations/ Communities in Africa*, Copenhagen: Eks/Skolens Trykkeri, 2005.

¹⁹⁴ Přestože na přelomu 21. století, především díky činnosti Africké komise, byla existence domorodých národů na africkém kontinentu připuštěna, některé africké státy ještě na počátku 21. století v závěrečných fázích přijímání UNDRIP koncept domorodých národů v Africe zpochybňovaly a tvrdily, že tyto skupiny jsou identifikovatelné jako „lovci a sběrači a kočovní pastevcí“ (*hunter-gatherers and nomadic pastoralists*). Srov. ERUETI, A. (pozn. 139), str 113 – 114; NDAHINDA, F. (pozn. 139), str. 30 – 36.

¹⁹⁵ ACHPR and IWGIA: *Report* (pozn. 193), str. 89.

domorodých práv nezbytné a do určité míry ani žádoucí. Domorodí představitelé toto odůvodňují obavami o příliš úzké vymezení a reagují tím na „roky, po které byli kategorizováni a definováni státem prostřednictvím úzce vymezených definic s cílem usnadnit integraci domorodých národů do dominantní kultury.“¹⁹⁶ Samotní představitelé domorodých národů přitom kladou důraz na vlastní skupinovou identifikaci,¹⁹⁷ což je rovněž kritérium, které převážilo v ADRIIP.¹⁹⁸ Dr. Žáková nicméně poukazuje na možná rizika spojená s požadavkem sebeidentifikace pro určení domorodých národů, a to zejména s ohledem na skutečnost, že koncept domorodých národů není konstruktem domorodé kultury. Z toho důvodu může být pro samotné domorodé národy tento koncept a důsledky vyplývající z jeho aplikace nesrozumitelné. Současně také požadavek sebeidentifikace vyžaduje, aby se domorodé národy k tomuto statusu aktivně hlásily, což může být především u některých odříznutých národů problematické. Dr. Žáková proto usuzuje, že pakliže jsou „přítomny ostatní znaky, je [...] třeba sebeidentifikaci presumovat, resp. ji považovat za implicitně projevenou chováním společenství.“¹⁹⁹ Domorodými národy preferovaná absence přesné definice také obsahuje riziko popření existence domorodých národů státy, na jejichž území se nachází.²⁰⁰ Tato absence je problematická i z právního hlediska, protože je důležité určit, kdo je nositelem práv, která jsou mezinárodními instrumenty zakotvována, a odlišit tyto subjekty od jiných nositelů práv, a to především od menšin, které nelze s domorodými národy zaměňovat.²⁰¹

2.3 Prameny domorodých práv

Současné mezinárodní právo poskytuje základní právní nástroje využitelné pro ochranu domorodých národů, jejich tradičních území, přírodních zdrojů a životního prostředí. Na domorodé národy a jejich příslušníky se vztahují lidskoprávní normy, jež jsou

¹⁹⁶ ERUETI, A. (pozn. 139), str. 103: „... years of being categorised and defined by the state and the narrowing definitions to facilitate indigenous peoples' integration into the dominant culture.“

¹⁹⁷ Srov. MIRANDA, L.A. (pozn. 171), str. 247; PULITANO, E (pozn. 1), str. 11, Secretariat of the PFII. *The concept of Indigenous Peoples* (pozn. 179), str. 2 - 3; DAES, E.I. (pozn. 166), body 35 – 38 a 70.

¹⁹⁸ Návrh ADRIIP původně obsahoval definici obdobnou té obsažené v Úmluvě ILO č. 169 (její zakotvení prosazovaly asijské státy), nicméně nakonec převážil názor, že není potřebná. Srov. MACKAY, F. *Guide to Indigenous Peoples' Rights in the Inter-American Human Rights System*. Copenhagen: IWGIA, 2002, str. 103.

¹⁹⁹ Srov. ŽÁKOVSKÁ, K. (pozn. 5), str. 74.

²⁰⁰ Například v Americe se více než 100 komunit snaží o formální uznání svého domorodého statusu. Rovněž asijské domorodé národy zmiňovaly potřebu definice tak, aby vlády nemohly nadále popírat existenci domorodých národů na území svých států. Srov. DAES, E.I. (pozn. 166) body 38 a 66.

²⁰¹ Srov. ŽÁKOVSKÁ, K. (pozn. 5), str. 72.

zakotvené v univerzálních úmluvách a deklarácích stejně jako v instrumentech regionálních systémů. Tyto normy jsou závazného charakteru a jsou doplněny relativně funkčními monitorovacími i rozhodovacími procesy, které mají zabezpečovat jejich dodržování smluvními státy.²⁰² Jejich charakter však není plně slučitelný s právy domorodých národů, neboť lidská práva jsou jakožto konstrukt euroamerické společnosti od svého počátku koncipovaná jako práva individuální, zatímco domorodá práva jsou tradičně kolektivního charakteru (nositeli práva jsou tedy domorodé národy jako celek, nikoliv pouze jednotlivci). Využití individuálních lidských práv pro ochranu domorodých národů proto vyžadovalo vhodnou reinterpretaci těchto práv lidskoprávními orgány.²⁰³

Kromě toho byla postupně uznána a kodifikována zvláštní práva, jejichž subjekty jsou pouze domorodé národy a která odrážejí veškerá specifika domorodých národů včetně kolektivního charakteru jejich práv. Tato práva jsou zakotvena v úmluvách ILO, které představují jediné závazné mezinárodní úmluvy týkající se domorodých národů, a ve dvou nezávazných deklarácích, jedné globálního a druhé regionálního dosahu. V odborných kruzích je rovněž diskutována možná transformace klíčových domorodých práv do obyčejových norem mezinárodního práva.

Domorodé národy a jejich přínos pro ochranu životního prostředí byl, ačkoliv zatím pouze okrajově, reflektován též v některých úmluvách práva životního prostředí, z nichž některé zakotvují povinnosti smluvních států vůči domorodým národům.

V této podkapitole budou dále shrnuty a popsány všechny výše zmíněné druhy pramenů domorodých práv, které budou rozděleny podle toho, zda se jedná o prameny lidských práv, prameny zakotvující zvláštní domorodá práva či prameny práva životního prostředí. Zvlášť bude pojednáno o možné existenci obyčejových norem týkajících se domorodých národů a s ohledem na geografické umístění České republiky zde bude zařazena i podkapitola o relevantním právu Evropské unie.

²⁰² Blíže k jednotlivým mechanismům ochrany lidských práv viz kapitola 3 této práce.

²⁰³ Blíže k problematice kolektivních práv viz kapitola 4.1 této práce.

2.3.1 Lidskoprávní mezinárodní úmluvy

Vzestup ochrany lidských práv po 2. světové válce a související změny v mezinárodním právu sehrály významnou roli v akceptaci existence domorodých národů a jejich práv. Lidskoprávní systémy vychází z morálních hodnot, v jejichž centru stojí lidská bytost, která je hodna ochrany již pouze z důvodu své existence.²⁰⁴ V tomto režimu se tedy z domorodých národů stává „*skupina lidských bytostí s obavami o svá základní lidská práva, která si zaslouží pozornost.*“²⁰⁵ Přestože žádný z univerzálních ani regionálních lidskoprávních instrumentů nezakotvuje výslovně zvláštní práva adresovaná domorodému obyvatelstvu, domorodé národy využívají tradiční lidská práva a lidskoprávní orgány je evolutivním výkladem přizpůsobují specifickým podmínkám těchto společenství. Tyto orgány proto v posledních desetiletích značně přispěly k rozpoznání, ochraně a podpoře práv domorodých národů. Je však nutné podotknout, že byť se zdá být lidskoprávní ochrana relativně efektivní, sama o sobě není dostačující, neboť přináší riziko upozadění politických aspektů domorodých nároků a práva domorodých národů na sebeurčení.²⁰⁶

2.3.1.1 Univerzální lidskoprávní úmluvy

Hlavní platformu pro kodifikaci a institucionalizaci lidských práv na globální úrovni představuje OSN. Od přijetí Všeobecné deklarace lidských práv (*Universal Declaration of Human Rights*, dále také „UDHR“) roku 1948 bylo v jejím rámci sjednáno zhruba 80 smluv a deklarací. Mnohým z nich je pro vysoký počet smluvních stran přisuzován univerzální charakter. Mezi nejvíce relevantní a v praxi při ochraně zájmů a práv domorodých národů využívané úmluvy patří Mezinárodní pakt o občanských a politických právech (*International Covenant on Civil and Political Rights*, dále také „ICCPR“), Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech (*International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights*, dále také „ICESCR“)²⁰⁷ a Úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace (*International Convention on the Elimination of All Forms of Racial*

²⁰⁴ Srov. WIESSNER, S. (pozn. 11), str. 123.

²⁰⁵ ANAYA, S.J. (pozn. 103), str. 7: „... groups of human beings with fundamental human rights concerns that deserves attention.“

²⁰⁶ Srov. CARROLL, C. Articulating indigenous statehood: Cherokee state formation and implication for the UN Declaration on the Rights of Indigenous Peoples, In: PULITANO, E. (eds.) (pozn. 14), str. 146–147.

²⁰⁷ Oba Pakty byly přijaty v roce 1966 a vstoupily v platnost v roce 1976. ICCPR byl dosud ratifikován 148 státy, ICESCR 164 státy.

Discrimination, dále také „ICERD“),²⁰⁸ přičemž všechny tyto tři úmluvy vytváří vlastní specifické kontrolní mechanismy.

Oba Pakty ve svém prvním článku zakotvují právo národů na sebeurčení, na nějž se domorodé národy opakovaně odvolávají jako na stěžejní domorodé právo. Dále obsahují komplexní soubor individuálních práv dotýkajících se ochrany způsobu života domorodých národů, a to především práva spojená s bydlením a zdroji potravy (čl. 11 ICESCR), právo na účast v kulturním životě (čl. 15 ICESCR), právo na život (čl. 6 ICCPR), právo na spravedlivý proces (čl. 14 ICCPR), zákaz diskriminace (čl. 26 ICCPR), apod. ICCPR navíc obsahuje zvláštní ustanovení týkající se práv menšin (čl. 27 ICCPR), které je klíčové při poskytování ochrany zvláštnímu způsobu života domorodých národů.

ICERD zavazuje státy k tomu, aby přijaly opatření směřující k odstranění všech forem diskriminace, rasové segregace a apartheidu. Výbor pro odstranění rasové diskriminace (*Committee on the Elimination of Racial Discrimination*, dále také „CERD“) vzniklý na základě ICERD²⁰⁹ se ve svém obecném doporučení č. 23 zabýval otázkou aplikace ICERD, přičemž potvrdil, že se vztahuje i na problematiku diskriminace domorodých národů.²¹⁰

2.3.1.2 Regionální lidskoprávní úmluvy

Rozvoj ochrany domorodých práv se zobrazil i na regionální úrovni, a to obzvláště v meziamerickém a africkém regionálním systému ochrany lidských práv. Evropský systém stojí většinou stranou zájmu odborné literatury, přestože i v jeho rámci byla problematika domorodých práv již několikrát řešena.

Základními úmluvami meziamerického systému ochrany lidských práv, který vznikl v rámci Organizace amerických států (OAS) je Americká deklarace práv a povinností člověka (*American Declaration of the Rights and Duties of Men*, dále také „ADRDM“ nebo „Americká deklarace“), a Americká úmluva o lidských právech (*American Convention on Human Rights*, dále jen „ACHR“ nebo „Americká úmluva“).²¹¹ Domorodým národům

²⁰⁸ ICEARD byla přijata v roce 1965, vstoupila v platnost v roce 1969, smluvní stranou je 177 států.

²⁰⁹ CERD vznikl na základě čl. 8 ICEARD.

²¹⁰ Srov. CERD. *General Recommendation No. 23: Indigenous Peoples*, UN Doc A/52/18, annex V, August 18, 1997, čl. 2.

²¹¹ Americká deklarace byla přijata spolu s Chartou OAS (zakládajícím dokumentem OAS) na konferenci v Bogotě v roce 1948 jakožto dokument nezávazné povahy obsahující komplexní úpravu občanských,

byla poskytována ochrana především prostřednictvím práva na právní osobnost (čl. 3 Americké úmluvy), práva na život (čl. 4 Americké úmluvy), práva na lidské zacházení (čl. 5 Americké úmluvy), práva na účast ve veřejném životě (čl. 23 Americké úmluvy), práva na rovné zacházení (čl. 24 Americké úmluvy, čl. II Americké deklarace) a práva na soudní ochranu (čl. 25 Americké úmluvy, čl. XVIII Americké deklarace). Evolutivním výkladem meziamerických lidskoprávních orgánů pak byla uznána ochrana kolektivního vlastnického práva domorodých národů na základě čl. XXIII Americké deklarace a čl. 21 Americké úmluvy, které se stalo v rámci meziamerického systému ústředním lidským právem pro ochranu domorodých národů.

Hlavní lidskoprávní dokument afrického regionálního systému představuje Africká charta práv člověka a národů – tzv. Banjulská charta (*African Charter on Human and Peoples' Rights*, dále jen „Africká charta“),²¹² jež odráží specifika afrického systému, který se vyznačuje nahlížením na jedince jako na součást určitého společenství (ať už se jedná o rodinu, kmen či národ) a v důsledku procesu dekolonizace též důrazem na sebeurčení národů. Na rozdíl od úmluv OSN a jiných regionálních systémů, proto Africká charta vedle práv individuálních zakotvuje výslovně též práva kolektivní a obrací se tedy nejen k jednotlivcům, ale také k *národům*.²¹³

Evropský regionální systém se skládá z Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (*Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms*, dále jen „Evropská úmluva“) a jejích Protokolů.²¹⁴ Evropský regionální systém nebývá ve spojitosti s domorodými národy příliš zmiňován, neboť žádné z rozhodnutí jeho orgánů týkajících se domorodých práv nemělo zásadní význam. Pod jurisdikci těchto orgánů nicméně spadají Inuité žijící v Grónsku, Sámové obývající oblasti skandinávského poloostrova a Ruska, další domorodé národy nacházející se na území Ruska či domorodé populace zámořských

politických, ale i hospodářských, sociálních a kulturních práv. Je aplikovatelná na všechny členské státy OAS, kterých je v současné době 35. Americká úmluva oproti tomu představuje závaznou úmluvu, jejíž stranou se po jejím přijetí na konferenci v San José v roce 1969 stalo 25 členských států (dosud k ní nepřistoupily např. Spojené státy ani Kanada). Americká úmluva obsahuje nový katalog občanských a politických práv, Dodatkovým protokolem k Americké úmluvě o lidských právech v oblasti hospodářských, sociálních a kulturních práv (*Additional Protocol to the American Convention on Human Rights in the Area of Economic, Social and Cultural Rights*, tzv. Protokol ze San Salvadoru) z roku 1999 byla k těmto právům připojena i práva hospodářská, sociální a kulturní.

²¹² V platnost vstoupila v roce 1986.

²¹³ Srov. čl. 19 – 24 Africké charty.

²¹⁴ Dosud bylo přijato 16 Protokolů k Evropské úmluvě o lidských právech.

území Spojeného království. Zajímavostí je, že v roce 2014 uznal Evropský parlament za domorodé národy krymské Tatary.²¹⁵ Nejedná se tak o zanedbatelnou domorodou populaci, jak by se na první pohled mohlo zdát. Domorodí příslušníci se již několikrát obraceli na kontrolní orgány se svými stížnostmi, které se opíraly o právo na spravedlivý proces (čl. 6 Evropské úmluvy), právo na respektování soukromého a rodinného života (čl. 8 Evropské úmluvy) a právo na ochranu majetku (čl. 1 Dodatkového protokolu.).

2.3.2 Dokumenty zakotvující zvláštní práva domorodých národů

2.3.2.1 Úmluvy přijaté v rámci ILO

ILO v dnešní době představuje jednu z odborných organizací přidružených k OSN. K jejímu založení v roce 1919²¹⁶ vedla mezinárodní společenství snaha o zajištění sociální spravedlnosti jakožto nástroje nezbytného k dosažení světového míru.²¹⁷ Svou monitorovací a normotvornou činností se ILO snaží o zlepšování životních a pracovních podmínek mužů, žen, dětí a znevýhodněných a ohrožených skupin obyvatelstva, a to především zakotvováním závazných minimálních pracovních standardů. V mnoha oblastech se dotýká lidských práv přesahujících pracovní rámec, jako je tomu i v případě úmluv o domorodém obyvatelstvu.²¹⁸ V rámci ILO byly přijaty dvě závazné úmluvy týkající se ochrany zvláštních domorodých práv. V roce 1957 byla přijata Úmluva o domorodém a kmenovém obyvatelstvu (Úmluva ILO č. 107), která byla roku 1989 částečně nahrazena Úmluvou o domorodých a kmenových národech (Úmluva ILO č. 169), avšak zůstává i nadále v platnosti pro ty státy, které dosud neratifikovaly Úmluvu č. 169.²¹⁹

²¹⁵ Srov. Ukrinform. *Rada recognizes Crimean Tatars as indigenous peoples within Ukraine*. [online] 27. dubna 2014 [vid. 2017-04-26]. Dostupné na: <http://www.ukrinform.net/rubric-politics/1635467-rada-recognizes-crimean-tatars-as-indigenous-people-within-ukraine-318905.html>; ZIYATDINOVA, E. *A Window to Europe for Crimean Tatars*. [online] 11. února 2016 [vid. 2017-04-26]. Dostupné na: <http://minorityrights.org/2016/02/11/a-window-to-europe-for-crimean-tatars/>. Evropský parlament potvrdil tento status ve své rezoluci. Srov. rezoluce Evropského parlamentu č. 2016/2556(RSP) ze dne 4.2.2016.

²¹⁶ ILO byla založena Versaillskou mírovou smlouvou jako stálé zřízení Společnosti národů. Blíže k historii ILO viz oficiální stránky ILO. *Origins and history* [online; vid. 2017-04-26]. Dostupné na: <http://www.ilo.org/global/about-the-ilo/history/lang--en/index.htm>.

²¹⁷ Preambule Ústavy ILO: „*Whereas universal and lasting peace can be established only if it is based upon social justice...*”

²¹⁸ Blíže k historii zájmu ILO o domorodou tematiku viz kapitola 2.1.5 této práce.

²¹⁹ Blíže k úmluvám a jejich přijetí viz kapitoly 2.1.5 a 2.1.6 této práce.

Motivem k přijetí Úmluvy ILO č. 107 byla snaha o zakotvení pracovních standardů pro domorodé pracovníky, zlepšení sociální situace domorodé populace a jejich integrace tak, aby mohli využívat práv a výhod pokrokové společnosti a současně efektivněji přispívali k blahobytu států. Úmluva se proto zaměřuje na aspekty pracovního a sociálního života, které domorodým společnostem „bránily v plném sdílení pokroku národního společenství, kterého jsou součástí“²²⁰ a zakotvuje povinnost států přijmout antidiskriminační opatření a opatření k začlenění domorodých populací do politického, ekonomického a sociálního života většinové společnosti včetně minimálních pracovních standardů. Úmluva upravuje také práva týkající se vzdělání, zdravotní bezpečnosti, způsobů komunikace s domorodými populacemi a práva územní.²²¹ Jelikož výzkumy prokázaly, že porušování a přehlížení práv k tradičním územím je jednou z příčin jejich sociálního vyloučení a nízké životní úrovně, je v úmluvě uznáno individuální i kolektivní vlastnické právo dotčených domorodých populací k tradičně obývaným územím i tradiční způsoby převodu vlastnického práva a stanoveny podmínky pro nucené vystěhování domorodců, ke kterému může dojít pouze po předchozím souhlasu ve výjimečných situacích.²²²

Obsah Úmluvy č. 169 rovněž přesahuje pracovníprávní tematiku a pokrývá širokou sféru sociálních i kulturních práv domorodých národů. Její text je již oproštěn od integračních a asimilačních tendencí a naopak směřuje k udržení a rozvoji odlišného způsobu života těchto společenství, jejich jazyka, institucí i ekonomického rozvoje. Ve snaze zachovat realističnost úmluvy a zajistit její širokou akceptaci však byly vynechány politické aspekty týkající se práva na sebeurčení a namísto toho je v úmluvě kladen důraz na zakotvení větší autonomie domorodých společenství, zachování jejich kulturní identity a posilnění jejich územních práv.²²³ Problematickým je nízký počet smluvních stran, Úmluvu ILO č. 169 dosud

²²⁰ Preambule Úmluvy č. 107: „... prevented them from sharing fully in the progress of the national community of which they form part...“

²²¹ Čl. 11–14 Úmluvy ILO č. 107.

²²² Tamtéž, čl. 11.

²²³ Srov. čl. 13 – 19 Úmluvy ILO č. 169. Ti, kteří se podíleli na přípravách textu, tak činili s vědomím, že ambicióznější úprava je právě diskutovaná na půdě OSN v rámci přijímání UNDRIP. Snažili se proto především o pokrytí témat, která jsou i přes mnohé odlišnosti společná domorodým národům celého světa. Srov. ERUETI, A. (pozn. 139), str. 110 – 112.

ratifikovalo pouze 22 států.²²⁴ Stojí za zmínku, že na procesu revize Úmluvy č. 107, který byl zakončen přijetím Úmluvy č. 169, se aktivně podíleli i představitelé domorodých národů.²²⁵

2.3.2.2 Deklarace OSN o právech domorodých národů (UNDRIP)

Deklarace OSN o právech domorodých národů byla přijata Valným shromážděním OSN dne 13. září 2007.²²⁶ Pro její přijetí hlasovalo 143 států, 11 států se zdrželo hlasování²²⁷ a 4 státy s významnou domorodou populací (Kanada, USA, Nový Zéland a Austrálie) hlasovaly proti. Všechny tyto čtyři státy však později přehodnotily svá stanoviska a UNDRIP oficiálně schválily.²²⁸ Práce na deklaraci trvaly přes 20 let.²²⁹ Přípravou textu byla v roce 1985 pověřena WGIP, na jejíž půdě následně započaly rozsáhlé diskuze, kterých se účastnili reprezentanti států, domorodých národů a organizací, specialisté i vládní a nevládní organizace. Jednotlivá zasedání se tak konala za přítomnosti stovek účastníků z nejrůznějších koutů světa a zástupci z řad domorodců mohli přímo prezentovat své požadavky a stanoviska a podávat svědectví o zkušenostech a situacích svých komunit, z čehož bylo při přípravě textu vycházeno. Nejvíce diskutovanými tématy byla definice domorodých národů a otázka zakotvení práva na sebeurčení. Výsledný návrh deklarace byl po schválení Subkomisí pro prevenci a ochranu menšin postoupen roku 1994 Výboru pro lidská práva, který následně vytvořil speciální pracovní skupinu zabývající se výhradně návrhem deklarace.²³⁰ I v této fázi byly nevládní a domorodé organizace oprávněny podílet se na přípravě textu v rámci ustavené pracovní skupiny, a to bez ohledu na to, jestli mají konzultativní status či nikoliv.²³¹ Výbor pro lidská práva schválil návrh deklarace v květnu 2006.²³² Její přijetí Valným shromážděním však bylo pozdrženo, neboť Namibie jménem afrických států sdružených v Africké skupině (*African Group*) navrhovala další přezkoumání

²²⁴ Přistoupila k ní nicméně většina států Jižní Ameriky, které se vyznačují značnou domorodou populací. Údaj je platný k 30. 4. 2017.

²²⁵ Blíže k přijímání Úmluvy ILO č. 169 viz ERUETI, A. (pozn. 139), str. 110 – 112; ANAYA, S.J. (pozn. 103), str. 58 – 65.

²²⁶ Deklarace byla přijata Valným shromážděním OSN ve formě přílohy rezoluce č. A/RES/61/295 ze dne 13.9.2007.

²²⁷ Ázerbajdžán, Bangladéš, Bhútán, Burundi, Kolumbie, Gruzie, Keňa, Nigérie, Rusko, Samoa a Ukrajina.

²²⁸ Austrálie v roce 2009, zbývající státy v roce 2010.

²²⁹ Podrobněji k procesu přijímání UNDRIP např. DAES, E.I. (pozn. 152), str. 11 – 40.

²³⁰ Na základě rezoluce ECOSOC č. 1995/32.

²³¹ Oprávněny účastnit se prací na návrhu byly i nevládní a domorodé organizace bez konzultativního statusu u ECOSOC. Srov. tamtéž, čl. 7.

²³² Rezolucí č. 1/2 z 29. června 2006. Původně bylo zamýšleno přijmout deklaraci v rámci Mezinárodní dekády domorodých národů světa vyhlášené v letech 1995 – 2004, nicméně pokračující diskuze o návrhu její přijetí zdržely.

textu deklarace²³³ a následně tak učinily i další státy.²³⁴ Snaha o urychlení procesu přijetí této deklarace však vedla k tomu, že další diskuze již byly neformální.

Deklarace obsahuje ucelený soubor práv adresovaných přímo domorodým národům, a to práva zajišťující samotné přežití domorodých národů, kulturní práva, politická práva, sociální práva, územní práva, hospodářská práva, procesní práva i další specifická práva.²³⁵ Podle Mokhibera se jedná o „*sklizeň existujících plodů z mnoha úmluv, deklarací, směrnic, zásad a co je důležité, z jurisprudence lidskoprávních orgánů.*“²³⁶ Práva v ní obsažená mají představovat „*minimální standardy pro přežití, důstojnost a blahobyt domorodých národů světa.*“²³⁷ V preambuli UNDRIP je uznáno právo všech lidí být rozdílnými a být takto respektovanými. V souladu s tímto prohlášením je v textu UNDRIP kladen důraz na práva zajišťující přežití domorodých národů jakožto odlišných společenství s vlastními institucemi, kulturou, tradicemi, jazyky, spiritualitou, a na práva směřující k tomu, aby domorodé národy mohly převzít kontrolu nad svým územním i společenským rozvojem v souladu se svými vlastními představami. V tomto směru je obzvláště důležité zakotvení práva domorodých národů na sebeurčení a výslovné uznání kolektivního charakteru jejich práv, a to zejména vlastnického práva.²³⁸ Důležitým krokem bylo též prosazení pojmu *domorodé národy (indigenous peoples)*.

²³³ Africké státy i tamější domorodé národy se připojily k procesu přijímání UNDRIP až v závěrečných fázích, a to vzhledem k pozdějšímu vzniku domorodého hnutí v Africe a nedostatku zkušeností afrických států s mezinárodním hnutím a jeho případnými dopady a aplikacemi jeho výstupů na africkém kontinentu. Návrh deklarace vzbuzoval u afrických států obavy z toho, že by jeho přijetí mohlo vést k nestabilitě států a možným separačním tendencím domorodých národů. Hlavní problematická témata vytýčila ve svém rozhodnutí Africká unie, jednalo se o: a) absenci definice domorodých národů; b) zakotvení jejich práva na sebeurčení; c) uznání jejich vlastnického práva k územím a přírodním zdrojům; d) vznik odlišných domorodých politických a hospodářských institucí; a e) obavy o národní a teritoriální integritu států. Srov. African Union Assembly. *Decision on the United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples*. Doc. Assembly/AU/9 (VIII), January 30, 2007. Blíže viz ERUETI, A. (pozn. 139), str. 113.

²³⁴ Osm států (mezi nimi i Austrálie, Kanada, Kolumbie nebo Nový Zéland) taktéž požadovalo další rozpravu ohledně několika důležitých bodů včetně práva na sebeurčení, územních práv, práva na přechodí souhlas a dalších, kvůli kterým se zdráhaly deklaraci přijmout. Srov. DAES, E.I. (pozn.152), str. 35.

²³⁵ Např. právo na ochranu životního prostředí. Srov. čl. 29 UNDRIP.

²³⁶ MOKHIBERA, C., 2006 podle TRASK, M.B. Afterward: implementing the Declaration. In: PULITANO, E. (eds.) (pozn. 14), str. 328: „... harvest that has reaped existing fruits from a number of treaties, and declarations, and guidelines, and bodies of principle, but importantly from the jurisprudence of the Human Rights bodies.“

²³⁷ Čl. 43 UNDRIP: „The rights recognized herein constitute the minimum standards for the survival, dignity and well-being of the indigenous peoples of the world.“

²³⁸ Kolektivní charakter práv je uznán již v preambuli UNDRIP. Vedle kolektivních práv obsahuje úmluva i četná individuální práva (např. právo na život, bezpečnost, vzdělání, ochranu před diskriminací, atd.).

Na obou pólech zainteresovaných stran má UNDRIP své kritiky. Představitelé států namítají, že její text zachází příliš daleko. Největší obavy a diskuze přitom vyvolalo zakotvení práva na sebeurčení. Někteří představitelé domorodých národů naopak kritizují, že výsledný text je značným kompromisem, který selhává v uznání domorodých společenství jakožto národů a subjektů mezinárodního práva a staví je do postavení pouhých „objektů mezinárodního práva“²³⁹ podléhajícím vnitrostátním zákonům. Domorodí představitelé též poukazují na politické machinace v závěru přijímacího procesu, kdy šlo již spíše o to prosadit přijetí deklarace. Namítají také, že UNDRIP v mnoha ustanoveních ponechává státům otevřená vrátka a upozorňují na skutečnost, že v důsledku absence kontrolního mechanismu je realita oproti deklarovaným právům naprosto odlišná.²⁴⁰

I přes tyto výtky bylo přijetí UNDRIP významným krokem v ochraně domorodých práv. Přestože se jedná o dokument *soft law*, UNDRIP vyjadřuje konsenzus na globální úrovni ohledně formujících se domorodých práv a potvrzuje, že existuje „společný názorový základ [...] mezi experty, domorodými národy, a vládami ohledně práv domorodých národů a souvisejících standardů vládního jednání.“²⁴¹ Lidskoprávní orgány používají UNDRIP k interpretaci ustanovení obecných mezinárodních úmluv.²⁴² Objevují se dokonce názory, že určitá práva v UNDRIP obsažená představují obyčejové právo, a jsou tudíž vynutitelná.²⁴³ Deklarace plní taktéž funkci určitého ukazatele při vnitrostátní implementaci mezinárodních závazků a veřejných politik, které se dotýkají domorodých zájmů.²⁴⁴ Lidskoprávní instituce současně podporují zahrnutí UNDRIP i do politik, mechanismů a programů mezinárodních

²³⁹ WATSON, I., VENNE, S. Talking up Indigenous Peoples' original intent in a space dominated by state interventions. In: PULITANO, E. (eds.) (pozn. 14), str. 104: „... objects of international law.“

²⁴⁰ Například v případě odebírání dětí, zásahů do vzdělávání, oficiálního uznání domorodých institucí nebo přístupu k posvátným místům. Více ke kritice UNDRIP viz tamtéž, str. 87 an.; CARROLL, C. (pozn. 206), str. 147.

²⁴¹ ANAYA, S.J. (pozn. 103), str. 65: „... a common ground of opinion [...] among experts, indigenous peoples, and governments about indigenous peoples' rights and attendant standards of government behavior.“

²⁴² Takto byla použita UNDRIP i ve sporu se Spojenými státy, ačkoliv v té době UNDRIP ještě nepřijaly. Srov. TRASK, M.B. (pozn. 236), str. 335. K vlivu UNDRIP na jurisprudenci orgánů OAS. Srov. RODRÍGUEZ-PINERO, L. The Inter-American System and the UN Declaration on the Rights of Indigenous Peoples: Mutual Reinforcement. In: ALLEN, S. a XANTHAKI, A. (eds.) (pozn. 139), str. 465 – 474.

²⁴³ Srov. WIESSNER, S. (pozn. 139), str. 63; KOIVUROVA, T. Jurisprudence of the European Court of Human Rights Regarding Indigenous Peoples: Retrospects and Prospects, In: *International Journal on Minority and Group Rights*, roč. 18, č. 1, 2011, str. 4. Blíže k obyčejovému právu viz kapitola 2.3.4 této práce.

²⁴⁴ Bolívie jako první stát během 2 měsíců po přijetí UNDRIP inkorporovala úmluvu jako součást svého právního řádu. Následně tak učinily i další státy, např. Filipíny, soudy jiných států na UNDRIP odkazují ve svých rozhodnutích. Srov. DAES, E.I. (pozn. 152), str. 37; PULITANO, E. (pozn. 1), str. 25 a 26; WIESSNER, S. (pozn. 139), str. 44.

organizací.²⁴⁵ Každodenní život domorodců však UNDRIP ovlivní pouze za předpokladu, že se práva v ní obsažená skutečně promítnou do národní legislativy, rozhodovacích procesů a reálného jednání států. Tento dopad však prozatím nelze plně posoudit.

2.3.2.3 Americká deklarace o právech domorodých národů (ADRIP)

V roce 1989 byla Meziamerická komise pro lidská práva (*Inter-American Commission on Human Rights*, dále také „IACHR“ nebo „Meziamerická komise“) pověřena Valným shromážděním OAS vypracováním návrhu deklarace vztahující se k lidským právům domorodých národů v rámci meziamerického systému ochrany lidských práv.²⁴⁶ V roce 1997 schválila návrh Americké deklarace o právech domorodých národů (*Proposed American Declaration on the Rights of Indigenous Peoples*) a předložila ji Valnému shromáždění. Další práci na deklaraci byla pověřena Stálá rada komise pro právní a politické otázky (*Permanent Council's Committee on Juridical and Political Affairs*), která za tímto účelem ustavila zvláštní pracovní skupinu. Až do této fáze se zapojení představitelů domorodých národů omezovalo na konzultace o dílčích otázkách na národních úrovních a vyplnění dotazníku Meziamerické komise, ve kterém komentovali budoucí obsah deklarace.²⁴⁷ Po ustanovení pracovní skupiny byli v omezené míře k procesu přijímání ADRIP přizváni. Mohli se účastnit zasedání s tím, že jejich „*postřehy a návrhy mohou být vzaty v úvahu.*“²⁴⁸ Na prvním zasedání však na jejich prohlášení nebyly brány ohledy a opakovaně museli vznášet námitky, že forma účasti, která jim byla poskytnuta, je nedostatečná a diskriminační. Postupně se jim podařilo zajistit podporu části členských států a Valné shromáždění OAS apelovalo na jejich adekvátní zapojení do přijímacího procesu a iniciovalo založení fondu, z kterého byly propláceny náklady domorodých představitelů vzniklých v souvislosti s jejich účastí na zasedáních.²⁴⁹ V roce 2003 byla pracovní skupina zmocněna

²⁴⁵ Stále nicméně zůstává velké množství agentur OSN, které tuto problematiku do svých politik nezahrnuly. Rozvojová skupina OSN přijala v roce 2008 Směrnici o otázce domorodých národů (*Guidelines on Indigenous Peoples' issues*), která má napomoci integraci domorodých záležitostí a ustanovení UNDRIP do národních programů a politik. Domorodé národy ji používají i ve vztahu k agenturám OSN, neboť je patrné, že i ony jsou o tomto tématu málo informované. Srov. TRASK, M.B. (pozn. 236), str. 332.

²⁴⁶ Na základě rezoluce Valného shromáždění OAS č. AG/RES. 1022 (Doc. XIX-O/89). Blíže k procesu přijímání deklarace viz MACKAY, F. *Guide to Indigenous Peoples' Rights in the Inter-American Human Rights System*. Copenhagen: IWGIA, 2002, str. 98 – 120; RODRÍGUEZ-PINERO, L. (pozn. 242), str. 475 – 479.

²⁴⁷ Srov. MACKAY, F. (pozn. 246), str. 98.

²⁴⁸ Rezoluce Valného shromáždění OAS č. AG/RES.1610 (XXIX-O/1990) ze dne 7.6.1999: „... *observations and suggestions may be considered.*“

²⁴⁹ Rezoluce Valného shromáždění OAS č. OEA/Ser.P AG/RES.1780 (XXXI-O/01) ze dne 5.6.2001.

Valným shromážděným OAS, aby vstoupila do závěrečných fází projednávání textu deklarace s tím, že byla zdůrazněna důležitost účasti reprezentantů domorodých národů, která měla být i nadále podporována.²⁵⁰ Stejně jako v případě UNDRIP, i na půdě OAS jednání o podobě výsledného textu trvala ještě mnoho dalších let a proces byl završen až dne 15. června 2016, kdy byla deklarace přijata.

Podobu textu významně ovlivnilo přijetí UNDRIP v roce 2007. Do té doby se návrh deklarace obsahově podobal spíše Úmluvě č. 169 – zakotvoval široká práva domorodých národů, avšak bez uznání práva na sebeurčení a jeho aspektů (například práva na udělení předchozího souhlasu), nekladl důraz na pojetí domorodých společenství jakožto národů, spíše je vnímal jako „*organizovaný, osobitý a nedílný segment populace*“ států.²⁵¹ Po přijetí UNDRIP se však většina členských států a domorodí reprezentanti shodli na tom, že text UNDRIP bude představovat „*výchozí bod při jednáních a naznačili tak, že představuje minimální standard pro deklaraci OAS,*“²⁵² která bude po boku UNDRIP odrážet regionální specifika. Výsledné znění ADRIP proto ve značné míře odpovídá UNDRIP, mnohá ustanovení jsou dokonce shodná. ADRIP stejně jako UNDRIP zakotvuje kulturní, sociální, hospodářská, politická i územní práva. Přiznává domorodým národům právo na sebeurčení, práva k tradičním územím a zdrojům a uznává kolektivní charakter jejich práv. Nad rámec UNDRIP však stanovuje sebeidentifikaci domorodých národů jako rozhodující kritérium pro určení rozsahu aplikace deklarace, přiznává domorodým národům právní osobnost, podrobněji se věnuje ochraně domorodých rodin, posvátných míst, ochraně životního prostředí, regulaci právního systému a soudní pravomoci domorodých národů. Upravuje také status domorodých národů nacházejících se v dobrovolné izolaci a v počátcích kontaktů s okolní společností. Obavy však vzbuzuje ustanovení, které podřizuje právní uznání domorodých

²⁵⁰ Rezoluce Valného shromáždění OAS č. AG/RES. 1919 (XXXIII-O/03) ze dne 10.6.2003. Účast domorodých představitelů však byla i nadále problematická, jak upozornila Amnesty International ve svém prohlášení k procesu přijímání deklarace, ve kterém poukazovala na to, že účast domorodých reprezentantů komplikují pozdní ohlášení zasedání a omezená finanční podpora a apelovala na členské státy, aby náležitě zapojily domorodé národy do přijímacího procesu a braly ohled na jejich stanoviska. Srov. Amnesty International. *Public Statement on OAS Indigenous Peoples Declaration*. Press Release. *Peoples* [online]. 11. března 2015 [vid. 2017-04-26]. Dostupné na: <http://www.amnestyusa.org/news/press-releases/public-statement-on-oas-indigenous-peoples-declaration>.

²⁵¹ IACHR. *Proposed American Declaration on the Rights of Indigenous Peoples*, 26 February 1997: „... the indigenous peoples of the Americas constitute an organized, distinctive and integral segment of their population..“

²⁵² RODRÍGUEZ-PINERO, L. (pozn. 242), str 478: „... baseline for negotiations and indicated that this represented a minimum standard for the OAS declaration.“

forem vlastnického práva (včetně vytýčení hranic a udělení právních titulů) národní úpravě smluvních států, neboť to vytváří potenciální možnost pro omezení mezinárodních standardů.²⁵³

Vzhledem ke skutečnosti, že k přijetí ADRIP došlo až v roce 2016, nelze dosud posoudit její reálný dopad. Již před jejím přijetím se nicméně vyskytly případy, kdy byla ADRIP, v tu dobu ještě v podobě návrhu, aplikovaná v rozhodnutích meziamerických kontrolních orgánů.²⁵⁴ Do budoucnosti je tudíž možné očekávat, že i přes svou nezávaznou povahu se stane nástrojem využitelným pro interpretaci závazných regionálních lidskoprávních úmluv. Lze také konstatovat, že v důsledku toho, že byly na regionální úrovni zakotveny rozvíjející se mezinárodní standardy týkající se domorodých národů, došlo k jejich posílení i v globálním měřítku.

2.3.3 Prameny mezinárodního práva ochrany životního prostředí

V posledních desetiletích začala být na mezinárodní úrovni reflektována úloha domorodých společenství v rámci ochrany životního prostředí a zachování biodiverzity. Přelomovou byla v tomto směru Konference OSN o životním prostředí a rozvoji (*United Nations Conference on Environment and Development*) konaná v roce 1992 v Rio de Janeiro. Jejím výstupem byla Deklarace z Rio de Janeiro o životním prostředí a rozvoji (*Rio Declaration on Environment and Development*), ve které byly státy vyzvány k podpoře domorodých národů, jejich kultury, zájmů a účasti při rozvojových aktivitách. Domorodým národům byla věnována pozornost i v dalších dokumentech přijatých na této konferenci.²⁵⁵

²⁵³ Čl. 25 odst. 5 ADRIP: *“Indigenous peoples have the right to legal recognition of the various and particular modalities and forms of property, possession and ownership of their lands, territories, and resources in accordance with the legal system of each State and the relevant international instruments. The states shall establish the special regimes appropriate for such recognition, and for their effective demarcation or titling.”* Dle Amnesty International byly tyto snahy obecně patrné u některých států v průběhu vyjednávání o textu deklarace. Srov. Amnesty International (pozn. 250). K další kritice ADRIP více viz IWGIA. Observatorio Ciudadano Chile. *Analysis of the New OAS American Declaration on the Rights of Indigenous Peoples* [online]. 13. června 2016 [vid. 2017-04-26]. Dostupné na: <https://intercontinentalcry.org/analysis-oass-recent-american-declaration-rights-indigenous-peoples/>.

²⁵⁴ Srov. Zpráva IACHR ve věci *Mary and Carrie Dann v. United States* č. 75/02 ze dne 27. prosince 2002, bod 129.

²⁵⁵ Souběžně s konferencí OSN navíc v Rio de Janeiru probíhala Světová konference domorodých národů o územích, životním prostředí a rozvoji (*World Conference of Indigenous Peoples on Territories, Environment and Development*, tzv. „Kari Oca konference“), na které domorodí reprezentanti přijali Deklaraci Kari Oca (*Kari-Oca Declaration* a Světovou chartu domorodých národů (*Indigenous Peoples Earth Charter*), jež mají odrážet představy domorodých národů o zajištění ochrany životního prostředí a udržitelného rozvoje

V Agendě 21 (*Agenda 21*) byla uznána role domorodých národů pro udržitelný rozvoj a navrženy kroky k posílení jejich práv na národní i mezinárodní úrovni a k jejich aktivnímu zapojení do národních programů a strategií.²⁵⁶ V Právně nezávazném autoritativním prohlášení k principům globální dohody o využívání, ochraně a udržitelném rozvoji všech typů lesů (*Non-Legally Binding Authoritative Statement of Principles for a Global Consensus on the Management, Conservation and Sustainable Development of All Types of Forests*, tzv. Principy hospodaření v lesích)²⁵⁷ je apelováno na uznání a podporu domorodé identity, kultury a práv, zapojení domorodého obyvatelstva do lesního plánování a rozvoje, umožnění ekonomického zisku z užívání lesa²⁵⁸ a podporu tradičních znalostí a zajištění sdílení přínosů z jejich užívání.²⁵⁹

Zvláštní pozornost v rámci práva životního prostředí je věnována tradiční ekologické znalosti (TEK)²⁶⁰ domorodých národů. Výstupem Světové konference v Rio de Janeiro byla i Úmluva o biologické rozmanitosti (*Convention on Biological Diversity*, dále také „CBD“), v jejíž preambuli je poukazováno na vazbu a závislost domorodých národů jakož i způsobu jejich života na přírodních zdrojích nacházejících se na jejich územích.²⁶¹ Ustanovení čl. 8 písm. j) CBD se přitom konkrétně zabývá ochranou TEK a spravedlivým rozdělením přínosů vyplývajících z jejich užití. Problematika TEK v souvislosti s využíváním genetických zdrojů byla dále rozpracována v Nagojském protokolu o přístupu ke genetickým zdrojům a spravedlivém a rovnocenném rozdělení přínosů plynoucích z jejich využívání (*The Nagoya Protocol on Access to Genetic Resources and the Fair and Equitable Sharing of Benefits Arising from their Utilization*, dále jen „Nagojský protokol“), přijatém k CBD v roce 2010.²⁶² Obava z dopadů rozvojových aktivit na tradičních územích domorodých národů přitom již v roce 2004 vedla smluvní strany CBD k přijetí nezávazného dokumentu Akwé: Kon zásady (*Akwé: Kon Voluntary guidelines for the conduct of cultural, environmental and social impact assessments regarding developments proposed to take place on, or which are likely to impact on, sacred sites and on lands and waters traditionally occupied or used by*

na základě principu sebeurčení a uznání jejich kolektivních práv k tradičním územím, přírodním zdrojům a znalostem.

²⁵⁶ Právy domorodých národů se zabývá kapitola 26 Agendy 21.

²⁵⁷ Princip 22, Deklarace z Rio de Janeiro.

²⁵⁸ Čl. 1 písm. d) a čl. 5 písm. a) Principů hospodaření v lesích.

²⁵⁹ Čl. 12 písm. d) Principů hospodaření v lesích.

²⁶⁰ Blíže ke konceptu TEK viz kapitola 1.2 této práce.

²⁶¹ Preambule CBD zveřejněná pod č. 134/1999 Sb.

²⁶² Nagojský protokol byl přijat rozhodnutí č. X/1 na desátém zasedání konference smluvních stran v roce 2010.

indigenous and local communities),²⁶³ který představuje návod pro implementaci procesu hodnocení kulturních, environmentálních a sociálních dopadů rozvojových projektů, jež by mohly ovlivnit posvátná místa, území a vodstvo obývaná či tradičně užívaná domorodými národy a místními společenstvími. Mezi další dokumenty *soft law* související s domorodou tematikou patří tzv. Bonnské směrnice (*Bonn guidelines on Access to Genetic Resources and Fair and Equitable Sharing of the Benefits Arising out of their Utilization*) přijaté roku 2002,²⁶⁴ které slouží jako poklad pro tvorbu legislativních, administrativních a koncepčních nástrojů mj. s ohledem na ustanovení týkající se úpravy TEK, a Tkarihwaié:ri Kodex etického jednání (*Code of Ethical Conduct on Respect for the Cultural and Intellectual Heritage of Indigenous and Local Communities Relevant for the Conservation and Sustainable Use of Biological Diversity*) z roku 2010,²⁶⁵ který představuje návod na to, jak jednat s domorodými národy a místními komunitami a obsahuje principy jako předchozí souhlas, účast komunit v rozhodovacích procesech, uznání kolektivního vlastnického práva či zamezení nuceného přesídlování těchto společenství z důvodu ochrany biodiverzity.

Na Světovou konferenci v Rio de Janeiro navázal třetí celosvětový summit o udržitelném rozvoji konaný v Johannesburgu v roce 2002. V Johannesburgské deklaraci o udržitelném rozvoji (*Johannesburg Declaration on Sustainable Development*) státy „znovu potvrdily nezbytnou roli domorodých národů v udržitelném rozvoji.“²⁶⁶ Implementační plán (*Plan of Implementation of the World Summit on Sustainable Development*) přijatý na tomto summitu odráží v několika ustanoveních problematiku domorodých národů ve vztahu k ochraně životního prostředí, zabývá se využitím TEK, podporou tradičního zemědělství a lesního hospodářství a přístupem domorodého obyvatelstva k přírodním zdrojům.²⁶⁷ K příležitosti 20. výročí od konání Světové konference v Rio de Janeiro se konala Konference OSN o udržitelném rozvoji, tzv. Konference Rio +20 (*United Nations Conference*

²⁶³ Akwé: Kon zásady byly přijaty rozhodnutím č. VII/16 F na sedmém zasedání konference smluvních stran v roce 2004.

²⁶⁴ Bonnské směrnice byly přijaty rozhodnutím č. VI/24 na šestém zasedání konference smluvních stran v roce 2002.

²⁶⁵ Tkarihwaié:ri Kodex etického jednání byl přijat rozhodnutím č. X/42 na desátém zasedání konference smluvních stran v roce 2010.

²⁶⁶ Čl. 25 Johannesburgské deklarace o udržitelném rozvoji: „... reaffirm the vital role of the indigenous peoples in sustainable development.“

²⁶⁷ Srov. např. čl. 7 písm. e), h); čl. 20 písm. g); 37 písm. f); čl. 40 písm. d), h), r); čl. 42 písm. e); čl. 44 písm. j), k), l); 45 h) Implementačního plánu.

on Sustainable Development).²⁶⁸ Domorodé národy přitom tvořily jednu z deseti tzv. významných společenských skupin (*Major Groups*) zapojených do jednání. Tento summit však obecně představoval spíše zklamání, což platilo rovněž pro domorodé národy.²⁶⁹

V souvislosti s ochranou životního prostředí lze ještě zmínit dvě úmluvy na ochranu ohrožených živočichů, které stanovují výjimky umožňující domorodým obyvatelům lov těchto živočichů tradičním způsobem pro vlastní obživu. Jedná se o Mezinárodní úmluvu o regulaci velrybářství (*International Convention for the Regulation of Whaling*) z roku 1946 a Dohodu o ochraně ledního medvěda (*Polar Bear Convention*) z roku 1973.²⁷⁰

2.3.4 Mezinárodní obyčejové právo

Někteří odborníci na domorodé právo a specializované organizace zastávají názor, že klíčové zásady, na nichž je založena úprava domorodých práv, se v posledních desetiletích vyvinuly v mezinárodní obyčeje.²⁷¹ Aby tomu tak skutečně bylo, musely by být splněny dvě podmínky – musela by existovat „*obecná praxe*“ států odpovídající těmto zásadám

²⁶⁸ Během celosvětového summitu v Johannesburgu i v Rio de Janeiro +20 byly opět svolány konference domorodých národů. V roce 2002 to byl Mezinárodní summit domorodých národů o udržitelném rozvoji na území Khoi-San v Jižní Africe (*International Indigenous Peoples Summit on Sustainable Development Khoi-San Territory*), na kterém byla přijata Deklarace Kimberley (*The Kimberley Declaration*) a Implementační plán (*Plan of Implementation*). V roce 2012 se konala Světová konference domorodých národů o územích, právech a udržitelném rozvoji (*World Indigenous Peoples Conference on Territories, Rights and Sustainable Development*, známý jako Kari-Oca II), jejímž výstupem byla Deklarace Kari-Oka II (*Kari-Oca II*). V ní domorodí zástupci kritizují koncept „zelené ekonomiky“ (*green economy*), jež nazývají „kapitalismem přírody“ (*capitalism of nature*), a snahu učinit komodity z veškerých složek a forem života na Zemi, včetně vzduchu, vodstva, ekosystémů a tradičních znalostí. Poukazují též na zintenzivnění porušování domorodých práv, pokračující represivní jednání vůči domorodým národům a aktivistům, hovoří o novém ekonomickém kolonialismu, porušování potravinové suverenity domorodých národů a kritizují neudržitelné zemědělské projekty (např. chemicky pěstovaná sója), rozsáhlé projekty výstavby infrastruktury a hydroelektráren i projekty REDD+. Srov. Deklarace Kari-Oka II, 5. odstavec.

²⁶⁹ Blíže ke kritice průběhu a přínosu Konference Rio 20+ z pozice domorodých národů např. FRANK, A.M. *The future we don't want: Indigenous peoples in Rio 20+*. Cultural Survivor [online]. Zář 2012 [vid. 2017-04-26]. Dostupné na: <https://www.culturalsurvival.org/publications/cultural-survival-quarterly/future-we-dont-want-indigenous-peoples-rio20>.

²⁷⁰ K úloze domorodých národů v ochraně biodiverzity a k relevantním pramenům práva blíže srov. STEJSKAL, V. (pozn. 4), str. 101 - 109.

²⁷¹ ANAYA, S.J. (pozn. 103) str. 61-62 a 68-71, KOIVUROVA, T. (pozn. 243), str. 5; MIRANDA, L.A. (pozn. 171), str. 228 a 236-237; ANAYA, S.J., WIESSNER, S. *The UN Declaration on the Rights of Indigenous Peoples: Towards Re-empowerment* [online]. 3. října 2007 [vid. 2017-04-26]. Dostupné na: <http://www.jurist.org/forum/2007/10/un-declaration-on-rights-of-indigenous.php>.

a pravidlům z nich vyplývajících a *opinio juris*, tedy vědomí států o tom, že existuje právní povinnost k jednání, které je v souladu s těmito pravidly.²⁷²

Zastánci tohoto názoru tvrdí, že existuje globální shoda ohledně obsahu základních zásad týkajících se domorodých národů, které jsou opakovaně potvrzovány na půdách mezinárodních i regionálních institucí i v mezinárodní normotvorné činnosti. Těmto zásadám mají odpovídat klíčová ustanovení pramenů zvláštních domorodých práv. Již v době přijetí Úmluvy ILO č. 169 bylo diskutováno o tom, že základní zásady, které se v jejím textu odráží, představují formulaci obyčejového práva. Co se týče ostatních pramenů, existuje shoda na tom, že UNDRIP jako celek mezinárodní obyčej nepředstavuje, objevují se však názory, že právě její klíčová ustanovení mezinárodním obyčejům odpovídají a jsou tudíž právně závazná.²⁷³ ADRIP přitom vychází z UNDRIP a ve značné míře ji kopíruje, proto lze i u ní dospět ke stejnému závěru.²⁷⁴ Institucí, která přitom ve své činnosti potvrdila existenci těchto obyčejových norem, byla Meziamerická komise, která ve věci *Společenství Mayagna (Sumo) Awas Tingni proti Nikaragui*²⁷⁵ argumentovala existencí mezinárodního obyčejového práva týkajícího se domorodých územních práv.²⁷⁶

Obdobný trend ve vztahu k domorodým národům lze pozorovat i v činnosti států, a to v jejich legislativní činnosti,²⁷⁷ prohlášeních učiněných na půdách mezinárodních organizací, konferencí i v průběhu přijímání pramenů zvláštních domorodých práv, stejně jako ve zprávách předkládaných monitorovacím orgánům. Státy přitom neodkazují na konkrétní smluvní povinnosti, ačkoliv je patrné, že předpokládají existenci určitých právních závazků, přičemž přistupují k ochraně a uznávání domorodých práv, přestože je to pro ně nevýhodné a nepředstavuje to pro ně žádný užitek, spíše naopak.²⁷⁸ Z těchto důvodů

²⁷² Čl. 38 odst. 1 písm. b) Statutu mezinárodního soudního dvora vymezuje obyčej jako „*důkaz obecné praxe uznávané za právo*.“ Blíže k mezinárodnímu obyčejí srov. ČEPELKA, Č., ŠTURMA, P. *Mezinárodní právo veřejné*. Praha: C. H. Beck, 2008, str. 98 an.

²⁷³ Určitým podpůrným argumentem v tomto směru je i vysoký počet států, jež na Valném shromáždění OSN hlasovaly pro přijetí UNDRIP. Jedná se však o argument skutečně pouze podpůrný, neboť hlasování na Valném shromáždění OSN jako takové nelze jednoduše považovat za důkaz existence obyčejového práva. Blíže k této problematice viz KOIVUROVA, T. (pozn. 243), str. 5; VOYIAKIS, E. *Voting in the General Assembly as Evidence of Customary International Law*, In: ALLEN, S. a XANTHAKI, A. (eds.) (pozn. 139), str. 209 – 224.

²⁷⁴ Srov. KOIVUROVA, T. (pozn. 243), str. 5.

²⁷⁵ *Společenství Mayagna (Sumo) Awas Tingni proti Nikaragui* (pozn. 8).

²⁷⁶ Tamtéž, bod 140.

²⁷⁷ ANAYA, S.J. (pozn. 103), str. 72.

²⁷⁸ Srov. LENZERINI, F. *Sovereignty Revisited: International Law and Parallel Sovereignty of Indigenous Peoples*. *Texas International Law Journal*, roč. 24, č. 155, 2006 – 2007, str. 183, 187.

se požadavek na dodržování těchto základních zásad jeví být opravdu spíše právního, nikoliv pouze morálního charakteru.²⁷⁹ Prof. Anaya, který dlouhodobě obhájí existenci domorodých mezinárodních obyčejových práv, uvádí, že je „*evidentní, že státy a ostatní relevantní aktéři dospěli k určitému novému společnému základu ohledně minimálních standardů, které určují chování vůči domorodým národům, a je také evidentní, že tyto standardy řídí toto chování i ve skutečnosti.*“²⁸⁰ Tento konsenzus, který se projevuje i v reálném chování států, tak v dnešní době dle zastánců tohoto názoru vytváří mezinárodní obyčejové právo.

Výčet základních zásad týkajících se domorodých národů, které by měly představovat obyčejové normy, se objevuje výjimečně, častěji se obecně hovoří o *ústředních zásadách (core precepts)*,²⁸¹ *minimálních standardech (minimum standards)*,²⁸² *určitých základních zásadách (certain basic prerogatives)*²⁸³ či *klíčových ustanovení UNDRIP (key provisions)*,²⁸⁴ která mají vést k ochraně identity domorodých národů a jejich základních práv. Lenzerini pod tyto základní zásady, které by měly představovat základ domorodých práv a tudíž mohly být považovány za mezinárodní obyčej, zahrnuje právo domorodých národů na určitý stupeň autonomie, územní práva domorodých národů, právo na zachování existence a kulturní identity společenství a právo na účast v rozhodovacích procesech, které je přímo ovlivňují.²⁸⁵

I přes výše uvedené argumenty podporující úvahy o existenci mezinárodních obyčejů jsem přesvědčena, že nelze dosud s jistotou konstatovat, že by již skutečně došlo k transformaci základních zásad vztahujících se k domorodým národům v obyčejové normy závazného charakteru. Rovněž dr. Žáková konstatuje, že tyto úvahy jsou prozatím „*předčasné.*“²⁸⁶ Dle mého názoru státy stále přijímají tyto zásady spíše jen na teoretické úrovni, v praxi však i nadále dochází k utlačování domorodých národů a nerespektování jejich práv. Kromě toho i během přijímání UNDRIP bylo patrné, že ačkoliv se jedná pouze

²⁷⁹ Srov. ANAYA, S.J. (pozn. 103), str. 69.

²⁸⁰ Tamtéž, str. 61: „... *evident that states and other relevant actors have reached a certain new common ground about minimum standards that should govern behavior toward indigenous peoples, and it is also evident that the standards are already in fact guiding behavior.*“

²⁸¹ Srov. tamtéž, str. 70.

²⁸² Srov. tamtéž, str. 61.

²⁸³ Srov. KOIVUROVA, T. (pozn. 243), str. 5.

²⁸⁴ Srov. tamtéž, str. 5.

²⁸⁵ Srov. LENZERINI, F. (pozn. 278), str. 187 – 188.

²⁸⁶ Srov. ŽÁKOVSKÁ, K. (pozn. 5), str. 81.

o dokument nezávazné povahy, státy se silnou domorodou populací se vůči jeho obsahu opakovaně vyhrazovaly a samotné přijetí UNDRIP z jejich strany nebylo jednoznačné.²⁸⁷ Dalším argumentem pro zdrženlivost ve vztahu k obyčejovému charakteru těchto zásad je nízký počet států, jež přistoupily k Úmluvě ILO č. 169. Z toho je zřejmé, že státy nejsou na mezinárodní či regionální úrovni ochotné přijmout instrument, který by upravoval domorodá práva závazným způsobem. V praxi také často dochází k nerespektování rozhodnutí mezinárodních a regionálních orgánů, které státy vyzývají k dodržování závazků týkajících se domorodých národů.²⁸⁸ Byť tak vývoj pravděpodobně směřuje k tomu, aby došlo k transformaci klíčových zásad v obyčejové normy, pro skutečné uznání závazného charakteru těchto zásad na mezinárodní úrovni je zásadní jednoznačná praxe států, která dosud prokázána nebyla.²⁸⁹

2.3.5 Právo Evropské unie

V Evropské unii (*European Union*, dále také „EU“) je problematika domorodých práv pouze okrajovým tématem. V právních aktech EU se objevuje výjimečně, a to zejména v souvislosti s úpravou dovozu produktů z tuleňů. V roce 1983 byl směrnicí Rady²⁹⁰ stanoven zákaz komerčního dovozu produktů z kožešin bělosrstých mláďat tuleňů grónských a mláďat čepcolů hřebenatých (s modrými zády), které jsou stanoveny v příloze této směrnice. Tato omezení se však netýkala produktů, které byly „*výsledkem tradičního lovu prováděného Inuity*,“²⁹¹ tedy příslušníků domorodých národů obývajících území Arktidy. Obdobně dle nařízení Evropského parlamentu a Rady z roku 2009²⁹² mohou být na trh EU uváděny

²⁸⁷ Blíže k přijímání UNDRIP viz 2.3.2.2 kapitola této práce. Kanada při přijetí UNDRIP například výslovně prohlásila, že deklarace „*neodráží obyčejové mezinárodní právo*.“ („... *does not reflect customary international law*.“) Srov. Oficiální stránky kanadské vlády. *Canada's Statement of Support on the United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples* [online]. 12. listopadu 2010 [vid. 2017-04-26]: Dostupné na: <http://www.aadnc-aandc.gc.ca/eng/1309374239861/1309374546142>.

²⁸⁸ Srov. např. předběžné opatření IACHR ve věci *Indigenous Communities of the Xingu River Basin, Pará, Brazil* (pozn. 65).

²⁸⁹ Srov. také HANDL, G. *Human Rights and Protection of the Environment: A Mildly „Revisionist“ View*. In: SHELTON, D. *Human Rights and the Environment*, 2. vyd., Cheltenham, UK: Edward Elgar, 2011, s. 39 - 42.

²⁹⁰ Směrnice Rady ES č. 83/129/EHS o dovozu kůží z některých tuleních mláďat a výrobků z nich do členských států ze dne 28. března 1983.

²⁹¹ Tamtéž, čl. 3.

²⁹² Nařízení EP a Rady (ES) č. 1007/2009 ze dne 16. září 2009 o obchodování s produkty z tuleňů.

pouze ty produkty z tuleňů, které byly získány „při tradičních lovech tuleňů pořádaných inuitskými a jinými původními společenstvími.”²⁹³

Evropský parlament nicméně na přelomu 80. a 90. let v několika rezolucích vyjádřil podporu domorodým národům a jejich územním a autonomním právům.²⁹⁴ Následující činnost evropských orgánů se zaměřila především na uznání a podporu práva domorodých národů na kontrolu nad jejich vlastním ekonomickým, sociálním a kulturním rozvojem, zajištění účasti domorodých národů na rozvojových projektech a začleněním jejich zájmů do politických dialogů.²⁹⁵ Tyto aspekty mají být zahrnuty do rozvojových strategií a programů podporovaných EU. EU také poskytuje prostřednictvím Evropského nástroje pro demokracii a lidská práva (*European Instrument for Democracy and Human Rights*) finanční podporu občanským organizacím zabývajícím se domorodou tematikou.²⁹⁶ Dále EU přistoupila k CBD²⁹⁷ a k Nagojskému protokolu,²⁹⁸ který je na úrovni EU proveden nařízením Evropského parlamentu a Rady č. 511/2014 ze dne 16. dubna 2014. V tomto nařízení je mimo jiné uznán přínos TEK a současně je konstatováno, že TEK jsou využívány i v rámci EU.²⁹⁹ EU taktéž opakovaně vyjadřuje podporu UNDRIP a hlásí se k jejím principům, přičemž prohlašuje, že podpora domorodých práv je jedna z jejích hlavních priorit v rámci lidskoprávní činnosti. V této souvislosti proto začlenila problematiku domorodých národů i do dvou Akčních plánů o lidských právech a demokracii.³⁰⁰

²⁹³ Tamtéž, čl. 3 odst. 1.

²⁹⁴ Srov ANAYA, S.J. (pozn. 103), str. 68.

²⁹⁵ European Commission. High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy (HRUFASP). *Joint Staff Working Document. Implementing EU External Policy on Indigenous Peoples*, Brussels, 17. října 2016, str. 7-8. Dostupný na: http://www.un.org/esa/socdev/unpfii/documents/2016/Docs-updates/JOINT_STAFF_WORKING_PAPER_EN_V2_P1_865982.pdf.

²⁹⁶ Srov. tamtéž; European Commission. *Working Document on Support for Indigenous Peoples in the Development Co-operation of the Community and Member States*, Brussels, 11. květen 1998, č. SEC(1998) 773, Dostupné online na: <http://aei.pitt.edu/4408/1/4408.pdf>; Commission of the European Communities. *Report from the Commission to the Council. Review of progress of working with indigenous peoples*, Brussels, 11. června 2002, č. COM(2002) 291. K zapojení domorodé tematiky do mimoevropských programů blíže viz UNPFII. *The EU and indigenous peoples' issues* [online; vid. 2017-04-26] Dostupné na: <http://www.un.org/esa/socdev/unpfii/documents/UNPFII%20European%20Commission%20submission.pdf>; Finanční pomoc EU domorodým národům upravuje též Nařízení EP a Rady č. 2493/2000 ze dne 7.11.2000 o opatřeních na podporu plného začlenění rozměru životního prostředí do procesu rozvoje rozvojových zemí.

²⁹⁷ K CBD přistoupila EU rozhodnutím Rady č. 93/626/EHS ze dne 25. října 1993.

²⁹⁸ K Nagojskému protokolu přistoupila EU rozhodnutím Rady EU č. 2014/283/EU ze dne 14. dubna 2014.

²⁹⁹ Tamtéž, preambule, především odst. 2,3 a 5.

³⁰⁰ European Commission. High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy (pozn. 295), str. 8, 9, 18 a 19.

3. Mezinárodní mechanismy ochrany domorodých práv

Aby byla zabezpečena implementace mezinárodních norem a jejich dodržování na národní úrovni, obsahuje mezinárodní právo kontrolní mechanismy, prostřednictvím kterých je dohlíženo na činnost smluvních států a případně vytvářen tlak na zjednání nápravy. Jedná se především o monitorovací a rozhodovací činnost soudních a kvazisoudních orgánů, které vznikají na základě jednotlivých mezinárodních smluv. Zvláštní význam mají přitom řízení, která mohou být zahájena jednotlivci nebo skupinami osob v případě, že došlo k porušení práv ze strany některého ze smluvních států.

Všechny univerzální lidskoprávní úmluvy, které byly předmětem rozboru v předchozí kapitole, výše uvedené mechanismy zakotvují. Jejich účinnost však snižuje skutečnost, že rozhodnutí příslušných kontrolních orgánů postrádají závazný charakter. Výstupy jejich rozhodovací činnosti mají proto povahu stanovisek, které působí pouze vahou své autority. O to větší význam mají regionální systémy ochrany lidských práv, které vytváří vlastní orgány a mechanismy fungující v rámci celého systému, přičemž rozhodnutí těchto orgánů jsou pro dotčené státy závazná. Co se týče mezinárodních instrumentů zakotvujících zvláštní práva domorodých národů, UNDRIP i ADRIP kontrolní mechanismus postrádají, pouze úmluvy ILO podléhají kontrole orgánů fungujících v rámci ILO. Prameny práva životního prostředí sice zpravidla disponují vlastními kontrolními mechanismy, ty však nejsou přístupné jednotlivcům a skupinám jednotlivců.

K podpoře a posilování domorodých práv dochází také prostřednictvím zakládání zvláštních orgánů a pracovních skupin zaměřených na domorodou problematiku, které fungují v rámci mezinárodních organizací a regionálních systémů. Tyto zvláštní orgány se začaly vytvářet především v rámci OSN v reakci na vznikající domorodé hnutí a na formující se principy domorodých práv. K zajištění ochrany domorodých práv také přispívá zapojení domorodých zástupců do normotvorných procesů, o čemž bylo pojednáno v předchozí kapitole. Další z možností, jak přispět k ochraně domorodých práv, je udělení statusu pozorovatele domorodým organizacím.

V této kapitole bude pojednáno o kontrolních mechanismech lidskoprávních úmluv univerzálního charakteru, regionálních systémů ochrany lidských práv a úmluv přijatých

v rámci ILO. Dále budou nastíněny nejdůležitější zvláštní orgány, které vznikají v rámci mezinárodních organizací a zabývají se domorodou tematikou, a uvedeny příklady zapojení domorodých národů do činností mezinárodních organizací.³⁰¹

3.1 Kontrolní mechanismy univerzálních lidskoprávních úmluv

3.1.1 Kontrolní mechanismus ICCPR

ICCPR stanovuje povinnost smluvních států podávat zprávy o implementaci smluvních ustanovení,³⁰² které posuzuje Výbor OSN pro lidská práva (*Human Rights Committee*, dále také „UNHRC“ nebo „Výbor“), vzniklý na základě ICCPR a sestavený z expertů v oblasti lidských práv.³⁰³ Na základě těchto zpráv, konzultací se zástupci států a dalších informací získaných například od nevládních organizací přijímá výbor závěrečné doporučení (*concluding observation*). Výbor se v těchto zprávách opakovaně vyjadřuje k otázce dodržování domorodých práv a k implementaci práv vyplývajících z ustanovení ICCPR, opírá se přitom především o extenzivní výklad tzv. menšinového článku 27 ICCPR, kdy pod ochranu kulturní integrity domorodých národů zahrnuje i aspekty politické, hospodářské a otázku územních práv.³⁰⁴ Výbor dále podává výklad jednotlivých článků ICCPR v obecných komentářích (*general comments*), z nichž je pro domorodé národy zásadním právě obecný komentář k článku 27 ICCPR.³⁰⁵

Na základě článku 41 ICCPR je Výbor oprávněn rozhodovat o mezistátních stížnostech, pokud dotčené státy ve svých prohlášeních tuto kompetenci výboru uznaly.³⁰⁶ Spolu s ICCPR byl přijat Opční protokol (*Optional Protocol to the ICCPR*), který zakotvuje řízení o individuálních oznámeních (*communications*). Přistoupením k Opčnímu protokolu

³⁰¹ S ohledem na silnou politickou pozici finančních institucí, a to především Světové banky (*World Bank*), a přímého dopadu jimi financovaných projektů na život domorodých komunit má podstatný vliv na ochranu domorodých práv také promítnutí zájmů domorodých národů do politik těchto institucí. S ohledem na rozsáhlost tématu práce se však tímto nebudu dále zabývat. Blíže k činnosti Světové banky dotýkající se domorodých národů např. viz CRIPPA, L.A. REDD+: its potential to melt the glacial and indigenous peoples' rights at the World Bank. In: ABATE, R.S. a KRONK, E.A. (eds.) (pozn. 9), str. 124 – 144.

³⁰² Čl. 40 ICCPR.

³⁰³ Tamtéž, čl. 49.

³⁰⁴ Příklady těchto doporučení vztahujících se k domorodým právům viz ANAYA, S.J. (pozn. 134), str. 190 – 193.

³⁰⁵ UNHRC. *General Comment No. 23: The rights of minorities (art. 27)*, UN Doc CCPR/C/21/Rev.1/Add.5, April 8, 1994. Blíže k výkladu obsaženém v tomto komentáři viz kapitola 4.2.1 této práce.

³⁰⁶ Řízení o mezistátních stížnostech není v souvislosti s domorodými právy využíváno, a to zřejmě pro neochotu států poukazovat na nedostatky jiných států, obzvláště v případě tak citlivého tématu, jakými jsou práva domorodých národů.

k ICCPR³⁰⁷ státy uznávají pravomoc Výboru přijímat a posuzovat oznámení podaná jednotlivcem (nebo skupinou jednotlivců) v případě domnělého porušení jeho (nebo jejich) práva zakotveného ICCPR ze strany smluvního státu. Podmínka shody stěžovatele – jednotlivce nebo jednotlivců – s obětí domnělého porušení práva omezuje předmět oznámení na porušení individuálních práv. Pro domorodé národy proto není možné dovolávat se porušení práva na sebeurčení dle čl. 1 ICCPR, neboť to je jakožto právo kolektivní přiznáno národům, nikoliv skupině jednotlivců. Výbor v minulosti při jeho tvrzeném porušení aplikoval jiné relevantní ustanovení, kterým v případě domorodých národů nejčastěji bývá čl. 27 ICCPR, jenž poskytuje ochranu kulturní integrity domorodých národů v širším smyslu. Výbor v několika případech nicméně použil čl. 1 ICCPR alespoň k interpretaci jiných ustanovení ICCPR.³⁰⁸ Lze tedy shrnout, že domorodé komunity se musí dovolávat svých práv prostřednictvím jednotlivých členů (nebo skupiny členů) a namítat porušení některého z individuálních práv, především čl. 27 ICCPR.³⁰⁹ Výbor po posouzení věci a vyjádření dotčeného státu vydá nezávazné rozhodnutí ve formě názoru (*views*).³¹⁰

Nedostatkem řízení před Výborem je však absence účinného vymáhacího řízení, které by zajistilo dodržování názorů Výboru státy.³¹¹ Z názorů Výboru ve vztahu k domorodým právům je také patrný mírný přístup vůči státům. Mnohdy Výboru stačí, pokud stát vykazuje určité snahy, ve kterých Výbor spatřuje dobrou víru.³¹² Dalším problémem, který v souvislosti s rozhodovací činností Výboru vyvstal, byla nedostatečná specifikace nápravných opatření v názorech Výboru, ve kterých bylo shledáno porušení práv ze strany státu. Docházelo proto k situacím, kdy byl další osud sporu ponechán na vůli státu. K tomu došlo i ve věci *Ominayak a kmen Lubicon Lake Band proti Kanadě*,³¹³ ve které bylo sice konstatováno

³⁰⁷ Opční protokol k ICCPR podepsalo pouze 98 států, přičemž mezi státy, které k němu nepřistoupily, jsou státy s velkou domorodou populací, např. Spojené státy, Brazílie či Mexiko.

³⁰⁸ Srov. ANAYA, S.J (pozn. 103), str. 254-255. Takto bylo právo na sebeurčení použito ve věci *Ominayak a kmen Lubicon Lake Band proti Kanadě* (srov. názor Výboru pro lidská práva ve věci *Ominayak and the Lubicon Lake Band v. Canada* ze dne 26.3.1990, stížnost č. 167/1984) nebo ve věci *Apirana Mahuika a další proti Novému Zélandu* (srov. názor Výboru pro lidská práva ve věci *Apirana Mahuika et al. v. New Zealand* ze dne 27. října 2000, stížnost č. 547/1993).

³⁰⁹ Další podmínky přijatelnosti stížnosti jsou uvedeny v čl. 3 Opčního protokolu k ICCPR.

³¹⁰ Blíže k řízení viz tamtéž, čl. 1 – 5.

³¹¹ Od roku 1990 začal Výbor alespoň požadovat doplňující informace ohledně plnění názorů Výboru a následně byl v roce 1994 ustanoven zvláštní zpravodaj, jehož úkolem je monitoring opatření, která byla ze strany státu v souvislosti s názorem Výboru přijata. Srov. ANAYA, S.J (pozn. 103), str. 276-278.

³¹² Srov. tamtéž, str. 256 – 257.

³¹³ *Ominayak a kmen Lubicon Lake Band proti Kanadě* (pozn. 308).

porušení práv kmene, avšak bez dalšího určení nápravy.³¹⁴ Kanada se pokusila dohodnout narovnání, avšak navrhované podmínky byly pro kmen Lubicon Lake nepřijatelné. Prof. Anaya proto zhodnotil přínos názoru Výboru následovně: „*jakkoliv průlomové je rozhodnutí Výboru v případě Lubikon v jiných ohledech, jeho účinnost v tomto daném případě byla zmařena.*“³¹⁵ Obdobně ve věci *Francis Hopu a Tepoaitu Bessert proti Francii*³¹⁶ Výbor sice shledal porušení ICCPR povolením stavby na území, kde se tradičně nacházelo pohřebiště místní domorodé komunity, nicméně vzhledem k tomu, že nikterak nespécifikoval, jaké konkrétní kroky má Francie učinit, aby byla práva dotčené komunity napravena (v průběhu vynesení názoru Výboru již byla stavba započata), ani se nikterak nezajímal o to, jak bylo porušení práv odčiněno, stojí dnes na bývalém pohřebišti hotelový komplex.³¹⁷

3.1.2 Kontrolní mechanismus ICESCR

Kontrolní funkci ve vztahu k ICESCR vykonává Výbor pro hospodářská, sociální a kulturní práva (*Committee on Economic, Social and Cultural Rights*, dále jen „CESCR“).³¹⁸ Výbor posuzuje pravidelně předkládané zprávy smluvních států, vydává obecné komentáře k jednotlivým ustanovením a od roku 2013 disponuje též rozhodovacími pravomocemi.³¹⁹ K otázce domorodých národů se vyjadřoval například v souvislosti s diskriminací domorodých obyvatel, s právem na zdraví, s právy spojenými se zdroji potravy či s kulturními právy jako je právo na účast v kulturním životě.³²⁰ Opčním protokolem k ICESCR (*Optional Protocol to the ICESCR*), který nabyl účinnosti dne 5. 5. 2013, byla výboru udělena pravomoc posuzovat oznámení (*communications*) jednotlivců nebo skupiny jednotlivců týkající se státu,

³¹⁴ Výbor rozhodl, že došlo k porušení čl. 27 ICCPR, když Kanada dovolila provinční vládě státu Alberta, aby vyvlastnila území, které kmen Lubicon Lake Band tradičně obýval a používal za účelem rybolovu a lovu zvířete, a aby jej pronajímala za účelem těžby ropy a plynu. Srov. tamtéž.

³¹⁵ ANAYA, S.J. (pozn. 103), str. 257: „... *however pathbreaking the committee's decision in the Lubikon case is in other respects, its effectiveness in that very case was undermined.*“

³¹⁶ Názor Výboru pro lidská práva ve věci *Francis Hopu and Tepoaitu Bessert v. France* ze dne 29. prosince 1997, stížnost č. 549/1993.

³¹⁷ Srov. ANAYA, S.J. (pozn. 103), str. 258.

³¹⁸ Výbor vznikl na základě rezoluce ECOSOC č. 1985/17 ze dne 28.5.1985.

³¹⁹ Čl. 16 ICESCR.

³²⁰ Srov. CESCR. *General comment No. 21: Right of everyone to take part in cultural life (art. 15, para. 1 (a), of the ICESCR)*, UN Doc E/C.12/GC/21, 21 December 2009; CESCR. *General comment No. 20: Non-discrimination in economic, social and cultural rights (art. 2, para. 2, of the ICESCR)*. UN Doc. E/C.12/GC/20, 2 July 2009; CESCR. *General comment No. 12: The Rights to Adequate Food (Art. 11)*. UN Doc. E/C.12/1999/5, 12 May 1999; CESCR. *General comment No. 14: The Right to the Highest Attainable Standard of Health (Art. 12)*, UN Doc. E/C.12/2000/4, August 11, 2000.

který přistoupil k tomuto protokolu.³²¹ Oznamovatel musí být obětí porušení některého z práv zakotvených ICESCR, nebo musí podat oznámení jako zástupce této oběti, a to s jejím souhlasem, ve výjimečných případech i bez tohoto souhlasu.³²² Výbor také může provádět vyšetřování v případě závažných nebo systematických porušování práv stanovených ICESCR³²³ a rozhodovat o mezistátních stížnostech, pokud tuto kompetenci dotčené smluvní státy uznají.³²⁴ Dosud nebylo podáno žádné oznámení týkající se domorodých práv.

3.1.3 Kontrolní mechanismus ICERD

Monitoring plnění závazků ze strany smluvních států provádí Výbor pro odstranění rasové diskriminace (CERD), který posuzuje pravidelné zprávy podávané státy. Současně je oprávněn posuzovat mezistátní stížnosti a oznámení (*communications*) podané jednotlivci nebo skupinou jednotlivců, ovšem pouze pokud dotčený stát deklaroval tuto kompetenci CERD.³²⁵ Řízení před CERD nicméně nejsou na rozdíl od řízení před Výborem domorodými obyvateli využívána. CERD také vydává obecné komentáře a doporučení týkající se smluvních ustanovení. V obecném doporučení č. 23 přitom vyzval státy k respektování a zachování odlišných aspektů domorodých kultur a k „uznání a ochraně práv domorodých národů vlastnit, rozvíjet, kontrolovat a užívat jejich komunitní pozemky, území a zdroje a tam, kde byli připraveni o své pozemky a území tradičně vlastněná nebo jinak obývaná nebo užívaná bez jejich svobodného a informovaného souhlasu, učinit kroky k vrácení těchto pozemků a území.“³²⁶ Při hodnocení zpráv podaných smluvními státy CERD opakovaně podporuje domorodá práva, přičemž pod otázku diskriminace zahrnuje ve své činnosti široké spektrum práv včetně práva na sebeurčení domorodých národů a územních práv.³²⁷

³²¹ Ke dni 26.4.2017 tak učinilo 22 států. Srov. oficiální stránky OSN [online; vid. 2017-04-26]. Dostupné na: <http://indicators.ohchr.org>.

³²² Čl. 3 Opčního protokolu k ICESCR. Podmínky přípustnosti jsou uvedeny v čl. 3 Opčního protokolu k ICESCR.

³²³ Tamtéž, čl. 11 – 12.

³²⁴ Tamtéž, čl. 10.

³²⁵ Srov. čl. 14 ICERD.

³²⁶ CERD. *General Recommendation No. 23* (pozn. 210), čl. 5: „... to recognize and protect the rights of indigenous peoples to own, develop, control and use their communal lands, territories and resources and, where they have been deprived of their lands and territories traditionally owned or otherwise inhabited or used without their free and informed consent, to take steps to return those lands and territories.“

³²⁷ Výtahy z těchto zpráv lze nalézt například v ANAYA, S.J. (pozn. 134), str. 196 – 198.

Na základě vlastního rozhodnutí³²⁸ zavedl CERD v roce 1993 mechanismus včasného varování (*early-warning measures*), který má sloužit k předcházení vzniku konfliktních situací prostřednictvím písemných připomínek či aktivního jednání představitelů CERD a uskutečnění monitoringu na místě, a mechanismus naléhavých případů (*urgent procedures*), který slouží v naléhavých případech k „předcházení nebo zmírnění rozsahu nebo množství vážných porušení úmluvy.“³²⁹ CERD takto může jednat z vlastní vůle, z iniciativy některého ze smluvních států nebo na základě podnětu jakéhokoliv subjektu.³³⁰

3.2 Kontrolní mechanismy regionálních lidskoprávních systémů

3.2.1 Kontrolní mechanismus meziamerického systému ochrany lidských práv

Ochranu lidských práv v rámci OAS zajišťuje Meziamerická komise pro lidská práva³³¹ a Meziamerický soud pro lidská práva (*Inter-American Court of Human Rights*, dále jen „IACHPR“ „Meziamerický soud“),³³² jež se v poslední době zasloužily o rozvoj jurisprudence týkající se práv domorodých národů a formulaci obsahu minimálních domorodých práv. Ve své činnosti vychází tyto orgány především z Americké deklarace a Americké úmluvy, při aplikaci a výkladu jednotlivých ustanovení berou v potaz i jiné instrumenty mezinárodního práva relevantní pro ochranu domorodých práv³³³ včetně zvláštních pramenů domorodých práv,³³⁴ o nichž Meziamerický soud prohlásil, že tvoří „*koherentní soubor*

³²⁸ Srov. Valné shromáždění OSN. *Report of the Committee on the Elimination of the Racial Discrimination*. UN Doc. A/48/18, 15 September 1993, bod 15 – 19; tamtéž Annex III.

³²⁹ Tamtéž, Annex III, bod 8: „... to prevent or limit the scale or number of serious violations of the convention.“

³³⁰ Mechanismus naléhavých případů byl použit například v reakci na přijetí dodatku k Zákonu o domorodém titulu (*Native Title Act*) v Austrálii, který CERD shledala za diskriminační a porušující domorodá práva a proto apelovala na urychlené pozastavení jeho účinnosti, nebo v případě porušování územních práv západních Šošonů a práv souvisejících s tradičními zdroji a způsoby obživy ze strany Spojených států. Nutno podotknout, že žádost západních Šošonů o zahájení mechanismu naléhavých případů byla CERD podána v červenci roku 2000, přičemž CERD posoudila žádost a podnikla první kroky až v roce 2005. Srov. ANAYA, S.J. (pozn. 134), str. 199 - 207.

³³¹ Meziamerická komise vznikla na základě rezoluce na shromáždění ministrů zahraničních věcí v roce 1959, stálým orgánem OAS se stala po přijetí dodatku k Chartě OAS v roce 1967. Její pravomoc a řízení před komisí upravuje Statut komise a kapitola VII ACHR. Blíže k historii vzniku komise viz ANAYA, S.J. (pozn. 134), str. 252.

³³² Meziamerický soud byl založen ACHR a vznikl přijetím jeho statutu v roce 1979.

³³³ Především ICCPR, ICESCR a CBD. Ve věci *Společenství Yanomami proti Brazílii* aplikovala Meziamerická komise čl. 27 ICCPR, a to i přesto, že Brazílie není smluvní stranou tohoto paktu. Srov. IACHR ve věci *Yanomami Community v. Brazil* č. 12/85 ze dne 5. března 1985.

³³⁴ Jedná se o UNDRIP, ADRIP a Úmluvy ILO.

norem, které stanovují závazky členských států OAS v souvislosti s ochranou práv domorodých společenství.³³⁵

Meziamerická komise pravidelně vydává z vlastní iniciativy zprávy o dodržování lidských práv v jednotlivých členských státech (*country reports*), informace získává z vládních i nevládních zdrojů, z médií, od jednotlivců i z vlastní monitorovací činnosti na místě. Tyto zprávy obsahují doporučení a státy jsou vyzvány k předložení připomínek. Od roku 1993 se v těchto zprávách pravidelně podrobně zaměřuje na situaci domorodého obyvatelstva.³³⁶ Vedle monitorovací pravomoci disponuje Meziamerická komise i pravomocí rozhodovací,³³⁷ a to jak vůči státům, které se staly smluvní stranou Americké úmluvy, tak vůči státům, které k úmluvě nepřistoupily.³³⁸ Stížnost může podat jednotlivec, skupina osob nebo nevládní subjekt, který je právně uznán alespoň v jednom z členských států. Stěžovatel nemusí být domnělou obětí porušení práva, ani nemusí být touto obětí k zastupování zmocněn. Stížnost tak mohou podat i nevládní organizace (dále také „NGO“), například ve věci *Společenství Yanomami proti Brazílii*³³⁹ podalo stížnost několik nevládních organizací.³⁴⁰ Rozhodnutí Meziamerické komise závazná nejsou, k jejich zveřejnění dochází pouze v případě, že stát ve stanovené lhůtě neimplementuje doporučení Meziamerické komise nebo nedojde k uspokojivému narovnání.³⁴¹ Po vydání rozhodnutí Meziamerická komise dlouhodobě monitoruje prostřednictvím zpráv vlád dotčených států nebo angažovaných NGO informace o nastalé situaci a vytváří tlak na její zlepšování.³⁴² V případě, že je dotčený stát smluvní stranou Americké úmluvy a uznal kompetenci Meziamerického soudu dle čl. 62 Americké úmluvy, může být po řízení před Meziamerickou komisí případ předložen

³³⁵ *Domorodé národy Kuna a Embera proti Panamě* (pozn. 26), bod 192: „... a coherent corpus iuris that defines the obligations of OAS Member States with regard to the protection of indigenous community rights.“

³³⁶ Srov. například IACHR. *Report on the Situation of Human Rights in Ecuador* (pozn. 57); IACHR. *Report on the Situation of Human Rights in Brazil*, Doc. OEA/Ser.L/V/II.97 Doc. 29 rev.1, September 29, 1997; IACHR. *Third Report on the Situation of Human Rights in Paraguay*, Doc. OEA/Ser.L/V/II.110 Doc.52, March 9, 2001.

³³⁷ Řízení před Meziamerickou komisí upravuje Jednací řád (*Rules of Procedure of the Inter-American Commission on Human Rights*) přijaté komisí v roce 2009.

³³⁸ V druhém případě Meziamerická komise posuzuje stížnost pouze v rozsahu Americké deklarace. Srov. tamtéž, čl. 51. V případě stížností směřovaných proti státům, které jsou smluvními stranami Americké úmluvy nebo jiných lidskoprávních úmluv přijatých v rámci OAS, tedy Meziamerická komise posuzuje stížnost v rámci ustanovení této nebo dotčené úmluvy. V případě států, které k Americké úmluvě nebo jiným relevantním úmluvám nepřistoupily, aplikuje komise Americkou deklaraci, jakožto závazný výklad odkazů na lidská práva obsažených v Chartě OAS, v tomto případě kompetenci odvozuje ze Statutu Meziamerické komise přijatého rezolucí Valného shromáždění OAS. Řízení jsou obdobná, včetně podmínek přijatelnosti stížnosti.

³³⁹ *Společenství Yanomami proti Brazílii* (pozn. 333).

³⁴⁰ Další podmínky přijatelnosti jsou uvedeny v čl. 27, 28, 31 – 34 Jednacího řádu Meziamerické komise.

³⁴¹ Srov. tamtéž, čl. 47.

³⁴² Srov. tamtéž, čl. 48.

tímto státem nebo Meziamerickou komisí (po projednání s obětí) Meziamerickému soudu, jehož rozhodnutí jsou závazná.³⁴³

Oba orgány jsou ve své činnosti velmi aktivní při propagaci a podpoře domorodých práv. Meziamerická komise se problematikou domorodých národů zabývá od 70. let,³⁴⁴ v roce 1990 ustanovila Úřad zvláštního zpravodaje pro práva domorodých národů (*Office of the Special Rapporteur on the Rights of Indigenous Peoples*),³⁴⁵ který má přispívat k posílení ochrany domorodých práv v rámci OAS a sjednocení činnosti týkající se domorodých národů. Mezi jeho kompetence patří např. příprava zpráv o dodržování lidských práv domorodého obyvatelstva včetně předložení doporučení pro dotčené státy, monitorovací činnost na místě, odborná a vzdělávací činnost, analýza jednotlivých stížností týkající se porušování domorodých práv a další.³⁴⁶

3.2.2 Kontrolní mechanismus afrického systému ochrany lidských práv

Kontrolní mechanismus afrického lidskoprávního systému byl zpočátku tvořen pouze Africkou komisí pro práva člověka a národů (*African Commission on Human and Peoples' Rights*, dále jen „ACHPR“ nebo „Africká komise“), jež vznikla na základě Africké charty v roce 1987.³⁴⁷ Roku 1998 byl protokolem k Africké chartě³⁴⁸ zřízen Africký soud pro práva člověka a národů (*African Court on Human and Peoples' Rights*, dále jen „Africký soud“), trvalo však dalších 10 let, než se začal zabývat jednotlivými případy.³⁴⁹ Z tohoto důvodu disponuje Africká komise širokými kompetencemi, pod které patří např. vzdělávací, informativní

³⁴³ Řízení před Meziamerickým soudem upravuje Jednací řád (*Rules of Procedure of the Inter-American Court on Human Rights*) přijaté soudem v roce 2010. Blíže k řízení před Meziamerickou komisí a Meziamerickým soudem viz ANAYA, S.J. (pozn. 134), str. 264 – 266.

³⁴⁴ Přehled případů s domorodou tematikou řešených před Meziamerickou komisí a soudem např. ANAYA, S.J. (pozn. 134), str. 265 – 266.

³⁴⁵ Od 1. 1. 2016 jej zastává Francisco José Eguiguren Praeli. Čtyřletý mandát skončí 31.12.2019.

³⁴⁶ Blíže viz oficiální stránky OAS [online; vid. 2017-04-26]. Dostupné na: <http://www.oas.org/en/iachr/indigenous/mandate/Functions.asp>

³⁴⁷ Africká komise vznikla na základě čl. 30 Africké charty.

³⁴⁸ Protokol k Africké chartě o založení Afrického soudu (*Protocol to the African Charter on the Establishment of the African Court*). Dosud k němu přistoupilo 30 států z celkového počtu 54 členských států AU. Srov. tisková zpráva Afrického soudu. *Chad Becomes 30th AU Member State to Ratify the Protocol on the Establishment of the African Court on Human and Peoples' Rights* [online]. 11. února 2016 [vid. 2017-04-26]. Dostupná na: <http://en.african-court.org/index.php/news/press-releases/item/64-chad-becomes-30th-au-member-state-to-ratify-the-protocol-on-the-establishment-of-the-african-court-on-human-and-peoples-rights>.

³⁴⁹ Tak dlouho trvalo řešení logistických záležitostí, přijímání jednacího řádu, apod. Až roku 2006 byli jmenováni první soudci. Podrobněji MUKUNDI WACHIRA, G.: *African Court on Human and Peoples' Rights: Ten years on and still no justice*. UK: Minority Rights Group International, 2008, str. 7, 13.

a investigativní činnost, interpretační pravomoc ve vztahu k Africké chartě, formulace právních principů a pravidel v reakci na řešení lidskoprávních problémů, které mohou sloužit jako východiska pro národní legislativu, hodnocení pravidelných zpráv podávaných smluvními státy a v neposlední řadě též činnost rozhodovací.³⁵⁰

3.2.2.1 Činnost Africké komise pro práva člověka a národů

Problematika domorodých národů stála zpočátku fungování Africké komise stranou jejího zájmu.³⁵¹ Koncem 90. let však rostl tlak neziskových organizací, který vedl k tomu, že Africká komise začala toto téma akceptovat a věnovat mu svou pozornost. Od roku 2001 se domorodí zástupci účastní pravidelných zasedání Africké komise a od stejného roku se Africká komise začíná zabývat domorodou problematikou ve své monitorovací činnosti.³⁵² V roce 2000 založila zvláštní orgán zaměřený na domorodé národy, a to Pracovní skupinu ACHPR.³⁵³ Mezi okruh jejích činností patří především sběr informací a dat, návštěvy států za účelem zjištění situace na místě, předkládání doporučení a návrhů ve spojitosti s posilováním ochrany domorodých práv nebo kooperace s ostatními mezinárodními i regionálními institucemi.³⁵⁴ Dalším krokem na cestě k podpoře domorodých práv ze strany Africké komise bylo vyjádření jejího kladného postoje k UNDRIP. V průběhu přijímacího procesu UNDRIP Africká komise využila své poradní pravomoci a vydala poradní stanovisko,

³⁵⁰ Čl. 45, 46, 47 a 62 Africké charty.

³⁵¹ Bylo tomu tak zejména s ohledem na tou dobou populární zpochybňování aplikovatelnosti domorodého konceptu na africký kontinent. Srov. kapitola 2.2.2.2 této práce.

³⁵² Srov. ACHPR/IWGIA: *Report of the African Commissions's Working Group of Experts on Indigenous Populations/ Communities in Africa* (pozn. 193), str. 8; ILO/ACHPR. *Overview report of the research project by the International Labour Organization and the African Commission on Human and Peoples' Rights on the constitutional and legislative protection of the rights of indigenous peoples in 24 African countries*. Geneva: International Labour Office, 2009, str. 13 – 14.

³⁵³ Pracovní skupina ACHPR byla založena rezolucí č. 51 přijatou Africkou komisí v listopadu 2000.³⁵³ Původně se jednalo o dočasný orgán pověřený posouzením konceptu domorodých národů v Africe, dopadů Africké charty na domorodé komunity a vhodných opatření pro monitoring a ochranu domorodých práv (srov. rezoluce Africké komise o právech komunit domorodých národů v Africe přijaté na 28. zasedání dne 6.11.2000). Tato témata byla následně zpracována a předložena Africké komisi v rozsáhlé zprávě, která je zdrojem mnoha citací. V této zprávě je uznána existence domorodých národů na africkém kontinentu, analyzovaná situace afrických domorodých národů z pohledu lidských práv garantovaných Africkou chartou, jsou v ní navrhována možná kritéria pro identifikaci domorodých národů v Africe a taktéž je věnována pozornost konceptu *národů (peoples)* ve vztahu k domorodým komunitám. Srov. ACHPR/IWGIA: *Report of the African Commissions's Working Group of Experts on Indigenous Populations/ Communities in Africa* (pozn. 193). Mandát Pracovní skupiny ACHPR přitom vyhotovením zprávy nezanikl, naopak je stále obnovován.

³⁵⁴ Rezoluce Africké komise č. 65 ze dne 20.11.2003 přijaté na 34. zasedání.

jež reagovalo na obavy a připomínky afrických států ohledně UNDRIP a snažilo se demonstrovat, že jsou tyto obavy neodůvodněné.³⁵⁵

Domorodá práva byla již promítnuta i do rozhodovací činnosti Africké komise. Africká komise je oprávněna posuzovat mezistátní stížnosti i stížnosti individuální podávané jednotlivci, skupinou jednotlivců nebo nevládními organizacemi, které se přitom nemusí shodovat s osobou oběti.³⁵⁶ To dává prostor lidskoprávním organizacím a aktivistům, aby mohli předložit k projednávání případy týkající se porušování lidských práv, které by se jinak k Africké komisi nedostaly.³⁵⁷ Přestože se musí jednat o tvrzené porušení práv garantovaných Africkou chartou, při posouzení případu má Africká komise přihlížet i k jiným africkým lidskoprávním instrumentům a lidskoprávním instrumentům přijatých africkými státy, v rámci afrického systému ochrany lidských práv, ale i na půdě OSN.³⁵⁸ Komise ve svém rozhodnutí konstatuje, zda došlo k porušení práva a doporučí určitá opatření. Toto rozhodnutí se zveřejní pouze v případě, že o tom rozhodne Shromáždění Africké unie. Neexistuje mechanismus kontroly implementace těchto doporučení, dohlíží na něj proto pouze samotná Africká komise, přičemž tento proces se projevil být naprosto nedostatečným, neboť mnoho států doporučení komise ignoruje a popírá její rozhodovací pravomoc.³⁵⁹ Ve vztahu k domorodým národům vydala Africká komise dosud dvě zásadní rozhodnutí, a to *Centrum činnosti v oblasti sociálních a hospodářských práv a Centrum pro hospodářská a sociální práva proti Nigérii* (dále také „případ Ogoni“),³⁶⁰ který je důležitý z hlediska uznání kolektivních práv domorodých komunit, a *Centrum pro rozvoj práv menšin (Keňa) a Skupina pro práva menšin (jménem Rady pro blaho endoroiského společenství)*

³⁵⁵ Srov. Poradní stanovisko ACHPR k UNDRIP přijaté na 41. zasedání ACHPR v květnu 2007. K postoji afrických států ke konceptu domorodých národů během závěrečné fáze přijímání UNDRIP více v kapitole 2.3.2.2 této práce.

³⁵⁶ Čl. 55 Africké charty obecně uvádí, že se jedná o stížnosti „jiné než ty od smluvních států,“ („... other than those of State Parties..“). Komise pod toto ustanovení zahrnuje i stížnosti NGO. K aktivní legitimaci v tomto případě blíže viz GUMEDZE, S.: Bringing communications before the African Commission on Human and Peoples' Rights. *African Human Rights Law Journal*, roč. 3, č. 1, 2003, str. 121 – 122.

³⁵⁷ MUKUNDI WACHIRA, G. (pozn. 349), str. 9: „... cases of human rights violations on the continent that would otherwise not have reached the Commission.“ Africká komise ve věci *případ Ogoni* vyloženě vyjádřila poděkování stěžovatelům – nevládním organizacím, za to, že využili možnost podat *actio popularis* a tuto věc tak předložili komisi k porojednání. Srov. *případ Ogoni* (pozn. 64), bod 49.

³⁵⁸ A to včetně těch přijatých specializovanými agenturami OSN, pokud jsou jejich členy smluvní strany Africké charty. Srov. čl. 60 Africké charty.

³⁵⁹ Bod 112 Jednacího řádu Africké komise. K nedostatkům v činnosti Africké komise podrobněji MUKUNDI WACHIRA, G. (pozn. 349), str. 10 – 12.

³⁶⁰ *Případ Ogoni* (pozn. 64). Blíže viz kapitola 4.1.3 této práce.

proti Keně (dále také „případ Endorois“),³⁶¹ jakožto první případ potvrzující mimo jiné územní práva afrických domorodých národů.

3.2.2.2 Činnost Afrického soudu pro práva člověka a národů

Teprve v roce 2008 zahájil svou činnost Africký soud. Je zvláštností, že jeho jurisdikce se nevztahuje pouze na spory vztahující se k Africké chartě, ale i na případy založené na jiných lidskoprávních instrumentech přijatých příslušným státem, jejichž ustanovení může Africký soud ve své rozhodovací činnosti aplikovat.³⁶² Co se týče aktivní legitimace, bez dalšího má přístup k Africkému soudu Africká komise, příslušné smluvní státy³⁶³ a africké mezivládní organizace.³⁶⁴ Pokud smluvní stát učiní prohlášení dle čl. 34 odst. 6 řízovacího protokolu, může Africký soud připustit, aby řízení zahájila též nevládní organizace, které byl Africkou komisí udělen status pozorovatele,³⁶⁵ nebo jednotlivec.³⁶⁶ Toto prohlášení dosud učinilo 8 států.³⁶⁷ Rozhodnutí Afrického soudu jsou závazná a v případě jejich nedodržování mohou být vymáhána Valným shromážděním AU prostřednictvím ukládání sankcí.³⁶⁸ Africký soud též plní poradní činnost, přičemž o poradní stanovisko mohou požádat nejen smluvní státy a orgány Africké unie, ale i „africké organizace uznané Africkou unií.“³⁶⁹ Tato stanoviska nejsou závazná, nicméně působí silou své argumentace a mezinárodním uznáním autority soudu. S ohledem na krátkou dobu působnosti Afrického soudu se teprve očekává první rozhodnutí týkající se domorodých práv - tím by mělo být rozhodnutí ve věci Ogieků, domorodých obyvatel lesního komplexu Mau v Keni, kteří byli keňskou vládou

³⁶¹ Případ Endorois (pozn. 12). Blíže viz kapitola 4.1.3 této práce.

³⁶² Čl. 3 odst 1 a čl. 7 Protokolu o založení Afrického soudu

³⁶³ Kterými jsou smluvní státy, které byly stranou sporu před komisí nebo jejichž občané byly obětí porušení lidských práv. Srov. tamtéž, čl. 5 odst. 1. Pokud jsou jiné státy ve sporu nějakým způsobem zainteresovaní, mohou na jejich žádost být ke sporu připojeni. Srov. tamtéž, čl. 5 odst. 2.

³⁶⁴ Tamtéž, čl. 5 odst. 1.

³⁶⁵ Seznam domorodých organizací, kterým byl tento status přidělen je např. na webových stránkách nevládní organizace International Work Group for Indigenous Affairs (IWGIA) [online; vid. 2017-04-30]. Dostupné na: <http://www.iwgia.org/human-rights/regional-bodies-and-mechanisms/african-commission-on-human-and-peoples-rights/indigenous-peoples-participation>.

³⁶⁶ Čl. 5 odst. 3 ve spojení s čl. 34 odst. 6 Protokolu o založení Afrického soudu.

³⁶⁷ Srov. tisková zpráva Afrického soudu. *Benin makes the declaration to allow NGOs and individuals to directly access the African Court on Human and Peoples' Rights* [online]. 1. března 2016 [vid. 2017-04-30]. Dostupné na: <http://en.african-court.org/index.php/news/press-releases/item/69-benin-makes-the-declaration-to-allow-ngos-and-individuals-to-directly-access-the-african-court-on-human-and-peoples-rights>. Rwanda jako jeden ze států, který toto prohlášení učinil, chce vzít v současné době toto prohlášení zpět. Srov. International Justice Resource Center. *Rwanda Withdraws Access to African Court for Individuals and NGOs* [online]. 14.3.2006 [vid. 2017-04-30]. Dostupné na: <http://www.ijrcenter.org/2016/03/14/rwanda-withdraws-access-to-african-court-for-individuals-and-ngos/>.

³⁶⁸ Čl. 23 Zakládajícího aktu Africké unie (*Constitutive Act of the African Union*).

³⁶⁹ Čl. 4 odst 1 Protokolu o založení Afrického soudu: „...any African organization recognized by the OAU.“

donucení vystěhovat se ze svých tradičních území v důsledku prohlášení lesního komplexu za rezervaci.³⁷⁰

Ochrana domorodých práv v africkém kontextu si teprve nachází své místo v rozhodovací činnosti orgánů afrického regionálního systému. Značně problematická je následná implementace a vynucování těchto rozhodnutí, neboť ze strany afrických států je patrný odpor plnit rozhodnutí Africké komise a současně i připustit přístup jednotlivců a nevládních organizací k Africkému soudu.³⁷¹

3.2.3 Kontrolní mechanismus evropského systému ochrany lidských práv

Evropský systém ochrany lidských práv je jediným regionálním systémem, ve kterém má automaticky, bez dalších prohlášení smluvních států, jednotlivců, skupina osob nebo nevládní organizace přístup k soudnímu orgánu, kterým je Evropský soud pro lidská práva (*European Court of Human Rights*, dále jen „Evropský soud“)³⁷². Do roku 1998 vedle něj fungovala Evropská komise pro lidská práva (*European Commission of Human Rights*, dále jen „Evropská komise“), která disponovala pravomocí přijímat a projednávat mezistátní a individuální stížnosti. Stěžovatel osobně musí být obětí domnělého porušení některého z práv garantovaného Evropskou úmluvou nebo jejími protokoly. Nelze tedy podat stížnost ve prospěch třetí osoby jako je tomu např. v Africkém regionálním systému.³⁷³ To se jeví problematickým ve vztahu ke kolektivním právům domorodých národů, a to především k právu vlastnickému. Vlastnické právo je zakotveno v čl. 1 Dodatkového protokolu k Evropské úmluvě, přičemž toto ustanovení garantuje ochranu majetku pouze fyzickým a právnickým osobám. Evropský soud přitom dosud neprovedl evolutivní výklad, kterým by pod toto ustanovení byla zahrnuta i ochrana kolektivního vlastnictví. Pokud domorodému společenství, jež má v kolektivním vlastnictví svá tradiční území, není členským státem

³⁷⁰ Bylo to poprvé, kdy Africká komise postoupila případ, který k ní byl podán nevládními organizacemi, k rozhodnutí Africkému soudu.

³⁷¹ Srov. MUKUNDI WACHIRA, G. Rights of indigenous peoples in Africa. In: SSENKONJO, M. (eds.). *The African Regional Human Rights System: 30 Years After the African Charter on Human and Peoples' Rights*, Leiden/Boston: Martinus Nijhoff publishers, 2012, str. 209 – 211.

³⁷² Čl. 34 Evropské úmluvy.

³⁷³ Celkově jsou zde přísnější podmínky přípustnosti, např. je stanovena lhůta pro podání stížnosti od konečného rozhodnutí poslední vnitrostátní instance (čl. 35 Evropské úmluvy).

přiznána právní subjektivita, nemůže se ochrany před Evropským soudem vůbec dovolávat.³⁷⁴

Evropskému soudu i Evropské komisi bylo doručeno poměrně dost stížností týkajících se domorodých práv, pouze několik z nich však bylo meritorně rozhodnuto.³⁷⁵ Oproti meziamerickému systému se nejedná pouze o znatelně nižší počet meritorně rozhodnutých případů, ale značný rozdíl je v rozsudcích i kvalitativně. Rozhodnutí evropských orgánů nevyznívají pro domorodé národy příliš příznivě. Nejenže působí dojmem, že evropské orgány spíše hledají důvody pro konstatování nepřípustnosti stížností, ale u těch, které dospěly k meritornímu rozhodnutí, není ani nikterak zohledněn mezinárodní vývoj na poli domorodých práv. Jedná se také o jediný lidskoprávní regionální systém, ve kterém dosud nebyla uznána kolektivní povaha domorodých práv. Evropské orgány současně projevují neochotu napravovat nedostatky národní legislativy, na kterou se naopak odvolávají. V poslední době bylo s napětím očekáváno rozhodnutí ve věci *Obyvatelé Čagoských ostrovů proti Spojenému království*³⁷⁶ týkající se nuceného vystěhování domorodých obyvatel z Čagoských ostrovů, ovšem i tato stížnost byla vyhodnocena jako nepřípustná a rozhodnutí Evropského soudu nepřineslo ve vztahu k ochraně domorodých práv žádný posun. Je patrné, že problematika domorodých práv nemá v Evropě tradici, stejně jako existence práv kolektivních.³⁷⁷

3.3 Kontrolní mechanismus úmluv přijatých v rámci ILO

Porušení práv obsažených v úmluvách přijatých na půdě ILO se dá dovolat ve dvou možných řízeních upravených v Ústavě ILO (*ILO Constitution*), zakládajícím dokumentu ILO závazné povahy.³⁷⁸ Stížnost dle čl. 24 Ústavy ILO může podat sdružení zaměstnanců nebo pracovníků v případě, že smluvní stát některé z úmluv ILO nezabezpečí dodržování práv

³⁷⁴ Některé vesnice Sámů právní subjektivitou disponují, existují však i skupiny, kterým přiznána nebyla. Blíže k této problematice viz KOIVUROVA, T. (pozn. 243), str. 34 – 35.

³⁷⁵ Nejčastěji se jednalo o stížnosti podávané Sámou, v nichž se domáhali ochrany svých tradičních území a aktivit jako je lov ryb a chov sobů.

³⁷⁶ *Obyvatelé Čagoských ostrovů proti Spojenému království* (pozn. 69).

³⁷⁷ Blíže k judikatuře orgánů evropského regionálního systému ve vztahu k domorodým právům viz KOVÁCS, P. Indigenous issues under the European Convention of Human Rights, reflected in an Inter-American mirror - *The George Washington International Law Review*, roč. 48, č. 4, 2016, str. 781 - 806; KOIVUROVA, T. (pozn. 243).

³⁷⁸ Ústava ILO byla přijata v roce 1919.

stanovených danou úmluvou.³⁷⁹ Stížnost posuzuje tříčlenná komise skládající se ze členů správní rady ILO (*Governing Body*)³⁸⁰, která si vyžádá vyjádření stran a postoupí stížnost s vyjádřeními zpět správní radě. V případě neuspokojivé odpovědi ze strany státu může správní rada stížnost a odpověď vlády zveřejnit.³⁸¹ Řízení dle čl. 26 Úmluvy ILO může zahájit některý ze smluvních států nebo přímo správní rada, a to z vlastní iniciativy nebo na základě podnětu delegáta mezinárodní konference ILO (*International Labour Conference*). Správní rada si následně zpravidla vyžádá zprávu od dotčeného státu a ustanoví vyšetřovací komisi (*Commission of Inquiry*). Závěry a doporučení komise jsou doručovány vládě státu a správní radě a následně zveřejněny. Proti rozhodnutí komise je možné podat odvolání k Mezinárodnímu soudnímu dvoru, jehož rozhodnutí je konečné.³⁸²

Žádné z uvedených řízení tedy nemůže být zahájeno přímo na návrh domorodých společenství ani jejich příslušníků, porušení jejich práv však může být předmětem stížnosti podané pracovní unií nebo správní radou, kterou je o případných porušeních smluvních závazků možné informovat. Orgány ILO se při řešení případů zaměřují především na plnění požadavků souvisejících s povinností konzultace a účasti domorodých národů na rozhodovacích procesech. V několika případech tak bylo shledáno porušení povinnosti státu konzultovat příslušný domorodý národ v souvislosti s těžbou přírodních zdrojů na tradičních domorodých územích. Za nedostatečné jednání ze strany státu v tomto směru byly například posouzeny konzultace uskutečněné až po udělení povolení v oblasti ochrany životního prostředí (*environmental license*), či uskutečnění pouze informativní schůzky s domorodými představiteli.³⁸³ Případů řešených před orgány ILO v souvislosti s porušením domorodých práv není velké množství. To je pravděpodobně dáno tím, že se nejedná o organizaci primárně zaměřenou na problematiku domorodých práv, samotní domorodí představitelé jako takoví nejsou oprávněni podat stížnost a současně se ILO zaměřuje spíše na poradní služby či vedení dialogu mezi zúčastněnými stranami.

³⁷⁹ Čl. 24 Ústavy ILO.

³⁸⁰ Ttío členové správní rady musí být v zastoupení člen vlády, zaměstnavatel a zaměstnanec.

³⁸¹ Toto řízení podrobně upravuje příkaz (*Standing Orders concerning the procedure for the examination of representations under articles 24 and 25 of the Constitution of the International Labour Organization*) přijatý správní radou dne 8. dubna 1932. Blíže k řízení viz ANAYA, S. J. (pozn. 103), str. 269.

³⁸² Srov. čl. 26 – 34 Ústavy ILO. Blíže k řízení viz ANAYA, S. J. (pozn. 103), str. 249 – 250.

³⁸³ Jedná se o případy týkající se národu U'wa z Kolumbie a národu Shar z Ecuadoru, více k těmto případům viz ANAYA, S.J. (pozn. 103), str. 251.

3.4 Zvláštní orgány specializované na problematiku domorodých národů

3.4.1 Zvláštní orgány OSN

Jak bylo popsáno v druhé kapitole této práce, orgány OSN sehrály v rozvoji mezinárodního domorodého hnutí a uznání domorodých práv významnou roli. Zásadní byla v tomto směru činnost Pracovní skupiny OSN pro otázky domorodých obyvatel (WGIP), která v roce 2007 vyvrcholila přijetím UNDRIP.³⁸⁴ WGIP byla téhož roku nahrazena Expertním mechanismem pro práva domorodých národů (*Expert Mechanism on the Rights of Indigenous Peoples*, dále také „EMRIP“),³⁸⁵ podpůrným orgánem Rady pro lidská práva (*Human Rights Council*) určeným k vyhotovování tematických expertíz a studií o právech domorodých národů. Roku 2000 bylo ustaveno Stálé fórum pro otázky domorodých národů (*Permanent Forum on Indigenous Issues*, dále také „PFII“)³⁸⁶ jako přidružený orgán Ekonomické a sociální rady OSN (ECOSOC). PFII slouží jako diskuzní fórum a poradní a informační orgán, který má přispívat k zajištění aplikace a účinnosti UNDRIP a koordinovat a podporovat činnost orgánů OSN týkající se domorodých otázek.³⁸⁷ S ukončením činnosti WGIP však domorodí představitelé ztratili platformu, kde by mohly v rámci OSN veřejně hovořit o aktuální situaci a problémech, kterým jsou nuceni čelit.³⁸⁸

U OSN působí také Zvláštní zpravodaj pro práva domorodých národů (*Special Rapporteur on the Rights of Indigenous Peoples*),³⁸⁹ který spolupracuje s ostatními zvláštními orgány a svou činností se snaží šířit a podporovat nejlepší praxi ve vztahu k ochraně domorodých práv. Za tímto účelem funguje jako poradní orgán, udílí doporučení orgánům OSN i smluvním státům, shromažďuje informace a snaží se o dialog mezi

³⁸⁴ Blíže k činnosti WGIP viz kapitola 2.1.5 této práce.

³⁸⁵ EMRIP byl založen na základě rezoluce č. 6/36 Rady pro lidská práva ze dne 14.12.2007. Skládá se z pěti nezávislých odborníků na domorodou problematiku volených Radou pro lidská práva.

³⁸⁶ PFII byl založen rezolucí č. 2000/22 ze dne 28.7.2000, poprvé se sešel v roce 2002. Skládá se z 16 nezávislých odborníků volených ECOSOC, z nichž 8 jsou nominováni vládami států, 8 po konzultacích s domorodými komunitami (srov. čl. 1 rezoluce).

³⁸⁷ K tomu je vyzván i v čl. 42 UNDRIP.

³⁸⁸ Obdobně jako u WGIP se mohou domorodé organizace účastnit každoročních zasedáních obou stávajících orgánů jako pozorovatelé. Tyto orgány se však řídí tématem zadaným na daný rok a během svých zasedání odmítají vyslechnout jakýkoliv příspěvek, který se netýká předmětného tématu. Srov. WATSON, I. a VENNE, S. (pozn. 239), str. 105-107.

³⁸⁹ Poprvé byl Zvláštní zpravodaj pro práva domorodých národů ustanoven rezolucí Výboru pro lidská práva č. 2001/57 ze dne 24.4.2001, tříletý mandát je mu opakovaně obnovován. Od roku 2001 do roku 2008 tuto funkci zastával Dr. Rodolfo Stavenhagen, v letech 2008-2014 Prof. S. James Anaya, v roce 2014 byla do této funkce jmenována Victoria Tauli Corpuz. Zajímavostí je, že výkon funkce je neplacený,

zúčastněnými stranami.³⁹⁰ Každoročně podává zprávu Radě pro lidská práva (*Human Rights Council*), přijímá stížnosti od veřejnosti, provádí oficiální návštěvy na místě a mnohdy se vyjadřuje k aktuálním otázkám. Jeho závěry bývají citované i v rozhodnutích regionálních soudních orgánů.³⁹¹

3.4.2 Další specializované orgány

Specializované orgány fungují i v africkém a americkém regionálním systému, blíže o nich bylo pojednáno v kapitolách o kontrolních mechanismech těchto systémů. V rámci Úmluvy o biodiverzitě byla roku 1998 založena Pracovní skupina k článku 8(j) a souvisejícím ustanovením (*Working group on article 8(j) and related provisions*, dále také „WG8J“),³⁹² která vypracovala Pracovní program na implementaci článku 8(j) a souvisejících ustanovení úmluvy,³⁹³ jehož cílem je zajistit zapojení domorodých a místních komunit do rozhodovacích procesů týkajících se využití jejich tradičních znalostí, inovací a praktik a spravedlivého sdílení užitek z toho plynoucích. Součástí tohoto programu bylo i vytvoření a přijetí Akwé: Kon zásad a Tkarihwaí:ri Kodexu etického jednání.

Domorodé organizace mohou též žádat o získání statusu pozorovatele podle Rámcové úmluvy OSN o změně klimatu (*UN Framework Convention on Climate Change*, dále jen „UNFCCC“). Jejich zájmy na konferencích smluvních stran a v dalších procedurách UNFCCC reprezentuje Mezinárodní fórum domorodých národů o změně klimatu (*International Indigenous Peoples' Forum on Climate change*).³⁹⁴ Zvláštní příklad spolupráce s domorodými národy na nejvyšší úrovni znázorňuje Arktická rada. Arktická rada představuje mezivládní fórum tvořené osmi arktickými státy,³⁹⁵ které bylo založeno za účelem „spolupráce, koordinace a interakce mezi arktickými státy za účasti arktických domorodých komunit a dalších arktických obyvatel týkající se společných arktických záležitostí, obzvláště

³⁹⁰ Současný mandát byl stanoven rezolucí Rady pro lidská práva č. 15/14 ze dne 30.9.2010.

³⁹¹ Např. *Národ Saramaků proti Surinamu* (pozn. 27), bod 135.

³⁹² Pracovní skupina byla založena rozhodnutím Konference smluvních stran č. IV/9 na jejím čtvrtém zasedání.

³⁹³ *Programme of work on the implementation of article 8(j) and related provisions of the Convention of Biological Diversity* přijatý rozhodnutím č. V/16 Konference smluvních stran na jejím pátém zasedání v roce 2010.

³⁹⁴ Podrobněji k činnosti fóra viz oficiální stránky Mezinárodního fóra domorodých národů o změně klimatu [online; vid. 2017-04-26]. Dostupné na: <http://www.iipfcc.org>.

³⁹⁵ Jedná se o Finsko, Dánsko, Norsko, Švédsko, Island, Kanada, Ruská federace, Spojené státy.

otázek udržitelného rozvoje a ochrany životního prostředí v Arktidě.³⁹⁶ Zájmy arktických domorodých národů reprezentují domorodé organizace se statusem stálých účastníků (*Permanent Participant*),³⁹⁷ které se aktivně podílejí na činnosti Arktické rady a disponují plným konzultačním oprávněním vůči veškerým jednáním a přijímaným rozhodnutím, do samotných rozhodovacích procesů však zapojeny nejsou. Další domorodé organizace mohou obdržet status pozorovatele.

4. Environmentální práva domorodých národů

Stockholmská deklarace přijatá v roce 1972 byla jedním z prvních mezinárodních dokumentů, který poukazyval na to, že kvalita životního prostředí je nezbytným předpokladem pro zajištění základních lidských práv.³⁹⁸ Jak bylo naznačeno v první kapitole této práce, v případě domorodých národů je to předpoklad zásadní a závisí na něm samotné přežití těchto komunit a udržení jejich tradičního způsobu života. K ochraně životního prostředí domorodých národů lze využít především dvě kategorie práv, a to zvláštní práva adresovaná přímo domorodým národům nebo lidská práva zakotvená na univerzální nebo regionální úmluvy. Některé povinnosti států ve vztahu k domorodým národům jsou obsaženy také v pramenech práva životního prostředí.

Zvláštní domorodá práva zakotvená v úmluvách ILO, UNDRIP a ADRIP zahrnují široký rozsah práv, jejich aplikace je však problematická.³⁹⁹ UNDRIP i ADRIP mají pouze nezávazný charakter a postrádají kontrolní mechanismy. Zvláštní úmluvy ILO naopak sice závazné jsou a porušení jejich práv lze namítat před orgány ILO, dosud však byly ratifikovány pouze nízkým počtem států. Úmluvy z oblasti životního prostředí se domorodých národů dotýkají pouze v omezeném rozsahu a domorodé národy současně nemají možnost dovolávat

³⁹⁶ Čl. 1 písm. a) Deklarace o založení Arktické rady, tzv. Ottawské deklarace (*Declaration on the Establishment of the Arctic Council, Ottawa Declaration*): „... cooperation, coordination and interaction among the Arctic States with the involvement of the Arctic indigenous communities and other Arctic inhabitants on common Arctic issues, in particular issues of sustainable development and environmental protection in the Arctic.“

³⁹⁷ V současné době jich je 6, přičemž počet stálých účastníků nesmí převýšit počet států. Aktuální seznam stálých účastníků lze najít na oficiálních stránkách Arktické rady [online; vid. 2017-04-26]. Dostupné na: <http://www.arctic-council.org/index.php/en/about-us/arctic-council/fag>.

³⁹⁸ Preambule a princip 1 Stockholmské deklarace.

³⁹⁹ Zvláštní domorodá práva jsou zakotvená i na národní úrovni řady států, analýza národní legislativy však přesahuje rámec této práce, proto se jí v této části nebudu zabývat.

se neplnění stanovených povinností ze strany států. Velký význam má proto ochrana domorodých národů prostřednictvím lidskoprávních norem, neboť v oblasti lidských práv existují relativně funkční monitorovací i rozhodovací procesy přístupné i domorodým národům.⁴⁰⁰

Přestože lidská práva nebyla primárně určena k ochraně životního prostředí, s ohledem na stále se zhoršujícími dopady činností člověka na životní prostředí dochází v posledních desetiletích k využívání tradičních lidských práv v případě, že má poškozené životní prostředí dostatečně závažný vliv na lidský život a jeho jednotlivé aspekty chráněné lidskoprávními normami.⁴⁰¹ Může se jednat o práva hmotná, jako je například právo na život, právo na soukromý život či vlastnické právo, nebo o procesní práva, která zajišťují informovanost obyvatel, jejich účast na rozhodovacích procesech a přístup k soudní ochraně.⁴⁰² V případě domorodých národů však bylo zapotřebí reflektovat ještě další specifika, a to především zvláštní vztah, který pojí tyto národy k jejich tradičním územím a přírodním zdrojům, a kolektivní charakter jejich práv. Tento zvláštní vztah, o kterém bylo pojednáno v první kapitole této práce, vede v případě domorodých národů k ještě znatelnějšímu přesahu lidských práv do ochrany životního prostředí, přičemž rozšiřuje potenciálně využitelná lidská práva o další, a to především o práva kulturní povahy. Kolektivní charakter domorodých práv přitom představoval výzvu pro lidskoprávní orgány, neboť lidská práva jsou (s výjimkou práva na sebeurčení a nově několika kolektivních práv obsažených v Africké chartě) koncipována jako práva individuální.⁴⁰³ Určitý kompromis představují tzv. menšinová práva, která mají sice individuální charakter, avšak je jim přiznáván kolektivní rozměr.

⁴⁰⁰ Blíže k mechanismům ochrany lidských práv viz kapitola 3 této práce.

⁴⁰¹ Někdy se hovoří o environmentálním zabarvení lidských práv (tzv. greening lidských práv). Srov. BOYLE, A. Human Rights or Environmental Rights? A Reassessment. *Fordham Environmental Law Review*, roč. 18, č. 1, 2007, str. 1 – 2.

⁴⁰² Srov. tamtéž, str. 1 – 2; ATAPATTU, S. The Right to a Healthy Life or the Right to die Polluted?: the Emergence of a Human Right to a Healthy Environment under International Law. In: SHELTON, D., SAX, J.L. (eds.). *Human rights and the environment. Volume I*. Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing Limited, 2011, str. 61 - 64; MAY, J.R. Constituting Fundamental Environmental Rights Worldwide. In: SHELTON, D., SAX, J.L. (eds.). *Human rights and the environment. Volume I*. Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing Limited, 2011, str. 340 – 345.

⁴⁰³ Zvláštní domorodá práva jsou převážně právy kolektivními, ačkoliv zmíněné prameny práv obsahují i individuální práva příslušníků těchto komunit.

V této kapitole bude dále proveden rozbor jednotlivých práv využitelných pro ochranu životního prostředí domorodých národů, přičemž tato práva budou rozdělena podle toho, zda je lze řadit mezi práva kolektivní, menšinová, individuální nebo procesní. Dále zde bude zařazena podkapitola zabývající se povinnostmi států v souvislosti s využíváním tradičních ekologických znalostí (TEK) domorodých národů.

4.1 Práva domorodých národů kolektivní povahy

Mezinárodní právo vychází z liberální koncepce lidských práv typické pro západní státy, která je založená na svobodě jednotlivce, podpoře individuality a zájmů jedinců. Přestože je jednatel součástí určitých skupin (náboženských, genderových, rodinných, apod.) a ochrana individuálních zájmů by byla neúplná bez toho, aby byla poskytnuta ochrana i těmto skupinám, děje se tak opět prostřednictvím individuálních práv. Kolektivní práva, jejichž nositelem by byla skupina osob jako celek, nemá v tomto systému tradici.⁴⁰⁴ Výjimkou je pouze právo na sebeurčení, které je přiznáno národům a je tak ryze kolektivní povahy. Jediným závazným lidskoprávním dokumentem, který se od klasického pojetí lidských práv jako práv jednotlivce odklonil a zakotvuje i práva kolektivní, je Africká charta, která přiznává určitá práva národům.⁴⁰⁵

V odborných kruzích se někdy hovoří o možné existenci tzv. třetí generace lidských práv, která jsou solidární (neboli kolektivní) povahy. Výčet těchto práv do velké míry odpovídá kolektivním právům obsaženým v Africké chartě, jedná se především o právo na sebeurčení, právo na rozvoj, právo k přírodním zdrojům a právo na příznivé životní prostředí. Tato kategorie práv však bývá velmi zpochybňována a s výjimkou Africké charty nemá dosud reálný podklad. Jedná se tedy spíše o teoretický konstrukt.⁴⁰⁶

V tradičních domorodých společnostech jsou naopak zájmy jednotlivců podřízeny zájmům komunity, která funguje na principu „*duchovní jednoty, shody, spolupráce, a sebezapření*“⁴⁰⁷ a odpovědnosti jejích členů. Identita jednotlivce je neoddělitelně spjata s příslušností k této komunitě, která disponuje silnou kolektivní identitou a právy

⁴⁰⁴ Srov. MALENOVSKÝ, J. (pozn. 6), str. 165.

⁴⁰⁵ Srov. články 19 – 24 Africké charty.

⁴⁰⁶ Srov. MAY, J.R. (pozn. 402), str. 369 – 370.

⁴⁰⁷ BOLDT, M., LONG, J.A. (pozn. 34), str. 167: „... *spiritual unity, consensus, co-operation, and self-denial...*”

skupinového charakteru, jejichž nositeli je toto společenství jako celek. Uznání kolektivního charakteru těchto práv má pro domorodé národy zásadní význam, neboť se jedná o základní práva podmiňující přežití těchto národů jakožto svébytných společenství udržujících si svůj tradiční způsob života a svou skupinovou integritu.⁴⁰⁸

Kolektivní aspekt domorodých práv byl deklarován ve všech pramenech zvláštních domorodých práv,⁴⁰⁹ přestože v průběhu přijímání UNDRIP mnohé státy namítaly, že toto pojetí práv je neslučitelné s mezinárodním právem a vyjadřovaly obavu, že jejich uznáním by došlo k omezení individuálních práv domorodých příslušníků.⁴¹⁰ Velkým pokrokem bylo uznání kolektivního charakteru vlastnického práva domorodých národů orgány meziamerického a afrického systému lidských práv. Meziamerická komise a Meziamerický soud přitom projevují tendence rozšiřovat kolektivní dimenzi i na další lidská práva. Meziamerická komise označila domorodé národy za „*kolektivní subjekty odlišné od jejich jednotlivých příslušníků*,” které jsou „*nositeli práv zakotvených v Americké úmluvě*.”⁴¹¹ V několika posledních rozsudcích týkajících se domorodých práv vložil Meziamerický soud do svých rozsudků obecné ustanovení, ve kterém uznává, že domorodé národy „*vykonávají určitá práva uznaná úmluvou kolektivně*,” a z toho důvodu při právním posouzení a při analýze případu Mezinárodní soud vychází „*z kolektivní perspektivy*.”⁴¹² Ani jeden z těchto orgánů však zatím dostatečně nespécifikoval, o která konkrétní práva se jedná.⁴¹³

⁴⁰⁸ Srov. tamtéž, str. 165 – 170; GARROW, C.E. The freedom to pass and repass: can the UN Declaration on the Rights of Indigenous Peoples keep the US-Canadian border ten feet above our heads? In: PULITANO, E. (eds.) (pozn. 14), str. 179; XANTHAKI, A. The UN Declaration on the Rights of Indigenous Peoples and Collective Rights: What's the Future for Indigenous Women? In: ALLEN, S. a XANTHAKI, A. (eds.) (pozn. 139), str. 417 - 419; Zpráva IACHR ve věci *Maya indigenous community of the Toledo District v. Belize* č. 40/04 ze dne 12. října 2004, bod 113.

⁴⁰⁹ Srov. čl. VI UNDRIP, čl. 13 odst. 1 Úmluvy ILO č. 169, prambule, čl. 1, čl. 7 odst. 2 a čl. 40 UNDRIP.

⁴¹⁰ XANTHAKI, A. (pozn. 408), str. 414, 419; DAES, E.I. (pozn. 152), str. 30.

⁴¹¹ *Domorodé národy Kuna a Embera proti Panamě* (pozn. 26), bod 195: „... *collective subjects distinguishable from their individual members ... rightholders recognizes by the American Convention.*”

⁴¹² *Domorodý národ Kichwa ze Sarayaku proti Ekvádoru* (pozn. 10), bod 231: „... *exercise certain rights recognized by the Convention on a collective basis ... from a collective perspective.*”

⁴¹³ Tuto nedostatečnou specifikaci vytkl Meziamerickému soudu i soudce E. Vio Grossi ve svém separátním stanovisku k rozsudku ve věci *Domorodé společenství Xákmok Kásek proti Paraguayi*. Srov. separátní stanovisko soudce E. Vio Grossi k rozsudku IACHPR ve věci *Xákmok Kásek Indigenous Community v. Paraguay (Merits, Reparations and Costs)* ze dne 24. srpna 2010.

4.1.1 Právo na sebeurčení

Jednou z nejvíce diskutovaných oblastí v souvislosti s domorodými právy je otázka, zda mohou být domorodé národy nositeli práva na sebeurčení. Právo na sebeurčení je kolektivní právo, které je na základě Charty OSN⁴¹⁴ a dalších podstatných instrumentů mezinárodního práva⁴¹⁵ včetně norem mezinárodního obyčejového práva⁴¹⁶ přiznáno všem *národům (peoples)*. Toto právo je postaveno na myšlence, že všechny národy jsou oprávněny určovat svůj osud a kontrolovat svůj vývoj. ICCPR a ICSECR obsahují ustanovení shodného znění: „*Všechny národy [v anglickém originále peoples] mají právo na sebeurčení. Na základě tohoto práva svobodně určují svůj politický status a svobodně uskutečňují svůj hospodářský, sociální a kulturní vývoj.*“ Po druhé světové válce bylo toto právo spojeno s dekolonizačním hnutím, jehož výsledkem bylo vyhlášení nezávislosti v řadě zemí, které se do té doby nacházely pod koloniální vládou evropských zemí.⁴¹⁷

Dosud nepanuje shoda na přesném obsahu práva na sebeurčení, v teorii i praxi však bývá rozlišována tzv. vnitřní (interní) a vnější (externí) složka tohoto práva. Vnitřní složka zahrnuje vytvoření vlastních samosprávných politických struktur a možnost volby, jakým směrem se bude ubírat vývoj daného společenství, to vše však v rámci existujících států.⁴¹⁸ Tzv. externí složka oproti tomu opravňuje vymezení národů ve vztahu k jiným národům, což by mohlo vést i k osamostatnění se od existujících států. Prof. Anaya se však od této koncepce odklání a na právo na sebeurčení pohlíží jako na právo obsahující dvě normativní roviny. V první řadě se jedná o tzv. konstitutivní aspekt (*constitutive aspect*), který „*vyžaduje, aby vládnoucí institucionální pořádek byl v podstatě výtvořem procesů řízených obyvatelstvem, nebo národem, kterému je vládnuto.*“⁴¹⁹ Odráží tedy kolektivní vůli národa, který svobodně určuje svůj politický status. Druhý, tzv. trvajících aspekt (*ongoing aspect*) vyžaduje, aby v rámci takto vzniklého institucionálního pořádku bylo možné „*žít a rozvíjet*

⁴¹⁴ Čl. 1 odst. 2 Charty OSN.

⁴¹⁵ Čl. 1 odst. 1 ICCPR, čl. 1 odst. 2 ICSECR, čl. 20 a 21 Africké charty, princip 8 Závěrečného aktu Helsinské konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě.

⁴¹⁶ Blíže k pojetí práva na sebeurčení jako kogentní normy viz SCHULTE-TENCKHOFF, I. Treaties, peopleshood, and self-determination: understanding the language of indigenous rights. In: PULITANO, E. (eds.) (pozn. 14), str. 77.

⁴¹⁷ Srov. ANAYA, S.J. (pozn. 103), str. 99.

⁴¹⁸ Srov. SCHULTE-TENCKHOFF, I. (pozn. 416), str. 64.

⁴¹⁹ ANAYA, S.J. (pozn. 103), str. 105: „... requires that the governing institutional order be substantially the creation of processes guided by the will of the people, or peoples, governed.“

se svobodně nepřetržitým způsobem,⁴²⁰ tedy uskutečňovat svobodné „volby o záležitostech, které se dotýkají všech sfér života.“⁴²¹ K vyhlášení nezávislosti může dojít pouze za předpokladu, že budou tyto aspekty práva na sebeurčení porušeny a výkon tohoto práva znemožněn. Dle prof. Anayi proto proces dekolonizace není součástí práva na sebeurčení, nýbrž pouze jedním z možných nápravných prostředků v případě, že toto právo není dodržováno.⁴²² Rovněž Lenzerini shledává odtržení přípustné v případě, že nejsou zajištěny minimální požadavky pro výkon práva na sebeurčení, které „představují základní podstatu efektivní suverenity.“⁴²³

Vztah práva na sebeurčení k ostatním mezinárodněprávním principům, především k principu respektování státní suverenity a teritoriální integrity států, zůstává předmětem diskuzí. Očekávalo se, že se ke konfliktu těchto dvou principů podrobněji vyjádří Mezinárodní soudní dvůr ve věci kosovské nezávislosti, soud však projevil neochotu analyzovat podrobněji vztah těchto práv a neposkytl žádné bližší vodítko.⁴²⁴ Možností jednostranného odtržení na základě principu sebeurčení se v roce 1998 zabýval Nejvyšší soud Kanady v rozhodnutí týkajícím se referenda o secesi Québecu.⁴²⁵ Ve svém rozhodnutí dospěl k závěru, že secese je možná pouze v případě, že se národ nachází pod cizí nadvládou a je mu „odepřen jakýkoliv smysluplný výkon jeho práva na sebeurčení v rámci státu, jehož je součástí.“⁴²⁶ Stát, který přistupuje ke svým obyvatelům nebo národům na svém území „na základě rovnosti a bez diskriminace, a respektuje principy sebeurčení ve svých vnitřních opatřeních, je oprávněn uchovat si svou územní celistvist.“⁴²⁷ K obdobnému rozhodnutí dospěla též Africká komise, která ve věci *Fronta za osvobození státu Cabinda*

⁴²⁰ Tamtéž, str. 105: „... live and develop freely on a continuous basis.“

⁴²¹ Tamtéž, str. 106: „... choices in matters touching upon all spheres of life..“

⁴²² Srov. tamtéž, str. 103-104, 106-110.

⁴²³ LENZERINI, F. (pozn. 278), str. 188: „... represent the essential core of effective sovereignty.“ Blíže k těmto základním požadavkům viz tamtéž, str. 187-188.

⁴²⁴ Srov. Posudek Mezinárodního soudního dvora ve věci *Accordance with international law of the unilateral Declaration of independence in respect of Kosovo* ze dne 22. července 2010, především body 79 – 84. Soudce Abdul Koroma ve sém separátním stanovisku k tomuto rozhodnutí upřednostnil zásadu svrchovanosti a územní celistvosti.

⁴²⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu Kanady ve věci *Reference re Secession of Quebec* č. 25506 ze dne 20. srpna 1998.

⁴²⁶ Tamtéž, (3) Question 2: „... denied any meaningful exercise of its right to self-determination within the state of which it forms a part.“

⁴²⁷ Tamtéž, (3) Question 2: „... on a basis of equality and without discrimination, and respects the principles of self-determination in its internal arrangements, is entitled to maintain its territorial integrity...“

proti Angolské republice⁴²⁸ konstatovala, že právo na sebeurčení může být vykonáváno pouze v rámci existujících států a s respektem ke státní suverenitě a teritoriální integritě států.⁴²⁹

V průběhu přijímání Úmluvy ILO č. 169, UNDRIP i ADRIP některé státy popíraly, že by domorodé národy disponovaly právem na sebeurčení, a to především kvůli obavám o územní celistvost těchto států.⁴³⁰ V Úmluvě ILO č. 169 bylo od výslovného zakotvení práva na sebeurčení upuštěno, nicméně alespoň do určité míry bylo naznačeno uznáním práva domorodých národů „rozhodovat o svých vlastních prioritách procesu rozvoje“ a „vykonávat kontrolu, v nejvyšší možné míře, nad svým ekonomickým, sociálním a kulturním rozvojem.“⁴³¹ V UNDRIP již právo na sebeurčení zakotveno je, a to ve znění obdobným článkům 1 ICCPR a ICESCR⁴³², současně je však usměrňováno ustanovením čl. 4 UNDRIP, dle kterého „domorodé národy při výkonu svého práva na sebeurčení mají právo na autonomii nebo samosprávu ve věcech týkajících se vnitřních nebo místních záležitostí“⁴³³ a čl. 46 odst. 1 UNDRIP poskytujícího ochranu „teritoriální integritě a politické jednotě suverénních a nezávislých států.“⁴³⁴ Z původního návrhu textu byly také vynechány odkazy na Chartu OSN a Pakty, aby bylo zabráněno možnému výkladu práva na sebeurčení ve spojitosti s těmito dokumenty.⁴³⁵ ADRIP doslova převzala znění těchto ustanovení UNDRIP.⁴³⁶ Obě deklarace tedy uznávají výše popsanou vnitřní složku sebeurčení. Přestože se objevují hlasy kritizující okleštění práva domorodých národů na sebeurčení pouze na jeho interní složku, požadavky domorodých národů spíše nasvědčují tomu, že domorodé národy nebojují za nezávislost, nýbrž za účinnou samosprávu a respektování vlastní suverenity

⁴²⁸ Rozhodnutí ACHPR ve věci *Front for the Liberation of the State of Cabinda v Republic of Angola* ze dne 5. listopadu 2013, stížnost č. 328/06

⁴²⁹ Srov. tamtéž, bod 126.

⁴³⁰ Srov. PULITANO, E. (pozn. 1), str. 16; ANAYA, S.J. (pozn. 103), str. 66 – 69, 111 – 113.

⁴³¹ Čl. 7 odst. 1 Úmluvy ILO č. 169: „... to decide their own priorities for the process of development [...] to exercise control, to the extent possible, over their own economic, social and cultural development.“

⁴³² Srov. čl. 3 UNDRIP.

⁴³³ Tamtéž, čl. 4: „Indigenous peoples, in exercising their right to self-determination, have the right to autonomy or self-government in matters relating to their internal and local affairs, as well as ways and means for financing their autonomous functions.“

⁴³⁴ Tamtéž, čl. 45 odst. 2: „... the territorial integrity or political unity of sovereign and independent States.“

⁴³⁵ Srov. WATSON, I., VENNE, S. (pozn. 239), str. 98.

⁴³⁶ Srov. čl. 3, čl. 4 a čl. 21 odst. 1 ADRIP.

v rámci existujících států a toto pojetí, pokud by bylo ze stran států skutečně respektováno, by jim připadalo dostatečné.⁴³⁷

Právo na sebeurčení je považováno za ústřední právo, které podmiňuje výkon a zabezpečení ostatních lidských práv, se kterými je úzce propojeno.⁴³⁸ Ve výstupním dokumentu z Alta⁴³⁹ domorodé národy prohlásily, že se jedná o „přední“ právo, které je „*předpokladem pro realizaci všech práv.*“⁴⁴⁰ Pro domorodé národy představuje nástroj pro uchování, resp. znovunavrácení nezbytné kontroly nad směřováním jejich vývoje a nad rozhodovacími procesy ovlivňujícími celou komunitu. V konečném důsledku tak poskytuje ochranu jejich specifickému způsobu života a přispívá k zachování odlišností domorodých národů, především jejich specifické kultury, politického a sociálního uspořádání včetně tradičních funkcí a institucí. Metcalf považuje všechna práva obsažená v UNDRIP, která se vztahují k jimi obývaným územím a přírodním zdrojům, za práva mající svůj základ právě v koncepci práva na sebeurčení.⁴⁴¹ Do této kategorie spadá například právo výkonu kontroly nad územím a přírodními zdroji domorodých národů včetně práva vlastnit tato území a veškeré hmotné složky životního prostředí daného území či právo rozhodovat o tom, jakým způsobem budou tato území využívána a právo na udělení informovaného souhlasu.⁴⁴² Ve Výstupním dokumentu z Alta je právo na sebeurčení spojeno s „*trvalou suverenitou nad [...] pozemky, územími, zdroji, vzduchem, ledem, oceány a vodami, horami a lesy.*“⁴⁴³

Výbor OSN pro lidská práva (Výbor) ve svých závěrečných připomínkách ke zprávě Kanady o plnění závazků podle ICCPR potvrdil, že se právo na sebeurčení dle čl. 1 obou Paktů vztahuje na domorodé národy a je aplikovatelné i na ochranu tradičních území a přírodních zdrojů domorodých komunit,⁴⁴⁴ a to především s ohledem na shodné ustanovení čl. 1 odst. 2 ICCPR a ICESCR, které stanoví, že „*národy mohou [...] volně disponovat se svým přírodním bohatstvím*“ a současně „*nesmí být národ zbaven svých vlastních prostředků*“

⁴³⁷ Srov. PULITANO, E. (pozn. 1), str. 9; CARROL, C. (pozn. 206), str. 156, SHAW, M.N. *International law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2008, str. 289 – 293.

⁴³⁸ Srov. METCALF, CH. (pozn. 11), str. 93; ANAYA, S.J. (pozn. 103), str. 97; SCHULTE-TENCKHOFF, I. (pozn. 416), str. 79; DAES, E.I. (pozn. 152), str. 32 a 38.

⁴³⁹ Výstupním dokumentu z Alta (pozn. 165).

⁴⁴⁰ Tamtéž: „*preeminent [...] prerequisite for the realization of all rights.*“

⁴⁴¹ METCALF, CH. (pozn. 11), str. 125 – 127.

⁴⁴² Srov. čl. 26, čl. 32 odst. 1, 2 UNDRIP.

⁴⁴³ Výstupní dokument z Alta (pozn. 165): „*... permanent sovereignty over our lands, territories, resources, air, ice, oceans and waters, mountains and forests.*“

⁴⁴⁴ UNHRC. *Concluding observations: Canada*. UN Doc. CCPR/C/79/Add.105, April 7, 1999.

k životní existenci.⁴⁴⁵ K obdobnému závěru dospěl i Výbor pro hospodářská, sociální a kulturní práva (CESCR) při posuzování zpráv Ruska,⁴⁴⁶ přičemž na jeho závěry odkázal Meziamerický soud v rámci své argumentace ve prospěch existence kolektivního vlastnictví národů Saramaků ve věci *Národ Saramaků proti Surinamu*.⁴⁴⁷

V předchozí kapitole této práce bylo popsáno, že s ohledem na kolektivní charakter práva na sebeurčení není možné dovolávat se přímo jeho porušení v proceduře individuálních stížností před Výborem OSN pro lidská práva.⁴⁴⁸ Přestože tedy domorodé národy považují toto právo za ústřední, lidskoprávní orgány poskytují domorodým národům ochranu prostřednictvím jiných práv, především vlastnického práva či práva na kulturní identitu,⁴⁴⁹ která však s tímto právem úzce souvisí, ostatně „*to, co je v konečném důsledku chráněno skrze právo na sebeurčení, je způsob života domorodých národů, rozsah jejich náboženských, kulturních, politických a souvisejících systémů a praktik.*“⁴⁵⁰

4.1.2 Územní práva

Tradiční území, která domorodé národy obývají nebo jinak užívají, a související přírodní zdroje mají zásadní význam pro existenci domorodých národů, jejich kulturu, duchovní život, kolektivní identitu i provozování tradičních hospodářských aktivit. Mnohé komunity užívají a obývají svá území po staletí, aniž by ze strany států byla práva k těmto územím uznána, což je činí zranitelnými vůči zneužívání těchto práv. Ochrana před zásahy do tradičních území, zabíráním jejich území, ničením posvátných míst a přírodních stanovišť, nuceným přesídlením domorodců a dalšími případy, se kterými se domorodé národy musejí potýkat a jejichž výsledkem bývá zpravidla degradace životního prostředí, může být efektivní pouze za předpokladu, že budou územní práva domorodých národů zaručena.

Ústřední význam má přitom uznání kolektivního vlastnického práva k tradičním územím a zdrojům. Koncept vlastnického práva domorodých národů se však zásadně liší

⁴⁴⁵ Čl. 1 odst. 2 ICCPR, čl. 1 odst. 2 ICESCR.

⁴⁴⁶ CESCR. *Concluding Observations: Russian Federation*, UN Doc. E/C.12/1/Add.94, December 12, 2003, bod 11.

⁴⁴⁷ *Národ Saramaků proti Surinamu* (pozn. 27).

⁴⁴⁸ Srov. kapitola 3.1.1 této práce.

⁴⁴⁹ Srov. *Ominayak a Lubicon Lake Band proti Kanadě* (pozn. 308).

⁴⁵⁰ Srov. MIRANDA, L.A. (pozn. 171), str. 247: „...what is ultimately being protected through the right to self-determination is indigenous peoples' way of life, including the range of indigenous peoples' religious, cultural, political, and associational orders and practices.“

od toho, jak vlastnictví chápe západní civilizace, neboť silný kolektivismus domorodých společností se odráží i v jejich tradičních formách a modalitách vlastnictví. Vlastnické právo k tradičním územím a přírodním zdrojům náleží komunitě jako celku. V rámci celého území zpravidla existuje část, která může být rozdělena mezi jednotlivé příslušníky a rodiny, ti však disponují pouze užívacím právem, přičemž o poskytnutí těchto práv rozhoduje celá komunita. Zbytek území je užíván všemi, některé jeho části mohou podléhat i zvláštním režimům s omezeným nebo vyloučeným užíváním kvůli zvláštnímu kulturnímu nebo duchovnímu významu daného místa (např. svatá místa) nebo s ohledem na potřebu regenerace přírodních zdrojů (např. lesní nebo rybí rezervace). V tradičních domorodých společnostech tudíž neexistuje individuální vlastnictví tradičních území a příslušník domorodé komunity nemůže zcizit část těchto území třetím osobám. Není ani možné převést užívací právo na osoby, které nepřísluší k dané domorodé komunitě, neboť ty nejsou vůbec oprávněny tradiční území užívat. Kolektivní vlastnictví proto zajišťuje udržitelný rozvoj takto vlastněného území v souladu se zájmy celého společenství.⁴⁵¹

Vlastnické právo je jako základní lidské právo garantované v mnoha významných lidskoprávních dokumentech.⁴⁵² Jeho využití pro domorodé národy však bylo vzhledem k výše popsanému kolektivnímu charakteru jejich vlastnického práva problematické, neboť v mezinárodním právu je vlastnické právo koncipováno jako právo individuální. Například v meziamerickém systému lidských práv byly proto první případy posuzovány především z hlediska práva na život a práva na fyzickou integritu, přestože se mimo jiné týkaly i tradičních území. Přelomovým rozsudkem v tomto ohledu byl rozsudek Meziamerického soudu ve věci *Společenství Mayagna (Sumo) Awas Tingni proti Nikaragui*,⁴⁵³ ve kterém bylo poprvé na mezinárodní úrovni uznáno vlastnické právo domorodých národů k jejich tradičním územím a přírodním zdrojům na nich se nacházejících v jeho kolektivní podobě. Obsah tohoto práva byl následně meziamerickými orgány rozpracován v mnoha dalších rozhodnutích, které se staly inspirací pro Africkou komisi, jež se stala dalším orgánem, jenž dosud uznal kolektivní vlastnické právo domorodých národů.

⁴⁵¹ Srov. MAGRAW, D.B., BAKER, L. (pozn. 35), str. 768; *Společenství Mayagna (Sumo) Awas Tingni proti Nikaragui* (pozn. 8), bod 83 písm. A, C a d; *Domorodé společenství Maya proti Belize* (pozn. 408), body 109 a 116; IACHR. *Indigenous and Tribal Peoples' Rights Over Their Ancestral Lands and Natural Resources* (pozn. 7), str. 25.

⁴⁵² Srov. čl. 17 UDHR, čl. XXIII ADRDM, čl. 21 ACHR, čl. 14 Africké charty, čl. 1 Dodatkového protokolu ECHPR.

⁴⁵³ *Společenství Mayagna (Sumo) Awas Tingni proti Nikaragui* (pozn. 8).

V této podkapitole bude podán rozbor územních práv zakotvených v pramenech zvláštních domorodých práv a následně bude zaměřena pozornost na judikaturu meziamerických orgánů vztahující se k vlastnickému právu domorodých národů.

4.1.2.1 Územní práva zakotvená v pramenech zvláštních domorodých práv

Zvláštní domorodá práva k půdě (*lands*), území (*territories*) a přírodním zdrojům (*resources*), která domorodé národy „tradičně užívaly, obsadily nebo jinak užívaly a získaly“⁴⁵⁴ zakotvuje Úmluva ILO č. 169, UNDRIP i ADRIP.⁴⁵⁵ Ochrana se nevztahuje pouze na území, která domorodé národy tradiční obývají, nýbrž i na další území, která využívají k tradičním aktivitám nebo k obstarávání zdrojů. Všechny tyto dokumenty deklarují zvláštní vztah domorodců k jejich tradičním územím a zdrojům⁴⁵⁶ a kolektivní charakter těchto územních práv.⁴⁵⁷

Úmluva ILO č. 169 ukládá státům povinnost uznat vlastnické právo a právo držby domorodých komunit k územím, která tradičně obývají,⁴⁵⁸ vymezit hranice tohoto území, zajistit účinnou ochranu vlastnického práva a procedury umožňující domorodým národům uplatňovat nároky k těmto územím.⁴⁵⁹ V Úmluvě ILO č. 169 je také stanovena povinnost uznat tradiční způsob domorodých národů převodu pozemkových práv.⁴⁶⁰ Kromě práva vlastnického musí stát zabezpečit též užívací práva k jinak tradičně užívaným územím.⁴⁶¹ Ve vztahu k přírodním zdrojům, které náleží k jimi obývaným či jinak využívaným územím, není výslovně uznáno vlastnické právo domorodých národů, ale právo na „účast při jejich využívání, správě a ochraně.“⁴⁶² V případě, kdy je stát vlastníkem přírodních zdrojů (což se týká především nerostných a podzemních zdrojů) je domorodým národům přiznáno právo

⁴⁵⁴ Čl. 26 odst. 1 UNDRIP: „... have traditionally owned, occupied or otherwise used or acquired.“ Srov. I čl. 13 odst. 2 Úmluvy ILO č. 169.

⁴⁵⁵ Územní práva jsou upravena v II. části Úmluvy ILO č. 169 (čl. 13-19), čl. 10, 25 – 32 UNDRIP a čl. XXV. ADRIP.

⁴⁵⁶ Čl. 13 odst. 1 Úmluvy ILO č. 169, čl. 25 UNDRIP a čl. XXV odst. 1 ADRIP.

⁴⁵⁷ Čl. 13 odst. 1 Úmluvy ILO č. 169, čl. VI ADRIP, v UNDRIP je v preambuli obecně uznán kolektivní aspekt domorodých práv.

⁴⁵⁸ Tamtéž, čl. 14.

⁴⁵⁹ Tamtéž, čl. 14 odst. 2 a 3.

⁴⁶⁰ Čl. 17 odst. 1 Úmluvy ILO č. 169.

⁴⁶¹ Tamtéž, čl. 14 odst. 1.

⁴⁶² Tamtéž, čl. 15 odst. 1: „... participate in the use, management and conservation..“

na konzultaci před schválením průzkumných a těžebních aktivit na těchto územích a právo sdílet přínosy plynoucí z těchto aktivit, případně požadovat náhradu způsobené škody.⁴⁶³

UNDRIP i ADRIP uznávají právo „*vlastnit, užívat, rozvíjet a mít pod kontrolou půdu, území a zdroje, které mají [domorodé národy] v držbě na základě tradičního vlastnického práva nebo jiné tradiční okupace nebo užívání, stejně jako ty, které získaly jiným způsobem,*“⁴⁶⁴ a státy mají zajistit právní uznání těchto práv a související ochranu.⁴⁶⁵ Stejně jako v případě Úmluvy ILO č. 169 vzniká vlastnické právo již na základě tradiční okupace a nikoliv až formálním aktem ze strany státu. ADRIP výslovně hovoří o povinnosti států uznat veškeré tradiční formy a modality vlastnického práva nebo držby a zajistit řízení pro vytýčení hranic těchto území.⁴⁶⁶ V UNDRIP a ADRIP je dále kladen důraz na to, aby bylo právní uznání domorodých územních práv včetně souvisejících zvláštních řízení určených k rozhodování o územních právech provedeno ve spolupráci s domorodými národy a v souladu s jejich zvyky a tradičním systémem pozemkové držby.⁴⁶⁷

Úmluva ILO č. 169 a UNDRIP se dále zabývají přesídlením domorodých národů z jejich tradičních území, které představuje jedno z nejzávažnějších opatření vůči domorodým národům. UNDRIP ho podmiňuje předchozím svobodným a informovaným souhlasem dotčených národů a uzavřením dohody o odškodném. Pokud je to možné, měly by mít přesídlené národy možnost se na svá území vrátit.⁴⁶⁸ Úmluva ILO č. 169 připouští i nucené přesídlení ve výjimečných případech, pokud nejde obdržet souhlas dotčených národů. Oba dokumenty stanoví povinnost států nahradit původní území jinými, které budou stejné kvality a ke kterým budou dotčeným národům poskytnuta stejná práva, případně mohou dotčené národy upřednostnit obdržení odškodného.⁴⁶⁹ UNDRIP navíc přiznává domorodým národům právo na restituci, případně poskytnutí jiných území nebo odškodného za území,

⁴⁶³ Tamtéž, čl. 15 odst. 2.

⁴⁶⁴ Shodné znění čl. 26 odst. 2 UNDRIP a čl. XXV odst. 3 ADRIP: “... own, use, develop and control the lands, territories and resources that they possess by reason of traditional ownership or other traditional occupation or use, as well as those which they have otherwise acquired.”

⁴⁶⁵ Čl. 26 odst. 3 UNDRIP a čl. XXV odst. 4 ADRIP.

⁴⁶⁶ Čl. XXV odst. 5 ADRIP.

⁴⁶⁷ Čl. 26 odst. 3 a čl. 27 UNDRIP a čl. XXV odst. 4 ADRIP.

⁴⁶⁸ Čl. 10 UNDRIP.

⁴⁶⁹ Čl. 16 odst. 2, 3 a 4 Úmluvy ILO č. 169, čl. 28 odst. 2 UNDRIP.

kteřá byla zabrána nebo zničena bez toho, aby k tomu daly svůj svobodný a informovaný souhlas.⁴⁷⁰

Všechny instrumenty se zaměřují i na ochranu životního prostředí. Úmluva č. 169 zavazuje státy k přijetí opatření k ochraně životního prostředí na tradičních územích⁴⁷¹ a k vypracování studií o posouzení „sociálních, spirituálních, kulturních a environmentálních dopadů“⁴⁷² plánovaných projektů na domorodé národy, jejichž výsledky mají být pro realizaci těchto projektů určující.⁴⁷³ UNDRIP i ADRIP uznávají právo domorodých národů na „uchování a ochranu životního prostředí a produktivní schopnosti jejich půdy nebo území a zdrojů“⁴⁷⁴ a povínují státy implementací souvisejících programů. ADRIP toto právo dále rozvíjí a uznává právo domorodých národů „žít v harmonii s přírodou a [právo] na zdravé, bezpečné a udržitelné životní prostředí, základní podmínky pro plný výkon jejich práva na život, jejich spirituality, světonázoru a kolektivního blahobytu.“⁴⁷⁵ Obě deklarace rovněž poskytují ochranu rostlinám, živočichům a dalším přírodním zdrojům, které jsou využívány v tradiční medicíně domorodých národů⁴⁷⁶ a dále chrání domorodé národy v souvislosti s uchováním nebezpečných materiálů a látek na jejich území, UNDRIP jej podmiňuje předchozím svobodným a informovaným souhlasem dotčených národů.⁴⁷⁷

4.1.2.2 Vlastnické právo v judikatuře orgánů meziamerického systému ochrany lidských práv

Jak již bylo uvedeno, zásadní obrat v judikatuře meziamerických orgánů ve vztahu k vlastnickému právu nastal ve věci *Společenství Mayagna (Sumo) Awas Tingni proti Nikaragui*.⁴⁷⁸ Domorodé společenství Awas Tingni se u Meziamerické komise domáhalo ochrany poté, co stát Nikaragua udělil společnosti SOLCARSA zabývající se lesním hospodařením povolení k vykonávání činnosti na jimi tradičně obývaném území a současně

⁴⁷⁰ Čl. 28 odst. 1 UNDRIP.

⁴⁷¹ Čl. 7 odst. 4 Úmluvy ILO č. 169.

⁴⁷² Tamtéž, čl. 7 odst. 3: „... social, spiritual, cultural and environmental impact..“

⁴⁷³ Tamtéž, čl. 7 odst. 3

⁴⁷⁴ Shodné znění obsahuje čl. 29 odst. 1 UNDRIP i čl. IXI odst. 4 ADRIP: „... conservation and protection of the environment and the productive capacity of their lands or territories and resources.“

⁴⁷⁵ Čl. XIX odst. 1 ADRIP: „... live in harmony with nature and to a healthy, safe, and sustainable environment, essential conditions for the full enjoyment of the right to life, to their spirituality, worldview and to collective well-being.“

⁴⁷⁶ Srov. čl. 24 odst. 1 UNDRIP, čl. XVIII odst. 2 ADRIP.

⁴⁷⁷ Srov. čl. 29 UNDRIP a čl. XIX odst. 3 ADRIP.

⁴⁷⁸ *Společenství Mayagna (Sumo) Awas Tingni proti Nikaragui* (pozn. 8).

státní orgány nereagovaly na snahy společenství o formální uznání jejich vlastnického práva a vymezení předmětného území, přestože zákony i Ústava Nikaraguy uznávají vlastnické právo domorodých národů k jimi tradičně obývaným územím, a to i v jeho kolektivní formě. Meziamerická komise toto jednání ze strany státu posoudila jako porušení vlastnického práva společenství a věc postoupila Meziamerickému soudu. Meziamerický soud se v souvislosti s tvrzeným porušením vlastnického práva společenství musel ve svém rozsudku vypořádat s otázkou, zda pod čl. 21 Americké úmluvy spadá i ochrana kolektivního vlastnictví či zda směřuje pouze k ochraně vlastnictví individuálního. Poukázal proto na skutečnost, že v průběhu příprav textu Americké úmluvy obsahoval čl. 21 formulaci: „každý má právo užívat a požívat předmět svého soukromého vlastnického práva,“⁴⁷⁹ avšak ve výsledném textu bylo slovo „soukromého“ vynecháno. Naznačil, že výklad určitých ustanovení se může vyvíjet s ohledem na rozvoj v oblasti mezinárodních lidských práv⁴⁸⁰ a s odkazem na čl. 29 Americké úmluvy, který zakazuje restriktivní výklad ustanovení této úmluvy, dospěl k závěru, že čl. 21 „chrání vlastnické právo ve smyslu, který zahrnuje mj. práva členů komunit domorodých národů v rámci společného kolektivního vlastnictví.“⁴⁸¹ Kromě toho Meziamerický soud vyzdvihl také zvláštní vztah domorodců k jejich tradičním územím a duchovní, nikoliv pouze hmotný rozměr tohoto vztahu.⁴⁸² Meziamerickým soudem konstatované porušení čl. 21 Americké úmluvy přitom nespočívalo pouze ve skutečnosti, že Nikaragua neuznala vlastnický titul komunity Awas Tingni k předmětnému území, nýbrž i v tom, že nevymezila hranice tohoto území, čímž uvedla komunitu v nejistotu, v jakém prostoru mohou svého vlastnictví svobodně užívat. Státu Nikaragua tak bylo uloženo, aby zajistil vytýčení hranic území a uznání vlastnického práva komunity k tomuto území, a to „za plné účasti společenství a při vzetí v úvahu jejich zvykového práva, hodnot, zvyků a obyčejů“⁴⁸³ a do té doby, než toto bude učiněno, aby se zdržel „činností prováděných zástupci státu nebo třetími stranami s jeho souhlasem nebo strpěním, které by mohly ovlivnit

⁴⁷⁹ Tamtéž, bod 145: „... everyone has the right to the use and enjoyment of private property, but the law may subordinate its use and enjoyment to public interest.“

⁴⁸⁰ Soud tak provedl bez odkazu na konkrétní úmluvy. Soudce Garcia Ramírez ve svém separátním stanovisku k rozsudku výslovně odkázal na Úmluvu ILO č. 169 a přípravné texty UNDRIP a ADRIP.

⁴⁸¹ *Společenství Mayagna (Sumo) Awas Tingni proti Nicaragui* (pozn. 8), bod 148: „... protects the right to property in a sense which includes, among others, the rights of members of the indigenous communities within the framework of communal property...“

⁴⁸² Tamtéž, především bod 149.

⁴⁸³ Tamtéž, bod 164: „... with full participation of the Community and taking into account its customary law, values, customs and mores.“

*existenci, hodnoty, užití nebo požívání předmětu vlastnictví umístěného v zeměpisných oblastech, kde členové komunity žijí a vykonávají své činnosti.*⁴⁸⁴

Existenci a uznání kolektivního vlastnického práva domorodých národů potvrdil Meziamerický soud i Meziamerická komise ve svých dalších rozsudcích, a to bez ohledu na to, zda kolektivní vlastnictví uznávala i národní právní úprava, jako tomu bylo v případě Nikaraguy.⁴⁸⁵ Soud již ve věci *Společenství Mayagna (Sumo) Awas Tingni proti Nikaragui* naznačil, že význam pojmu vlastnictví v mezinárodních smlouvách je nezávislý na významu, který má v národní legislativě, proto může zahrnovat i formy vlastnictví, které nejsou jednotlivými státy oficiálně uznány.⁴⁸⁶ V pozdějších rozhodnutích Meziamerický soud uvedl, že pokud by byla odepřena ochrana kolektivnímu vlastnictví, miliony lidí by byly zbaveny ochrany poskytnuté ustanovením čl. 21 Americké úmluvy, resp. tato ochrana by se stala pouze *iluzorní*, čímž by byla nastolena diskriminační situace.⁴⁸⁷ Současně konstatoval, že kolektivní vlastnictví si zaslouží stejné ochrany jako vlastnictví individuální a pokud stát stejnou ochranu nezajistí (včetně efektivního řízení, ve kterém se lze domáhat územních nároků), jedná se o porušení práva na rovné zacházení. Stát je proto povinen zajistit účinné a spravedlivé správní nebo soudní řízení tak, aby bylo pro domorodé společenství možné domáhat se v těchto řízeních svých nároků.⁴⁸⁸

Ve věci *Mary a Carrie Dann proti Spojeným státům*,⁴⁸⁹ která se týkala územních práv západních Šošonů, a ve věci *Domorodé společenství Maya v okrese Toledo proti Belize* rozšířila Meziamerická komise evolutivní výklad Meziamerického soudu poskytující ochranu kolektivnímu vlastnictví i na Americkou deklaraci, která obsahuje obdobné ustanovení

⁴⁸⁴ Tamtéž, bod 153 písm. b): „... actions that might lead the agents of the State itself, or third parties acting with its acquiescence or its tolerance, to affect the existence, value, use or enjoyment of the property located in the geographical area where the members of the Community live and carry out their activities.”

⁴⁸⁵ Srov. např. rozsudek IACHPR ve věci *Yakye Axa Indigenous Community v. Paraguay (Merits, Reparations and Costs)* ze dne 17. června 2005, bod 131; Rozsudek IACHPR ve věci *Sawhoyamaya Indigenous Community v. Paraguay (Merits, Reparations and Costs)* ze dne 29. března 2006, bod 118; *Národ Saramaků proti Surinamu* (pozn. 27), bod 85; *Domorodý národ Kichwa ze Sarayaku proti Ekvádoru* (pozn. 10), bod 145.

⁴⁸⁶ *Společenství Mayagna (Sumo) Awas Tingni proti Nicaragui* (pozn. 8), bod 146.

⁴⁸⁷ Poprvé se tento argument objevil v separátním stanovisku soudce Garcia Ramíreze ve věci *Společenství Mayagna (Sumo) Awas Tingni proti Nicaragui* (pozn. 8). Soud jej následně převzal ve věci *Domorodé společenství Sawhoyamaya proti Paraguayi* (pozn. 485).

⁴⁸⁸ Srov. *Domorodé společenství Sawhoyamaya proti Paraguayi* (pozn. 485), body 118-121 a 131; *Národ Saramaků proti Surinamu* (pozn. 27), body 85 a 91; *Domorodé společenství Xákmok Kásek proti Paraguayi* (pozn. 413), bod 87; *Mary a Carrie Dann proti Spojeným státům* (pozn. 254); *Domorodé společenství Yakye Axa proti Paraguayi* (pozn. 485, body 124, 131, 135 - 137 a 154).

⁴⁸⁹ *Mary a Carrie Dann proti Spojeným státům* (pozn. 254).

o vlastnickém právu jako Americká úmluva.⁴⁹⁰ V následujících rozhodnutích se Meziamerická komise i Meziamerický soud opakovaně opřely o rozvíjející se mezinárodní principy a normy vztahující se k územním právům domorodých národů, tedy především o ustanovení Úmluvy ILO č. 169, UNDRIP i ADRIP.⁴⁹¹ Zajímavá je argumentace Meziamerického soudu ve dvou případech proti Surinamu (*Národ Saramaků proti Surinamu*⁴⁹² a *Národy Kaliña a Lokono proti Surinamu*⁴⁹³), neboť Surinam nezakotvuje v národní legislativě kolektivní vlastnictví, ani neratifikoval Úmluvu ILO č. 169. V tomto případě se soud opřel o čl. 1 ICCPR a ICEASCR a čl. 27 ICCPR, které Surinam ratifikoval.⁴⁹⁴

a) *Vznik vlastnického práva k tradičním územím a přírodním zdrojům*

Vlastnické právo domorodých národů vychází z jejich tradičního zvykového práva a vzniká nezávisle na formálním uznání státu. Ve věci *Domorodé společenství Mayagna (Sumo) Awas Tingni proti Nicaragui* Meziamerický soud usoudil, že pro účely uznání a registrace vlastnictví postačuje, mají-li tato domorodá společenství svá tradiční území v držbě.⁴⁹⁵ V rozhodnutí ve věci *Domorodé společenství Maya proti Belize* uznal, že vlastnické právo vzniklo na základě „*dlouhotrvajícího užívání a obývání daného území*“ a současně „*se rozšířilo o užívání pozemků a jejich zdrojů pro účely související s fyzickým a kulturním přežitím společenství Maya*.“⁴⁹⁶ Tradiční území představuje „*geografickou oblast, kde příslušníci společenství žijí a vykonávají své aktivity*.“⁴⁹⁷ Nejedná se tedy pouze o území, na kterém se nachází obydlí a vesnice domorodců, ale i další místa využívaná pro hospodářské, kulturní a další účely.⁴⁹⁸ Povinností státu je vytyčit hranice těchto území a oficiálně uznat a registrovat vlastnické právo k daným územím, a to s úplným zapojením

⁴⁹⁰ Srov. Čl. XXIII ADRDM.

⁴⁹¹ Srov. *Domorodé společenství Maya proti Belize* (pozn. 408), bod 131; *Marry a Carrie Dann proti Spojeným státům* (pozn. 254), bod 124; *Domorodé společenství Yaky Axa proti Paraguayi* (pozn. 485), bod 127; *Domorodý národ Kichwa ze Sarayaku proti Ekvádoru* (pozn. 10), bod 161.

⁴⁹² *Národ Saramaků proti Surinamu* (pozn. 27).

⁴⁹³ *Národy Kaliña a Lokono proti Surinamu* (pozn. 10).

⁴⁹⁴ Srov. tamtéž, body 122 a 124, *Národ Saramaků proti Surinamu* (pozn. 27), body 93 - 96.

⁴⁹⁵ Srov. *Společenství Mayagna (Sumo) Awas Tingni proti Nicaragui* (pozn. 8), bod 151. Dále i srov. *Domorodé společenství Xákmok Kásek proti Paraguayi* (pozn. 413), bod 109.

⁴⁹⁶ *Domorodé společenství Maya proti Belize* (pozn. 408), bod 127: „... from the longstanding use and occupancy of the territory by the Maya people, which the parties have agreed pre-dated European colonization, and have extended to the use of the land and its resources for purposes relating to the physical and cultural survival of the Maya communities.“

⁴⁹⁷ *Společenství Mayagna (Sumo) Awas Tingni proti Nicaragui* (pozn. 8), bod 153, písm. b): „...the geographical area where the members of the Community live and carry out their activities.“

⁴⁹⁸ Ke konceptu tradičního území více nap. IACHR: *Indigenous and Tribal Peoples' Rights Over Their Ancestral Lands and Natural Resources* (pozn. 7), str. 13.

dotčených komunit a v souladu s jejich tradičním pozemkovým systémem.⁴⁹⁹ Selhání státu v tomto ohledu může vést k neoprávněným zásahům do tradičních území ze strany státu i třetích osob, jako tomu bylo ve věci *Domorodé národy Kuna a Embera proti Panamě*.⁵⁰⁰ Tento případ dle Meziamerické komise, která jej posuzovala, názorně ukazuje vztah mezi včasným splněním této povinnosti státu a ochranou tradičních území a zdrojů, neboť průtahy ze strany státu způsobily vniknutí osadníků na tato území a s tím spojené neoprávněné odlesňování, což způsobilo „změny v normálním rozvoji duchovního a kulturního života [domorodců ...] stejně jako rozvoje tradičních ekonomických aktivit nezbytných pro jejich přežití.“⁵⁰¹

Domorodé národy nedisponují pouze vlastnickým právem k tradičním územím, ale i k přírodním zdrojům na nich se nacházejících - pouze tak může být zajištěna ochrana a pokračování jejich specifického způsobu života. Meziamerický soud konstatoval, že bez zaručení vlastnického práva k tradičně užívaným zdrojům by byla ochrana územních práv k tradičním územím bezvýznamná.⁵⁰² Vlastnické právo k přírodním zdrojům však soud uznal pouze ve vztahu k těm, které se nacházejí na nebo v rámci tradičních území (*on and within the territory*), domorodé národy je tradičně využívají, je s nimi tudíž spjata jejich kultura, a proto jsou nezbytné pro přežití těchto komunit, jejich rozvoj a zachování jejich způsobu života.⁵⁰³ Pokud by se však domorodé národy chtěly zapojit do činností, které nejsou tradiční jejich společenstvím, příkladem může být těžba nerostných surovin nebo komerční využívání lesů, musí požádat stát o povolení stejně jako jiné subjekty.⁵⁰⁴ I při využívání zdrojů, jež jsou vlastněny státem, ať už ze strany státu nebo třetích stran,

⁴⁹⁹ Tamtéž, bod 153; *Domorodé společenství Maya proti Belize* (pozn. 408), bod 132, *Domorodé národy Kuna a Embera proti Panamě* (pozn. 26), bod 225, *Domorodé společenství Yakye Axa proti Paraguayi* (pozn. 485), bod 144, *Národ Saramaků proti Surinamu* (pozn. 27), bod 115. *Domorodé společenství Xákmok Kásek proti Paraguayi* (pozn. 413), bod 109.

⁵⁰⁰ *Domorodé národy Kuna a Embera proti Panamě* (pozn. 26).

⁵⁰¹ Tamtéž, bod 241: „... the change in the normal development of the spiritual and cultural life ... as well as the development of their traditional economic survival activities.“

⁵⁰² Vlastnické právo k přírodním zdrojům bylo uznáno např. ve věci *Národ Saramaků proti Surinamu* (pozn. 27), body 141 a 158; *Domorodé společenství Yakye Axa proti Paraguayi* (pozn. 485), body 124 a 137; *Domorodé společenství Sawhoyamaxa proti Paraguayi* (pozn. 485), body 118 a 121; *Domorodý národ Kichwa ze Sarayaku proti Ekvádoru* (pozn. 10), body 146 a 164.

⁵⁰³ *Domorodé společenství Sawhoyamaxa proti Paraguayi* (pozn. 485), body 118 a 121; *Domorodé společenství Yakye Axa proti Paraguayi* (pozn. 485), bod 137; *Národ Saramaků proti Surinamu* (pozn. 27), bod 122; *Domorodý národ Kichwa ze Sarayaku proti Ekvádoru* (pozn. 10), body 146, 164; *Domorodé národy Kuna a Embera proti Panamě* (pozn. 26), body 232 a 242.

⁵⁰⁴ Výklad rozsudku IACHPR ve věci *Saramaka People v. Suriname (Interpretation of the Judgment on Preliminary Objections, Merits, Reparations and Costs)* ze dne 12. srpna 2008, bod 44.

kterým stát vydá povolení k činnosti, však musí být splněny požadavky sloužící k ochraně vlastnického práva domorodých národů, neboť těžba nebo jiné využívání těchto zdrojů nezbytně ovlivní i tradiční území a zdroje nacházející se ve vlastnictví domorodých národů.

b) Omezení vlastnického práva

Ochrana vlastnického práva domorodých národů stejně jako individuálního vlastnického práva není absolutní. Meziamerický soud uznává právo státu na rozvoj, jehož projevem může být těžba nerostných surovin, budování infrastruktury a organizace dalších rozvojových a investičních projektů, v jejichž důsledku může být vlastnické právo k tradičním územím a zdrojům za určitých podmínek omezeno. Tyto rozvojové činnosti však musí být prováděny udržitelným způsobem a musí být slučitelné s ochranou domorodých práv a jejich životního prostředí, v důsledku čehož státům při jejich provádění vznikají určité povinnosti a limity. Ve věci *Národ Saramaků proti Surinamu*⁵⁰⁵ Meziamerický soud shrnul a stanovil podmínky, za kterých může být takto vlastnické právo domorodých národů omezeno. Mimo obecných požadavků, kterými jsou a) zákonný podklad pro toto omezení, b) nezbytnost, c) přiměřenost tohoto omezení, a d) existence legitimního důvodu, uvedl soud další zásadní kritérium, kterým je posouzení, zda tato omezení neohrozí samotné přežití domorodých národů a jejich příslušníků. Nejedná se přitom o pouhé fyzické přežití, nýbrž o zachování jejich specifického způsobu života, zvláštního vztahu k jejich tradičním územím a zdrojům, kulturní identity, sociálního uspořádání, hospodářských aktivit, jakož i tradic a hodnot. K tomu, aby existence domorodých společenství v tomto širokém smyslu nebyla ohrožena, musí stát poskytnout tři záruky:

- 1) zajistit efektivní výkon procesních práv domorodých národů (tedy především zajistit jejich účast na rozhodovacích procesech, předchozí konzultaci, případně obdržení jejich předchozího informovaného a svobodného souhlasu);
- 2) zaručit domorodému společenství účast na sdílení přínosů plynoucího z aktivit prováděných na jejich území v případě, že jejich práva budou omezena nebo bude společenství těchto práv zbaveno; a

⁵⁰⁵ *Národ Saramaků proti Surinamu* (pozn. 27).

- 3) zajistit vyhotovení posouzení vlivů na životní prostředí (*environmental impact assessments*, dále také „EIA“) před vydáním povolení k činnosti na tradičních územích.⁵⁰⁶

Ve věci *Národy Kaliña a Lokono proti Surinamu*⁵⁰⁷ Meziamerický soud posuzoval omezení vlastnického práva domorodých společenství z důvodu prohlášení tradičních území za součást chráněného území. Přírodní rezervace byla zřízena na ploše představující 45 % z celkového tradičního území národů Kaliña a Lokono. Domorodým národům nebyl povolen vstup na takto zřízená chráněná území, byl jim zakázán výkon tradičních hospodářských činností (především lov a rybolov) a současně jim bylo odepřeno, aby se podílely na správě přírodní rezervace. Soud nemohl posuzovat samotný vznik rezervací, protože k tomu došlo předtím, než stát Surinam uznal jeho jurisdikci, zaměřil se tak pouze na vzniklá omezení. S ohledem na zvláštní vztah domorodých národů k jejich tradičním územím a zdrojům soud prohlásil, že práva domorodých národů jsou slučitelná s ochranou přírody a udržitelným rozvojem a konstatoval, že tradiční způsob života přispívá k ochraně životního prostředí. Aby tak stát dostál závazkům vyplývajícím z ochrany přírody a přitom současně zajistil dodržení domorodých práv musí: 1) zajistit domorodcům přístup na jejich tradiční území (která jsou součástí přírodní rezervace) a umožnit jim užívání těchto území jejich tradičním způsobem; 2) zajistit efektivní účast domorodců při dosahování cílů rezervace, tedy především při péči o přírodu a její ochraně; a 3) zajistit účast domorodců na sdílení přínosů plynoucích z ochrany přírody. V daném případě soud dospěl k závěru, že došlo k porušení vlastnického práva, neboť stát odmítl účast domorodců v ochranné činnosti a znemožnil domorodcům přístup na část chráněných území.⁵⁰⁸

d) *Právo na restituci tradičních území*

V určitých případech si domorodé národy udržují své vlastnické právo i přesto, že byly nedobrovolně zbaveny držby svých tradičních území. Pokud tato území nebyla převedena v souladu se zákonem na třetí osobu, která je nabyta v dobré víře, vlastnické právo

⁵⁰⁶ Tamtéž, body 127 – 140. Dále také srov. Výklad rozhodnutí ve věci *Národ Saramaků proti Surinamu* (pozn. 504), body 37 a 38; *Domorodé společenství Yakye Axa proti Paraguayi* (pozn. 485), body 144 a 145; *Národy Kaliña a Lokono proti Surinamu* (pozn. 10), body 227 a 228; *Domorodý národ Kichwa ze Sarayaku proti Ekvádoru* (pozn. 10), bod 156.

⁵⁰⁷ *Národy Kaliña a Lokono proti Surinamu* (pozn. 10).

⁵⁰⁸ Tamtéž, body 169 – 198, především pak body 162, 181, 192 a 198.

domorodých národů bez dalšího přetrvává.⁵⁰⁹ Pokud se tradiční území nachází v držení třetí osoby, která je nabyta v dobré víře, mají domorodé národy právo buď na restituci těchto území, nebo poskytnutí jiného území stejné kvality a velikosti.⁵¹⁰ Stát musí případ od případu zvažovat a poměřovat vlastnické právo třetí osoby s kolektivním právem domorodců k těmto územím, neboť obě jsou chráněna čl. 21 Americké úmluvy (případně čl. XXIII Americké deklarace) a rozhodnutím soudu dojde k omezením jednoho z nich. V úvahu musí být vzaty principy zákonnosti, nezbytnosti, přiměřenosti a legitimního důvodu k takovému omezení, jakož i skutečnosti, že „domorodá územní práva zahrnují širší a rozdílný koncept, který se vztahuje ke kolektivnímu právu na přežití jakožto organizovaného národa s kontrolou nad jejich prostředím jako nezbytnou podmínkou pro šíření jejich kultury, pro jejich vlastní rozvoj a uskutečnění jejich životních ambic.“⁵¹¹ Nesmí být tedy ohroženo samotné přežití komunit jako národa a současně musí být vzata v úvahu jejich specifika, hodnoty a zvyky, a to zejména ve vztahu k předmětným územím. Meziamerický soud naznačil, že s ohledem na to, že v případě domorodců jsou v otázce tato kulturní práva a s tím související přežití těchto komunit, může být omezení soukromého práva třetích osob ospravedlnitelné, přičemž pro rozhodování soudu nesmí být rozhodné, zda jsou tato území třetími osobami produktivně využívána, zda byla na tyto třetí osoby převedena již před dlouhou dobou nebo zda je uzavřena mezinárodní investiční smlouva na jejich užití.⁵¹² V případě, že však přeci jen právo třetích osob převáží, je nezbytné zvolit kompenzaci ve formě náhradního území stejného rozsahu a stejné kvality nebo odškodného, případně obou těchto variant, to vše po dohodě s dotčenými komunitami. Právo na náhradní území stejné kvality a stejného rozsahu nebo odškodné vznikne i v případě, kdy stát není pro určitý objektivní a ospravedlnitelný důvod (kterým tedy automaticky není konkurující vlastnictví třetí osoby) schopný zajistit vrácení tradičních území domorodým národům, přičemž důkazní břemeno leží na straně

⁵⁰⁹ Například ve věci *Společenství Moiwana proti Surinamu* vlastnictví společenství k jejich tradičním územím automaticky přetrvávalo, neboť tato území byla nucena opustit nedobrovolně na základě násilného činu, a jejich území nebylo dosud obývané žádnou třetí osobou. Srov. rozsudek IACHPR ve věci *Moiwana Community v. Suriname (Preliminary Objections, Merits, Reparations and Costs)* ze dne 15. června 2005.

⁵¹⁰ Srov. *Domorodé společenství Sawhoyamaya proti Paraguayi* (pozn. 485), bod 128, *Národy Kaliña a Lokono proti Surinamu* (pozn. 10), bod 131.

⁵¹¹ *Domorodé společenství Yakye Axa proti Paraguayi* (pozn. 485), bod, 146: „... indigenous territorial rights encompass a broader and different concept that relates to the collective right to survival as an organized people, with control over their habitat as a necessary condition for reproduction of their culture, for their own development and to carry out their life aspirations.“

⁵¹² Srov. *Domorodé společenství Yakye Axa proti Paraguayi* (pozn. 485), body 217, 148; *Národy Kaliña a Lokono proti Surinamu* (pozn. 10), 155. Blíže viz IACHR. *Indigenous and Tribal Peoples' Rights Over Their Ancestral Lands and Natural Resources* (pozn. 7), str. 53 – 60.

státu.⁵¹³

S ohledem na délku sporů o územní práva mezi domorodými společenstvími a státy je důležitá otázka doby trvání nároku na navrácení tradičních území. Právo na restituci tradičních území trvá tak dlouho, dokud si domorodé národy udržují zvláštní vztah k těmto územím. Tento vztah může být projevován různými způsoby, většinou se bude jednat o udržování tradičních aktivit (např. lov, rybolov, sběr rostlin, využívání tradičních přírodních zdrojů, pohřbívání zemřelých podle tradičních zvyků, pořádání kulturních a náboženských oslav na tradičních místech, atd.). Udržování tohoto vztahu však musí být možné – v případě, kdy existuje nějaká překážka mimo kontrolu těchto společenství, která jim v udržování tohoto vztahu brání, trvá tento vztah i přesto, a to až do doby, kdy tato překážka odpadne.⁵¹⁴

e) *Shrnutí*

Vlastnické právo se stalo ústředním právem, prostřednictvím kterého je v současné době v meziamerickém lidskoprávním systému poskytována ochrana domorodým národům ve vztahu k jejich tradičním územím a přírodním zdrojům, a v důsledku toho i jejich životnímu prostředí. Meziamerický soud přitom dospěl k závěru, že ochrana domorodých územních práv má přímý dopad na „další základní práva, jako je právo na kulturní identitu, a na samé přežití domorodých společenství a jejich členů.“⁵¹⁵ Zajištění domorodých územních práv proto tvoří „nedílnou součást [...] fyzického a kulturního přežití [domorodých národů]“⁵¹⁶ a státy jsou povinny respektovat zvláštní vztah domorodců k jejich tradičním

⁵¹³ Srov. *Domorodé společenství Yakye Axa proti Paraguayi* (pozn. 485), body 151 a 217; *Domorodé společenství Sawhoyamaxa proti Paraguayi* (pozn. 485), bod 135. Ve věci *Domorodé společenství Xákmok Kásek proti Paraguayi* byl tento vztah manifestován např. tím, že příslušníci domorodého společenství tajně vnikali na tato území lovit, pohřbívali své mrtvé tradičním způsobem, někteří příslušníci stále prováděli tradiční medicínu a sbírali tradiční léčivé rostliny. Srov. *Domorodé společenství Xákmok Kásek proti Paraguayi* (pozn. 413), body 114 a 139.

⁵¹⁴ Srov. *Domorodé společenství Yakye Axa proti Paraguayi* (pozn. 485), bod 148, 151, 217; *Domorodé společenství Sawhoyamaxa proti Paraguayi* (pozn. 485), bod 128 - 135; *Národy Kaliña a Lokono proti Surinamu* (pozn. 10), bod 131, 151, 155; Podrobněji také IACHR: *Indigenous and Tribal Peoples' Rights Over Their Ancestral Lands and Natural Resources* (pozn. 7), str. 53 - 60.

⁵¹⁵ *Domorodé společenství Yakye Axa proti Paraguayi* (pozn. 485), body 146 a 147. Souvislost územních práv se zachováním kulturní identity domorodců národů byla uznána např. i ve věci *Národy Kaliña a Lokono proti Surinamu* (pozn. 10), body 138 a 176; *Domorodé národy Kuna a Embera proti Panamě* (pozn. 26), bod 143; *Domorodé společenství Maya proti Belize* (pozn. 408), bod 120.

⁵¹⁶ *Domorodé společenství Maya proti Belize* (pozn. 408), bod 114: „... integral components of the physical and cultural survival ...“

územím „způsobem, který garantuje jejich sociální, kulturní a hospodářské přežití.“⁵¹⁷ Je přitom patrné, že především s ohledem na uznání kolektivní formy vlastnictví a stanovení podmínek, které musí být splněny má-li dojít k omezení tohoto práva, představuje vlastnické právo významný nástroj pro ochranu tradičních území a přírodních zdrojů. Progresivní judikatura meziamerických kontrolních orgánů také ovlivnila národní legislativu, řada států přijala v reakci na rozhodnutí těchto orgánů zákony za účelem vytyčení hranic území domorodých národů a uznání a udělení jejich vlastnického titulu.⁵¹⁸ Stejně tak se stala významnou inspirací pro činnost dalších mezinárodních orgánů.⁵¹⁹

4.1.3 Kolektivní práva v judikatuře Africké komise

Mezi kolektivní práva zakotvená v Africké chartě patří zejména právo národů na rovnost,⁵²⁰ právo na sebeurčení,⁵²¹ právo národů svobodně nakládat se svým bohatstvím a přírodními zdroji,⁵²² právo na rozvoj⁵²³ a právo na „obecně uspokojivé životní prostředí příznivé pro jejich rozvoj.“⁵²⁴ Africké státy patřily ke státům, které se bránily přijetí multikulturního a multietnického charakteru svých společností.⁵²⁵ Z toho důvodu byla kolektivní práva v době přijímání Africké charty pojímána jako práva poskytující v reakci na kolonizační minulost obranu dominantním rasovým a etnickým skupinám před vnější agresí, nikoliv jako práva náležící menšinovým domorodým společenstvím.⁵²⁶ V 90. letech sílil tlak ze strany nevládních organizací a domorodých národů, aby byla akceptována existence domorodých a jiných etnických skupin a přiznán jim status národů jakožto adresátů kolektivních práv.⁵²⁷ Tento postoj podpořila Africká komise v *případu Ogoni*⁵²⁸ z roku 2001,

⁵¹⁷ *Národ Saramaků proti Surinamu* (pozn. 27), bod 91: „... in a way that guarantees their social, cultural, and economic survival.”

⁵¹⁸ Srov. ANAYA, S. J. (pozn. 103), str. 193 a 206.

⁵¹⁹ Např. Africká komise ve svých rozhodnutích rozsáhle cituje rozsudky Meziamerického soudu. Srov. *případ Endorois* (pozn. 12)

⁵²⁰ Čl. 19 Africké charty.

⁵²¹ Tamtéž, čl. 20 odst. 1.

⁵²² Tamtéž, čl. 21 odst. 1.

⁵²³ Tamtéž, čl. 22 odst. 1.

⁵²⁴ Tamtéž, čl. 24: „... general satisfactory environment favourable to their development.” Africká charta je jediným závazným mezinárodním dokumentem, který zakotvuje přímo vymahatelné právo na příznivé životní prostředí. Právo na příznivé životní prostředí je dále zakotvené v Protokolu ze San Salvadoru, jeho porušení se však nelze u orgánů meziamerického lidskoprávního systému domáhat.

⁵²⁵ Srov. kapitoly 2.1.5 a 2.2.2.2 této práce.

⁵²⁶ Srov. ŽÁKOVSKÁ, K. (pozn. 5), str. 82.

⁵²⁷ Africké domorodé národy se začaly připojovat ke světovému domorodému hnutí až v 90. letech, a to především díky činnosti dánské nevládní organizace IWGIA, která podporovala (i finančně) účast představitelů afrických domorodců na světových mezinárodních fórech a podílela se na uspořádání konference

ve kterém sice neoznačila domorodé společenství Ogoniů přímo za národ, ale vzhledem k tomu, že konstatovala porušení individuálních, jakož i kolektivních práv, nepřímo potvrdila, že mezi národy jakožto nositele kolektivních práv lze řadit i domorodá etnika, která se nachází na území států v menšinovém postavení. Již výslovně se ke konceptu *národů* vyjádřila až v roce 2009, a to ve věci *Kevin Mgwanga Gunme a další proti Kamerunu*⁵²⁹ a ve věci *Súdánská organizace pro lidská práva a Centrum pro práva spojená s bydlením a pro nucené vystěhování proti Súdánu*.⁵³⁰ V těchto rozsudcích potvrdila, že mezi národy, které představují nositele kolektivních práv zakotvené v Africké chartě, lze řadit i menšinová etnika.⁵³¹ K existenci domorodých národů v Africe se Africká komise podrobně vyjádřila v *případu Endorois*,⁵³² který v mnoha ohledech představoval přelomový rozsudek ve vztahu k domorodým národům.⁵³³

Výše zmíněný *případ Ogoni* je výjimečným nejen tím, že byl prvním, v němž byla uznána kolektivní práva menšinových národů, ale i z hlediska aplikace práva na příznivé

o domorodých národech v Africe v roce 1993, jež napomohla zapojení afrických domorodých společenství do světového domorodého hnutí. Srov. NDAHINDA, F. (pozn. 139), str. 30-33.

⁵²⁸ *Případ Ogoni* (pozn. 64).

⁵²⁹ Rozhodnutí ACHPR ve věci *Kevin Mgwanga Gunme et al v. Cameroon* ze dne 27. května 2009, stížnost č. 266/03.

⁵³⁰ Srov. rozhodnutí ACHPR ve věci *Sudan Human Rights Organisation & Centre on Housing Rights and Evictions (COHRE) v. Sudan* ze dne 27. května 2009, stížnost č. 279/03 a 296/05. Zajímavostí je, že tyto případy byly rozhodnuty ve stejný den.

⁵³¹ Ve věci *Kevin Mgwanga Gunme a další proti Kamerunu* Africká komise uznala, že se jedná o kontroverzní téma a že je nezbytné koncept *národů* objasnit, neboť úzce souvisí s kolektivními právy obsaženými v Africké chartě. Jelikož pojem *národů* není definován ani v Africké chartě, ani v jiném pramenu mezinárodního práva, použila Africká charta odbornou studii vypracovanou v rámci Organizace OSN pro vzdělání, vědu a kulturu (*United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization*, dále také „UNESCO“), ve které byla stanovena určitá kritéria pro posouzení toho, zda skupina osob tvoří národ. Po aplikaci těchto kritérií dospěla Africká komise k závěru, že kolektivní práva obsažená v Africké chartě přísluší „národu, který je svázán historickými, tradičními, rasovými, etnickými, kulturními, jazykovými, náboženskými, ideologickými, zeměpisnými, ekonomickými identitami a podobnostmi, nebo dalšími pouty,“ a identifikuje sám sebe za národ s odlišnou identitou. („... a people, bound together by their historical, traditional, racial, ethnic, cultural, linguistic, religious, ideological, geographical, economic identities and affinities, or other bonds.“ Srov. *Mgwanga Gunme proti Kamerunu* (pozn. 529), bod 171). Srov. tamtéž, body 163 – 179. Ve věci *Súdánská organizace pro lidská práva a Centrum pro práva spojená s bydlením a pro nucené vystěhování proti Súdánu* Africká komise vyzdvihla etnickou, rasovou a kulturní diverzitu afrického kontinentu a uznala, že kolektivní práva působí i jako ochrana proti nadvládě majoritních skupin v rámci jednotlivých států a nositeli těchto práv mohou být i národy v menšinovém postavení bez ohledu na jejich rasu, etnikum, náboženství nebo sociální původ. Africká komise se opřela o články 2 a 19 Africké charty, ve kterých je deklarována rovnost všech národů a jsou jim přiznána stejná práva. V tomto rozhodnutí označila tzv. černé domorodé kmeny obývající území Dárfúru za národ a shledala vedle porušení individuálních práv i kolektivní právo tohoto národa na rozvoj. Srov. *Súdánská organizace pro lidská práva a Centrum pro práva spojená s bydlením a pro nucené vystěhování proti Súdánu* (pozn. 530), body 218 – 223.

⁵³² *Případ Endorois* (pozn. 12).

⁵³³ K vývoji akceptace domorodých národů jakožto nositelů kolektivních práv zakotvených v Africké chartě také viz ŽÁKOVSKÁ, K. (pozn. 5), str. 81 – 85.

životní prostředí a práva národů nakládat se svými přírodními zdroji. Neziskové organizace podaly stížnost ve prospěch domorodého národa Ogoniů, na jehož tradičních územích byla společnostmi ovládanými státem organizovaná těžba ropy, aniž by byly s domorodci provedeny předchozí konzultace nebo bylo vyhotoveno předchozí vyhodnocení vlivů na životní prostředí. Během těžby byly ignorovány environmentální standardy, což mělo za následek rozsáhlé škody na životním prostředí a s tím související zhoršení zdravotní situace a kvality života domorodců.⁵³⁴ Právo na příznivé životní prostředí posuzovala Africká komise v provázanosti s individuálním právem osob na „nejlepší dosažitelný stav fyzického a duševního zdraví.“⁵³⁵ Jejich porušení se měl stát dopustit tím, že se přímo účastnil znečištění životního prostředí, které vedlo ke vzniku újmy na zdraví příslušníků Ogoniů, neochránil tento národ před újmou způsobenou ropnými společnostmi a nevyhotovil vyhodnocení vlivů na životní prostředí a zdraví Ogoniů před schválením činnosti ropných společností. Africká komise konstatovala, že uspokojivé životní podmínky závisí na kvalitě životního prostředí, která současně ovlivňuje zdraví a bezpečnost osob. Právo na příznivé životní prostředí dle Africké komise zahrnuje i povinnost státu přijmout „opatření pro prevenci znečištění a ekologické degradace, pro podporu ochránářství a pro zajištění ekologicky udržitelného rozvoje a užívání přírodních zdrojů.“⁵³⁶ Z obou práv dle Africké komise dále vyplývá povinnost státu před uskutečněním jakýchkoliv rozsáhlých průmyslových rozvojových činností: 1) nařídit nebo alespoň povolit, aby byl proveden odborný monitoring ohroženého prostředí; 2) požadovat vyhotovení studií o možných environmentálních a sociálních dopadech činností a tyto studie zveřejnit; 3) provést monitoring a informovat komunity, které mohou být ohrožené nebezpečným materiálem nebo činnostmi; a 4) umožnit komunitám i jednotlivcům účast na rozhodování o plánovaných činnostech. Jelikož stát tyto požadavky nesplnil, shledala Africká komise, že došlo k porušení zmíněných práv a mimo jiné nařídila, aby stát zajistil dodržení těchto požadavků při jakýchkoliv budoucích těžebních činnostech a provedl „úplnou likvidaci škod způsobených ropnými operacemi na územích a řekách.“⁵³⁷ Rozsah povinností, které

⁵³⁴ Většina zdrojů pitné vody byla otrávena, stejně jako půda určené pro pěstování plodin. Kromě toho byly vedeny útoky nigerijskými ozbrojenými silami proti stoupencům mírumilovného Hnutí za přežití národa Ogoniů (*Movement for the Survival of Ogoni People*), během kterých bylo zničeno mnoho vesnic a obydlí.

⁵³⁵ Čl. 16 Africké charty: „... best attainable state of physical and mental health.“

⁵³⁶ *Případ Ogoni* (pozn. 64), bod 52: „... measures to prevent pollution and ecological degradation, to promote conservation, and to secure an ecologically sustainable development and use of natural resources.“

⁵³⁷ Tamtéž, výrok: „... undertaking a comprehensive cleanup of lands and rivers damaged by oil operations.“

Africká komise uložila státu ve vztahu k ochraně životního prostředí a zajištění práv dotčených komunit, je mezi obdobnými případy mimořádný.⁵³⁸

Na rozdíl od meziamerického lidskoprávního systému, ve kterém je s ohledem na absenci samostatného ustanovení podřazována ochrana přírodních zdrojů pod úpravu vlastnického práva, obsahuje Africká charta i zvláštní právo národů svobodně disponovat se svými přírodními zdroji, o něž by „v žádném případě neměly být národy připraveny.“⁵³⁹ V případě *Ogoni* dala Africká komise za pravdu stěžovatelům a konstatovala porušení tohoto práva, kterého se Nigérie dopustila tím, že nijak nemonitorovala ani neregulovala činnost těžebních společností, čímž umožnila zničení tradičních území Ogoniů (tzv. *Ogoniland*), a také tím, že národ Ogoniů nezapojila do rozhodovacích procesů a sdílení přínosů.⁵⁴⁰ Za kolektivní právo bylo označeno i právo proti nucenému vystěhování, které Africká komise zahrnuje pod právo na adekvátní obydlí.⁵⁴¹

Dalším, a dosud také posledním z významných rozhodnutí afrických orgánů týkajících se domorodých práv je *případ Endorois*, ve kterém se Africká komise podrobně zabývala klíčovými právy domorodých národů a charakterem domorodých národů.⁵⁴² Národ Endorois zabývající se tradičně pastevectvím byl v 70. letech donucen opustit svá tradiční území v okolí jezera Bogoria v důsledku zřízení přírodní rezervace na těchto územích, a to bez provedení adekvátních konzultací a bez poskytnutí dohodnutého odškodného.⁵⁴³ V roce 2002 stát dále udělil soukromé společnosti oprávnění k těžbě rubínu na tradičních územích Endorois a část území prodal třetím stranám. Před Africkou komisí bylo namítáno porušení řady individuálních i kolektivních práv, přičemž Africká komise v tomto přelomovém

⁵³⁸ Srov. tamtéž, body 50 – 54 a výrok; BOYLE, A. (pozn. 401), str. 4 – 5. K tak příznivému rozsudku napomohla skutečnost, že v mezidobí od podání stížnosti do rozhodnutí případu došlo ke změně dřívějšího diktátorského režimu. Nová vláda uznala, že bylo napácháno ve vztahu k národu Ogoniů mnoho krutostí, a proto nepopírala žádné z předkládaných tvrzení. Africká komise tudíž nebyla limitovaná případnými námitkami státu. Srov. COOMANS, F. *The Ogoni Case before the African Commission on Human and Peoples' Rights. International and Comparative Law Quarterly*. 2003, roč. 52, str. 750.

⁵³⁹ Čl. 21, odst. 1 Africké charty: „*In no case shall be a people be deprived of it.*“

⁵⁴⁰ *Případ Ogoni* (pozn. 64), body 55 – 58.

⁵⁴¹ Právo na adekvátní obydlí není výslovně zakotvené v Africké chartě, komise však usoudila, že vyplývá z ochrany vlastnického práva (čl. 14 Africké charty), práva na zdraví (čl. 16 Africké charty) a práva na ochranu rodinného života (čl. 18 Africké charty). Srov. *případ Ogoni* (pozn. 64), body 59-63.

⁵⁴² *Případ Endorois* (pozn. 12).

⁵⁴³ Národ Endorois se tradičně zabýval pastevectvím. Po zřízení parku a jeho nuceným vystěhování byl jeho příslušníkům omezen přístup na jejich původní území, která však tradičně využíval mj. pro pastvu dobytka, sběr léčivých rostlin a provádění náboženských rituálů a současně nebyl tento národ adekvátně zahrnut do správy rezervace a sdílení přínosů plynoucích z jejího zřízení. V důsledku odlišné kvality půdy na nových územích také uhynula velká část jejich dobytka. Blíže viz kapitola 1.1 této práce.

rozsudku shledala mimo jiné porušení vlastnického práva národa Endorois,⁵⁴⁴ práv k přírodním zdrojům,⁵⁴⁵ práva na rozvoj,⁵⁴⁶ náboženských práv⁵⁴⁷ a kulturních práv.⁵⁴⁸

Jedním ze stěžovatelů namítaných práv bylo kolektivní vlastnické právo národa Endorois, ačkoliv vlastnické právo zakotvené v Africké chartě bylo původně řazeno mezi práva individuální.⁵⁴⁹ Při posuzování charakteru a obsahu vlastnického práva se Africká komise významně opřela o rozsudky Meziamerického soudu, a to zejména o případy *Společenství Mayagna (Sumo) Awas Tingni proti Nicaragui* a *Národ Saramaků proti Surinamu*,⁵⁵⁰ a víceméně zopakovala závěry učiněné v těchto případech. Stát je povinen formálně uznat vlastnické právo domorodých národů v jeho kolektivní podobě,⁵⁵¹ přičemž toto vlastnické právo vzniká již na základě tradiční držby (která má stejnou váhu jako vlastnický titul uznaný státem).⁵⁵² Vlastnické právo může být omezeno za dodržení podmínek stanovených v čl. 14 Africké charty, tedy v případě, že existuje veřejná potřeba nebo zájem pro toto omezení, toto omezení je přiměřené sledovanému cíli, a pouze je-li provedeno v souladu s příslušnými zákony.⁵⁵³ Současně nesmí být ohroženo samotné přežití domorodých komunit, čehož má být dosaženo dodržěním tří pojistek stanovených v případě *Národ Saramaků proti Surinamu*.⁵⁵⁴ Africká komise dále shledala, že ve vztahu k tradičním územím národa Endorois neexistují objektivní důvody, které by zamezovaly státu, aby Endorois navrátil jeho tradiční území, a to i přesto, že tato území byla vyhlášena za součást chráněné oblasti. Africká komise potvrdila, že národ Endorois je nejvhodnějším ochráncem

⁵⁴⁴ Čl. 14 Africké charty.

⁵⁴⁵ Tamtéž, čl. 21.

⁵⁴⁶ Tamtéž, čl. 22.

⁵⁴⁷ Tamtéž, čl. 8.

⁵⁴⁸ Tamtéž, čl. 17.

⁵⁴⁹ Tamtéž, čl. 14.

⁵⁵⁰ *Případ Endorois* (pozn. 12), body 190, 207 a 192-195, 206.

⁵⁵¹ Africká komise posuzovala, zda by na základě existujících mezinárodněprávních principů postačovalo k ochraně domorodých práv právo přístupu na tradiční území nebo vlastnictví *de facto*, tedy bez jeho formálního uznání, a dospěla k závěru, že nikoliv. Taková situace by domorodá společenství činila zranitelnými vůči jednání státu i třetích stran a stavěla by je do pasivní role vůči jiným subjektům, což je v rozporu s požadavky mezinárodního práva. Srov. tamtéž, body 196, 204-205.

⁵⁵² Tamtéž, bod 209. Africká komise shodně vyložila i právo na restituci tradičních území včetně práva na náhradní pozemky stejné kvality a velikosti, příp. na odškodnění v případě, kdy jsou tradiční území v držení třetí strany, na kterou byly převedeny v dobré víře.

⁵⁵³ Je zajímavé, že Africká komise usoudila, že v případě omezení domorodých územních práv musí být tyto podmínky posuzovány přísněji, neboť tím současně dochází k omezení základních lidských práv (především práva na život), a proto k tomu může dojít pouze ve výjimečných a urgentních případech. Srov. tamtéž, body 212, 216.

⁵⁵⁴ Mazi pojistky patří předchozí konzultace, vyhotovení EIA a sdílení přínosů. Srov. tamtéž, body 216-217 a 227-228.

tamějších ekosystémů a je připraven pokračovat v ochraně území započaté státem.⁵⁵⁵ Dospěla proto k závěru, že skutečně zásah do vlastnického práva národa Endorois byl nepřiměřený, a proto bylo porušeno jeho vlastnické právo⁵⁵⁶ a doporučila toto vlastnické právo formálně uznat a navrátit národu Endorois jeho tradiční území.⁵⁵⁷

Africká komise dále shledala porušení práva národa Endorois svobodně disponovat s jeho přírodními zdroji, přičemž analogicky odkázala na rozhodnutí Meziamerického soudu ve věci *Národ Saramaků proti Surinamu*.⁵⁵⁸ Významným bodem přitom bylo uznání vlastnického práva nejen k tradičně užívaným přírodním zdrojům, k nimž mají domorodá společenství kulturní vazbu (jako tomu bylo v rozsudcích Meziamerického soudu⁵⁵⁹), nýbrž ke všem přírodním zdrojům nacházejícím se na jejich území (na povrchu i pod povrchem).⁵⁶⁰ Vlastnické právo k nim lze však omezit za podmínek naznačených výše.

Nejenže byl tento případ prvním, ve kterém Africká komise konstatovala porušení územních práv domorodých národů, v tomto rozsudku také vůbec poprvé posuzovala porušení práva národů na rozvoj. Africká komise proto měla poprvé možnost formulovat podrobněji obsah tohoto práva, za jehož základní složky označila právo národa účastnit se rozvojových procesů a právo na celkové zlepšení životní úrovně národa. Konstatovala, že přitom nestačí pouhé poskytnutí potravinové pomoci, nýbrž výsledkem rozvojových procesů má být zvýšení schopností a možností daného národa tak, aby byl sám způsobilý zlepšit svůj blahobyt a měl přitom možnost činit svobodná rozhodnutí. Účast národa na rozvojových procesech musí být zajištěna prostřednictvím příslušných konzultací, zajištění informovanosti národa a v určitých případech též obdržení předchozího svobodného, předchozího a informovaného souhlasu dotčeného národa. Nedílnou součástí práva na rozvoj je i sdílení přínosů na základě vzájemné dohody, které dle Africké komise představuje „*formu přiměřené spravedlivé náhrady za využívání tradičně vlastněných území a přírodních zdrojů nezbytných pro přežití národa Endorois*.“⁵⁶¹ V daném případě byl národ Endorois

⁵⁵⁵ Tamtéž, bod 235.

⁵⁵⁶ Tamtéž, bod 238.

⁵⁵⁷ Tamtéž, doporučení, bod 1. písm. a).

⁵⁵⁸ Tamtéž, body 267-268.

⁵⁵⁹ Srov. kapitola 4.1.2.2 této práce.

⁵⁶⁰ Tamtéž, bod 267.

⁵⁶¹ Tamtéž, bod 296: „... form of reasonable equitable compensation resulting from the exploitation of traditionally owned lands and of those natural resources necessary for the survival of the Endorois community.“

zbaven možnosti rozhodnout o tom, kde bude žít. Jeho životní úroveň se přitom v důsledku nuceného přesídlení snížila, a to především proto, že nová území nebyla vhodná pro provádění tradičního pastevectví, a národ ztratil kulturně a duchovně důležitá místa. Současně nebyla národu poskytnuta dostatečná náhrada za omezení jeho územních práv ani nebylo zajištěno sdílení přínosů plynoucích z využívání jeho tradičních území a v neposlední řadě též nebyla zajištěna adekvátní účast národa na rozhodovacích procesech. Africká komise z těchto důvodů shledala porušení práva národa Endorois na rozvoj.

Africké komisi se ve své rozhodovací činnosti podařilo potvrdit domorodá práva v rozsahu, v jakém jsou potvrzována meziamerickými orgány. Lze doufat, že obdobně bude pokračovat ve svých rozsudcích i Africký soud, a to především v očekávaném rozhodnutí ve věci Ogieků.

4.2 Menšinová práva

Stejně jako pojem *domorodé národy* není termín *menšina* dosud v mezinárodním právu definován. Přestože mezi oběma koncepty existuje určitá podobnost a debaty o domorodých národech byly zpočátku součástí otázky menšin,⁵⁶² ochrana menšinových práv a ochrana domorodých práv stojí na odlišných základech a tyto režimy by od sebe měly být odlišeny. Toto potvrzuje i mezinárodněprávní vývoj, který dospěl k zavedení zvláštního právního režimu pro domorodé národy. Menšinová práva jsou formulována jako individuální práva jednotlivců – nositeli těchto práv jsou tedy jednotlivci, nikoliv jednotlivé skupiny obyvatelstva, přestože tato práva jsou zpravidla vykonávána kolektivně spolu s ostatními příslušníky menšiny.⁵⁶³ U práv domorodých národů lze naopak konstatovat, že mezinárodněprávní vývoj dospěl k uznání kolektivní povahy jejich práv, která náleží těmto společenstvím jako celku, nikoliv jejich příslušníkům, kteří však současně disponují vlastními individuálními právy, jež mohou být s těmi kolektivními v souladu, či si odporovat.⁵⁶⁴

⁵⁶² Především v rámci OSN. Jak bylo popsáno výše v této práci, domorodými národy se na půdě OSN původně zabývala Subkomise OSN pro prevenci diskriminace a na ochranu menšin. Blíže viz kapitola 2.1.5 této práce.

⁵⁶³ Práva menšin proto mají tzv. kolektivní aspekt, nicméně menšinám jako celku není v mezinárodním právu přiznána právní osobnost. Blíže viz KUGELMANN, D. The Protection of Minorities and Indigenous Peoples Respecting Cultural Diversity. In: BOGDANDY, A. von, WOLFRUM, R. (eds.). *Max Planck Yearbook of United Nations Law. Volume 11*. The Netherlands: Koninklijke Brill N.V., 2007, str. 262; XANTHAKI, A. (pozn. 408), str. 418; DAES, E.I. (pozn. 152), str. 25; Zpráva ACHPR and IWGIA (pozn. 193), str. 96; ANAYA, S.J. (pozn. 103), str. 135.

⁵⁶⁴ Blíže viz ŽÁKOVSKÁ, K. (pozn. 5), str. 77.

Menšinová práva primárně směřují k zabezpečení kulturní diverzity v rámci jednotlivých států a zamezení diskriminace příslušníků menšin a jejich vyloučení z většinové společnosti. Domorodé národy bojují za svou existenci jakožto svébytných společenství, jejich požadavky tak v prvé řadě směřují k zabezpečení vyššího stupně autonomie, k uznání a respektování územních práv a k zamezení nucené integrace, která přímo ohrožuje jejich existenci. Ústředním prvkem v požadavcích vznášených domorodými národy je reflexe jejich silné kolektivní vazby k tradičnímu území a přírodním zdrojům mající své kořeny v dávné historii – tento aspekt u menšin a otázek týkajících se jejich postavení a práv chybí.⁵⁶⁵

Přestože se domorodé národy brání tomu, aby s ohledem na výše uvedené byly označovány za menšiny, a zdůrazňují odlišnost obou kategorií, ve skutečnosti se domorodé národy (až na výjimky) skutečně nachází v menšinovém postavení a jejich historie i současná realita je plná diskriminace, útisku, nucené asimilace a potlačování jejich jazyka a kulturních i náboženských projevů. Menšinová práva tak představují určitý minimální standard využitelný pro ochranu jejich práv, který se vzhledem k evolutivní interpretaci těchto menšinových práv mezinárodními orgány stal v současné době silnou ochranou pro jejich tradiční způsob života, a v důsledku toho i jejich tradiční území a přírodní zdroje.

4.2.1 Kulturní práva

Kulturní práva představují jedno z ústředních témat ochrany menšin. Ve Všeobecné deklaraci kulturní diverzity (*Universal Declaration on Culture Diversity*, dále také „UDCD“) přijaté v rámci Organizace OSN pro vzdělání, vědu a kulturu (*United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization*, dále také „UNESCO“)⁵⁶⁶ byla kulturní diverzita označena za „*tak nezbytn[ou] pro lidstvo, jako je biodiverzita pro přírodu*“⁵⁶⁷ a její ochrana pak za etický závazek vůči lidské důstojnosti, základním právům a svobodám a konkrétně i příslušníkům menšin a domorodým národům.⁵⁶⁸ Dle preambule Americké deklarace kultura představuje „*nejvyšší sociální a historický výraz duchovního pokroku*“⁵⁶⁹ a proto je povinností

⁵⁶⁵ Srov. KUGELMANN, D. (pozn. 563), str. 260; SCHULTE-TENCKHOFF, I. (pozn. 416), str. 73; KOIVUROVA, T. (pozn. 243), str 30; WIESSNER, S. (pozn. 11), str. 129.

⁵⁶⁶ UDCD byla přijata na 31. zasedání Generální conference UNESCO v Paříži, 2. 11. 2001.

⁵⁶⁷ UDCD, čl. 1: „... *as necessary for humankind as biodiversity is for nature.*“

⁵⁶⁸ Tamtéž, čl. 4. Obdobně i CESCR, *General comment No. 21* (pozn. 320), bod 40.

⁵⁶⁹ Preambule ADRDM: „... *the highest social and historical expression of that spiritual development.*“

lidí ji všemi prostředky chránit a pečovat o ni.⁵⁷⁰ Kultura domorodých národů je přitom neoddělitelně spjata s okolní přírodou. Domorodé umění, ústní tradice, zvyky, jazyk, oblékání, náboženství, rituály, kuchařské umění, světonázor, hodnoty – to vše je založené na úzkém vztahu domorodých komunit k tradičním územím a přírodním zdrojům. Tento vztah proto představuje samotný základ jejich kulturní charakteristiky. Projevuje se mimo jiné i množstvím posvátných míst nacházejících se na tradičních územích, která mají značný význam pro duchovní život domorodců. Kultura domorodých národů je předávána z generace na generaci a představuje proto tzv. kulturní dědictví, které vychází z historie a současně je neustále formováno. Zničení a poškození jednotlivých složek přírody tudíž představuje značný zásah do sociálního, kulturního i duchovního života domorodých národů.⁵⁷¹

Kulturní práva jsou upravená v mnohých lidskoprávních dokumentech, stejně jako v pramenech zvláštních domorodých práv, tedy v Úmluvě ILO č. 169,⁵⁷² UNDRIP⁵⁷³ a ADRIP.⁵⁷⁴ Mezi kulturní práva patří například ochrana kulturní a náboženské identity,⁵⁷⁵ právo příslušníků menšin užívat svou kulturu,⁵⁷⁶ právo účastnit se kulturního života,⁵⁷⁷ jazyková práva či náboženská práva.⁵⁷⁸ V případě domorodých národů se nejčastěji hovoří o právu na kulturní integritu a právu na kolektivní identitu. Při rozboru tohoto práva bude pozornost věnována výkladu čl. 27 ICCPR, který zakotvuje právo menšin na kulturní integritu, a jeho využití v rozhodovací činnosti příslušných orgánů. Následně bude nastíněn výklad Výboru pro hospodářská, sociální a kulturní práva (CESCR) k právu na účast v kulturním

⁵⁷⁰ *Mary a Carrie Dann proti Spojeným státům* (pozn. 254), bod 131.

⁵⁷¹ Srov. CESCR, *General comment No. 21* (pozn. 320), bod 36; *Domorodé společenství Xákmok Kásek proti Paraguayi* (pozn. 413), body 174 – 176; Separátní stanovisko soudce A.A. Cancado Trindade ve věci *Domorodé společenství Sawhoyamaxa proti Paraguayi* (pozn. 485), bod 28; *Domorodé společenství Yakye Axa proti Paraguayi* (pozn. 485), body 137, 147 a 154; *Domorodý národ Kichwa ze Sarayaku proti Ekvádoru* (pozn. 10), body 212, 219.

⁵⁷² Srov. především čl. 4, čl. 5, čl. 7, čl. 8 a čl. 13 Úmluvy ILO č. 169.

⁵⁷³ Srov. především čl. 5, čl. 8 odst. 1 a čl. 11 - 13 UNDRIP.

⁵⁷⁴ Srov. především čl. VI, čl. X odst. 2, čl. XIII - XIX ADRIP. Zajímavostí je, že v ADRIP je mezi práva související s kulturní identitou zahrnuto i právo na příznivé životní prostředí. Srov. čl. XIX ADRIP.

⁵⁷⁵ Čl. 1 Deklarace o právech příslušníků národnostních, etnických, náboženských a jazykových menšin (*Declaration on the Rights of Persons Belonging to National or Ethnic, Religious and Linguistic Minorities*) přijaté rezolucí Valného shromáždění OSN č. 47/135 v roce 1992.

⁵⁷⁶ Tamtéž, čl. 2 odst. 1; čl. 27 ICCPR.

⁵⁷⁷ Deklarace OSN o právech příslušníků národnostních, etnických, náboženských a jazykových menšin, čl. 2 odst. 2; Čl. 27 UDHR; čl. 15 odst. 1 písm. a) ICESR; čl. 5 písm. e), vi ICEARD; čl. XIII ADRDM, čl. 14 odst. 1 písm. a) San Salvadorského protokolu; čl. 17 odst. 2 Africké charty.

⁵⁷⁸ Např. čl. 27 ICCPR, čl. 2 odst. 1 Deklarace OSN o právech příslušníků národnostních, etnických, náboženských a jazykových menšin; čl. 18 UDHR.

životě ve vztahu k domorodým národům a odraz kulturních práv domorodých národů v rozhodovací činnosti meziamerických lidskoprávních orgánů a Africké komise.

4.2.1.1 Článek 27 ICCPR

Jedním ze základních pramenů, který je v souvislosti s právem na kulturní integritu domorodých národů využíván, je čl. 27 ICCPR, jenž stanoví, že „*ve státech, kde existují etnické, náboženské nebo jazykové menšiny, nebude jejich příslušníkům upíráno právo, aby spolu s ostatními příslušníky menšiny užívali své vlastní kultury, vyznávali a projevovali své vlastní náboženství nebo používali svého vlastního jazyka.*“ Přestože je toto ustanovení primárně vykládáno jako ustanovení zajišťující ochranu jednotlivcům, Výbor v obecném komentáři č. 23 dospěl k závěru, že výkon těchto práv je závislý na tom, zda určitá menšina dokáže svou kulturu, jazyk či náboženství zachovat, v důsledku čehož toto právo v sobě implicitně obsahuje povinnost státu poskytnout těmto menšinám ochranu.⁵⁷⁹ Stanovil rovněž, že užití kultury, které je tímto článkem chráněno, může spočívat i ve „*způsobu života, jenž je těsně spjat s územím a užitím zdrojů na tomto území*“⁵⁸⁰ a v této souvislosti výslovně uvedl, že takto lze čl. 27 ICCPR aplikovat především na domorodé národy.

Ustanovení čl. 27 ICCPR bylo poprvé použito k ochraně domorodých národů před Meziamerickou komisí v případě týkajícího se domorodé komunity indiánů Yanomami obývajících část území Brazílie. Meziamerická komise shledala, že zásahy státu do jimi tradičně obývaného území nepředstavují pouze porušení práva komunity na život, nýbrž i zásah do její kultury a uznala, že čl. 27 ICCPR poskytuje ochranu „*všem charakteristickým rysům nezbytným pro udržení jejich kulturní identity.*“⁵⁸¹ Obdobně postupoval Výbor, když v případě *Ominayak a Lubicon Lake Band proti Kanadě* rozhodl, že došlo k porušení čl. 27 ICCPR, když Kanada dovolila provinční vládě státu Alberta, aby vyvlastnila území, které kmen Lubicon Lake Band tradičně obýval a používal za účelem rybolovu a lovu zvěře, a aby jej pronajímala za účelem těžby ropy a plynu. Výbor tak pod čl. 27 ICCPR zařadil i právo osob „*provazovat hospodářské a sociální aktivity, které jsou součástí kultury komunity.*“⁵⁸²

⁵⁷⁹ UNHRC. *General Comment No. 23* (pozn. 305).

⁵⁸⁰ Tamtéž, čl. 3.2: „... *a way of life which is closely associated with territory and use of its resources.*“

⁵⁸¹ *Společenství Yanomami proti Brazílii* (pozn. 333), bod 7: „... *for all those characteristics necessary for the preservation of their cultural identity.*“

⁵⁸² *Ominayak a Lubicon Lake Band proti Kanadě* (pozn. 308), bod 32.2: „... *to engage in economic and social activities which are part of the culture of the community.*“

Tuto tezi rozvedl Výbor ve věci *Ivan Kitok proti Švédsku*, ve které shledal, že hospodářské aktivity představující základní součást kultury spadají pod ochranu čl. 27 ICCPR. V tomto rozhodnutí byl za součást kultury Sámů žijících ve Skandinávii uznán tradiční chov sobů.⁵⁸³ Se stejným odůvodněním jsou domorodému obyvatelstvu poskytovány výjimky ze zákazu lovu velryb⁵⁸⁴ nebo ze zákazu dovozu produktů z tuleňů do Evropské Unie.⁵⁸⁵

4.2.1.2 Právo na účast v kulturním životě dle CESCR

ICESCR upravuje právo každého člověka účastnit se kulturního života a povinnost státu učinit opatření, která jsou nutná k plnému užívání tohoto práva a k zachování kultury.⁵⁸⁶ CESCR se tímto právem podrobně zabýval ve svém obecném komentáři č. 21, přičemž potvrdil, že se jedná o právo, které lze vykonávat samostatně, společně s ostatními nebo v rámci určité skupiny nebo komunity. Mezi skupiny, které vyžadují zvláštní ochranu, zařadil i domorodé národy a dovedl, že je nezbytné respektovat a chránit domorodé „kulturní hodnoty a práva spojená s územím zděděným po předcích a jejich vztah s přírodou [...] aby bylo zabráněno úpadku jejich specifického způsobu života včetně jejich prostředků obživy, ztrátě jejich přírodních zdrojů a konečně, jejich kulturní identity.“⁵⁸⁷ Výbor proto vyzval státy, aby uznaly domorodá územní práva, navrátily území zabraná a využívaná bez svobodného a informovaného souhlasu dotčených komunit⁵⁸⁸ a provedly opatření k udržení zvláštního vztahu domorodců k tradičním územím a zdrojům, která jsou nepostradatelná pro jejich kulturní život.⁵⁸⁹ Konstatoval také, že ochrana kulturních projevů v sobě zahrnuje i ochranu před nelegální a nespravedlivou těžbou na tradičních územích, ať už ze strany státu, nebo soukromých či nadnárodních společností.⁵⁹⁰ Výbor přitom

⁵⁸³ Srov. *Kitok proti Švédsku* (pozn. 183). Ivan Kitok namítal před Výborem porušení čl. 27 ICCPR z toho důvodu, že mu bylo odepřeno členství ve vesnici Sámů a z toho důvodu nemohl vykonávat chov sobů. Výbor usoudil, že omezení jeho práv je s ohledem na cíle, které toto omezení sleduje (tj. jednak ekologické důvody, jednak snaha o ochranu Sámů), legitimní. Více k tomuto případ srov. pozn. 183.

⁵⁸⁴ Srov. International Whaling Commission. *Aboriginal Subsistence Whaling* [online, vid. 2017-05-04]. Dostupné na: <http://iwc.int/aboriginal>.

⁵⁸⁵ Blíže viz kapitola 2.3.5 této práce. Evropský parlament a rada ve svém nařízení výslovně označují „lov [tuleňů] za součást kultury a identity členů inuitské společnosti.“ Srov. preambule nařízení č. 1007/2009 ze dne 16. září 2009, odst. 14.

⁵⁸⁶ Čl. 15 odst. 1 písm. a) a odst. 2 ICESCR.

⁵⁸⁷ CESCR, *General comment No. 21* (pozn. 320), bod 36: „... cultural values and rights associated with their ancestral lands and their relationship with nature ... in order to prevent the degradation of their particular way of life, including their means of subsistence, the loss of their natural resources and, ultimately, their cultural identity.“

⁵⁸⁸ Tamtéž, body 36 – 37.

⁵⁸⁹ Tamtéž, bod 49 písm. d).

⁵⁹⁰ Tamtéž, bod 50 písm. c).

zdůraznil kolektivní dimenzi kulturního života domorodých národů, která je pro výkon tohoto práva určující, a současně naznačil kolektivní charakter kulturních práv domorodých národů.⁵⁹¹

4.2.1.3 Kulturní práva domorodých národů v meziamerickém a africkém systému

V meziamerickém systému je právo na účast v kulturním životě obsaženo pouze v Americké deklaraci.⁵⁹² Meziamerický soud ve věci *Domorodé společenství Yakye Axa proti Paraguayi*⁵⁹³ však konstatoval, že právo na kulturní identitu je součástí mnoha jiných práv obsažených v Americké úmluvě, mimo jiné také vlastnického práva,⁵⁹⁴ a uznal, že přístup na tradiční území a k přírodním zdrojům je zásadní pro zachování kulturní identity domorodých národů a jejich tradičního způsobu života.⁵⁹⁵

*„Kultura příslušníků domorodých společenství přímo souvisí se zvláštním způsobem bytí, vidění, a jednání ve světě, rozvinutým na základě jejich blízkého vztahu s jejich tradičním územím a zdroji na nich se nacházejících, a to nejen proto, že jsou jejich hlavním zdrojem obživy, ale také protože jsou součástí jejich světového názoru, jejich náboženství, a proto i jejich kulturní identity.“*⁵⁹⁶

Ve věci *Domorodá komunita Xákmok Kásek proti Paraguayi*⁵⁹⁷ Meziamerický soud na základě výpovědi expertů a svědků shledal porušení vlastnického práva dotčené komunity spočívající v tom, že v důsledku nedostatečného přístupu na tradiční území, která byla v držení třetích

⁵⁹¹ CESCR klade důraz na kolektivní dimenzi kulturního života domorodých národů jakožto nezbytného předpokladu pro jejich přežití a rozvoj a uznává právo domorodých národů „jednat kolektivně, aby zajistili respekt svých práv na udržení, kontrolu, ochranu a rozvoj jejich kulturního dědictví, tradiční znalosti“ a dalších projevů jejich kultury. („...to act collectively to ensure respect for their right to maintain, control, protect and develop their cultural heritage, traditional knowledge..“). Srov. CESCR, *General comment No. 21* (pozn. 320), bod 37.

⁵⁹² Čl. XIII ADRDM. Kulturní práva obsahuje také San Salvadorský protokol, porušení těchto práv však nelze před orgány meziamerického soudu namítat.

⁵⁹³ *Domorodé společenství Yakye Axa proti Paraguayi* (pozn. 485).

⁵⁹⁴ Meziamerický soud konstatoval, že pojem vlastnictví v sobě zahrnuje jak hmotné a nehmotné složky a objekty, které mohou mít nějakou hodnotu. Srov. *Domorodé společenství Yakye Axa proti Paraguayi* (pozn. 485), body 24 – 35 a 137; *Společenství Mayagna (Sumo) Awas Tingni proti Nikaragui* (pozn. 8), bod 122.

⁵⁹⁵ Srov. *Domorodé společenství Yakye Axa proti Paraguayi* (pozn. 485), bod 147.

⁵⁹⁶ *Domorodé společenství Yakye Axa proti Paraguayi* (pozn. 485), bod 135: “The culture of the members of the indigenous communities directly relates to a specific way of being, seeing, and acting in the world, developed on the basis of their close relationship with their traditional territories and the resources therein, not only because they are their main means of subsistence, but also because they are part of their worldview, their religiosity, and therefore, of their cultural identity.” Obdobně také srov. např. *Domorodé společenství Sawhoyamaya proti Paraguayi* (pozn. 485), bod 118, *Národ Saramaků proti Surinamu* (pozn. 27), bod 120; *Domorodé společenství Xákmok Kásek proti Paraguayi* (pozn. 413), bod 172; *Společenství Mayagna (Sumo) Awas Tingni proti Nikaragui* (pozn. 8), bod 149; *Národy Kaliña a Lokono proti Surinamu* (pozn. 10), bod 130.

⁵⁹⁷ *Domorodé společenství Xákmok Kásek proti Paraguayi* (pozn. 413).

soukromých osob, bylo negativně ovlivněno domorodé náboženství a kultura, a to konkrétně jejich jazyk, šamanské a iniciační rituály, duchovní vědomosti, pohřbívání mrtvých a tradiční lov, rybolov a sběr.⁵⁹⁸ Stěžovatelé v tomto případě popsali stav domorodé kultury způsobený porušováním jejich vlastnického práva jako „*kolektivní kulturní erozi*“.⁵⁹⁹ V dalším případě *Domorodý národ Kichwa ze Sarayaku proti Ekvádoru* Meziamerický soud konstatoval, že součástí práva na kulturní identitu je právo na konzultaci o všech záležitostech, které mohou kulturu ovlivnit. V daném případě tak stát pochybil, když nezajistil konzultaci s národem Kichwa předtím, než vydal soukromé společnosti oprávnění k těžbě na tradičních územích národa Kichwa, neboť těžba měla podstatný vliv na kulturní aspekty národa a měla za následek i zničení několika posvátných míst. Meziamerický soud v tomto rozsudku označil právo domorodých národů na kulturní identitu za právo kolektivní povahy.⁶⁰⁰

Zajímavým podáním byla stížnost, kterou podala Inuitská cirkumpolární rada (*Inuit Circumpolar Council, ICC*)⁶⁰¹ jménem Inuitů žijících na území Kanady a Spojených států Meziamerické komisi a ve které bylo vedle řady dalších práv namítáno i porušení práva na účast v kulturním životě. Stížnost směřovala proti Spojeným státům, které byly obviněny z toho, že jsou jako jedni z největších producentů skleníkových plynů odpovědné za klimatické změny, které mají významný dopad na život Inuitů, a to především s ohledem na absenci adekvátních politických opatření ke snížení těchto emisí.⁶⁰² Kultura, hospodářská činnost i identita Inuitů je spjata s arktickým prostředím, se zimou a chladem, Inuité jsou „*národem půdy, ledu, sněhu a zvíře*“.⁶⁰³ Ve stížnosti jsou v této souvislosti rozsáhle popsány negativní následky, které má na kulturu a tradiční ekologickou znalost Inuitů globální oteplování, které způsobuje rozsáhlé změny v ledu, sněhu, počasí a charakteru půdy. Meziamerická komise stížnost zamítla, což ostatně ICC předpokládala, smyslem stížnosti bylo

⁵⁹⁸ Srov. tamtéž, body 171 – 182.

⁵⁹⁹ Tamtéž, bod 172: „...collective cultural erosion.“

⁶⁰⁰ *Domorodý národ Kichwa ze Sarayaku proti Ekvádoru* (pozn. 10), bod 217.

⁶⁰¹ ICC je nevládní organizací sdružující domorodé obyvatele Arktických oblastí. Blíže k ICC viz OSOFSKY, H.M. (pozn. 93), str. 317.

⁶⁰² Blíže ke konkrétním dopadům viz kapitola 1.3.3 této práce.

⁶⁰³ WATT-CLOUTIER, S., 2005 podle OSOFSKY, H.M. (pozn. 93), str. 314: „... a peoples of the land, ice, snow and animals.“

spíše navození dialogu o globálním oteplování v rámci lidských práv s vládou Spojených států a informování o kritické situaci Inuitů.⁶⁰⁴

V rámci afrického systému lidských práv jsou kulturní práva zakotvená v čl. 17 Africké charty. Africká komise v *případu Endorois*⁶⁰⁵ shledala, že toto ustanovení v sobě zahrnuje individuální i kolektivní rozměr. Individuální rozměr se odráží v čl. 17 odst. 2 Africké charty zakotvujícím právo jednotlivce na účast v kulturním životě, kolektivní pak v čl. 17 odst. 3 Africké charty, jež stanovuje povinnost států chránit a podporovat tradiční hodnoty komunity.⁶⁰⁶ V *případu Endorois* Africká komise konstatovala porušení čl. 17 Africké charty, ke kterému došlo v důsledku toho, že byl národ Endorois přemístěn na území nevhodné pro jejich tradiční pastevecký způsob života a současně mu byl zamezen přístup na jeho tradiční území za účelem využívání kulturních míst a obstarávání tradičních léčebných produktů.⁶⁰⁷ Stát „nevzal v úvahu skutečnost, že omezením přístupu k jezeru Bogoria [kolem kterého se rozkládalo tradiční území komunity] odepřel komunitě přístup k integrovanému systému přesvědčení, hodnot, norem, obyčejů, tradic a artefaktů úzce spojenému s přístupem k jezeru.“⁶⁰⁸ Africká komise také dovodila, že kulturní práva nepředstavují pouze ochranu před oslabením menšinových práv, ale také povinnost státu učinit pozitivní opatření k podpoře a ochraně kultury menšin a poskytnout respekt a ochranu „náboženskému a kulturnímu dědictví nezbytnému pro jejich skupinovou identitu.“⁶⁰⁹

4.2.1.4 Omezení kulturních práv domorodých národů

Stejně jako mnohá další lidská práva mohou být i kulturní práva domorodých národů v určitých situacích omezena.⁶¹⁰ CESCR ve svém obecném komentáři č. 21 usoudil, že toto omezení musí být přiměřené, slučitelné s charakterem předmětného práva, musí sledovat

⁶⁰⁴ Srov. WATT-CLOUTIER, S. ICC. *Petition to the Inter American Commission on Human Rights* (pozn. 94); OSOFSKY, H.M. (pozn. 93, str. 316 – 336.

⁶⁰⁵ Případ Endorois (pozn. 12).

⁶⁰⁶ Srov. čl. 17 odst. 2 a 3 Africké charty.

⁶⁰⁷ Srov. *případ Endorois* (pozn. 12), body 239 – 251.

⁶⁰⁸ Tamtéž, bod 249: „... has not taken into consideration the fact that by restricting access to Lake Bogoria, it has denied the community access to an integrated system of beliefs, values, norms, mores, traditions and artifacts closely linked to access to the Lake.“

⁶⁰⁹ Tamtéž, bod 241: „... religious and cultural heritage essential to their group identity.“

⁶¹⁰ Ve vztahu ke kontroverzním tradičním praktikám převažuje přesvědčení, že výkonem kulturních práv není možné porušovat jiná základní lidská práva, toto téma však stále vyvolává mnoho otázek a rozbor této problematiky je nad rámec této práce. Srov. CESCR, *General comment No. 21* (pozn. 320), bod 19; čl. 4 UDCD; ANAYA, S.J. (pozn. 103), str. 133.

legitimní cíl a být nezbytné pro blahobyt demokratické společnosti.⁶¹¹ K obdobnému závěru dospěl také Meziamerický soud⁶¹² a Africká komise, která v *případu Endorois* shledala, že přestože zřízení přírodní rezervace představuje legitimní cíl pro omezení kulturních práv, stát měl národu Endorois zajistit alespoň přístup na jejich tradiční území za účelem výkonu duchovních a kulturních rituálů, jejichž výkon nepředstavuje pro ekosystém rezervace žádnou hrozbu. Jednání státu tak bylo v daném případě nepřiměřené.⁶¹³ Výbor OSN pro lidská práva ve věci *Lansmän a další proti Finsku*⁶¹⁴ připustil, že stát může provádět opatření, které mají v omezeném rozsahu vliv na kulturní práva, to však pouze v takovém rozsahu, který neznamena odepření práv chráněných čl. 27 ICCPR. V daném případě Výbor shledal, že těžba kamení a jejich převoz přes území tradičně využívaná k chovu sobů v množství, v jakém byla provedena, nepředstavuje porušení práva na kulturní integritu. Současně však upozornil stát, že v případě budoucích těžebních aktivit nesmí rozsah těžby ve větší míře ovlivnit chov sobů a tamější životní prostředí.⁶¹⁵ Ve věci *Apirana Mahuika proti Novému Zélandu*⁶¹⁶ pak Výbor tento přístup potvrdil a shledal, že přestože zavedení systému kvót pro komerční rybolov v legislativě Nového Zélandu ovlivnilo i rybolov Maorů jakožto jejich tradiční aktivitu, která tvoří součást jejich kultury, nedošlo k porušení čl. 27 ICCPR, neboť před provedením legislativních změn byla zajištěna rozsáhlá konzultace s Maory, byl brán ohled na jejich zájmy a národ Maorů bude i nadále těžit ze svých tradičních hospodářských činností. Výbor tudíž konstatoval, že je možné omezit kulturní práva, pokud budou dotčené menšiny zapojeny do příslušných rozhodovacích procesů a nebudou zcela zbaveny svých práv.⁶¹⁷

4.2.1.5 Shrnutí

Výše uvedený rozbor aktů mezinárodních a regionálních orgánů ukazuje, že všechny tyto orgány akcentují extenzivní výklad pojmu *kultura*. Zařazují pod ni široké spektrum činností, kulturních projevů, samotný způsob života, přesvědčení, tradice, hodnoty, znalosti, jazyk, ale i tradiční hospodářské aktivity a duchovní a fyzický vztah k tradičním územím

⁶¹¹ CESCR, *General comment No. 21* (pozn. 320), body 17 – 19.

⁶¹² Srov. *Domorodé společenství Yakyé Axa proti Paraguayi* (pozn. 485), bod 35.

⁶¹³ Srov. *případ Endorois* (pozn. 12), bod 249.

⁶¹⁴ Názor Výboru pro lidská práva ve věci *Länsman et al. v. Finland* ze dne 26. října 1994, stížnost č. 511/1992.

⁶¹⁵ Tamtéž, body 9.4 - 9.8.

⁶¹⁶ *Apirana Mahuika a další proti Novému Zélandu* (pozn. 308).

⁶¹⁷ Tamtéž, body 9.3 - 9.8.

a přírodním zdrojům.⁶¹⁸ Například CESCR označil kulturu za „široký koncept zahrnující veškeré projevy lidské existence.“⁶¹⁹ Výbor OSN pro lidská práva v obecném komentáři č. 23 jako příklad formy tradiční kultury uvedl „specifický způsob života spojený s využíváním přírodních zdrojů, obzvláště u domorodých národů.“⁶²⁰ Konstatoval proto, že právo na kulturní integritu „může zahrnovat takové tradiční činnosti jako je rybolov či lov.“⁶²¹ V důsledku toho tyto orgány uznávají spojitost mezi zachováním kultury domorodých národů a jejich tradičních území a zdrojů, což má za následek mimo jiné provázanost kulturních práv s právy dalšími, především tedy vlastnickým právem k tradičním územím a přírodním zdrojům či například právem na předchozí konzultaci u činností, které by mohly kulturu domorodých národů, a v důsledku toho i tradiční území a zdroje, ovlivnit. Některé z těchto orgánů dokonce uznaly kolektivní charakter kulturních práv. V právech na ochranu kulturní integrity a identity domorodých národů lze proto spatřovat účinný nástroj, jenž mají domorodé komunity k dispozici při domáhání se svých práv.

4.2.2 Zákaz diskriminace a právo na rovné zacházení

Jedním z předpokladů pro naplnění ostatních práv je absence znevýhodňujících a diskriminačních opatření vůči domorodým národům a jejich příslušníkům a zajištění jejich rovného postavení. Domorodé komunity byly a i nadále jsou na základě své odlišnosti od většinové společnosti terčem diskriminace. V důsledku nepochopení jejich kultury byly považovány za primitivní, zaostalé a nesouladné s moderním konzumním způsobem života.⁶²²

Zákaz diskriminace a princip rovnosti představují mezinárodní normu kogentního charakteru a působí tak i vůči třetím stranám. Jsou obsaženy v mnoha významných lidskoprávních pramenech i v pramenech zvláštních domorodých práv a vztahují se k výkonu

⁶¹⁸ Srov. UDCD, preambule; *Případ Endorois* (pozn. 12), bod 241; CESCR, *General comment No. 21* (pozn. 320), body 10-11.

⁶¹⁹ CESCR, *General comment No. 21* (pozn. 320), bod 11: „... a broad, inclusive concept encompassing all manifestations of human existence.“

⁶²⁰ UNHRC. *General Comment No. 23* (pozn. 305), bod 7: „... a particular way of life associated with the use of land resources, especially in the case of indigenous peoples.“

⁶²¹ Tamtéž, bod 7: „... such traditional activities as fishing or hunting...“

⁶²² Srov. DAES, E.I. (pozn. 152), str. 17; *Domorodé společenství Maya proti Belize* (pozn. 408), bod 167; CERD. *General Recommendation No. 23* (pozn. 210); IACHR, *Report on the Situation of Human Rights in Ecuador*, (pozn. 57), kapitola IX; ANAYA, S.J. (pozn. 103), str. 4.

a ochraně všech ostatních práv.⁶²³ Za jeden z největších projevů diskriminace ve vztahu k domorodým národům je považováno selhání státu uznat územní práva domorodých národů a tradiční formy jejich vlastnického práva, ať už *de iure* nebo *de facto*.⁶²⁴ Výbor pro odstranění rasové diskriminace (CERD) ve svém obecném komentáři č. 21 k ICERD dospěl k závěru, že ztráta tradičních území ve prospěch „*kolonistů, komerčních společností a státních podniků*,“⁶²⁵ jež má za následek ohrožení kulturní a historické identity domorodých národů, je projevem diskriminace. CERD proto vyzval státy k respektování kulturních, územních a procesních práv domorodých národů. Tato problematika byla reflektována v judikatuře Meziamerického soudu, jenž v několika případech shledal porušení práva na rovné zacházení a označil za diskriminační jednání státu, kdy ačkoliv stát legálně uznal tradiční vlastnické právo domorodých komunit k územím a přírodním zdrojům, nezajistil účinné mechanismy a řízení pro jeho uznání a ochranu – na rozdíl od úpravy individuálního vlastnického práva.⁶²⁶ Ve věci *Domorodé společenství Xákmok Kásek proti Paraguayi* například Meziamerický soud konstatoval, že dochází k faktické diskriminaci domorodé komunity, která se v důsledku neefektivního řízení o územních nárocích nemohla domoci uznání svého vlastnického práva a z toho důvodu neměla přístup na svá tradiční území pro získání obživy, pitné vody a léčivých rostlin. Za diskriminační bylo označeno i upřednostňování individuálního vlastnického práva před kolektivním a nedostatek pozitivních opatření ze strany státu, které by zajistily účinnou ochranu domorodých práv a poskytnutí základních služeb.⁶²⁷

Aby bylo dosaženo reálně stejného postavení, vyplývá z výše uvedených principů povinnost států přijmout opatření ve prospěch znevýhodněných skupin obyvatelstva, a to i vůči třetím osobám, které přispívají k vytváření diskriminačních situací. Tento požadavek odůvodňuje i přijetí zvláštních režimů pro ochranu domorodých práv tak, aby domorodé

⁶²³ Srov. např. čl. 1 a 24 ACHR, čl. II ADRDM, čl. 2 a 7 UDHR, čl. I odst. 3 Charty OSN, čl. 2 odst. 1 a 26 ICCPR, čl. 2 odst. 2 a 3 ICESCR; čl. 2 ICEARD; čl. 2, 9, 15/2 UNDRIP; čl. VII/3, VIII, XII, XXVI ADRIP; čl. 2 odst. 2 a čl. 8 odst. 2 písm. e) Úmluvy ILO č. 169.

⁶²⁴ Srov. *Domorodé společenství Maya proti Belize* (pozn. 408), bod 167.

⁶²⁵ CERD. *General Recommendation No. 23* (pozn. 210), bod 3: „...colonists, commercial companies and State enterprises.“

⁶²⁶ Srov. *Domorodé společenství Maya proti Belize* (pozn. 408), body 162, 170, 171; *Domorodé národy Kuna a Embera proti Panamě* (pozn. 26), body 301-305.

⁶²⁷ Srov. *Domorodé společenství Xákmok Kásek proti Paraguayi* (pozn. 413), body 273 a 274.

komunity mohly vykonávat svá práva za stejných podmínek jako zbytek společnosti.⁶²⁸ V tomto ohledu zakotvuje Úmluva ILO č. 169, UNDRIP i ADRIP obecnou povinnost států učinit pozitivní opatření nezbytná pro odstranění nerovností ve vztahu k domorodým národům,⁶²⁹ přičemž konkrétní opatření se budou lišit v závislosti na podmínkách jednotlivých komunit. Stejně tak Meziamerický soud opakovaně zdůrazňuje, že je nezbytné přijmout zvláštní opatření, a to především ve vztahu k vlastnickému právu k tradičním územím a zdrojům, aby domorodé národy mohly plně vykonávat své práva a zajistit své fyzické a kulturní přežití.⁶³⁰ V případě *Endorois* Keňa namítala, že zvláštní zacházení ve vztahu k domorodým národům by mohlo být považováno za diskriminační. Africká komise však tento argument vyvrátila s odůvodněním, že „nerovné zacházení s osobami v nerovném postavení neznamena nezbytně nedovolenou diskriminaci.“⁶³¹

4.3 Individuální práva

Mezi tradiční individuální práva, která byla před mezinárodními orgány použita při ochraně domorodých práv proti zásahům do jejich tradičních území, patří především právo na život (čl. 4 Americké úmluvy, čl. I Americké deklarace a čl. 4 Africké charty),⁶³² právo na lidské zacházení (čl. 5 Americké úmluvy),⁶³³ právo na zdraví (čl. 16 Africké charty)⁶³⁴ a ochrana soukromého a rodinného života (čl. 8 Evropské úmluvy a čl. 18 odst. 1 Africké charty).⁶³⁵ I u těchto práv lze vysledovat tendence lidskoprávních orgánů přiřknout jim kolektivní charakter, a to především u meziamerických orgánů.⁶³⁶ Rovněž CESCR ve svém obecném komentáři č. 14 k ICESCR uvedl, že v případě domorodých národů je „zdraví

⁶²⁸ Srov. tamtéž, bod 271; IACHR, *Report on the Situation of Human Rights in Ecuador* (pozn. 57), kapitola IX.; *Domorodé společenství Maya proti Belize* (pozn. 408), body 166 a 169.

⁶²⁹ Srov. čl. 2 odst. 2 Úmluvy ILO č. 169; čl. 8 odst. 2 písm. e) a čl. 15 odst. 2 UNDRIP; čl. XII ADRIP.

⁶³⁰ *Národ Saramaků proti Surinamu* (pozn. 27), body 85 a 91; *Společenství Mayagna (Sumo) Awas Tingni proti Nikaragui* (pozn. 8), body 148, 149 a 151; *Domorodé společenství Sawhoyamaya proti Paraguayi* (pozn. 485), body 118-121 a 131; *Domorodé společenství Yakye Axa proti Paraguayi* (pozn. 485), body 124, 131, 135 - 137 a 154.

⁶³¹ *Případ Endorois* (pozn. 12), bod 196: „... unequal treatment towards persons in unequal situations does not necessarily amount to impermissible discrimination.“

⁶³² Srov. například *případ Ogoni* (pozn. 64), *Domorodé společenství Yakye Axa proti Paraguayi* (pozn. 485), *Domorodé národy Kuna a Embera proti Panamě* (pozn. 26).

⁶³³ Srov. *Společenství Moiwana proti Surinamu* (pozn. 509), *Domorodé společenství Xákmok Kásek proti Paraguayi* (pozn. 413).

⁶³⁴ Srov. *případ Ogoni* (pozn. 64)

⁶³⁵ Srov. tamtéž.

⁶³⁶ Srov. kapitola 4.1 této práce.

*jednotlivce často spojeno se zdravím společnosti jako celku a má kolektivní rozměr.*⁶³⁷

V tomto komentáři také shledal, že narušování vztahu domorodých komunit s jejich tradičním územím a zdroji má dalekosáhlé dopady na jejich zdraví.

4.3.1 Právo na život

Právo na život je považováno za základní právo, které podmiňuje výkon práv ostatních: „*pokud toto právo není respektováno, ostatní práva ztrácí smysl.*“⁶³⁸ Z toho důvodu není možné toto právo omezit. Právo na život v sobě obsahuje nejen právo osob nebýt zbaven života, ale také právo na odstranění a zabránění vzniku překážek bránících v důstojném životu. Z toho plyne povinnost státu provést opatření nezbytná pro ochranu života jednotlivců nebo skupiny osob, zajištění minimálních životních podmínek pro důstojnou existenci osob a odstranění všech překážek ohrožujících výkon tohoto práva. Tato pozitivní povinnost státu vzniká za předpokladu, že stát o situaci, která představuje bezprostřední a určité nebezpečí, věděl nebo vědět měl.⁶³⁹

Porušení práva na život bylo shledáno v několika případech před meziamerickými orgány a v *případu Ogoni* před Africkou komisí. Jedním z prvních případů byl rozsudek Meziamerické komise ve věci *Společenství Yanomami proti Brazílii*,⁶⁴⁰ ve kterém Meziamerická komise propojila poškození životního prostředí a jeho dopady na sociální a zdravotní situaci domorodců s právem na život. Těžební činnost a stavba dálnice na území obývané indiány Yanomami a s tím související příliv cizinců měly rozsáhlé dopady na život společenství, mimo jiné i rozpad tradičních sociálních struktur, zrod prostituce a výskyt dosud neznámých nemocí a epidemií, které zapříčinily mnoho úmrtí v rámci společenství. Tyto činnosti také vedly k přesunu indiánů z jejich tradičních území, což mělo negativní dopady na jejich kulturu a tradiční způsob života. Jelikož brazilská vláda neučinila včasná a účinná opatření pro zabránění této situace, konstatovala Meziamerická komise porušení

⁶³⁷ CESCR. *General comment No. 14* (pozn. 320), bod 27: „... the health of the individual is often linked to the health of the society as a whole and has a collective dimension.“

⁶³⁸ *Domorodé společenství Xákmok Kásek proti Paraguayi* (pozn. 413), bod 186: “If this right is not respected, all the other rights are meaningless.”

⁶³⁹ Tamtéž, body 186 a 188; *Domorodé společenství Sawhoyamaya proti Paraguayi* (pozn. 485), body 150, 151 a 163; *Domorodé společenství Yakye Axa proti Paraguayi* (pozn. 485), body 157 a 161; *Domorodý národ Kichwa ze Sarayaku proti Ekvádoru* (pozn. 10), body 244 a 245.

⁶⁴⁰ *Společenství Yanomami proti Brazílii* (pozn. 333)

práva na život (čl. I Americké deklarace), práva pohybu a pobytu (čl. VIII Americké deklarace) a práva na zdraví a blahobyt (čl. XI Americké deklarace).⁶⁴¹

Domorodá společenství jsou závislá na tradičních způsobech obživy, jako je lov, rybolov, pěstování a sběr rostlin. Ztráta tradičních území a přístupu k přírodním zdrojům může připravit domorodé společenství o prostředky obživy a ohrozit tak život jednotlivých členů společenství i existenci celé komunity. Provázanost územních práv a práva na život posuzoval Meziamerický soud v případech s podobnými skutkovými okolnostmi *Domorodé společenství Yakye Axa proti Paraguayi*⁶⁴² a *Domorodé společenství Sawhoyamaxa proti Paraguayi*.⁶⁴³ Obě domorodá společenství ztratila svá tradiční území, která byla ve vlastnictví třetích osob, a byla nucená usídlit se doslova vedle veřejné silnice v blízkosti těchto území, na něž však nemohla vstoupit nebo měla pouze omezený přístup. Přestože se obě společenství domáhala před státními orgány uznání svých vlastnických práv, v důsledku neefektivnosti a neopodstatněných průtahů v národních řízeních nebylo o jejich nárocích po mnoho let rozhodnuto. Domorodá společenství se tak ocitla v situaci, kdy byla obklopena soukromými pozemky a nemohla proto lovit, rybařit ani jinak obstarávat obživu, přišla o přístup k pitné vodě, nebyla jim zajištěna potřebná lékařská péče, hygienické podmínky ani adekvátní bydlení a navíc byla nucena čelit útokům a zastrašování ze stran nových vlastníků. Tyto núzné životní podmínky měly za následek onemocnění a smrt několika členů komunity, které mohly být odvráceny, pokud by byl komunitě umožněn přístup na její tradiční území nebo státem zajištěn příjem potravy a přístup k lékařské péči. Meziamerický soud proto v obou případech shledal porušení práva na život z toho důvodu, že stát jednak neučinil žádná opatření k zajištění základních životních potřeb členů komunity, ale také nezajistil vlastnické právo domorodé komunity k tradičním územím prostřednictvím účinného a rychlého řízení, čímž přispěl k tomu, že byly připraveny o své prostředky obživy, neboť nemohly využívat svých tradičních přírodních zdrojů, které jsou „přímo spojené s jejich způsobilostí přežít a se zachováním jejich způsobu života.“⁶⁴⁴

⁶⁴¹ V tomto rozsudku z roku 1980 nebylo ještě uznáno porušení vlastnického práva domorodého společenství, přestože bylo stěžovateli namítáno. Srov. tamtéž.

⁶⁴² *Domorodé společenství Yakye Axa proti Paraguayi* (pozn. 485).

⁶⁴³ *Domorodé společenství Sawhoyamaxa proti Paraguayi* (pozn. 485). Velmi podobným je i případ *Domorodé společenství Xákmok Kásek proti Paraguayi* (pozn. 413).

⁶⁴⁴ *Domorodé společenství Sawhoyamaxa proti Paraguayi* (pozn. 485), bod 164: „... directly related to their survival capacity and the preservation of their ways of life.“ Soudci A. A. Cancad Trindade a M. E. Ventura Robles

Ve věci *Domorodé národy Kuna a Embera proti Panamě*⁶⁴⁵ Meziamerická komise potvrdila, že právo na život a fyzickou integritu úzce souvisí s kvalitou životního prostředí.⁶⁴⁶ Výkon práva na život domorodých národů proto vyžaduje zajištění určité minimální kvality životního prostředí a je přímo ovlivněn v důsledku „odlesnění, kontaminace vody, znečištění nebo jiných druhů environmentální újmy na jejich územích zděděných po předcích.“⁶⁴⁷ Meziamerická komise proto shledala, že stát je povinen provádět opatření k předcházení environmentální újmy na tradičních územích a k ochraně prostředí domorodých komunit, přičemž musí vzít v úvahu „zvláštní znaky domorodých národů a zvláštní a jedinečný vztah, který mají k tradičnímu území a přírodním zdrojům na něm se nacházejícím.“⁶⁴⁸ Současně je stát povinen kontrolovat a předcházet nelegálním činnostem na tradičních územích jako je těžba, lov či rybolov a vyšetřovat a trestat osoby, které se takové činnosti dopustí.⁶⁴⁹

V případě *Ogoni* Africká komise shledala porušení práva nejen kvůli teroru ze strany státních bezpečnostních sil, ale i s ohledem na poškození životního prostředí v takové míře, která je pro lidskou bytost již nepřijatelná. Africká komise přitom konstatovala, že nebyly ovlivněny pouze jednotliví příslušníci národa, ale společenství Ogoniů jako takové.⁶⁵⁰

ve svém separátním stanovisku k rozhodnutí ve věci *Domorodé společenství Yakye Axa proti Paraguayi* soudu vytkly, že v tomto případě nezohlednil újmu způsobenou osobní a kulturní identitě společenství, jejíž ochrana je součástí práva na život. V tomto rozhodnutí soud současně odmítl uznat odpovědnost státu za smrt několika příslušníků komunity, tento postoj v následujícím rozsudku *Domorodé společenství Sawhoyamaya proti Paraguayi* přehodnotil a uznal stát odpovědným i za smrt členů domorodého společenství.

⁶⁴⁵ *Domorodé národy Kuna a Embera proti Panamě* (pozn. 26).

⁶⁴⁶ Tento vztah zdůraznila již v dřívě v několika zpráva o stavu lidských práv v členských zemích OAS, např. Zpráva IACHR o stavu lidských práv v Ekvádoru (pozn. 57); Zpráva IACHR o stavu lidských práv v Brazílii (pozn. 336); Třetí zpráva IACHR o stavu lidských práv v Paraguayi (pozn. 336).

⁶⁴⁷ *Domorodé národy Kuna a Embera proti Panamě* (pozn. 26), bod 233: „... of deforestation, contamination of the water, pollution, or other types of environmental harm on their ancestral territories.“

⁶⁴⁸ Tamtéž, bod 234: „... the special characteristics of indigenous peoples, and the special and unique relationship that they have with their ancestral territories and natural resources found therein.“

⁶⁴⁹ Srov. *Domorodé národy Kuna a Embera proti Panamě* (pozn. 26), body 233 a 234. Dalším z případů, kdy byl shledán vztah mezi environmentální problematikou a právem na život byl *Domorodý národ Kichwa ze Sarayaku proti Ekvádoru*. Na tradičním území obývaném národem Sarayaku bylo soukromou společností CGG, která i přes nesouhlas národa Sarayaku začala provádět těžbu na jejich tradičním území, umístěno se svolením státu 1400 kilogramů výbušnin. Meziamerický soud shledal, že umístěním výbušnin, které ohrozilo život a fyzickou integritu národa, bylo porušeno vlastnické právo a právo na život a nařídil státu, aby odstranil veškeré výbušniny nacházející se na území Sarayaků. Srov. *Domorodý národ Kichwa ze Sarayaku proti Ekvádoru* (pozn. 10), body 244- 249.

⁶⁵⁰ Srov. *Případ Ogoni* (pozn. 64), bod 67.

4.3.2 Právo na rodinný a soukromý život

Právo na rodinný a soukromý život zakotvené v čl. 8 Evropské úmluvy se ukázalo být hlavní argumentační linií u případů řešených před Evropskou komisí. Prvním případem s domorodou tematikou, který byl rozhodován Evropskou komisí, byl případ *G. a E. proti Norsku* (nazývaný též „případ Alta“)⁶⁵¹ týkající se výstavby vodní elektrárny a zatopení části údolí Alta, které bylo tradičně využíváno Sámy k rybolovu a chovu sobů. Evropská komise dospěla k závěru, že ochrana tradičního života menšin (pod které zahrnovala i domorodé komunity) spadá pod čl. 8 Evropské úmluvy, jenž poskytuje ochranu soukromému a rodinnému životu a obydlí. Zásahy do tradičního území ovlivňující mimo jiné tradiční rybolov a chov sobů však hodnotila spíše z pohledu hospodářské ztráty, nikoliv jako narušení kulturního života těchto komunit. To je odlišný přístup od toho, jaký zastává Výbor pro lidská práva, který tradičním ekonomickým aktivitám garantuje ochranu z hlediska práva na kulturní integritu. Přestože Evropská komise uznala, že v důsledku výstavby elektrárny došlo k zásahu do práva Sámů na soukromý a rodinný život, shledala tento zásah za ospravedlnitelný s ohledem na ekonomický užitek projektu pro širokou společnost, neboť v jeho důsledku byla zatopena pouze malá část území užívaném Sámy. I přesto, že byl výklad Evropské úmluvy ve vztahu k domorodým právům spíše omezující, zahrnutím ochrany tradičního života domorodých národů pod právo na soukromý a rodinný život naznačila Evropská komise možnou argumentační linii pro další případy týkající se ochrany domorodých práv.

Svůj omezený postoj Evropská komise částečně přehodnotila ve věci *Könkämä a 38 dalších vesnic Sámů proti Švédsku*.⁶⁵² Přestože rozhodla o nepřípustnosti stížnosti, v rozhodnutí uznala chov sobů za součást tradiční kultury Sámů a připustila, že čl. 1 Dodatkového protokolu poskytuje ochranu i výlučnému právu Sámů na lov a rybolov. V dalším případě *Halvar From proti Švédsku*⁶⁵³ Evropská komise označila ochranu zvláštní kultury a způsobu života Sámů za veřejný zájem, který ospravedlňuje omezení soukromého vlastnického práva třetích osob a současně za součást tradiční kultury uznala i lov losů.

⁶⁵¹ Rozhodnutí Evropské komise pro lidská práva ve věci *G. and E. v. Norway* ze dne 3. října 1983, stížnost č. 9278/81 a 9415/81.

⁶⁵² Rozhodnutí Evropské komise pro lidská práva ve věci *Könkämä and 38 other Saami villages against Sweden* ze dne 25. listopadu 1996, stížnost č. 27033/95.

⁶⁵³ Rozhodnutí Evropské komise pro lidská práva ve věci *Halvar FROM v. Sweden* ze dne 4. března 1998, stížnost č. 34776/97.

Evropský soud pro lidská práva (ESLP) v uznání těchto práv dosud neučinil významný pokrok. Jeden z posledních případů, *Hingitag 53 proti Dánsku*,⁶⁵⁴ se týkal přesídlení Inuitů kvůli výstavbě americké vojenské základny na tradičních území obývaných Inuity. ESLP z důvodu nedostatku své časové působnosti neposuzoval samotnou otázku přesídlení, nicméně se vyjadřoval k poskytnutým odškodněním, která shledal za vyhovující. Ve svém odůvodnění přitom nijak nevzal v úvahu zvláštní vztah Inuitů k jejich tradičním územím a význam těchto území pro jejich kulturní identitu. Přístup evropských orgánů je tak k domorodé tematice velmi zdrženlivý, dosud chybí případ, který by v této problematice znamenal průlom. Zdá se přitom, že ochrana práv domorodých národů prostřednictvím práva na rodinný a soukromý život zatím představuje před orgány evropského lidskoprávního systému nejschůdnější cestu, rozsudky evropských orgánů však postrádají větší reflexi domorodých územních práv.

4.4 Povinnosti států související s přístupem k tradičním ekologickým znalostem a sdílením přínosů z toho plynoucích

Ochrana tradičních ekologických znalostí (TEK) domorodých národů je předmětem práva duševního vlastnictví, kterému však pro rozsáhlost tématu nebude v této práci věnována pozornost.⁶⁵⁵ Do jisté míry věnuje TEK pozornost i Úmluva o ochraně nehmotného kulturního dědictví (*Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage*),⁶⁵⁶ která byla přijata v roce 2003 v rámci UNESCO a která pod nehmotné kulturní dědictví zahrnuje i vědomosti a praktiky, jež společenství, které je nositelem těchto vědomostí, uznává za své kulturní dědictví.⁶⁵⁷ Jedná se však o velmi obecný dokument, který blíže nereflektuje specifika domorodých společenství a jejich znalostí. Na konferenci uspořádané k 10. výročí této úmluvy byla nicméně vyzdvižena úloha znalostí a praktik týkajících se přírody pro ochranu životního prostředí a problematiku klimatických změn a bylo

⁶⁵⁴ *Hingitag 53 proti Dánsku* (pozn. 69).

⁶⁵⁵ Blíže k této problematice viz ZICHA, J. Právní problematika ochrany biodiverzity. *České právo životního prostředí*, číslo 1, 2011, str. 119 – 125. O tom, proč je problematiku ochrany TEK prostřednictvím práva duševního vlastnictví viz CBD. WG8J. *Expert study* (pozn 44), str. 7 – 8.

⁶⁵⁶ Úmluva byla přijata na 32. Zasedání Generální konference UNESCO konaném ve dnech 29. září až 17. října 2003 v Paříži,

⁶⁵⁷ Srov. tamtéž, čl. 2 odst 1 a 2.

zdůrazňováno, že komerční využití těchto znalostí nesmí ohrozit jejich zachování s tím, že z takového využití musí v primární řadě těžit dotčené komunity.⁶⁵⁸

Zatím nejpracovanější úprava TEK vztahující se ke genetickým zdrojům a ochraně biodiverzity je zakotvena v CBD a souvisejících dokumentech. CBD se stala prvním závazným právním instrumentem, který zakotvil povinnosti smluvních států týkající se využívání a přístupu k TEK. CBD používá pojem *tradiční znalosti*, pod který zahrnuje „*poznatky, inovace a postupy domorodých a místních společenství, ztělesňujících tradiční životní styl vhodný pro ochranu a trvale udržitelné užívání biodiverzity.*“⁶⁵⁹ Jedná se tedy o užší kategorii, než kterou představuje TEK, pod níž lze zahrnout pouze znalosti využitelné pro ochranu biodiverzity. Ustanovení čl. 8 písm. j) CBD stanoví 3 základní okruhy povinností smluvních stran v souvislosti s tradičními znalostmi: 1) „*respektovat, chránit a udržovat*“ tradiční znalosti jako takové; 2) „*podporovat jejich širší využívání se souhlasem a zapojením [jejich] vlastníků,*“ a 3) „*zasadit se o spravedlivé rozdělení zisku, vyplývajícího z [jejich] využívání.*“⁶⁶⁰ V rámci úpravy trvale udržitelného využívání složek biologické rozmanitosti by dále smluvní strany měly (jak jen to je možné a vhodné) „*chránit a stimulovat vžitě způsoby využívání biologických zdrojů v souladu s tradičními kulturními postupy, které jsou slučitelné s požadavky jejich ochrany nebo trvalého využívání.*“⁶⁶¹

⁶⁵⁸ UNESCO. *Chengdu Recommendation*, Doc ITH/13/EXP/8, June 16, 2013.

⁶⁵⁹ Čl. 8 písm. j) CBD. Pracovní definice tradiční znalosti Světové organizace duševního vlastnictví (*World Intellectual Property Organization, WIPO*) zahrnuje pod tento pojem „*obsah nebo podstatu znalosti vyplývající z duševní činnosti v tradičním kontextu, a zahrnuje know-how, dovednosti, inovace, praktiky a učení, které tvoří součást tradičního znalostního systému, a znalosti vtělené do tradičního stylu života domorodého nebo místního společenství, nebo obsažené v kodifikovaném znalostním systému předávaném mezi generacemi a neustále rozvíjeném s ohledem na jakékoliv změny v životním prostředí, geografických podmínkách a dalších faktorech.*“ („... content or substance of knowledge resulting from intellectual activity in a traditional context, and includes the know-how, skills, innovations, practices and learning that form part of traditional knowledge systems, and knowledge embodying traditional lifestyles of indigenous and local communities, or contained in codified knowledge systems passed between generations and continuously developed following any changes in the environment, geographical conditions and other factors.“). Srov. WIPO. ICIPGRTKF. *The Protection of Traditional Knowledge: Revised Objectives and Principles*. Doc. WIPO/GRTKF/IC/16/5, March 22, 2010, čl. III odst. 2. WIPO rozeznává tradiční znalosti v užším a širším smyslu. TEK v širším smyslu zahrnuje i formy, ve kterých je TEK zachycena - tzv. tradiční kulturní projevy (*traditional cultural expressions, TCEs*), kterými můžou být např. písně, tance, umělecká řemesla, apod. TEK v užším smyslu se vztahuje pouze k vědomostem jako takovým, které jsou výsledkem intelektuální činnosti jako know-how, postupy, dovednosti, inovace. Srov. tamtéž, čl. 3; WIPO. ICIPGRTKF. *Glossary* (pozn. 42), str. 42 - 43.

⁶⁶⁰ Čl. 8 písm. j) CBD.

⁶⁶¹ Tamtéž, čl. 10 odst. c). Tato ustanovení souvisí s rámcovou úpravou přístupu ke genetickým zdrojům a rozdělování přínosů z nich. Srov. tamtéž, čl. 15.

Konferencí smluvních stran CBD byla ustanovena pracovní skupina zabývající se čl. 8 písm. j), kterou bylo opakovaně shledáno, že ochrana poskytnutá CBD nestačí a že je zapotřebí zakotvit účinné mechanismy přístupu k tradičním znalostem a sdílení přínosů z jejich využívání.⁶⁶² Poukázala též na důležitost účasti domorodých národů při „jednáních o přístupu a využívání jejich znalostí, založené na jejich předchozím informovaném souhlasu.“⁶⁶³ Tyto nedostatky měly být napraveny přijetím Nagojského protokolu, který upravuje přístup ke genetickým zdrojům a tradičním znalostem s těmito zdroji souvisejícími a sdílení přínosů z toho plynoucích (*access and benefit-sharing*, dále také „ABS“). Nagojský protokol již v preambuli v několika odstavcích vyzdvihuje význam tradičních znalostí pro ochranu biologické rozmanitosti a mimo jiné deklaruje právo domorodých národů určit nositele tradičních znalostí v rámci svých společenství.⁶⁶⁴ Přístup k tradičním znalostem týkajícím se genetických zdrojů má být poskytnut pouze na základě předchozího informovaného souhlasu (*prior informed consent*) nebo po schválení a se zapojením dotčených domorodých společenství, přičemž státy se zavazují přijmout opatření nutná k zajištění tohoto požadavku.⁶⁶⁵ Mezi domorodým společenstvím a uživatelem tradičních znalostí souvisejících s genetickými zdroji má být sjednána soukromá dohoda upravující vzájemné podmínky (*mutually agreed terms*, dále také „dohoda“). V této souvislosti se smluvní státy zavazují přijmout opatření k zajištění rovnocenného a spravedlivého sdílení přínosů plynoucích z využívání těchto znalostí, které musí být upraveno v dohodě,⁶⁶⁶ jakož i k vytvoření informačních systémů obsahujících informace o ABS.⁶⁶⁷ Přínosy mohou mít formu peněžní nebo nepeněžní, přičemž jejich demonstrativní výčet je uveden v příloze Nagojského protokolu. Nagojský protokol upravuje i situaci, kdy je tradiční znalost sdílána více domorodými komunitami. V takovém případě se smluvní strany mají snažit o navození spolupráce.⁶⁶⁸ Smluvní strany jsou také povinny (v případě, že je to vhodné) zohlednit při plnění povinností podle protokolu „obyčejové právo, protokoly a postupy domorodých

⁶⁶² Srov. JAIRETH, H. Human Rights Discourse, Indigenous Peoples, and Legal Evolution. In: STOIANOFF, N.P. (eds.). *Accessing Biological Resources – Complying With The Convention on Biological Diversity*. International Environmental Law and Policy Series, vol. 66. The Hague: Kluwer Law International, 2004, str. 204 – 207.

⁶⁶³ Tamtéž, str. 206: „It also emphasized the importance of ensuring that Indigenous and local communities could participate in negotiations for access to and use of their knowledge, based on their prior informed consent.“

⁶⁶⁴ Preambule Nagojského protokolu.

⁶⁶⁵ Tamtéž, čl. 7.

⁶⁶⁶ Tamtéž, čl. 5 odst. 5.

⁶⁶⁷ Tamtéž, čl. 12 odst. 3.

⁶⁶⁸ Tamtéž, čl. 11 odst. 2.

a místních společenství týkajících se tradičních znalostí souvisejících s genetickými zdroji⁶⁶⁹ a současně musí postupovat tak, aby co nejméně omezily obvyklé využívání tradičních znalostí souvisejících s genetickými zdroji a genetických zdrojů v rámci domorodých společenství i mezi nimi.⁶⁷⁰ Aby bylo zajištěno, že je přístup k výše uvedeným znalostem uplatňován na základě předchozího informovaného souhlasu a po sjednání dohody, mají státy přijmout vhodná právní, správní a politická opatření a mechanismy pro řešení případů porušení těchto principů.⁶⁷¹ Nagojský protokol upravuje také ABS ve vztahu ke genetickým zdrojům, které jsou v držení domorodých národů. Obdobně jako v případě tradičních znalostí souvisejících s genetickými zdroji mají být podmínky ABS upraveny v dohodě.⁶⁷²

Přestože Nagojský protokol znamená pokrok v úpravě využívání genetických zdrojů a tradičních znalostí s nimi souvisejících, množství představitelů domorodých národů zaujalo ve společné zprávě k Nagojskému protokolu negativní postoj. Je jimi vytýkáno mimo jiné to, že domorodí příslušníci nebyli do procesu jeho přijímání nikterak oficiálně zapojeni,⁶⁷³ poukazují na zavádějící formulace, které mohou vést k odpírání práv domorodých národů (např. použití termínu *indigenous and local communities* namísto *indigenous peoples*)⁶⁷⁴ či na přílišnou volnost, která je poskytnuta smluvním stranám při přijímání opatření k jeho provádění, a možnosti smluvních stran obcházet některá ustanovení týkající se například předchozího souhlasu komunit.⁶⁷⁵ Nutno podotknout, že mnohé domorodé národy považují úpravu ABS za konstrukt západního světa, který neodpovídá způsobu jejich myšlení,

⁶⁶⁹ Tamtéž, čl. 12 odst. 1.

⁶⁷⁰ Tamtéž, čl. 12 odst. 4.

⁶⁷¹ Tamtéž, čl. 16.

⁶⁷² Tamtéž, čl. 5 odst. 2, čl. 6 odst. 2.

⁶⁷³ Domorodí představitelé se jednání účastnili z vlastní iniciativy a snažili se výsledný text ovlivnit především prostřednictvím lobbingu. K průběhu přijímání Nagojského protokolu a účasti domorodých představitelů na jednání o jeho podobě vliže viz TERAN, M.Y. (pozn. 13).

⁶⁷⁴ Konference smluvních stran na 12. zasedání v roce 2014 rozhodla o tom, že v budoucích rozhodnutích a druhotných dokumentech bude nadále používat výraz *domorodé národy a místní společenství* (*indigenous peoples and local communities*), toto rozhodnutí však nikterak nemění terminologii CBD a Nagojského protokolu, kde i nadále zůstává výraz *domorodá a místní společenství*. Srov. Rozhodnutí konference smluvních stran konané 6. – 17. října 2014 č. XII/12, bod F.

⁶⁷⁵ Srov. Společné podání představitelů domorodých národů Mezivládní komisi pro Nagojský protokol ze dne 5.6.2011. *Nagoya Protocol on Access and Benefit Sharing: Substantive and Procedural Injustices relating to Indigenous Peoples' Human Rights*. Dostupné na: http://www.ubcic.bc.ca/files/PDF/NagoyaProtocol_IGCJointSubmission_060111.pdf. Srov. také pozn. 721.

a to především z toho důvodu, že pro domorodce není přirozené vyjadřovat jednotlivé složky přírody či jejich znalosti v penězích.⁶⁷⁶

Jedním z dalších cílů vytýčených konferencí smluvních stran a pracovní skupinou zabývající se čl. 8 písm. j) CBD je vytvoření nezávazných návodů pro implementaci závazků souvisejících s tradiční znalostí domorodých národů.⁶⁷⁷ Ve studii vyhotovené pro konferenci smluvních stran o implementaci úkolů souvisejících s čl. 8 odst. j) CBD její autoři zdůrazňují souvislost tradičních znalostí s identitou společenství, zvláštní charakter těchto znalostí a skutečnost, že má-li jim být poskytnuta ochrana, je nezbytné „*chránit komunitní způsob života a praktikování takové znalosti, s největší pravděpodobností prostřednictvím tradičního udržitelného užívání.*“⁶⁷⁸ Z toho důvodů také dovodili, že čl. 8 odst. j) v sobě obsahuje závazek k ochraně tradičního způsobu života, který je v souladu s ochranou a udržitelným využíváním biodiverzity.⁶⁷⁹

4.5 Procesní práva

Účelem environmentálních procesních práv je zapojit do rozhodovacích procesů, jež mohou mít dopady na životní prostředí, tu část obyvatelstva, která bude osobně pociťovat následky přijímaných rozhodnutí, což současně přispívá k větší transparentnosti rozhodovacích procesů a vyváženosti environmentálních, sociálních a ekonomických zájmů.⁶⁸⁰ Tento obecný princip se odráží v právu domorodých národů na účast při jakémkoliv plánování nebo rozhodování, které může ovlivnit domorodá práva a zájmy a ohrozit jejich způsob života a kulturu v širokém smyslu, a v povinnosti státu konzultovat s domorodými národy veškeré projekty a činnosti dotýkající se tradičních území a přírodních zdrojů.

⁶⁷⁶ TERAN, M.Y. (pozn. 13), str. 9, 14 – 15.

⁶⁷⁷ Jedním z nich má být návod pro rozvoj legislativy, mechanismů a dalších opatření nezbytných pro to, aby byl zaručeno, že soukromé i státní subjekty využívají tradiční znalosti se souhlasem nebo po schválení a zapojení domorodých společenství a že se domorodá společenství podílejí spravedlivým a rovnocenným způsobem na rozdělení přínosů. Další návody by se měly zabývat oznamováním případů, kdy jsou tradiční znalosti nezákonně získány třetí stranou, neboť dosud neexistuje „*centralizovaný mechanismus pro domorodá a místní společenství pro oznamování neoprávněných přístupů k tradičním znalostem.*“ („*... centralized mechanism for indigenous and local communities to report unauthorized access of their traditional knowledge.*“). Tyto návody by se neměly týkat pouze tradičních znalostí spojených s genetickými zdroji, nýbrž všeobecně tradičních znalostí souvisejících s ochranou biodiverzity. Srov. CBD. Rozhodnutí konference smluvních stran č. XII/12 (pozn. 674), bod D.

⁶⁷⁸ CBD. WG8J. *Expert study* (pozn 44), bod 23 : „*... to protect a communal way of life and the practicing of such knowledge, most likely through customary sustainable use.*“

⁶⁷⁹ Srov. tamtéž, body 21 – 23.

⁶⁸⁰ Srov. BOYLE, A. (pozn. 401), str. 25; ATAPATTU, S. (pozn. 402), str. 82 – 83.

Vyšší stupeň ochrany představuje právo domorodých národů na svobodný, předchozí a informovaný souhlas, které potenciálně umožňuje domorodým národům odmítnout realizaci projektů se zvláště závažnými dopady. Pro zohledňování domorodých práv a zájmů má zvláštní význam také povinnost státu vyhotovit před realizací plánovaných projektů posouzení environmentálního a sociálního vlivu těchto projektů na domorodé národy.

Výše uvedená práva jsou obsažena v pramenech zvláštních domorodých práv, objevují se také v právu životního prostředí, ačkoliv v této oblasti jsou prozatím rozpracována především v instrumentech nezávazné povahy. Značný význam proto má odvození těchto procesních práv z hmotných lidských práv, čehož bylo dosaženo výkladem příslušných lidskoprávních orgánů.

4.5.1 Právo na účast v rozhodovacích procesech a předchozí konzultaci

Právo domorodých národů na účast v rozhodovacích procesech a právo na předchozí konzultaci upravují všechny prameny zvláštních domorodých práv. UNDRIP garantuje domorodým komunitám „*právo účasti na rozhodování v záležitostech, které se dotýkají jejich práv*“⁶⁸¹ a ukládá povinnost státům „*konzultovat a spolupracovat s domorodými národy v dobré víře [...] za účelem obdržení jejich svobodného a informovaného souhlasu před schválením jakéhokoliv projektu dotýkajícího se jejich půdy nebo území a dalších zdrojů, především ve spojení s rozvojem, využíváním či těžbou nerostů, vody nebo dalších zdrojů.*“⁶⁸² Ustanovení obdobného znění obsahuje i ADRIP.⁶⁸³ Povinnost konzultace či obdržení souhlasu je stanovena i v dalších případech, např. při přesunu komunit z jimi obývaného území, ukládání nebezpečného odpadu na jejich území či přijímání legislativy či správních opatření, které domorodé komunity ovlivňují.⁶⁸⁴ Účast domorodých národů na „*všech stupních rozhodování*“⁶⁸⁵ a právo na předchozí konzultaci ve stanovených případech⁶⁸⁶ zakotvuje také Úmluva ILO č. 169. Ustanovení čl. 15 Úmluvy ILO č. 169, které se týká přírodních zdrojů, zaručuje domorodým národům právo na „*účast při využívání, spravování a uchovávání*

⁶⁸¹ Čl. 18 UNDRIP: „*the right to participate in decision-making in matters which would affect their rights.*“

⁶⁸² Čl. 32 UNDRIP: „*... consult and cooperate in good faith [...] in order to obtain their free and informed consent prior to the approval of any project affecting their lands or territories and other resources, particularly in connection with the development, utilization or exploitation of mineral, water or other resources.*“

⁶⁸³ Srov. Čl. XXIX, odst. 4 ADRIP.

⁶⁸⁴ Čl. 10, 19 a 32 UNDRIP.

⁶⁸⁵ Čl. 6 odst. 1 písm. a), b) Úmluva ILO č. 169: „*... at all levels of decision-making.*“

⁶⁸⁶ Tamtéž, čl. 6, odst. 1 písm. a), čl. 15, čl. 17.

těchto zdrojů,“ přičemž i v případě, že tyto přírodní zdroje nejsou ve vlastnictví domorodých komunit, je smluvní stát povinen zajistit konzultaci „před výkonem nebo povolením jakýchkoliv programů pro provádění průzkumu či těžby zdrojů náležejících k jejich územím.“⁶⁸⁷ Úmluva ILO č. 169 stanoví obdobné požadavky na konzultaci, jaké jsou uvedeny v UNDRIP, když požaduje, aby byla prováděna „v dobré víře [...] s cílem dosáhnout dohody nebo souhlasu“ a současně přidává povinnost provádět ji „ve formě přiměřené okolnostem.“⁶⁸⁸ Konzultace by tak neměla spočívat v pouhém poskytnutí informací, nýbrž by měla domorodým národům umožňovat, aby skutečně mohly ovlivnit rozhodnutí, která se dotýkají jejich zájmů, což může vyžadovat například uznání tradičních domorodých rozhodovacích mechanismů.⁶⁸⁹

Procesním právům domorodých národů je věnována pozornost také v rámci ochrany biodiverzity. Konference smluvních stran CBD na svém 7. zasedání zdůraznila požadavek účasti domorodých národů na rozhodovacích procesech týkající se implementace CBD na národní úrovni.⁶⁹⁰ Zvláštním případem procesních domorodých práv je účast domorodého obyvatelstva na zřízení a správě chráněných oblastí, která vyplývá z čl. 8 písm. j) CBD.⁶⁹¹ Účast domorodých národů na rozhodovacích procesech upravuje Tkarihwaié:ri Kodex etického jednání, nezávazný dokument přijatý v rámci CBD, jenž obsahuje principy jako předchozí informování domorodých národů o plánovaných činnostech a projektech,⁶⁹² plná a efektivní účast domorodých národů v rozhodovacích procesech a dalších činnostech

⁶⁸⁷ Tamtéž, čl. 15 odst. 1: „... to participate in the use, management and conservation of these resources [...] before undertaking or permitting any programmes for the exploration or exploitation of such resources pertaining to their lands.“

⁶⁸⁸ Tamtéž, čl. 6 odst. 3: „the consultations carried out in application of this Convention shall be undertaken, in good faith and in a form appropriate to the circumstances, with the objective of achieving agreement or consent to the proposed measures.“

⁶⁸⁹ Srov. ANAYA, S.J. (pozn. 103), str. 154-155.

⁶⁹⁰ Srov. Rozhodnutí konference smluvních stran CBD č. VII/16 přijaté na 7. zasedání, písm. G).

⁶⁹¹ Srov. Rozhodnutí konference smluvních stran CBD č. VII/28 přijaté na 7. zasedání, bod 22. Tímto právem argumentoval Meziamerický soud ve věci *Národy Kaliña a Lokono proti Surinamu*. Dotčeným národům nebylo umožněno účastnit se na správě rezervace zřízené na jejich tradičních územích, přičemž Surinam v řízení před Meziamerickým soudem zpochybnil způsobilost domorodého národa podílet se na této správě. Meziamerický soud použil právo vyplývající z čl. 8 písm. j) CBD jako podpůrný argument a konstatoval, že účast domorodých národů na ochraně životního prostředí představuje součást jejich práva na účast v rozhodovacích procesech v záležitostech, která ovlivňují domorodá práva, a proto nezajištění jejich efektivní účasti na správě rezervace vedlo k porušení práva na účast ve veřejných záležitostech dle čl. 23 Americké úmluvy. Srov. *Národy Kaliña a Lokono proti Surinamu* (pozn. 10).

⁶⁹² Tkarihwaié:ri Kodex etického jednání, bod 10.

souvisejících s CBD a ochranou biodiverzity, která by mohla ovlivnit domorodé komunity, respekt k tradičním rozhodovacím procesům a provádění veškerých jednání v dobré víře.⁶⁹³

Lidskoprávní orgány v rámci své činnosti odvodily právo domorodých národů na účast v rozhodovacích procesech a předchozí konzultaci z několika hmotných práv. Výbor v obecném komentáři č. 23 potvrdil, že právo domorodých národů na zachování kulturní integrity garantované čl. 27 ICCPR v sobě implicitně obsahuje povinnost státu zajistit „účinnou účast členů menšinových společností [tj. i domorodých národů] na rozhodování, které se jich týká.“⁶⁹⁴ K obdobnému závěru dospěl CESCR ve vztahu k právu na účast v kulturním životě.⁶⁹⁵ Taktéž CERD ve svém obecném komentáři č. 23 naznačil spojitost tohoto práva s ochranou před diskriminací, když vyzval státy, aby poskytly domorodým národům rovná práva v účasti na veřejném životě a zajistily, aby veškerá rozhodnutí týkající se přímo domorodých práv a zájmů nebyla učiněna „bez jejich informovaného souhlasu.“⁶⁹⁶ Africká komise ve své rozhodovací činnosti dovodila, že procesní práva domorodých národů, konkrétně právo na informace, právo na vyhotovení EIA a právo na účast v rozhodovacích procesech, jsou součástí práva na zdraví a práva na příznivé životní prostředí.⁶⁹⁷ Meziamerické orgány v několika rozsudcích uznaly povinnost státu zajistit procesní práva domorodých národů za implicitní součást vlastnického práva domorodých národů.⁶⁹⁸ Ve věci *Domorodý národ Kichwa ze Sarayaku proti Ekvádoru*⁶⁹⁹ Meziamerický soud dokonce označil právo domorodých národů na konzultaci za „obecný princip mezinárodního práva“⁷⁰⁰ a dovodil, že zajištění práva na konzultace a účast v rozhodovacích procesech lze dovodit z obecné povinnosti státu zajistit svobodný a plný výkon práv zakotvených v Americké

⁶⁹³ Tamtéž, body 11, 26, 27 a 30.

⁶⁹⁴ UNHRC. *General Comment No. 23* (pozn. 305), bod 7: „... effective participation of members of minority communities in decisions which affect them.“

⁶⁹⁵ Srov. CESCR, *General comment No. 21* (pozn. 320), bod 49 e).

⁶⁹⁶ CERD, *General Comment No. 23* (pozn. 210), bod 4 písm. d): „... without their informed consent.“

⁶⁹⁷ Srov. *Případ Ogoni* (pozn. 64), bod 53. V odborné literatuře je požadavek účasti domorodých národů v rozhodovacích procesech odvozován i z jejich práva na sebeurčení, neboť pokud by jim nebylo umožněno spolurozhodovat o všech činnostech, které mohou ovlivňovat jejich život, byla by efektivní kontrola nad osudem komunity znemožněna. Srov. CASTAN, M. DRIP feed: the slow reconstruction of self-determination for Indigenous peoples. In: JOSEPH, S., McBETH, A. (eds.). *Research Handbook on International Human Rights Law*, Northampton: Edward Elgar Publishing, Inc., Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited, 2010, str. 501 – 507; WARD, T. The Right to Free, Prior, and Informed Consent: Indigenous Peoples' Participation Rights Within International Law. *Northeastern Journal of International Human Rights*, roč. 10, č. 2, 2011, str. 55 a 83.

⁶⁹⁸ Srov. *Domorodé společenství Maya proti Belize* (pozn. 408), bod 142; *Národ Saramaků proti Surinamu* (pozn. 27), body 129, 133 – 137; *Domorodý národ Kichwa ze Sarayaku proti Ekvádoru* (pozn. 10), body 156 – 158.

⁶⁹⁹ *Domorodý národ Kichwa ze Sarayaku proti Ekvádoru* (pozn. 10)

⁷⁰⁰ Tamtéž, bod 164: „... a general principle of international law.“

úmluvě.⁷⁰¹ V jednom z posledních rozsudků ve věci *Národy Kaliña a Lokono proti Surinamu*⁷⁰² Meziamerický soud konstatoval porušení práva na účast ve veřejných záležitostech dle čl. 23 Americké úmluvy, jehož se měl stát dopustit tím, že nezajistil domorodým národům účast na zřízení a správě přírodní rezervace na tradičních území dotčených národů a jejich zapojení do sdílení přínosů.⁷⁰³ Meziamerické orgány se ve svých rozhodnutích podrobně vyjádřily k podmínkám výkonu těchto práv, dále proto bude věnována pozornost jejich rozboru.

Z rozsudků meziamerických orgánů vyplývá povinnost států zajistit právo domorodých národů na konzultaci a jejich účast na jakémkoliv rozhodování a plánování, které může ovlivnit domorodá práva a zájmy, a to především ty, které se vztahují k tradičním územím a přírodním zdrojům. Tato procesní práva mají být zaručena i v případě jakýchkoliv správních nebo legislativních opatření, která zasahují do zájmů domorodých národů. Typicky se proto bude jednat o rozvojové, investiční, průzkumné nebo těžební projekty prováděné na území domorodých národů, avšak tyto povinnosti vznikají například i v rámci řízení o vytyčení hranic tradičních území, oficiálním uznáním vlastnického práva domorodých národů k těmto územím či při jakékoliv změně týkající se tohoto práva.⁷⁰⁴ Procesní práva přitom náleží jednotlivým příslušníkům, stejně jako celé komunitě a odpovědnost za jejich dodržení je na straně státu, proto tuto povinnost nelze delegovat na soukromé subjekty.⁷⁰⁵ Požadavky na výkon těchto práv vyplývající z judikatury meziamerických orgánů jsou následující:

- 1) konzultace musí být provedena ve všech fázích plánování a realizace projektů, a to počínaje přípravnou fází projektu (tzv. *prior consultation*);
- 2) konzultace musí mít formu pokračujícího dialogu směřujícího k dosažení souhlasu, je prováděna v dobré víře, založena na vzájemné důvěře a respektu

⁷⁰¹Tamtéž, bod 166. Srov. čl. 1 odst 1 ACHR.

⁷⁰² *Národy Kaliña a Lokono proti Surinamu* (pozn. 10).

⁷⁰³ Tamtéž (pozn. __), body 190, 196 a 198.

⁷⁰⁴ Srov. *Domorodé společenství Xákmok Kásek proti Paraguayi* (pozn. 413), bod 157; *Domorodý národ Kichwa ze Sarayaku proti Ekvádoru* (pozn. 10), body 165 – 167, 177; *Národy Kaliña a Lokono proti Surinamu* (pozn. 10), body 196 a 211; *Domorodé společenství Maya proti Belize* (pozn. 408), bod 142; *Národ Saramaků proti Surinamu* (pozn. 27), bod 129.

⁷⁰⁵ Srov. *Mary a Carrie Dann proti Spojeným státům* (pozn. 254), bod 165; IACHR: *Indigenous and Tribal Peoples' Rights Over Their Ancestral Lands and Natural Resources* (pozn. 7), str. 109.

a představuje tak skutečný efektivní nástroj a domorodé národy mají tudíž možnost ovlivnit rozhodnutí;⁷⁰⁶

- 3) konzultace je přizpůsobena kulturním a sociálním vzorcům dotčené komunity, je prováděna v souladu s jejími zvyky a tradicemi a s respektem k jejím tradičním rozhodovacím procesům a domorodá komunita si sama určila své zástupce, kteří za ni budou jednat;⁷⁰⁷
- 4) pro jakýkoliv projekt musí být za účasti domorodých národů vyhotovena EIA;
- 5) prostřednictvím konzultací musí být zajištěna informovanost dotčené komunity tak, aby si byla vědoma případných přínosů a rizik projektů včetně environmentálních a zdravotních dopadů.⁷⁰⁸

Přestože konzultace mají vést k obdržení souhlasu domorodých národů,⁷⁰⁹ převládá názor, že pakliže jsou splněny podmínky stanovené pro provádění konzultace, samotné obdržení tohoto souhlasu pro realizaci projektu není nutné. Jedná se tak pouze o způsob, jakým má být proces veden.⁷¹⁰ V určitých případech však domorodým národům vzniká právo na svobodný, předchozí a informovaný souhlas, které oproti tomu již představuje právo veta.⁷¹¹

Je tedy patrné, že na mezinárodní úrovni panuje shoda ohledně existence a minimálního obsahu práva domorodých národů na konzultaci a jejich účast v rozhodovacích procesech o projektech, jež mohou ovlivňovat tradiční území a zdroje. Mezinárodní kontrolní orgány, které tento princip obhajují a uplatňují ve své rozhodovací

⁷⁰⁶ Porušením tohoto principu je např. snaha o vyvolání rozbrojů v rámci komunity a narušení její sociální soudržnosti, nebo přítomnost ozbrojených složek, ať už státních nebo najatých společnostmi, která vyvolává pocit ohrožení a někdy i násilné konflikty. Srov. *Domorodý národ Kichwa ze Sarayaku proti Ekvádoru* (pozn. 10), body 186 a 193.

⁷⁰⁷ Stát proto musí reflektovat skutečnost, že neexistuje jediná forma provádění konzultací, ale ta se bude lišit v závislosti na tradicích jednotlivých společenství.

⁷⁰⁸ Ve věci *Domorodé národy Kuna a Embera proti Panamě* Meziamerická komise shledala porušením tohoto bodu neadekvátním poskytnutím informací, které mělo za následek to, že si domorodá komunita nemohla uvědomit následky stavby vodní elektrárny v jejím regionu. Srov. *Domorodé národy Kuna a Embera proti Panamě* (pozn. 26), bod 81. K požadavkům na výkon procesních práv srov. *Domorodý národ Kichwa ze Sarayaku proti Ekvádoru* (pozn. 10), body 165 – 208; *Národ Saramaků proti Surinamu* (pozn. 27), bod, 129 a 133; IACHR: *Indigenous and Tribal Peoples' Rights Over Their Ancestral Lands and Natural Resources* (pozn. 7), str. 108 - 118; *Výklad rozhodnutí ve věci Národ Saramaků proti Surinamu* (pozn. 504), body 15, 18 a 19.

⁷⁰⁹ Tento požadavek je uvedený také v pramenech zvláštních domorodých práv. Srov. čl. 6 odst. 2 Úmluvy ILO č. 169, čl. 19 a 32 odst. 2 UNDRIP, čl. XXIII, odst. 2 a XXIX, odst. 4 a XXVIII, odst. 3 ADRIP.

⁷¹⁰ PULITANO, E. (pozn. __2), str. 7; UNHR Office of the High Commissioner: *Free, Prior and Informed Consent of the Indigenous Peoples* [online]. September 2013 [vid. 2017-04-30]. Dostupné na: <http://www.ohchr.org/Documents/Issues/IPeoples/FreePriorandInformedConsent.pdf>

⁷¹¹ Blíže k právu na svobodný, předchozí a informovaný souhlas viz kapitola 4.5.2 této práce.

a monitorovací činnosti, vytváří tlak na státy, aby zajišťovaly efektivní výkon těchto práv.⁷¹² V tomto ohledu je také důležitý tlak finančních institucí, které financují množství projektů, jež mají dopady na domorodé národy a jejich tradiční území a zdroje. Například jedním z požadavků Světové banky (*World Bank*) pro poskytnutí financí pro realizaci takových projektů je „*informovaná účast*“ domorodých národů a „*přímé konzultace*“ s nimi.⁷¹³ I přesto však v praxi dochází k častému ignorování těchto práv a jejich porušování ze strany států. Příkladem z nedávné doby může být negativní postoj Peru ke konzultacím s dotčenými domorodými komunitami ohledně udělení povolení k průzkumu a těžbě ropy v oblasti Block 192.⁷¹⁴

4.5.2 Právo na svobodný, předchozí a informovaný souhlas

Některé projekty a činnosti mohou mít tak závažný dopad na domorodé národy, jejich tradiční území a přírodní zdroje, že pouhé poskytnutí konzultací by nemohlo představovat účinnou ochranu jejich práv. Mezinárodní instrumenty i orgány proto v určitých situacích přiznávají domorodým národům právo na svobodný, předchozí a informovaný souhlas (*free, prior and informed consent*, dále také „souhlas“). Smyslem tohoto práva je podmínit realizaci určitých plánovaných projektů a činností souhlasem dotčených národů, jež musí být poskytnut před zahájením činností nebo realizace projektů (příp. před udělením oprávnění k jejich realizaci), zcela svobodně a po obdržení veškerých potřebných informací týkajících se mimo jiné i charakteru a možných dopadů těchto činností.⁷¹⁵

V Úmluvě ILO č. 169 je souhlasem výslovně podmíněno pouze přemístění domorodých národů, i v tomto případě lze však za dodržení stanovených podmínek přemístit domorodé národy proti jejich vůli.⁷¹⁶ Dle UNDRIP je souhlas vyžadován při přemístění domorodých komunit⁷¹⁷ a skladování a umístování nebezpečných látek na tradiční území.⁷¹⁸

⁷¹² WARD, T. (pozn. 697), str. 66 a 84.

⁷¹³ World Bank, *Operational Directive O.D. 4.20 Indigenous Peoples*, september 1991, bod 8: „... *informed participation [...] direct consultation.*“

⁷¹⁴ Srov. GREENSPAN, E.: *A new threat to Peru's indigenous peoples' consultation law* [online]. 16. ledna 2014 [vid. 2014-04-14]. Dostupné na: <http://politicsofpoverty.oxfamamerica.org/2014/01/a-new-threat-to-perus-indigenous-peoples-consultation-law/>

⁷¹⁵ Blíže k souhlasu viz WARD, T. (pozn. 697).

⁷¹⁶ Srov. čl. 16 odst 2 Úmluvy ILO č. 169.

⁷¹⁷ Srov. čl. 10 UNDRIP. Na rozdíl od Úmluvy ILO č. 169 zde není stanovena možnost omezit práva na udělení souhlasu.

⁷¹⁸ Čl. 29 odst. 2 UNDRIP.

UNDRIP dále stanoví právo na odškodnění v případě, že byla tradiční území nebo zdroje „zabaveny, zabráný, okupovány, využívány nebo zničeny bez jejich svobodného, předchozího a informovaného souhlasu.“⁷¹⁹ stejně jako v případě, kdy byly připraveny o své kulturní, duševní, náboženské nebo spirituální vlastnictví, aniž by k tomu poskytly souhlas.⁷²⁰

Právo domorodých národů na souhlas se objevuje také v ochraně biodiverzity. Nagojský protokol zavazuje státy přijmout opatření k tomu, aby byl zajištěn přístup k tradičním znalostem domorodých národů týkajících se genetických zdrojů nebo k těmto genetickým zdrojům jako takovým po předchozím a informovaném souhlasu domorodých národů nebo schválení a zapojení dotčených domorodých společenství.⁷²¹ Právo na souhlas je obsaženo také v Tkarihwaié:ri Kodex etického jednání. Souhlas je vyžadován u přesídlení domorodých komunit⁷²² a u všech činností ovlivňujících tradiční znalosti domorodých národů, tradiční území i jejich zdroje,⁷²³ což je však příliš obecné konstatování a lze proto pochybovat, že by mohlo být skutečně naplněno.

Z mezinárodních institucí naznačily právo domorodých národů na souhlas CERD a Výbor pro hospodářská, sociální a kulturní práva (CESCR). CERD v závěrečném doporučení Ekvádoru z roku 2003 vyhodnotil uskutečnění konzultací s domorodými národy před těžbou přírodních zdrojů s ohledem na požadavky stanovené v obecném komentáři č. 23 za nedostatečné a vyzval k získání informovaného souhlasu dotčených komunit.⁷²⁴ Ve svém obecném komentáři č. 23 také vyzývá státy k vrácení tradičních území, které byly zabráný bez souhlasu domorodých komunit.⁷²⁵ CESCR ve svém obecném komentáři č. 21 stanovuje povinnost smluvních stran respektovat právo domorodých národů na souhlas „ve všech

⁷¹⁹ Tamtéž, čl. 28: „...have been confiscated, taken, occupied, used or damaged without their free, prior and informed consent.“

⁷²⁰ Srov. čl. 11 odst 2 UNDRIP. ADRIP obsahuje ustanovení shodného znění v čl. XIII, odst. 2 ADRIP.

⁷²¹ Srov. čl. 6 odst. 2 a čl. 7 Nagojského protokolu. Státy si přitom mohou vybrat, zda přijmou opatření pro zajištění „PIC“ nebo „schválení a zapojení“ komunit. Rozdíl mezi těmito termíny je v tom, že PIC je považován za ustálený pojem v mezinárodním právu, se kterým se již pojí určité předpoklady (např. o tom, co znamená „předchozí“ nebo „informovaný“). Oproti tomu termín „se schválením a zapojením“ je dosud neznámý a nejsou na něj proto kladeny zatím žádné konkrétní požadavky a představuje tak pro domorodé národy patrně kvalitativně nižší ochranu. Vzhledem k tomu, že tento termín byl přijat na neformální schůzce ohledně podoby Nagjského protokolu, lze usuzovat, že má státům účelově nechávat otevřená vrátka pro méně přísnou úpravu. Srov. GREIBER, T. a kol. *An Explanatory Guide to the Nagoya Protocol on Access and Benefit-sharing*. Gland: IUCN, 2012, str. 110 – 111.

⁷²² Tkarihwaié:ri Kodex etického jednání, bod 19.

⁷²³ Tamtéž, bod 11.

⁷²⁴ CERD. *Concluding Observations: Ecuador*. UN Doc. CERD/C/62/CO/2, June 2, 2003., čl. 16.

⁷²⁵ CERD. *General Recommendation No. 23* (pozn. 210), bod 5.

případech pokrytých jejich zvláštními právy,⁷²⁶ a navrátit území a zdroje, které byly zabráný nebo využívány bez jejich souhlasu.⁷²⁷ Stejně tak Světová banka, která v roce 2016 schválila nové environmentální a sociální standardy pro financované projekty,⁷²⁸ stanovila tři případy, při nichž nestačí pouhá konzultace plánovaných projektů s dotčenými národy, ale je nezbytné obdržet jejich souhlas. Právo na souhlas domorodým národům vzniká, pokud 1) bude mít projekt nepříznivé dopady na tradiční území nebo zdroje; 2) bude mít projekt za následek vystěhování domorodých komunit; 3) významně ovlivní kulturní dědictví dotčených komunit. Zajímavé je, že dopady musí posoudit nezávislý odborník a souhlas může být udělen i přesto, že s tím někteří jednotlivci, příp. část domorodé komunity, nesouhlasí (není tedy vyžadovaná shoda celé komunity) – souhlas však musí být přijat s respektem k tradičním procedurám. Jedná se přitom o právo veta – v případě odmítnutí souhlasu nemůže být takový projekt (alespoň v části, která vyžaduje souhlas) proveden.⁷²⁹

Podrobně se k právu na souhlas vyjádřil Meziamerický soud ve věci *Národ Saramaků proti Surinamu*.⁷³⁰ Při své analýze práva domorodých národů na konzultaci, které dovedl u jakýchkoliv projektů ovlivňujících tradiční území a zdroje, konstatoval, že v případě „rozsáhlých rozvojových nebo investičních projektů, které by měly významný dopad na území Saramaků“⁷³¹ vzniká domorodým národům právo udělit nebo odepřít souhlas. Meziamerický soud usoudil, že právo na souhlas je nezbytné pro zajištění základních práv domorodých národů s ohledem na závažnost dopadů, které mají rozsáhlé projekty na domorodé národy. Souhlas přitom musí být udělen v souladu s tradicemi dotčené komunity.⁷³² Meziamerický soud ve svém rozsudku výslovně nenaznačil spojitost práva na souhlas s ohrožením přežití domorodého národa, současně však ve stejném rozsudku konstatoval, že nelze omezit vlastnické právo domorodého společenství, pokud je přežití

⁷²⁶ CESCR, *General comment No. 21* (pozn. 320), bod 37: „... in all matters covered by their specific rights.“

⁷²⁷ Tamtéž, čl. 36.

⁷²⁸ World Bank. World Bank. Environmental and Social Standard 7: Indigenous Peoples/Sub-Saharan African Historically Underserved Traditional Local Communities. In: *Environmental and Social Framework: Setting Environmental and Social Standards for Investment Project Financing*, August 4, 2016.

⁷²⁹ Tamtéž, čl. 24 – 28.

⁷³⁰ *Národ Saramaků proti Surinamu* (pozn. 27).

⁷³¹ Tamtéž, čl. 134: „... large-scale development or investment projects that would have a major impact within Saramaka territory...“

⁷³² Srov. tamtéž, body 133 – 137; Výklad rozhodnutí *Národ Saramaků proti Surinamu* (pozn. 504), bod 17. Přestože Meziamerický soud v pozdějších rozsudcích podrobně rozebíral právo domorodých národů na konzultaci (Především ve věci *Národy Kaliña a Lokono proti Surinamu* a *Domorodý národ Kichwa ze Sarayaku proti Ekvádoru*) k bližší analýze práva na souhlas se již nevrátil.

tohoto společenství ohroženo.⁷³³ Dle mého názoru tak lze dovodit, že právo na souhlas vzniká vždy, když je přežití komunity ohroženo.

Africká komise dospěla ve věci *Endorois* ke stejnému závěru jako Meziamerický soud a uznala, že pro realizaci projektů, které by měly rozsáhlý dopad na tradiční území domorodých národů, nestačí pouhá konzultace, ale musí být obdržen souhlas dotčených národů.⁷³⁴

4.5.3 Posouzení vlivů na životní prostředí (EIA)

Povinnost státu vyhotovit posouzení vlivů plánovaných rozvojových a investičních projektů na životní prostředí (EIA) je stanovena v čl. 7 odst. 3 Úmluvy ILO č. 169 a čl. 14 CBD,⁷³⁵ a dále vyplývá z judikatury Meziamerického soudu⁷³⁶ a Africké komise.⁷³⁷ S výjimkou CBD všechny tyto zdroje kladou důraz na zahrnutí sociálních aspektů do posuzování - Africká komise i Meziamerický soud používají pojem *posuzování vlivů na životní a sociální prostředí (environmental and social impact assessments)*,⁷³⁸ Úmluva ILO č. 169 vedle toho povazuje státy i k zahrnutí kulturních a duchovních dopadů. Dále budou tyto posudky souhrnně označovány termínem „EIA“.

EIA slouží k vyhodnocení dopadů projektů na tradiční území a zdroje, stejně jako na domorodé komunity jako takové. Představuje také nástroj pro zajištění informovanosti domorodých komunit o případných přínosech i rizicích projektů tak, aby se mohly skutečně „vědomě a dobrovolně“⁷³⁹ rozhodnout, zda plánované projekty podpořit (příp. podmínit) svým souhlasem.⁷⁴⁰

Ustanovení čl. 14 CBD je přímo ve vztahu k domorodým národům podrobně upraveno v nezávazném dokumentu Akwé: Kon zásady. Tyto zásady poskytují návod pro

⁷³³ Blíže viz kapitola 4.1.2.2 této práce.

⁷³⁴ Srov. *Případ Endorois* (pozn. 12), bod 291.

⁷³⁵ Ustanovení čl. 14 CBD zakotvuje povinnost členských států vyhotovit EIU u projektů, které mohou mít významný negativní vliv na biologickou diverzitu.

⁷³⁶ Povinnost vyhotovit EIA vyplývá dle Meziamerického soudu z vlastnického práva. Srov. *Národ Saramaků proti Surinamu* (pozn. 27), bod 154. Blíže viz kapitola 4.1:2.2 této práce.

⁷³⁷ Povinnost vyhotovit EIA je dle Africké komise obsažena v právu na zdraví (čl. 16 Africké charty) a v právu na příznivé životní prostředí (čl. 24 Africké charty). Viz. *případ Ogoni* (pozn. 64) bod 53.

⁷³⁸ Srov. *případ Ogoni* (pozn. 64), bod 53, *Národ Saramaků proti Surinamu* (pozn. 27), body 129, 148–152; Výklad rozhodnutí *Národ Saramaků proti Surinamu* (pozn. 504), body 40 – 43.

⁷³⁹ *Národ Saramaků proti Surinamu* (pozn. 27), bod 133: „... knowingly and voluntarily.“

⁷⁴⁰ Srov. *Národy Kaliña a Lokono proti Surinamu* (pozn. 10), bod 215.

implementaci EIA projektů výstavby, které by mohly ovlivnit posvátná místa, území a vodstvo obývané či tradičně užívané domorodými národy a místními společenstvími. Posouzení se týká environmentálních, stejně jako kulturních a sociálních dopadů. Cílem zásad je zapojení domorodých národů do procesů hodnocení vlivů rozvojových projektů, zajištění informovanosti domorodého obyvatelstva, využití jejich tradičních znalostí a zkušeností při provádění hodnocení a zajištění, aby jejich zájmy byly brány v úvahu.⁷⁴¹ K implementaci těchto zásad jsou vyzvány i mezinárodní finanční a rozvojové instituce.

Nejkonkrétněji se k podmínkám vydání EIA vyjádřil Meziamerický soud v rozsudku ve věci *Národ Saramaků proti Surinamu*⁷⁴² a v následujícím rozhodnutí, ve kterém podal na žádost Surinamu výklad tohoto rozsudku. Dle závěrů Meziamerického soudu musí být EIA vydána nezávislým odborníkem pod dozorem státu,⁷⁴³ a to před vydáním oprávnění k činnosti, s respektem k domorodým tradicím a zahrnutím i sociálních a kulturních dopadů na komunitu, musí být zajištěna účast domorodých národů na jejím vyhotovení a musí vzít v úvahu i kumulativní efekt současných i plánovaných projektů.⁷⁴⁴ EIA také musí splňovat podmínky nejlepší praxe, v této souvislosti Meziamerický soud odkázal na Akwé: Kon zásady. Míra povoleného vlivu se bude lišit případ od případu, jako základní kritérium však Meziamerický soud výslovně určil, že dopady projektu nesmí ohrozit přežití domorodých společenství jakožto národů.⁷⁴⁵

⁷⁴¹ Cíle Akwé: Kon zásady jsou uvedeny v čl. 1 odst. 3.

⁷⁴² *Národ Saramaků proti Surinamu* (pozn. 27).

⁷⁴³ Tamtéž, bod 129, *Domorodý národ Kichwa ze Sarayaku proti Ekvádoru* (pozn. 10), bod 205, *Národy Kaliña a Lokono proti Surinamu* (pozn. 10), bod 214.

⁷⁴⁴ Srov. Výklad rozhodnutí *Národ Saramaků proti Surinamu* (pozn. 504), bod 41; *Domorodý národ Kichwa ze Sarayaku proti Ekvádoru* (pozn. 10), bod 206; *Národy Kaliña a Lokono proti Surinamu* (pozn. 10), bod 214. Ve věci *Národy Kaliña a Lokono proti Surinamu* stát při vyhotovení EIA selhal v tom, že nezajistil účast dotčených národů, EIA byla vyhotovena soukromou osobou bez kontroly státu a nezohlednil sociální, duchovní a kulturní dopady projektu na dotčené národy. Srov. *Národy Kaliña a Lokono proti Surinamu* (pozn. 10), body 215 a 207.

⁷⁴⁵ Srov. Výklad rozhodnutí *Národ Saramaků proti Surinamu* (pozn. 504), bod 42; *Domorodý národ Kichwa ze Sarayaku proti Ekvádoru* (pozn. 10), bod 205; *Národy Kaliña a Lokono proti Surinamu* (pozn. 10), bod 214.

Závěr

Na Zemi dosud existují národy, které pokračují v tradičním způsobu života, jenž je neoddělitelně spjat s tradičním územím a přírodními zdroji na něm se nacházejícími. Domorodé národy přirozeně koexistují s okolním životním prostředím, které nejenže jim poskytuje převážnou část obživy, ale formuje také jejich kulturu, sociální uspořádání, světonázor, náboženství i kolektivní identitu. Zvláštní vztah, který domorodé národy pojí k tradičním územím a zdrojům, z nich činí odpovědné „správce“, jež tradičně spravují svá území a zdroje šetrným a udržitelným způsobem. Díky tomuto jedinečnému soužití s okolní přírodou získaly domorodé národy cenné informace o vztahu člověka a životního prostředí, jež jsou potenciálně využitelné i v oblasti ochrany životního prostředí. Kromě tohoto zvláštního vztahu k tradičním územím a zdrojům, který odlišuje domorodé národy od moderní západní společnosti, je pro domorodá společenství typický také silný kolektivismus, jenž se mimo jiné projevuje vyzdvihováním kolektivní identity a zájmů a práv celého společenství. Tento kolektivismus se promítá i do vlastnického práva k tradičním územím a přírodním zdrojům, jehož nositelem je domorodé společenství jako takové. Jakýkoliv zásah do těchto území, jenž má za následek zhoršení kvality životního prostředí nebo narušení územní integrity, přitom zákonitě ovlivňuje všechny aspekty tradičního života domorodých národů a ohrožuje jejich kolektivní přežití. Stejný dopad má na domorodá společenství i nucené přesídlení, k němuž paradoxně dochází i v rámci environmentálních opatření, jako je zřizování chráněných území nebo implementace mitigačních opatření.

Historie domorodých národů je historií útlatku, diskriminace, marginalizace, sociálního vylučování, nucené asimilace, potlačování domorodých kulturních projevů a ignorování územních práv domorodých národů. Přestože se v době zámořských objevů a v počátcích kontaktů domorodých národů s evropskými velmocemi vyskytovali učenci, jež hájili suverenitu domorodých národů a jejich územní práva, převážil účelový postoj států, které na domorodé národy pohlížely jako na méněcenné, „primitivní“ skupiny obyvatelstva, jež potřebují vedení a ochranu vyspělých „civilizovaných“ států. Jedním z důsledků tohoto přístupu bylo popření či okleštění suverenity domorodých národů a ospravedlňování zabírání jejich území. Domorodé národy proto nebyly v době formování mezinárodního práva přijaty do mezinárodního společenství, nebyla jim přiznána mezinárodněprávní subjektivita

a domorodé záležitosti se staly vnitrostátními záležitostmi států, do nichž mezinárodní společenství nezasahuje. Tato situace byla prolomena až v 2. polovině 20. století v důsledku změn, jež mezinárodní právo (především s ohledem na rozvoj lidských práv) v tomto období prodělalo. Prvotní zájem mezinárodních organizací směřoval spíše k sociální situaci domorodých národů a k podpoře jejich integrace do většinové společnosti, což však odporovalo zájmům domorodých národů, které naopak odnepaměti bojovaly za uchování tradičního charakteru svých společenství, jenž je odlišoval od ostatní společnosti. Obrat nastal až v 70. letech se vznikem tzv. domorodého hnutí. Domorodé národy v tomto období začaly sjednocovat a formulovat své požadavky a prezentovat je na mezinárodních konferencích a před mezinárodními organizacemi, přičemž kladly důraz na územní, politická a kulturní práva, jejichž zaručením by jim bylo umožněno pokračovat v jejich tradičním způsobu života v rámci svých svébytných společenství. V této době se začaly vyvíjet dvě hlavní linie, na kterých je v současné době založena ochrana domorodých národů a jejich zájmů. Na jedné straně docházelo k uznávání a zakotvování zvláštních práv adresovaných přímo domorodým národům, na druhé straně začala být pro ochranu domorodých národů využívána tradiční lidská práva. Obě tyto kategorie práv však mají své limity.

Zvláštní práva adresovaná domorodým národům, která byla zakotvena v Úmluvě ILO č. 169, UNDRIP a ADRIP, odráží specifika těchto společenství. Je v nich uznán kolektivní charakter domorodých práv, zaručena kulturní a územní práva, která reflektují zvláštní vztah domorodých národů k jejich tradičním územím a přírodním zdrojům, a kladen důraz na zachování určitého stupně autonomie především prostřednictvím tradičních sociálních a politických struktur těchto společenství. Lze tedy konstatovat, že po obsahové stránce odpovídají požadavkům domorodých národů. Reálnému využití těchto instrumentů však brání nezávazný charakter UNDRIP a ADRIP, které taktéž postrádají jakékoliv kontrolní mechanismy, a nízký počet smluvních stran Úmluvy ILO č. 169, jejíž kontrolní mechanismus není domorodými národy příliš využíván. Tyto instrumenty si však i přesto našly cestu do rozhodovací činnosti regionálních mechanismů ochrany lidských práv a jsou využívány příslušnými orgány v rámci jejich argumentace při výkladu tradičních lidských práv, a to především práv územních. V odborné literatuře se vyskytují úvahy o možné transformaci klíčových zásad, na kterých jsou práva obsažená v těchto instrumentech vystavěna,

v závazné normy obyčejového práva. Já se však ve své práci přikláním k názoru, že tyto úvahy prozatím nelze potvrdit.

K ochraně domorodých práv v rámci lidskoprávní linie dochází na univerzální i regionální úrovni. Na univerzální úrovni je využíváno především Paktů (ICCPR a ICESCR) a ICERD. Všechny tyto úmluvy jsou prameny *hard law*, mají vysoký počet smluvních stran a zakotvují vlastní kontrolní mechanismy spočívající v monitorovací a rozhodovací činnosti zvláštních orgánů vzniklých na základě těchto úmluv. K problematice domorodých národů se tyto kontrolní orgány vyjadřují především ve svých obecných komentářích, ve kterých podávají výklad k jednotlivým ustanovením předmětných úmluv a v závěrečných doporučeních, kterými reagují na pravidelné zprávy smluvních států o stavu lidských práv. Všechny tyto úmluvy upravují řízení o oznámeních jednotlivců při domnělém porušování jejich práv ze strany smluvních stran, nicméně domorodými národy je využíváno pouze řízení před Výborem OSN pro lidská práva jakožto kontrolním orgánem k ICCPR. Jeho rozhodnutí ve formě názoru však nejsou závazná.

O to větší význam má proto regionální ochrana lidských práv, která probíhá v rámci meziamerického, afrického a evropského systému. Kontrolu dodržování práv zakotvených v regionálních lidskoprávních úmluvách vykonávají v případě afrického a meziamerického systému komise a soud, v případě evropského již pouze soud. Rozhodnutí soudu jsou přitom závazná, rozhodnutí komise oproti tomu nikoliv. Ochrana domorodých práv má tradici především na půdě meziamerického lidskoprávního systému, jehož orgány vytvořily evolutivní a protektivní judikaturu ve vztahu k domorodým národům. Africká komise vydala dosud pouze dvě zásadní rozhodnutí, přičemž v posledním z nich se již široce opřela o judikaturu meziamerických orgánů, výslovně uznala existenci domorodých národů a rozsáhle potvrdila jejich práva. První rozsudek Afrického soudu se teprve očekává, bude tedy zajímavé sledovat, jakým směrem se bude jeho rozhodovací činnost ubírat a zda potvrdí protektivní přístup započatý Africkou komisí. U obou zmíněných systémů je však problematická nedostatečná implementace rozsudků ze strany států. V tomto směru je všeobecně nejefektivnější systém evropský, přístup Evropského soudu k domorodým národům je však prozatím zdrženlivý.

U každého z uvedených kontrolních mechanismů lze vysledovat klíčové právo, prostřednictvím kterého je poskytována ochrana tradičním územím a zdrojům a v konečném důsledku též životnímu prostředí domorodých národů. V případě Výboru OSN pro kulturní, sociální a hospodářská práva je to především právo na účast v kulturním životě, v případě Výboru pro odstranění rasové diskriminace pak zákaz diskriminace. Výbor OSN pro lidská práva se opírá o právo na kulturní integritu. V meziamerickém systému bylo tímto právem původně právo na život, po přelomovém rozsudku ve věci *Společenství Mayagna (Sumo) Awas Tingni proti Nikaragui* se jím stalo vlastnické právo. Africká komise využívá kolektivních práv zakotvených v Africké chartě, k nimž připojila i vlastnické právo a práva kulturní poté, co uznala jejich kolektivní charakter. Evropský soud dosud využíval především právo na rodinný a soukromý život.

Shrneme-li aplikaci těchto práv a jejich výklad v činnosti výše uvedených orgánů, můžeme konstatovat, že všechny tyto orgány uznávají zvláštní vztah domorodých národů k jejich tradičním územím a zdrojům a opakovaně zdůrazňují, že přístup k těmto územím a zdrojům je nezbytný pro zachování kultury domorodých národů, jejich fyzické i sociální vitality a pro jejich pokračující kolektivní existenci jakožto svébytných společenství. Prostřednictvím všech výše uvedených práv proto příslušné orgány dospívají k závěru, že je nutné uznat územní práva domorodých národů k těmto územím a poskytnout jim ochranu před neoprávněnými zásahy, které mají zpravidla za následek degradaci životního prostředí. Zásadní význam má také uznání kolektivního charakteru domorodých práv, především práva vlastnického, k čemuž zatím došlo v rámci meziamerického a afrického systému. Ze všech výše uvedených práv dále orgány odvozují práva domorodých národů na účast v rozhodovacích procesech, které mohou mít dopad na tradiční území a přírodní zdroje, a právo na předchozí konzultaci o všech plánovaných projektech, v určitých případech též právo na předchozí, svobodný a informovaný souhlas.

Vývoj na mezinárodní úrovni v posledních desetiletích tedy pro domorodé národy vyznívá poměrně příznivě. Byť se nepodařilo přijmout univerzální, nebo alespoň regionální závaznou úmluvu vztahující se k domorodým národům, je jim poskytována ochrana prostřednictvím tradičních lidských práv, která lidskoprávní orgány vykládají tak, aby zahrnovala i specifika domorodých práv (především kolektivní charakter jejich práv)

a umožňovala poskytnout ochranu před poškozením životního prostředí domorodých národů.

Tyto úspěchy mohou budit dojem, že se reálná situace domorodých národů razantně zlepšila. Skutečnost tomu však dosud neodpovídá. Uvedení deklarovaných práv do praxe je komplikováno tím, že se velké množství domorodých národů nachází v rozvojových zemích Afriky, Asie nebo Jižní Ameriky, které se potýkají s nefunkčností vlastních státních systémů, vysokou mírou korupce a které hledají především rychlé zisky bez promyšlení důsledků svých jednání. Za takovýchto podmínek jsou domorodí příslušníci bezmocní a nemají reálnou šanci domoci se svých práv, byť mohou být deklarována na stovkách konferencí či dokonce ve vnitrostátních prvních úpravách. Nelze však říci, že by byla situace ve vyspělých státech jako jsou Kanada, Austrálie nebo Spojené státy znatelně lepší. Tyto státy zase s ohledem na svou politickou a ekonomickou sílu jednají nezávisleji na mezinárodním společenství a sledují opět především vlastní zájmy. Pouze malé procento stížností domorodých národů se přitom dostane k mezinárodním a regionálním orgánům, přičemž jejich přínos je podryván nedostatečnou implementací rozsudků, byť vynesených ve prospěch těchto komunit. Alarmující je také počet násilných aktů vůči obhájčům domorodých územních a environmentálních práv stejně jako vůči samotným domorodým příslušníkům protestujícím proti zásahům do jejich tradičních území.

Je zřejmé, že tlak mezinárodního společenství na zlepšení situace domorodých národů je žádoucí a nezbytný, bez politické vůle jednotlivých států, na jejichž domorodé národy žijí, však bude mít vždy pouze omezený dopad.

Seznam použitých zdrojů

a) Knihy

- ÅHREN, M. *Indigenous Peoples' Status in the International Legal System*. New York: Oxford University Press, 2016, str. 1 – 38.
- ANAYA, S.J. *Indigenous Peoples in International Law*. New York: Oxford University Press, Inc., 2004.
- ANAYA, S.J. *International Human Rights and Indigenous Peoples*. New York: Aspen Publishers, 2009.
- COHEN, E. E. *The Athenian Nation*. Princeton University Press, 2000, str. 91 – 103.
- DOWIE, M. *Conservation Refugees, The Hundred-Year Conflict between Global Conservation and Native Peoples*. Massachusetts: Massachusetts Institute of Technology, 2009, str. xv – xxviii.
- FERRO, M. *Dějiny kolonizací. Od dobývání po nezávislost 13. – 20. století*. Praha: NLN s.r.o., Nakladatelství Lidové noviny, 2007.
- GREIBER, T. a kol. *An Explanatory Guide to the Nagoya Protocol on Access and Benefit-sharing*. Gland: IUCN, 2012, str. 110 – 111.
- HULTKRANZ, Å. *Domorodá náboženství Severní Ameriky. Síla vizí a plodnosti*. Praha: Prostor-architektura, interiér, design, 1999.
- KULHÁNKOVÁ, J. *Lidé duhového hada a Strážci dlouhého šedého mraku*, Praha: Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze, 2010.
- MALENOVSKÝ, J. *Mezinárodní právo veřejné, jeho obecná část a poměr k jiným právním systémům, zvláště právu českému*, Brno: Masarykova univerzita a nakladatelství Doplněk, 2007, str. 165 – 168.
- MACKAY, F. *Guide to Indigenous Peoples' Rights in the Inter-American Human Rights System*. Copenhagen: IWGIA, 2002.
- MUKUNDI WACHIRA, G. *African Court on Human and Peoples' Rights: Ten years on and still no justice*. UK: Minority Rights Group International, 2008.
- PEASLEE, A.J. *International Governmental Organizations: Constitutional Documents. Part 1*. The Hague: Martinus Nijhoff, 1974, str. 851 – 853.
- PRIMARCK, B. *Biologické principy ochrany přírody*. Praha: Portál, s.r.o., 2001.
- SHAW, M.N. *International law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2008, str. 281 – 307.
- STEJSKAL, V. *Úvod do právní úpravy ochrany přírody a péče o biologickou rozmanitost*. Praha: Linde, 2006, str. 101 – 109.
- VILÍMKOVÁ, O. *Peru - děti Inků*. Praha: Smart Press, s.r.o., 2006.

b) Příspěvky ve sbornících a kolektivních monografiích:

- ABATE, R.S., KRONK, E.A. Commonality among unique indigenous communities: an introduction to climate change and its impacts on indigenous peoples. In: ABATE, R.S. a KRONK, E.A. (eds.). *Climate Change and Indigenous Peoples*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, Inc., 2013, str. 3 – 18.

- ATAPATTU, S. The Right to a Healthy Life or the Right to die Polluted?: the Emergence of a Human Right to a Healthy Environment under International Law. In: SHELTON, D., SAX, J.L. (eds.). *Human rights and the environment. Volume I*. Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing Limited, 2011, str. 57 – 118.
- BARSH, R.L. Indigenous Peoples. In: BODANSKY, D., BRUNEEÉ, J., HEY, E. *The Oxford Handbook of International Environmental Law*, Oxford: Oxford University Press, 2007, str. 831 – 852.
- BERMAN, H.R. The development of International Recognition of the Rights of the Indigenous Peoples. In: VEBER, H., DAHL, J., WILSON, F., WÆHLE, E. (eds.). „... Never drink from the same cup.“ *Proceeding of the conference on Indigenous Peoples in Africa. Tune, Denmark, 1993*. IWGIA Document no. 74. Copenhagen: IWGIA, 1993, str. 313 – 324.
- BOLDT, M., LONG, J.A. Tribal Philosophies and the Canadian Charter of Rights and Freedoms. In: BOLDT, M., LONG, J.A. (eds.). *The Quest for Justice: Aboriginal Peoples and Aboriginal Rights*. Toronto: University of Toronto Press, 1985, st. 165 – 182.
- BOOM, K. The rising of international climate litigation: an illustrative hypothetical of Tuvalu v Australia, In: ABATE, R.S. a KRONK, E.A. (eds.). *Climate Change and Indigenous Peoples*. Cheltenham: Edward Elgar Publihsing, Inc., 2013, str. 409 – 440.
- BROSIUS, P.J. Endangered Forest, Endangered People: Environmentalist Representation of Indigenous Knowledge. In: ELLEN, R., PARKES, P., BICKER, A. (eds.). *Indigenous Environmental Knowledge and Its Transformations: Critical Anthropological Perspectives*. UK: University of Kent at Canterbury, 2000, str. 293 – 318.
- BURKETT, M. Indigenous environmental knowledge and climate change adaptation. In: ABATE, R.S. a KRONK, E.A. (eds.). *Climate Change and Indigenous Peoples*. Cheltenham: Edward Elgar Publihsing, Inc., 2013, str. 96 – 122.
- CARROLL, C. Articulating indigenous statehood: Cherokee state formation and implication for the UN Declaration on the Rights of Indigenous Peoples, In: PULITANO, E. (eds.). *Indigenous Rights In the Age of the UN Declaration*. New York: Cambridge University Press, 2012, str. 143 – 171.
- CASTAN, M. DRIP feed: the slow reconstruction of self-determination for Indigenous peoples. In: JOSEPH, S., McBETH, A. (eds.). *Research Handbook on International Human Rights Law*, Northampton: Edward Elgar Publishing, Inc., Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited, 2010, str. 492 – 511.
- CRIPPA, L.A. REDD+: its potential to melt the glacial and indigenous peoples' rights at the World Bank. In: ABATE, R.S. a KRONK, E.A. (eds.). *Climate Change and Indigenous Peoples*. Cheltenham: Edward Elgar Publihsing, Inc., 2013, str. 123 – 150.
- DAES, E.I. The UN Declaration on the Rights of Indigenous Peoples: Background and Appraisal. In: ALLEN, S. a XANTHAKI, A. (eds.). *Reflections on the UN Declaration on the Rights of Indigenous Peoples*, Oxford: Hart Publishing Ltd, 2011, str. 11 – 40.
- DAES, E.I. The United Nations and Indigenous Peoples from 1969 to 1994. in: BRANTENBERG, T., HANSEN, J., MINDE, H. (eds.). *Becoming Visible - Indigenous Politics and Self-Government*. Troms: The University of Troms, Centre for Sámi Studies, 1995, str. 185 – 186.
- DAVIS, M. Climate change impacts to Aboriginal and Torres Strait Islander communities in Australia. In: ABATE, R.S. a KRONK, E.A. (eds.). *Climate Change and Indigenous Peoples*. Cheltenham: Edward Elgar Publihsing, Inc., 2013, str. 493 – 507.

- ERUETI, A. The International Labour Organization and the Internationalisation of the Concept of Indigenous Peoples, In: ALLEN, S., XANTHAKI, A. (eds.). *Reflections on the UN Declaration on the Rights of Indigenous Peoples*, Oxford: Hart Publishing Ltd, 2011, str. 93 – 120.
- FIGUEROA, R.M. Indigenous Peoples And Cultural Losses. In: DRYZEK, J.S., NORGAARD, R.B., SCHLOSBERG, D. (eds.). *Oxford Handbook of Climate Change and Society*. New York: Oxford University Press Inc., 2011, str. 232 – 247.
- GARROW, C.E. The freedom to pass and repass: can the UN Declaration on the Rights of Indigenous Peoples keep the US-Canadian border ten feet above our heads? In: PULITANO, E. (eds.). *Indigenous Rights In the Age of the UN Declaration*. New York: Cambridge University Press, 2012, str. 172 - 198.
- HANDL, G. Human Rights and Protection of the Environment: A Mildly „Revisionist“ View. In: SHELTON, D. *Human Rights and the Environment*, 2. vyd., Cheltenham, UK: Edward Elgar, 2011, str. 31 – 56.
- CHARLES-NEWTON, E., KRONK, E.A. Introduction to indigenous sovereignty under international and domestic law. In: ABATE, R.S. a KRONK, E.A. (eds.). *Climate Change and Indigenous Peoples*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, Inc., 2013, str. 63 – 78.
- CHAVES, J. The Andean Pact and Traditional Environmental Knowledge. In: STOIANOFF, N.P. (eds.). *Accessing Biological Resources – Complying With The Convention on Biological Diversity*. International Environmental Law and Policy Series, vol. 66. The Hague: Kluwer Law International, 2004, str. 223-235.
- JAIRETH, H. Human Rights Discourse, Indigenous Peoples, and Legal Evolution. In: STOIANOFF, N.P. (eds.). *Accessing Biological Resources – Complying With The Convention on Biological Diversity*. International Environmental Law and Policy Series, vol. 66. The Hague: Kluwer Law International, 2004, str. 187-221.
- KAMERI-MBOTE, P., NYUKURI, E. Climate change, law and indigenous peoples in Kenya: Ogiek and Maasai narratives, In: ABATE, R.S. a KRONK, E.A. (eds.). *Climate Change and Indigenous Peoples*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, Inc., 2013, str. 535 – 560.
- KRAKOFF, S., LAVALLE, J.D. Natural resource development and indigenous peoples. In: ABATE, R.S. a KRONK, E.A. (eds.). *Climate Change and Indigenous Peoples*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, Inc., 2013, str. 199 – 217.
- KUGELMANN, D. The Protection of Minorities and Indigenous Peoples Respecting Cultural Diversity. In: BOGDANDY, A. von, WOLFRUM, R. (eds.). *Max Planck Yearbook of United Nations Law. Volume 11*. The Netherlands: Koninklijke Brill N.V., 2007, str. 233 – 263.
- MAGRAW, D.B., BAKER, L. Globalization, Communities and Human Rights: Community-Based Property Rights and Prior Informed Consent. In: SHELTON, D.L. (eds.). *Human Rights and the Environment, Vol. I*, Northampton: Edward Elgar Publishing, Inc., Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited, 2011, str. 762 – 777.
- MARTIN, K.J. Traditional responsibility and spiritual relatives: protection of indigenous rights to land and sacred places. In: PULITANO, E. (eds.). *Indigenous Rights In the Age of the UN Declaration*. New York: Cambridge University Press, 2012, str. 198 - 227.
- MAY, J.R. Constituting Fundamental Environmental Rights Worldwide. In: SHELTON, D., SAX, J.L. (eds.). *Human rights and the environment. Volume I*. Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing Limited, 2011, str. 315 – 385.

- METCALF, CH. Indigenous Rights and the Environment: Evolving International Law. In: SHELTON, D.L. (eds.). *Human Rights and the Environment, Vol. II*, Northampton: Edward Elgar Publishing, Inc., Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited, 2011.
- MIRANDA, L.A. Introduction to indigenous peoples' status and rights under international human rights law. In: ABATE, R.S. a KRONK, E.A. (eds.). *Climate Change and Indigenous Peoples*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, Inc., 2013, str. 39 – 62.
- MULALAP, C.Y. Islands in the stream: addressing climate change from a small island developing state perspective. In: ABATE, R.S. a KRONK, E.A. (eds.). *Climate Change and Indigenous Peoples*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, Inc., 2013, str. 377 – 408.
- MUKUNDI WACHIRA, G. Rights of indigenous peoples in Africa. In: SSENYONJO, M. (eds.). *The African Regional Human Rights System: 30 Years After the African Charter on Human and Peoples' Rights*, Leiden/Boston: Martinus Nijhoff publishers, 2012, str. 195 – 212.
- NDAHINDA, F. Historical development of indigenous identification and rights in Africa, In: LAHER, R., SING'OEI, A.K. (eds.). *Indigenous People in Africa*. Pretoria, ZAF: Africa Institute of South Africa, 2014, str. 24 – 44.
- OSOFSKY, H.M. Complexities of addressing the impact of climate change on indigenous peoples through international law petition: a case study of the Inuit Petition to the Inter-American Commission on Human Rights. In: ABATE, R.S. a KRONK, E.A. (eds.). *Climate Change and Indigenous Peoples*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, Inc., 2013, str. 313 – 338.
- PULITANO, E. Indigenous rights and international law: and introduction. In: PULITANO, E. (eds.). *Indigenous Rights In the Age of the UN Declaration*. New York: Cambridge University Press, 2012, str. 1 – 30.
- PULITANO, E. Kānāwai, international law, and the discourse of indigenous justice: some reflections on the Peoples' International Tribunal in Hawaii. In: PULITANO, E. (eds.). *Indigenous Rights In the Age of the UN Declaration*. New York: Cambridge University Press, 2012, str. 299 – 326.
- RODRÍGUEZ-PINERO, L. The Inter-American System and the UN Declaration on the Rights of Indigenous Peoples: Mutual Reinforcement. In: ALLEN, S. a XANTHAKI, A. (eds.). *Reflections on the UN Declaration on the Rights of Indigenous Peoples*, Oxford: Hart Publishing Ltd, 2011, str. 457 – 484.
- SCHULTE-TENCKHOFF, I. Treaties, peopleshood, and self-determination: understanding the language of indigenous rights. In: PULITANO, E. (eds.). *Indigenous Rights In the Age of the UN Declaration*. New York: Cambridge University Press, 2012, str. 64 – 86.
- STOYANOVA, I.L. The Saami facing the impacts of global climate change. In: ABATE, R.S. a KRONK, E.A. (eds.). *Climate Change and Indigenous Peoples*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, Inc., 2013, str. 287 – 312.
- SUTTON, V. Fiji: climate change, tradition and *Vanua*. In: ABATE, R.S. a KRONK, E.A. (eds.). *Climate Change and Indigenous Peoples*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, Inc., 2013, str. 363 – 376.
- TEGEGN, M. The Impact of Dominant Environment Policies on Indigenous Peoples in Africa. In: LAHER, R., SING'OEI, A.K. (eds.). *Indigenous People in Africa*. Pretoria, ZAF: Africa Institute of South Africa, 2014, str. 45 – 63.
- TECHERA, E.J.. Climate change, legal governance and the Pacific Islands: an overview. In: ABATE, R.S. a KRONK, E.A. (eds.). *Climate Change and Indigenous Peoples*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, Inc., 2013, str. 339 – 362.

- TRASK, M.B. Afterward: implementing the Declaration. In: PULITANO, E. (eds.). *Indigenous Rights In the Age of the UN Declaration*. New York: Cambridge University Press, 2012, str. 327 – 336.
- TSOSIE, R. Climate change and indigenous peoples: comparative models of sovereignty. In: ABATE, R.S. a KRONK, E.A. (eds.). *Climate Change and Indigenous Peoples*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, Inc., 2013, str. 79 – 95.
- VOYIAKIS, E. *Voting in the General Assembly as Evidence of Customary International Law*, In: ALLEN, S. a XANTHAKI, A. (eds.). *Reflections on the UN Declaration on the Rights of Indigenous Peoples*, Oxford: Hart Publishing Ltd, 2011, str. 209 – 224.
- WATSON, I., VENNE, S. Talking up Indigenous Peoples' original intent in a space dominated by state interventions. In: PULITANO, E. (eds.). *Indigenous Rights In the Age of the UN Declaration*. New York: Cambridge University Press, 2012, str. 87 – 109.
- WIESSNER, S. Indigenous self-determination, culture, and land: a reassessment in the light of the 2007 UN Declaration on the Rights of Indigenous Peoples. In: PULITANO, E. (eds.). *Indigenous Rights In the Age of the UN Declaration*. New York: Cambridge University Press, 2012, str. 31 – 63.
- XANTHAKI, A. The UN Declaration on the Rights of Indigenous Peoples and Collective Rights: What's the Future for Indigenous Women? In: ALLEN, S. a XANTHAKI, A. (eds.). *Reflections on the UN Declaration on the Rights of Indigenous Peoples*, Oxford: Hart Publishing Ltd, 2011, str. 413 – 432.
- YU, W., LIU, J., DONG, P. The impacts of climate change on indigenous populations in China and legal remedies, In: ABATE, R.S. a KRONK, E.A. (eds.). *Climate Change and Indigenous Peoples*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, Inc., 2013, str. 441 – 467.
- ŽÁKOVSKÁ, K.: Práva domorodých národů jako nástroj ochrany životního prostředí, In: Šturma, P., Žáková, K. a kol. *Studie lidských práv č. 6: Od zákazu diskriminace k ochraně kolektivních práv*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2014, str. 69 - 93.

c) Články v odborných časopisech

- BOYLE, A. Human Rights or Environmental Rights? A Reassessment. *Fordham Environmental Law Review*, roč. 18, č. 1, 2007, str. 1 – 37.
- COOMANS, F. The Ogoni Case before the African Commission on Human and Peoples' Rights. *International and Comparative Law Quarterly*. 2003, roč. 52, str. 749 – 760.
- CORNTASSEL, J.J., PRIMEAU, T.H. Indigenous „Sovereignty“ and International Law: Revised Strategies for Pursuing „Self-Determination“. *Human Rights Quarterly*, roč. 17, č. 2, 1995, str. 343 – 365.
- DREES, L.M. Introduction to Documents One through Five: Nationalism, the League of Nations and the Six Nation of Grand River, *Native Studies Review*, roč. 10, č. 1, 1995, str. 75 – 88.
- GUMEDZE, S.: Bringing communications before the African Commission on Human and Peoples' Rights. *African Human Rights Law Journal*, roč. 3, č. 1, 2003, str. 118 – 148.
- KOIVUROVA, T. Jurisprudence of the European Court of Human Rights Regarding Indigenous Peoples: Retrospects and Prospects, In: *International Journal on Minority and Group Rights*, roč. 18, č. 1, 2011, str. 1 – 37.

- KOVÁCS, P. Indigenous issues under the European Convention of Human Rights, reflected in an Inter-American mirror- *The George Washington International Law Review*, roč. 48, č. 4, 2016, str. 781 – 806.
- LENZERINI, F. Sovereignty Revisited: International Law and Parallel Sovereignty of Indigenous Peoples. *Texas International Law Journal*, roč. 24, č. 155, 2006 – 2007, str. 156 – 189.
- MARKS, G.C. Indigenous peoples in international law: The significance of Francisco de Vitoria and Bartolome de las Casas. *Australian Year Book of International Law*, roč. 13, č. 1, 1991, str. 1 – 51.
- MCGREGOR, D. Linking traditional ecological knowledge and western science: Aboriginal perspectives from the 2000 State of the Lakes Ecosystem Conference. *Canadian Journal of Native Studies*, roč. 28, č. 1, 2008, str. 139 – 158.
- MIRANDA, L.A. Indigenous Peoples as International Lawmakers, *University of Pennsylvania Journal of International Law*, roč. 32, č. 1, 2010, str. 203–263.
- PLESNÍK, J.: 7. Zasedání konference smluvních stran Úmluvy o biologické rozmanitosti: od plánování k realizaci. 2. část In: *Ochrana přírody*, roč. 59, č. 9, 2004, str. 284 – 286.
- STRÝČKOVÁ, K. Mezi Kodaní a Cancúnem. *Parlamentní institut*, č. 19, 2010.
- TERAN, M.Y. The Nagoya Protocol and Indigenous Peoples. *The International Indigenous Policy Journal*, roč. 7, č. 2, 2016, str. 1 – 32.
- VENKATARAMAN, K., SWARNA LATHA, S. Intellectual Property Rights, Traditional Knowledge and Biodiversity of India. *Journal of Intellectual Property Rights*, roč. 13, 2008, str. 326 – 335.
- WARD, T. The Right to Free, Prior, and Informed Consent: Indigenous Peoples' Participation Rights Within International Law. *Northestern Journal of Internaional Human Rights*, roč. 10, č. 2, 2011, str. 54 – 84.
- WARNED, J.B. Using Global Themes to Reframe the Bioprospecting Debate. *Indiana Journal of Global Legal Studies*. roč. 13, č. 2, 2006, str. 645 – 671.
- WIESSNER, S. The Cultural Rights of Indigenous Peoples: Achievements and Continuing Challanges, *European Journal of International Law*, roč. 22, č. 1, 2011, str. 121 – 140.
- ZICHA, J. Právní problematika ochrany biodiverzity. *České právo životního prostředí*, číslo 1, 2011, str. 13 – 152.

d) Primární zdroje:

- Agenda 21 (*Agenda 21*)
- Africká charta práv člověka a národů (*African Charter on Human and Peoples' Rights*)
- Akwé: Kon zásady (*Akwé: Kon Voluntary guidelines for the conduct of cultural, environmental and social impact assessments regarding developments proposed to take place on, or which are likely to impact on, sacred sites and on lands and waters traditionally occupied or used by indigenous and local communities*)
- Americká deklarace práv a povinností člověka (*American Declaration of the Rights and Duties of Men*)
- Americké deklarace o právech domorodých národů (*American Declaration on the Rights of Indigenous Peoples*)
- Americká úmluva o lidských právech (*American Convention on Human Rights*)

- Bonnské směrnice (*Bonn guidelines on Access to Genetic Resources and Fair and Equitable Sharing of the Benefits Arising out of their Utilization*)
- Deklaraci Kari Oca (*Kari-Oca Declaration*)
- Deklarace Kari-Oka II (*Kari-Oca II Declaration*)
- Deklarace Kimberley (*The Kimberley Declaration*)
- Deklarace OSN o právech domorodých národů (*UN Declaration on the Rights of Indigenous Peoples*)
- Deklarace o právech příslušníků národnostních, etnických, náboženských a jazykových menšin (*Declaration on the Rights of Persons Belonging to National or Ethnic, Religious and Linguistic Minorities*)
- Deklarace o založení Arktické rady (*Declaration on the Establishment of the Arctic Council*, tzv. Ottawské deklarace)
- Deklarace z Rio de Janeiro o životním prostředí a rozvoji (*Rio Declaration on Environment and Development*)
- Dodatkový protokol k Americké úmluvě o lidských právech v oblasti hospodářských, sociálních a kulturních práv (*Additional Protocol to the American Convention on Human Rights in the Area of Economic, Social and Cultural Rights*, tzv. Protokol ze San Salvadoru)
- Dodatkový protokol k Evropské úmluvě o ochraně lidských práv (*Protocol No. 1 to the European Convention on Human Rights*)
- Dohoda o ochraně ledního medvěda (*Polar Bear Convention*)
- Charta OSN (*United Nations Charter*)
- Implementační plán (*Plan of Implementation of the World Summit on Sustainable Development*)
- Johannesburgská deklarace o udržitelném rozvoji (*Johannesburg Declaration on Sustainable Development*)
- Mezinárodní pakt o občanských a politických právech (*International Covenant on Civil and Political Rights*)
- Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech (*International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights*)
- Mezinárodní úmluva o regulaci velrybářství (*International Convention for the Regulation of Whaling*)
- Nagojský protokol o přístupu ke genetickým zdrojům a spravedlivém a rovnocenném rozdělení přínosů plynoucích z jejich využívání (*The Nagoya Protocol on Access to Genetic Resources and the Fair and Equitable Sharing of Benefits Arising from their Utilization*, tzv. „Nagojský protokol“)
- Nařízení EP a Rady č. 511/2014 ze dne 16. dubna 2014
- Nařízení EP a Rady č. 1007/2009 ze dne 16. září 2009 o obchodování s produkty z tuleňů
- Nařízení EP a Rady č. 2493/2000 ze dne 7.11.2000 o opatřeních na podporu plného začlenění rozměru životního prostředí do procesu rozvoje rozvojových zemí
- Opční protokol k Mezinárodnímu paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech (*Optional Protocol to the International Covenant on Civil and Political Rights*)
- Opční protokol k Mezinárodnímu paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech (*Optional Protocol to the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights*)
- Pakt o Společnosti národů (*Covenant of the League of Nations*)

- Jednací řád Africké komise pro práva člověka a národů (*Rules of Procedure of the African Commission on Human and Peoples' Rights*)
- Jednací řád Afrického soudu pro práva člověka a národů (*Rules of Procedure of the African Court on Human and Peoples' Rights*)
- Jednací řád Meziamerické komise pro lidská práva (*Rules of Procedure of the Inter-American Commission on Human Rights*)
- Jednací řád Meziamerického soudu pro lidská práva (*Rules of Procedure of the Inter-American Court on Human Rights*)
- Právně nezávazné autoritativní prohlášení k principům globální dohody o využívání, ochraně a udržitelném rozvoji všech typů lesů (*Non-Legally Binding Authoritative Statement of Principles for a Global Consensus on the Management, Conservation and Sustainable Development of All Types of Forests*, tzv. „Principy hospodaření v lesích“)
- Protokol k Africké chartě o založení Afrického soudu (*Protocol to the African Charter on the Establishment of the African Court*)
- Rámcová úmluva OSN o změně klimatu (*UN Framework Convention on Climate Change*)
- *Resource Management Act*, 1991 No 69, ze dne 22. července 1991.
- Směrnice Rady ES č. 83/129/EHS o dovozu kůží z některých tuleních mláďat a výrobků z nich do členských států ze dne 28. března 1983.
- Statut Meziamerické komise pro lidská práva (*Statute of the Inter-American Commission on Human Rights*)
- Status Meziamerického soudu pro lidská práva (*Statute of the Inter-American Court on Human Rights*)
- Světová charta domorodých národů (*Indigenous Peoples Earth Charter*)
- *Te Awa Tupua (Whanganui River Claims Settlement)*, Public Act 2017 No 7, ze dne 20. března 2017.
- Tkarihwaié:ri Kodex etického jednání (*Code of Ethical Conduct on Respect for the Cultural and Intellectual Heritage of Indigenous and Local Communities Relevant for the Conservation and Sustainable Use of Biological Diversity*)
- Úmluva o biologické rozmanitosti (*Convention on Biological Diversity*)
- Úmluva o domorodých a kmenových národech (*Indigenous and Tribal Peoples Convention*)
- Úmluva o domorodém a kmenovém obyvatelstvu (*Indigenous and Tribal Populations Convention*)
- Úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace (*International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination*)
- Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (*Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms*)
- Ústava Mezinárodní organizace práce (*International Labour Organization Constitution*)
- Všeobecná deklarace kulturní diverzity (*Universal Declaration on Culture Diversity*)
- Všeobecná deklarace lidských práv (*Universal Declaration of Human Rights*)
- Všeobecná úmluva Berlínské konference z roku 1885 (*General Act of the 1885 Conference of Berlin*)
- Výstupní dokument z konference Alta (*the Outcome of the Alta Conference*)
- *Wilderness Act*, Public Law 88-557 (16 U.S.C. 1131-1136), 88th Congress, Second Session, September 3, 1964.

e) Činnost mezinárodních a regionálních orgánů

Činnost Africké komise pro lidská práva

- ACHPR and IWGIA. *Report of the African Commissions's Working Group of Experts on Indigenous Populations/ Communities in Africa*, 2003.
- Poradní stanovisko ACHPR k UNDRIP přijaté na 41. zasedání ACHPR v květnu 2007.
- Rezoluce Africké komise o právech komunit domorodých národů v Africe přijaté na 28. zasedání dne 6.11.2000.
- Rezoluce Africké komise č. 65 ze dne 20.11.2003 přijaté na 34. zasedání.
- Rozhodnutí ACHPR ve věci *The Social and Economic Rights Action Center and the Center for Economic and Social Rights v. Nigeria*, ze dne 27. října 2001, stížnost č. 155/96 (tzv. "případ Ogoni").
- Rozhodnutí ACHPR ve věci *Kevin Mgwanga Gunme et al v. Cameroon* ze dne 27. května 2009, stížnost č. 266/03.
- Rozhodnutí ACHPR ve věci *Centre for Minority Rights Development (Kenya) and Minority Rights Group International on behalf of Endorois Welfare Council v. Kenya* ze dne 25. listopadu 2009, stížnost č. 276/03 (tzv. "případ Endorois").
- Rozhodnutí ACHPR ve věci *Sudan Human Rights Organisation & Centre on Housing Rights and Evictions (COHRE) v. Sudan* ze dne 27. května 2009, stížnost č. 279/03 a 296/05.
- Rozhodnutí ACHPR ve věci *Front for the Liberation of the State of Cabinda v Republic of Angola* ze dne 5. listopadu 2013, stížnost č. 328/06.

Činnost Evropské komise pro lidská práva

- Rozhodnutí Evropské komise pro lidská práva ve věci *G. and E. v. Norway* ze dne 3. října 1983, stížnost č. 9278/81 a 9415/81.
- Rozhodnutí Evropské komise pro lidská práva ve věci *Könkämä and 38 other Saami villages against Sweden* ze dne 25. listopadu 1996, stížnost č. 27033/95.
- Rozhodnutí Evropské komise pro lidská práva ve věci *Könkämä and 38 other Saami villages against Sweden* ze dne 25. listopadu 1996, stížnost č. 27033/95.
- Rozhodnutí Evropské komise pro lidská práva ve věci *Halvar FROM v. Sweden* ze dne 4. března 1998, stížnost č. 34776/97.

Judikatura Evropského soudu pro lidská práva

- Rozsudek ESLP ve věci *Hingitag 53 against Denmark* ze dne 12. ledna 2006, stížnost č. 18584/04.
- Rozsudek ESLP ve věci *Obyvatelé Čagoských ostrovů proti Spjenému království* ze dne 11. prosince 2012, stížnost č. 35622/04.

Judikatura Mezinárodního soudního dvora

- Posudek Mezinárodního soudního dvora ve věci *Accordance with international law of the unilateral Declaration of independence in respect of kosovo* ze dne 22. července 2010.

Činnost Meziamerické komise pro lidská práva

- IACHR. *Indigenous and Tribal Peoples' Rights Over Their Ancestral Lands and Natural Resources*, OAE/Ser.L/V/II., Doc. 56/09, 30. 12. 2009.
- IACHR. *Indigenous Peoples in Voluntary Isolation and Initial Contact in the Americas*, OAE/Ser.L/V/II., Doc. 47/13, 30 December 2013
- IACHR. *Proposed American Declaration on the Rights of Indigenous Peoples*, 26 February 1997.
- IACHR. *Report on the Situation of Human Rights in Ecuador*, Doc. OEA/Ser.L/V/II.96, Doc. 10 rev. 1, April 24, 1997.
- IACHR. *Report on the Situation of Human Rights in Brazil*, Doc. OEA/Ser.L/V/II.97 Doc. 29 rev.1, September 29, 1997.
- IACHR. *Third Report on the Situation of Human Rights in Paraguay*, Doc. OEA/Ser.L/V/II.110 Doc.52, March 9, 2001.
- Předběžné opatření IACHR ve věci *Indigenous Communities of the Xingu River Basin, Pará, Brazil* ze dne 1. dubna 2011, č. PM 382/10.
- Rezoluce IACHR ve věci *Yanomami Community v. Brazil* č. 12/85 ze dne 5. března 1985.
- Zpráva IACHR ve věci *Kuna Indigenous People of Madungandi and Embera Indigenous People of Bayano and Their Members v. Panama (Merits)* č. 125/12, ze dne 13. listopadu 2012.
- Zpráva IACHR ve věci *Mary and Carrie Dann v. United States* č. 75/02 ze dne 27. prosince 2002.
- Zpráva IACHR ve věci *Maya indigenous community of the Toledo District v. Belize* č. 40/04 ze dne 12. října 2004.

Judikatura Meziamerického soudu pro lidská práva

- Rozsudek IACHPR ve věci *Mayagna (Sumo) Awas Tingni Community v. Nicaragua (Merits, Reparations and Costs)* ze dne 31. srpna 2001.
- Rozsudek IACHPR ve věci *Kaliña and Lokono Peoples v. Suriname (Merits, Reparations and Costs)* ze dne 25. listopadu 2015.
- Rozsudek IACHPR ve věci *Kichwa Indigenous Peoples of Sarayaku v. Ecuador (Merits, Reparations and Costs)* ze dne 27. června 2012.
- Rozsudek IACHPR ve věci *Moiwana Community v. Suriname (Preliminary Objections, Merits, Reparations and Costs)* ze dne 15. června 2005.
- Rozsudek IACHPR ve věci *Saramaka People v. Suriname (Preliminary Objections, Merits, Reparations and Costs)* ze dne 28. listopadu 2007.
- Rozsudek IACHPR ve věci *Saramaka People v. Suriname (Interpretation of the Judgment on Preliminary Objections, Merits, Reparations and Costs)* ze dne 12. srpna 2008.
- Rozsudek IACHPR ve věci *Sawhoyamaya Indigenous Community v. Paraguay (Merits, Reparations and Costs)* ze dne 29. března 2006.
- Rozsudek IACHPR ve věci *Xákmok Kásek Indigenous Community v. Paraguay (Merits, Reparations and Costs)* ze dne 24. srpna 2010.
- Rozsudek IACHPR ve věci *Yakye Axa Indigenous Community v. Paraguay (Merits, Reparations and Costs)* ze dne 17. června 2005.

Činnost orgánů OSN

- COBO, J.M. *Study of the Problem of Discrimination against Indigenous Populations*, UN Doc.E/CN.4/Sub.2/1986/7, 1986/7.
- DAES, E.-I. *Working Paper by the chairperson-rapporteur on the concept of 'indigenous people'*. UN Doc. E/CN.4/Sub.2/AC.4/1996/2, 10. 6. 1996.
- OSN. *Reports of international Arbitral Awards. Cayuga Indians (Great Britain) v. United States. 22 January 1926*. roč. VI, 2006, str. 173-190.
- Rezoluce ECOSOC č. 1982/34 ze dne 7.5.1982. (160)
- Rezoluce ECOSOC č. 1995/32.
- Rezoluce Valného shromáždění OSN č. 275 (III.) ze dne 11. května 1949, Doc. A/RES/275(III).
- Rezoluce Valného shromáždění OSN č. 40/131 ze dne 13.12.1985.
- Rezoluce Valného shromáždění OSN č. A/RES/45/164 ze dne 18.12.1990.
- Rezoluce Valného shromáždění OSN č. A/RES/61/295 ze dne 13.9.2007.
- Rezoluce Valného shromáždění OSN č. 65/198 ze dne 21. 12. 2010.
- Rezoluce Valného shromáždění OSN č. A/RES/69/2, ze dne 22.9.2014.
- Rezoluce Výboru pro lidská práva č. 1/2 z 29. června 2006.
- Secretariat of the PFII. *The concept of Indigenous Peoples*. UN Doc. PFII/2004/WS.1/3, January 2004.
- UNPFII. *Impact on Indigenous Peoples of the International Legal construct known as the Doctrine of Discovery, which has served as the Foundation of the Violation of their Human Rights*, Doc. E/C.19/2010/13, 3 February 2010. (108)
- Valné shromáždění OSN. *Report of the Committee on the Elimination of the Racial Discrimination*. UN Doc. A/48/18, 15 September 1993.

Činnost Výboru OSN pro lidská práva

- Názor Výboru pro lidská práva ve věci *Apirana Mahuika et al. v. New Zealand* ze dne 27. října 2000, stížnost č. 547/1993.
- Názor Výboru pro lidská práva ve věci *Francis Hopu and Tepoaitu Bessert v. France* ze dne 29. prosince 1997, stížnost č. 549/1993.
- Názor Výboru pro lidská práva ve věci *Kitok v. Sweden* ze dne 27. července 1988, stížnost č. 197/1985.
- Názor Výboru pro lidská práva ve věci *Länsman et al. v. Finland* ze dne 26. října 1994, stížnost č. 511/1992.
- Názor Výboru pro lidská práva ve věci *Ominayak and the Lubicon Lake Band v. Canada* ze dne 26.3.1990, stížnost č. 167/1984.
- UNHRC. *General Comment No. 23: The rights of minorities (art. 27)*, UN Doc CCPR/C/21/Rev.1/Add.5, April 8, 1994.
- UNHRC. *Concluding observations: Canada*. UN Doc. CCPR/C/79/Add.105, April 7, 1999.

Činnost CERD

- CERD. *General Recommendation No. 23: Indigenous Peoples*, UN Doc A/52/18, annex V., August 18, 1997.
- CERD. *Concluding Observations: Ecuador*. UN Doc. CERD/C/62/CO/2, June 2, 2003.

Činnost CESCR

- CESCR. *General comment No. 12: The Rights to Adequate Food (Art. 11)*. UN Doc. E/C.12/1999/5, 12 May 1999.
- CESCR. *General comment No. 14: The Right to the Highest Attainable Standard of Health (Art. 12)*, UN Doc. E/C.12/2000/4, August 11, 2000.
- *General comment No. 20: Non-discrimination in economic, social and cultural rights (art. 2, para. 2, of the ICESCR)*. UN Doc. E/C.12/GC/20, 2 July 2009.
- CESCR, *General comment No. 21: Right of everyone to take part in cultural life (art. 15, para. 1 (a), of the ICESCR)*, UN Doc E/C.12/GC/21, 21 December 2009.
- CESCR. *Concluding Observations: Russian Federation*, UN Doc. E/C.12/1/Add.94, December 12, 2003, bod 11.

Činnost ILO

- ILO/ACHPR. *Overview report of the research project by the International Labour Organization and the African Commission on Human and Peoples' Rights on the constitutional and legislative protection of the rights of indigenous peoples in 24 African countries*. Geneva: International Labour Office, 2009.
- ILO. *Handbook for ILO Tripartite Constituents: Understanding the Indigenous and Tribal Peoples Conventions, 1989 (No. 169)*, Geneva 2013.
- ILO. *Eradication of forced labour. Report of the Committee of Experts on the application of conventions and recommendations*. Geneva: International Labour Office, 2007.
- Příkaz (*Standing Orders concerning the procedure for the examination of representations under articles 24 and 25 of the Constitution of the International Labour Organization*) přijatý správnou radou dne 8. dubna 1932.

Činnost orgánů v rámci CBD

- CBD. WG8J. *Expert study on tasks 7, 10 and 12 of the Programme of Work on Article 8(j) and related provisions*, Doc. UNEP/CBD/WG8J/8/INF/5, September 12, 2013.
- *Programme of work on the implementation of article 8(j) and related provisions of the Convention of Biological Diversity* přijatý rozhodnutím č. V/16 Konference smluvních stran na jejím pátém zasedání v roce 2010.
- CBD. The programme of work on Article 8(j) and related provision: *Introduction: Traditional Knowledge and the Convention on Biological Diversity* [online; vid. 2017-04-26]. Dostupné na: <http://www.cbd.int/traditional/intro.shtml>.
- Rozhodnutí konference smluvních stran konané 6. – 17. října 2014 č. XII/12,.
- Rozhodnutí konference smluvních stran CBD č. VII/16 přijaté na 7. Zasedání.
- Rozhodnutí konference smluvních stran CBD č. VII/28 přijaté na 7. Zasedání.

Činnost Světové banky

- World Bank. *Environmental and Social Standard 7: Indigenous Peoples/Sub-Saharan African Historically Underserved Traditional Local Communities*. In: *Environmental and Social Framework: Setting Environmental and Social Standards for Investment Project Financing*, August 4, 2016.
- World Bank, *Operational Directive O.D. 4.20 Indigenous Peoples*, september 1991.

Činnost UNESCO

- UNESCO. *Chengdu Recommendation*, Doc ITH/13/EXP/8, June 16, 2013.

Činnost Valného shromáždění OAS

- Rezoluce Valného shromáždění OAS č. AG/RES. 1022 (Doc. XIX-O/89) ze dne 18.11.1989.
- Rezoluce Valného shromáždění OAS č. AG/RES.1610 (XXIX-O/1990) ze dne 7.6.1999.
- Rezoluce Valného shromáždění OAS č. AG/RES.1780 (XXXI-O/01) ze dne 5.6.2001
- Rezoluce Valného shromáždění OAS č. AG/RES. 1919 (XXXIII-O/03) ze dne 10.6.2003

Činnost WIPO

- WIPO. ICIPGRTKF. *The Protection of Traditional Knowledge: Revised Objectives and Principles*. Doc. WIPO/GRTKF/IC/16/5, March 22, 2010.
- WIPO. Intergovernmental Committee on Intellectual Property and Genetic Resources, Traditional Knowledge and Folklore (ICIPGRTKF). *Glossary of Key Terms Related to Intellectual Property and Genetic Resources, Traditional Knowledge and Traditional Cultural Expressions*. Doc. WIPO/GRTKF/IC/22/INF/8 Annex, April 27, 2012.

Činnost orgánů Evropské unie

- Commission of the European Communities. *Report from the Commission to the Council. Review of progress of working with indigenous peoples*, Brussels, 11. června 2002, č. COM(2002) 29.
- European Commission. High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy. *Joint Staff Working Document. Implementing EU External Policy on Indigenous Peoples*, Brussels, 17. října 2016. Dostupné na: http://www.un.org/esa/socdev/unpfii/documents/2016/Docs-updates/JOINT_STAFF_WORKING_PAPER_EN_V2_P1_865982.pdf
- European Commission. *Working Document on Support for Indigenous Peoples in the Development Co-operation of the Community and Member States*, Brussels, 11. květen 1998, č. SEC(1998) 773, Dostupné online na: <http://aei.pitt.edu/4408/1/4408.pdf>.
- Rezoluce Evropského parlamentu č. 2016/2556(RSP) ze dne 4.2.2016
- Rozhodnutí Rady EU č. 93/626/EHS ze dne 25. října 1993.
- Rozhodnutí Rady EU č. 2014/283/EU ze dne 14. dubna 2014.

Činnost Africké unie

- African Union Assembly. *Decision on the United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples*. Doc. Assembly/AU/9 (VIII), January 30, 2007

Činnost Nejvyššího soudu Kanady

- Rozsudek Nejvyššího soudu Kanady ve věci *Reference re Secession of Quebec* č. 25506 ze dne 20. srpna 1998.
- Rozsudek Nejvyššího soudu Kanady ve věci *Tsilhqot'in Nation v. British Columbia* č. 34986 ze dne 26. června 2014.

f) Další zdroje

- Dopis Indian Law Resource Centre adresovaný Robertu B. Zoellicku ze dne 11.7.2011. Dostupný na: <http://indianlaw.org/mdb/world-bank>.
- MYERS MADEIRA, E.C.. *Policies to Reduce Emissions from Deforestation and Degradation (REDD) in Developing Countries - An examination of the issues facing the incorporation of REDD into market-based climate policies*, Resource for the future, 2008.
- Přednáška Augustina Grefa, indiána z kmene Kichwa, Festiválek Sami Sobě, Žitková, 29.8.2015.
- Společné podání představitelů domorodých národů Mezivládní komisi pro Nagojský protokol ze dne 5.6.2011. *Nagoya Protocol on Access and Benefit Sharing: Substantive and Procedural Injustices relating to Indigenous Peoples' Human Rights*. Dostupné na: http://www.ubcic.bc.ca/files/PDF/NagoyaProtocol_IGCJointSubmission_060111.pdf
- Ústní rozhovor s Yvonnou Fričovou, sídlo spolku CHECOMACOCO, dne 21. října 2016.
- WATT-CLOUTIER, S. ICC. *Petition to the Inter American Commission on Human Rights Seeking Relief from Violations Resulting from Global Warming Caused by Acts and Omissions of the United States* ze dne 7. prosince 2005.

g) Internetové zdroje

- Amnesty International. *Public Statement on OAS Indigenous Peoples Declaration*. Press Release. *Peoples* [online]. 11. března 2015 [vid. 2017-04-26]. Dostupné na: <http://www.amnestyusa.org/news/press-releases/public-statement-on-oas-indigenous-peoples-declaration>.
- ANAYA, S.J., WIESSNER, S. *The UN Declaration on the Rights of Indigenous Peoples: Towards Re-empowerment* [online]. 3. října 2007 [vid. 2017-04-26]. Dostupné na: - <http://www.jurist.org/forum/2007/10/un-declaration-on-rights-of-indigenous.php>.
- FRANK, A.M. *The future we don't want: Indigenous peoples in Rio 20+*. Cultural Survivor [online]. Září 2012 [vid. 2017-04-26]. Dostupné na: <https://www.culturalsurvival.org/publications/cultural-survival-quarterly/future-we-dont-want-indigenous-peoples-rio20>.
- GREENSPAN, E.: *A new threat to Peru's indigenous peoples' consultation law* [online]. 16. ledna 2014 [vid. 2014-04-14]. Dostupné na: <http://politicsofpoverty.oxfamamerica.org/2014/01/a-new-threat-to-perus-indigenous-peoples-consultation-law/>.
- IACHR. Press release. *IACHR Condemns Murders of Human Rights Defenders in the Region* [online]. 7.2.2017 [vid. 2017-05-03]. Dostupné na: http://www.oas.org/en/iachr/media_center/preleases/2017/011.asp.
- IACHR. Press release. *IACHR Condemns the Killing of Berta Cáceres in Honduras* [online]. 4. března 2016 [vid. 2017-05-03]. Dostupné na: http://www.oas.org/en/iachr/media_center/preleases/2016/024.asp.
- International Justice Resource Center. *Rwanda Withdraws Access to African Court for Individuals and NGOs* [online]. 14.3.2006, [vid. 2017-04-30]. Dostupné na: <http://www.ijrcenter.org/2016/03/14/rwanda-withdraws-access-to-african-court-for-individuals-and-ngos/>.
- International Whaling Commission. *Aboriginal Subsistence Whaling* [online, vid. 2017-05-04]. Dostupné na: <http://iwc.int/aboriginal>.

- IWGIA. Observatorio Ciudadano Chile. *Analysis of the New OAS American Declaration on the Rights of Indigenous Peoples* [online]. 13. června 2016 [vid. 2017-04-26]. Dostupné na: <https://intercontinentalcry.org/analysis-oass-recent-american-declaration-rights-indigenous-peoples/>.
- KYTE, B. pro Democracy Now. *How Many More? 116 Environmental Defenders Were Murdered Last Year, Mostly in Latin America*. [online]. 22. dubna 2015 [vid. 2017-05-03]. Dostupné na: https://www.democracynow.org/2015/4/22/how_many_more_116_environmental_defenders.
- LEUNG, R. 2005, Sea gypsies saw signs in the waves: How Moken people in Asia saved themselves from deadly tsunami, *60 Minutes* [online]. 20. března 2005 [vid. 2017-04-22]. Dostupné na: <http://www.cbsnews.com/news/sea-gypsies-saw-signs-in-the-waves/3/>.
- Oficiální stránky Arktické rady [online; vid. 2017-04-26]. Dostupné na: <http://www.arctic-council.org/index.php/en/about-us/arctic-council/faq>.
- Oficiální stránky ILO. *Origins and history* [online; vid. 2017-04-26]. Dostupné na: <http://www.ilo.org/global/about-the-ilo/history/lang--en/index.htm>.
- Oficiální stránky kanadské vlády. *Canada's Statement of Support on the United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples* [online]. 12. listopadu 2010 [vid. 2017-04-26]: Dostupné na: <http://www.aadnc-aandc.gc.ca/eng/1309374239861/1309374546142>.
- Oficiální stránky Mezinárodního fóra domorodých národů o změně klimatu [online; vid. 2017-04-26]. Dostupné na: <http://www.iipfcc.org>.
- Oficiální stránky OAS [online; vid. 2017-04-26]. Dostupné na: http://www.oas.org/en/member_states/default.asp
- Oficiální stránky OAS [online; vid. 2017-04-26]. Dostupné na: <http://www.oas.org/en/iachr/indigenous/mandate/Functions.asp>
- Oficiální stránky OSN [online; vid. 2017-04-26]. Dostupné na: <http://indicators.ohchr.org>.
- RENGAM, S. *Killing of Defenders Of People's Rights To Land, Three Times Worse In 2016 – PANAP* [online]. 10. prosince 2016 [vid. 2017-05-03]. Dostupné na: <https://panap.net/2016/12/10/killings-of-defenders-of-peoples-right-to-land-three-times-worse-in-2016-panap/>.
- Reportáž z protestu domorodých národů proti závěrečné zprávě PFII týkající se REDD+. *REDD "2nd MAY REVOLT" at the UNPFII* [online]. 11. května 2008 [vid. 2017-05-04]. Dostupné na: <https://www.youtube.com/watch?v=UtORVi7GyBY>.
- ROSS, M., TAMBURIN, F. Tribes struggle to survive in Borneo. *The Guardian* [online]. 16. dubna 2009 [vid. 2017-04-22]. Dostupné na: <https://www.theguardian.com/world/2009/apr/16/indonesia-endangered-habitats>.
- Tisková zpráva Afrického soudu. *Chad Becomes 30th AU Member State to Ratify the Protocol on the Establishment of the African Court on Human and Peoples' Rights* [online]. 11. února 2016 [vid. 2017-04-26]. Dostupná na: <http://en.african-court.org/index.php/news/press-releases/item/64-chad-becomes-30th-au-member-state-to-ratify-the-protocol-on-the-establishment-of-the-african-court-on-human-and-peoples-rights>.

- Tisková zpráva Afrického soudu. *Benin makes the declaraton to allow NGOs and individuals to directly access the Acrican Court on Human and Peoples' Rights* [online]. 1. března 2016 [vid. 2017-04-30]. Dostupné na: <http://en.african-court.org/index.php/news/press-releases/item/69-benin-makes-the-declaration-to-allow-ngos-and-individuals-to-directly-access-the-african-court-on-human-and-peoples-rights>.
- Survival International. *Success for Sarawak tribes as dam shelved* [online]. 8. prosince 2015 [vid. 2017-04-25]. Dostupné na: <http://www.survivalinternational.org/news/11030>.
- Survival International. *An Appeal from the Penan* [online]. Video. [vid. 2017-04-25]. Dostupné na: <http://www.survivalinternational.org/films/penanappeal>.
- Ukrinform. *Rada recognizes Crimean Tatars as indigenous peoples within Ukraine*. [online] 27. dubna 2014 [vid. 2017-04-26]. Dostupné na: <http://www.ukrinform.net/rubric-politics/1635467-rada-recognizes-crimean-tatars-as-indigenous-people-within-ukraine-318905.html>
- UNHR Office of the High Commissioner: *Free, Prior and Informed Consent of the Indigenous Peoples* [online]. September 2013 [vid. 2017-04-30]. Dostupné na: <http://www.ohchr.org/Documents/Issues/IPeoples/FreePriorandInformedConsent.pdf>
- UN Permanent Forum On Indigenous Issues: *Who Are Indigenous Peoples* [online]. 2009 [vid. 2017-04-21]. Dostupné na: http://www.un.org/esa/socdev/unpfii/documents/5session_factsheet1.pdf.
- UNPFII. *The EU and indigenous peoples' issues* [online; vid. 2017-04-26] Dostupné na: <http://www.un.org/esa/socdev/unpfii/documents/UNPFII%20European%20Commission%20submission.pdf>
- Webové stránky nevládní organizace International Work Group for Indigenous Affairs (IWGIA) [online; vid. 2017-04-30]. Dostupné na: <http://www.iwgia.org/human-rights/regional-bodies-and-mechanisms/african-commission-on-human-and-peoples-rights/indigenous-peoples-participation>.
- ZIYATDINOVA, E. *A Window to Europe for Crimean Tatars*. [online] 11. února 2016 [vid. 2017-04-26]. Dostupné na: <http://minorityrights.org/2016/02/11/a-window-to-europe-for-crimean-tatars/>.

Seznam zkratek

ABS	přístup ke genetickým zdrojům a tradičním znalostem s těmito zdroji souvisejícími a sdílení přínosů z toho plynoucích
ACHPR	Africká komise pro práva člověka a národů
ACHR	Americká úmluva o lidských právech
ADRDM	Americká deklarace práv a povinností člověka
ADRIP	Americká deklarace o právech domorodých národů
Africká charta	Africká charta práv člověka a národů
Africká komise	Africká komise pro práva člověka a národů
Africký soud	Africký soud pro práva člověka a národů
Americká úmluva	Americká úmluva o lidských právech
Americká deklarace	Americká deklarace práv a povinností člověka
CBD	Úmluva o biologické rozmanitosti
CERD	Výbor pro odstranění rasové diskriminace
CESCR	Výbor pro hospodářská, sociální a kulturní práva
dohoda	soukromá dohoda upravující vzájemné podmínky
ECOSOC	Ekonomická a sociální rada OSN
EIA	posouzení vlivů na životní prostředí
EMRIP	Expertní mechanismus pro práva domorodých národů
EU	Evropská unie
Evropská úmluva	Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod
Evropská komise	Evropská komise pro lidská práva
IACHR	Meziamerická komise pro lidská práva
IACHPR	Meziamerický soud pro lidská práva
ICCPR	Mezinárodní pakt o občanských a politických právech
ICESCR	Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech
ICERD	Úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace
ILO	Mezinárodní organizace práce
Meziamerická komise	Meziamerická komise pro lidská práva

Nagojský protokol	Nagojský protokol o přístupu ke genetickým zdrojům a spravedlivém a rovnocenném rozdělení přínosů plynoucích z jejich využívání
Meziamerický soud	Meziamerický soud pro lidská práva
souhlas	svobodný, předchozí a informovaný souhlas
NGO	nevládní organizace
OAS	Organizace amerických států
OSN	Organizace spojených národů
PFII	Stálé fórum pro otázky domorodých národů
Pracovní skupina ACHPR	Pracovní skupina pro práva domorodého obyvatelstva/společenství
REDD	Program OSN na snižování emisí z odlesňování a znehodnocování lesů v rozvojových zemích
REDD+	inovace Programu OSN na snižování emisí z odlesňování a znehodnocování lesů v rozvojových zemích
TEK	tradiční ekologické znalosti
UDCD	Všeobecná deklarace kulturní diverzity
UDHR	Všeobecná deklarace lidských práv
Úmluva ILO č. 107	Úmluva o domorodém a kmenovém obyvatelstvu
Úmluva ILO č. 169	Úmluva o domorodých a kmenových národech
UNDRIP	Deklarace OSN o právech domorodých národů
UNESCO	Organizace OSN pro vzdělání, vědu a kulturu
UNFCCC	Rámcová úmluva OSN o změně klimatu
UNHRC	Výbor OSN pro lidská práva
UNFCCC	Rámcová úmluva OSN o změně klimatu
Výbor	Výbor OSN pro lidská práva
WCIP	Světová konference o domorodých národech
WGIP	Pracovní skupina OSN pro otázky domorodých obyvatel
WG8J	Pracovní skupina k článku 8(j) a souvisejících ustanovení

Summary

This thesis deals with the protection of the environment of indigenous peoples. Indigenous peoples have a special relationship with their traditional territories and resources. This relationship goes beyond economical usage of such territories or resources, but it also forms their collective identity, culture, social patterns, spirituality, traditions and world-views. This close coexistence with surrounding nature provides indigenous peoples with special knowledge about the functions of ecosystems, animal behavior, usage of plants and other environmental issues, and makes them a good stewards of their environment and resources, which they traditionally treat in an environment-friendly and sustainable way. Unlike modern western societies, indigenous communities are based on the collectivism. Thus, the communities focus on collective interests, which take precedence over the interests of individuals. Also the traditional territories and resources are owned collectively by the whole community. Due to the special relationship of indigenous peoples to their territories and resources, preservation of the traditional lifestyle of indigenous peoples depends on the access to these territories and resources and any environmental damage that happen within these territories has a great impact on indigenous communities and endangers their existence as a collective unit.

The aim of this thesis is to analyze an interconnection between the existence of indigenous peoples and their environment and evaluate whether the interconnection is reflected in international law and if so, which instruments could be used for the protection of the environment of indigenous peoples at the international and regional level. The method used in this thesis is based on the analysis and comparison of relevant instruments of international and regional law as well as the outcomes of activity of the international and regional human rights bodies. The analysis also takes opinions of the experts into consideration.

There are two main categories of rights, which can be used for the protection of the environment of indigenous peoples in international law. Firstly, special rights and standards concerning indigenous peoples have been recognized and codified. However, their application is limited due to either the non-binding character of such rights or a low number of states, which accepted the binding ones, and the absence of controlling mechanism.

Secondly, human rights bodies have applied traditional human rights for the protection of indigenous peoples and their environment. This application required special interpretation of the human rights, so that it would reflect the special relation of the indigenous peoples with their territories and resources and collective character of their rights. Nowadays, human rights represent an important instrument for the protection of indigenous rights, especially due to the existence of relatively effective controlling mechanisms.

Thus, the special indigenous rights have been recognized and many human rights bodies accepted the importance of ensuring indigenous territorial rights and protection of their environment at the international and regional level. However, despite this progress in the protection of indigenous rights, observance of these rights by individual states remain problematic.

Název práce v anglickém jazyce: Environmental rights of indigenous peoples

Abstract

This thesis deals with the analysis of the specific instruments of international law applicable to the protection of the environment of indigenous peoples. The thesis consists of four chapters. The first chapter describes the specific relationship which binds indigenous people to their traditional territories and natural resources and the most important threats to these territories and resources. The second chapter focuses on the development of the relationship between the international community and indigenous peoples and analyses the term *indigenous peoples*. Furthermore, this chapter contains an overview of the international and regional sources of law relevant to the protection of the environment of indigenous peoples. The third chapter draws attention to the international and regional mechanisms of protection of indigenous rights. The fourth chapter contains an analysis of particular environmental rights and systemizes them into collective, minority, individual and procedural rights.

Key words: *indigenous peoples, environmental rights, international law*

Abstrakt

Tato diplomová práce se zabývá analýzou mezinárodněprávních nástrojů, které jsou využitelné pro ochranu životního prostředí domorodých národů. Práce je rozdělena na čtyři kapitoly. V první kapitole je popsán zvláštní vztah, který domorodé národy pojí k jejich tradičním územím a přírodním zdrojům, a nejvýznamnější zdroje ohrožení těchto území a zdrojů. Druhá kapitola se zaměřuje na vývoj vztahu mezinárodního společenství k domorodým národům a analýzu pojmu *domorodé národy*. Dále je v ní podán přehled mezinárodních a regionálních pramenů práv relevantních pro ochranu životního prostředí domorodých národů. Ve třetí kapitole je věnována pozornost mezinárodním a regionálním mechanismům ochrany domorodých práv. Ve čtvrté kapitole je proveden rozbor jednotlivých environmentálních práv domorodých národů, která jsou rozdělena na práva kolektivní, menšinová, individuální a procesní.

Klíčová slova: *domorodé národy, environmentální práva, mezinárodní právo*